

GYULAI PÁL.

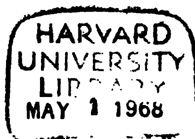
IRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

ELSŐ KÖTET.

PEST.
HARTLEBEN C. A. TULAJDONA.
1847.

Pesten nyomt. Trattner-Károlyinál.

I.

Úgy lön, mint Báthori István, Lengyelország' királya rendelte.

A gyulafehérvári székes egyház' padlazata és falai fekete szőnyeggel vonattak be. Mindenik oldalon négy-négy ezüst kereszt függött összeállitva, Kristóf vajdának — kinek temetése tartatik — családczimeréből.

A bú-állvány ében-sötét bársonyban diszlett. Rajta a négy szögleten négy szék volt fekete könyöklővel és vánkosokkal. Az egyiken ült Cyril pater az Ágoston-, a másodikon Manno pater a Minorita-szerzet' tagja, a harmadikon Felix a Benedek- és a negyediken Alfonsó a Jézus-rendből. Mindenik szent férfiunak hosszu olvasó

volt kezében, és arcza alámélyedett, mig az ájtatos ajkokat halk, de fogyhatatlan ima mozgatta. Az új fejedelem' és a' lengyel követ' számára hasonlólag a' bú-állványon jelöltetett ülhely.

Reggel tiz órakor minden harang megkondult. Öt perczczel később a várfalakról húsz ágyu dörge.

Ekkor a fejedelmi udvarból kiviteték a halott.

A gyász-kiséret következő vala:

Elől ment két főrangu lovag: Gálfi János és Gyulai Pál. Hollószin méneikről sötét uszony folyt le, csókdosva a szeplőtlen fehér havat; mert február 13-ikának koránya a sanyaru tél' új lemezével vonta be az utczákat..

Gálfi a nagy fekete zászlót tartá kezében, mellyen a halálváz kiszáradt lábaival a Báthori-czimerre tapad; a selyemszövet' másik lapjára egy müvészi ecset a feltámadás' képjeleit rajzolta.

Gyulai jobbjában óriás láncsát hordozott sötét lobogóval, mig balját nehéz paizs terhelte.

Ezen lovagok' mellén és hátán viszont a néhai fejedelem' czimere függött.

Utánok következék András bibornok és az egyház személyzete. hosszu s innepélyes sor, bezárva a Jézus-rend' szolgái által.

Jött a hangászkar lassu léptekkel s fájdalmas zenével.

Egy ölnyi köz nyilt ki.

Az új sort megkezdé a' gyermek-fejedelem, Zsigmond ő fensége gyászöltözetben s bő uszonynyal. Kezében arany feszületet tart, mellyen kilencz drága gyémánt és négy óriás jaspis ragyog.

Balról illendő távolságban a lengyel követ, jobbról Báthori Boldizsár.

A koporsót tizenkét tanácsos viszi; rajta a fejedelmi arany korona, vezéri pálcza és palást.

Következtek az ország' összegyüjtött rendei, s utánok a' tömeg.

A' gyászkiséret négy ölre a templomtól megáll.

Rövid szünet és mély csend.

Ekkor elólovagol Gyulai Pál, a' templom' falán széttöri láncsáját, s innepélyes arczczal fordul a gyülekezethez.

Másodszor dördül husz ágyutorok.

Az egész tömeg leemeli fövegét.

Gyulai visszalép, és Gálfi János meghajtván a nagy fekete zászlót, bévezeti a gyászkiséretet.

A koporsó a bú-állványra lön helyeztetve.

Zsigmond ő fensége és a lengyel követ elfoglalják kijelölt ülésöket.

A halott' fejénél hét hamvadó szövétnek, lábainál viszont hét terjeszt tömött füstöt és gyér vörös lángot.

A bú-állvány' egyik oldalán ötven szegény jelen meg, durva szőr-mezben és égő viasz-gyertyákkal, másikon ötven főur.

Ők a nép' és aristocratia' fájdalmának képviselői.

A tanácsosok külön padon foglalnak helyet; a többi kiséret a templomban szétoszlik.

A mise és föloldás után az erdélyi vicarius dicsérő szónoklatot tart a hamvak fölött. A jézuita rend pedig gyászverseket énekel, mellyeknek szövege és zenéje István király által küldeték hozzánk.

A szertartások után a koporsó lassu hanga közt a templom-kripta' nyilásához vitetik, és az innepély' bevégződését húsz ágyu' ércznyelve hirdeti.

Eként történt Kristóf erdélyi vajda ő fenségének temetése.

Gorowsky, István király' biztosa, és Gyulai Pál siettek Lengyelországba, — az a' végtisztelet' folyama és az ideiglenes kormányzóság' alakitása felöl, ez pedig a Báthori-család' magán-ügyei iránt értesítendő ő felségét.

Gyulai megrendelésből Zsigmondnak egy arczképét is magával vitte. A müvész, kinek ecsete nagy és méltó hirben állott, s ki később a florenczi oskola' első rangu egyéniségei közé soroztaték, lélekbuvár volt.

Ő a vonalok' titkos irását, az arczizmok rejtélyeit, a küzdő szenvedélyek' szinvegyitését s azon kinyomásokat, mellyeknek hüvelyében jelennek meg érzéseink, indulataink, a rögeszmék s uralkodó hajlamok, szóval a lélek' befolyását a létegre tökéletesen ösmerte.

Aztán a tizenhatodik században még nem ment ki divatból a fél-eszményítés.

Da Vinci kiostorozta volna a' müvészet' templomából — mint a' megváltó a synagogából az üzéreket — a természet' azon szolgai másolóját, ki kontár-hűn lerajzolta egy műarcz' minden szakálát, porusát és foltjait.

Sőt még a németalföldi oskola is, melly a köznapi élet' jeleneteit szerette és megörökíté, undorral tekintene

fényképeinkre, miknek terjedése — nézetem szerint — egyik mérföka korunk' szépizlési hanyatlásának.

A' fél-eszményités' elvéből következett, hogy példa' okáért ama patricziusnő, ki elpirult, ha egy lovag' tekintete az alabástrom-vállakra tévedt, de férfi-cselédei előtt — mint a' szűz Diána a vadász-ebek mellől — meztelen lépett fördőbe, mert azokat magához hasonló lényeknek nem tekintette, sokkal több gőgöt árult el a vásznan, mint azon lehangoló órák alatt, midőn a művésznek ült.

S nem rejlett-é e modorban magasabb élethűség, mint a fukar utánzás' szűkkeblüségében?

Az erdélyi fejedelem' képe bámulásig tökéletes volt: de a fönebbi értelemben.

Gorowsky és Gyulai gyorsan utaztak, hogy István királynak kedvét tölthessék, ki — mióta a köszvény háborgatta — a nehezebb természetü hatalmasságok közé tartozott.

S valósággal azon meleg felső öltözetekhez, mellyeknek kelméjét, prémjét, béllését gyakran három világrész nyujtotta, s mellyek fő fényüzési czikkjét tették az akkori életnek, nem csekély adag szolgálati hévnek is kellett járulni, hogy utasaink a sanyarú tél' fagyával és a magyar s lengyel föld' rónaszelével daczolhassanak.

Csakugyan elég korán, s minden nevezetesebb baj vagy veszély nélkül megérkeztek vágyaik' és küldetésök' czéljához.

Zamoskinál, a pecsétőrnél, mint parancsolva volt, rögtön jelentést tevén, még az nap az öreg király' szine elébe bocsáttattak: előbb Gorowsky, s másfél órával utóbb Gyulai Pál, az erdélyi követ.

Azon flatal lovag, kiről e regényem czimét nyerte, s ki a Báthoriak' családviszonyaiba még Kristóf által beavatva levén, most kényes természetü magán-ügyek' elintézéseért vállalt követséget, mély tisztelettel lépett a tizenhatodik század' legkijelöltebb uralkodójának cabinettjébe.

Őt a hála' gyémant-láncza csatolta Báthori Zsigmondhoz.

Mert neki voltak sötét napjai, mellyekben szenvedni és szeretni tanulunk; mellyekben minden örömvirág, melly elhervad, hamvaival termékényíti azon földet, honnan rövid életre fejlett volt ki . . . . . a küzdő keblet. — Az ifju' bánata mindig szilárdít: az aggé görnyeszt.

Gyulai tizenkilencz éves volt, midőn a páduai egyetemből haza tért, és Erdélyben Békessi Gáspár' lázadása kiütött.

E határozó perczekben fegyvert ragadni, elvet választani és párt-zászlót: polgári kötelességnek tartotta, s a felköltekhez csatlakozék.

Békessi, midőn az ostromlott Fogarasból titkon elszökni készült, csupán neki és Bogáthinak nyilvánította szándékát.

Gáspár urnak főhibája, melly miatt zátonyra jutottak tervei, az volt, hogy igen kevés emberösmerettel birt.

Most is a' két választott közűl egyik — tudnillik Bogáthi — áruló lön. Általa tudta meg István vajda az őrizet' számát, a várfalak' gyöngeségét, a vezér' gyáva menekülését, a harapozó fejetlenséget és csüggedést.

Fogaras rövid ellenállás után föladaték.

A tekintélyesebb foglyok börtönbe és honárulási pör alá estek. Báthori Kristófra, ki akkor váradi kapitány volt, ruháztatott a vérbirósági elnöklet.

Gyulait azon mocskos vád is terhelte Bogáthinak hamis kijelentései által, hogy Békessi' hátrahagyott kincstárából nevezetes öszveget orzott és rejteget.

Mivel a pártütő országnagy' vagyona a fejedelmi pénztár' tulajdonává lön: a közügyek' igazgatója kinpadra akarta vonatni Gyulait.

De Báthori Kristóf szigorú volt kegyetlenség nélkűl, és magas fogalommal birt a megtámadott becsület' jogai iránt.

Eltiltá a bakót, hogy a kín' műszerei a vádlottat maga ellen hamis vallomásokra ne ösztönözzék.

Szoros nyomozást parancsolt, de teljes védelmet engedett, és részre nem hajló kedélylyel vezette a rendkivűli birószéket, s midőn Gyulai tökéletesen bebizonyította ártatlanságát, Bogáthit, kit István fogarasi várnagygyá tett volt, elmozdítá hivatalától, mint aljas rágalmazót.

Gyulaira e gyöngédség mélyebben hatott, mint a vajda' kegyelme, ki nehány havi börtön után szabad-

ságba helyezé, s később kitüntetésekkel halmozta Ő érezte, és semmi körülmények s kisértések közt nem feledé, hogy Báthori Istvánnak a visszaajándékozott élettel: Kristóf' házának pedig sokkal többel .... a megvédett becsülettel, adós.

A cabinet, mellybe az erdélyi követ bévezették, komor kinézésü volt.

Azon hős, ki a fejetlenséget a varsói hongyülésen, a pártoskodást a dirsávi mezőn széttiporta, ki roppant terjedelmü tartományok' hóditója, és a muszka czárok' ostora vala; a terem' falait szentek' képeivel, a szekrényeket és asztalokat nagy halmaz iratokkal terhelte, s még kerevetjein is pergamen-tekercsek, könyvek s oklevelek hevertek.

Hosszu vasfeszület alatt, széles karszékben, mellynek vánkosait egy nagy medvebör fedte, ült István király. Bal lába meleg kelmékkel boritva nyugvék a zsámolyon. Jobb oldalon közel kisded asztal állott gyógyszerekkel. Kezében egy vastag pálczát tartott, mellyet mankóul is lehetett használni. Világos gesztenye fürteit fehér hálósapka takarta, melly verhenyeg, sőt csaknem vörös arczszinével éles ellentétben állott. Termete középnél magasabb, s kövérségre hajló; melle tág s domború volt. Vállai szélesek s rendkivüli erőt tanusiták. Határos homloka redőkbe vonult nem annyira kor, mint testi szenvedések miatt. Hangja mély, leppegő és dörgő. Széles arczát szabályos keselyorra, szilárd álla és nagy,

éles, metsző, átható s csaknem jegesztő kék szemei méltóságossá, parancsolóvá és sötétté tevék. Ajkai, mellyek hajdan a szónoklat' és rábeszélés' varázserejével birtak, most rendszerint szaggatott modorban, tartalmas, tömör és sirirati rövidséggel nyilatkoztak, — szóval: István király' külalakja a kedélyre olly magasztos és méla benyomást tőn, mint egy ókori templom, mellynek homlok-ékítményeit letördelte a vihar, könnyű csarnokoszlopait megdönté az idő, mig a mély alap s érczerős falak épen maradtak; és szelleme hasonlított e templom' belsőjéhez, hol a bűbájos fresco-képeket — Cytherét, Horát, Amálthaeát, a kegyistennőket — lerörölte a nedv', lég' és évek' behatása; de illetetlen áll még a sivar, hideg márványoltár, s fölötte Jupiter tonans' szobra. —

Előleges értesítések után azon családi ügyekről, mellyek egy maradék nélkűl kimult Báthori-leány' hozományának visszakövetelését és a Fogarasföldbeni örökösödés' rendezését tárgyazták, Gyulai alkalmat vön az ideiglenes kormányzóság körűl nyilatkozni.

Ez az eszmék' rokonságánál fogva eszébe juttatta a királynak Zsigmond' arczképét.

— Csengess, szóla a követhez.

Az öreg István tudnillik az erdélyieket némileg családhoz tartozóknak tekintette, s olly házias modorban bánt velök, hogy a ‚te' vagy ‚öcsém' megszólításon kivűl minden más kegyvesztésnek tartatott.

Gyulai engedelmeskedék.

A komornyik belépett.

— Tegyétek elé Zsigmond ő fensége' arczképét.

István nem mozdult ülhelyében, mig a vászon legjobb világításba helyezteték. Ekkor mankójával a müvész' följegyzett nevére mutat: ‚Olvassa ki ön.'

— Hannibal Torino, szólott a komornyik.

A király int kezével.

A szolga távozik.

— András öcsém, a vármii püspök, hozott tőle nehány rajzot. Bizhatom ecsetében.

— Mind a jellemfelfogás, mind a kivitel felötlő hivatást tanúsít — erősité Gyulai —, és mi Jósikának olaszországi küldetéséből legtöbb nyereménynek tartjuk, hogy ő fenségének alkalmat szerzett illy mesterkéz által egy kisded képtár' alapját megvetni. Harmincz éve, mióta a török megkimélte határainkat. A béke frigyet köt a müvészettel és zsoldjában tartja az ipart. Ezen pompás rámát (itt Gyulai a képre mutat), mellyen a drága anyagok versenyzenek a feldolgozás' ügyességével, és általa legyőzetnek, egy szebeni polgár, Schnell Frigyes készitette. — Felséged' képén kivűl már birjuk ő szentségeét, II-ik Fülöp spanyol királyét, Cosmus florenczi herczegét és az öreg Doriáét. Machiavelli urat is, egy ifju elhalt titkárt, Borgia herczeg' udvarából, lerajzoltatta Jósika Torino által, s nekünk ajándékozá. Ő azt mondá, hogy ezen fiatal barátját az utókor bámulni fogja, mert jegyzeteiben, jól elrendezve és kimagyarázva vannak a bölcs kormányzás' minden talányai.

Ezen értesítések alatt István király néha köszvényes lábát tapintá kezeivel, és sötét arczán elnyomott fájdalom' kifejezései zsibongtak.

— Ah, sohajt, ránczba vonva homlokát.

Gyulai szinletlen részvéttel tekintett rá.

— Semmi, szól a király szégyelve, hogy az anyag' zsarnoksága erőt kezd venni szellemén. Egy kevés hülés okozta Plescow' ostromakor.

E vár' említésére, mellynek megvétele egy hosszas háború' legragyogóbb eredménye volt, és maga után olly békekötést vont, minélfogva a merész tervü muszka czár csaknem hűbérese lön Lengyelországnak, kiderült az ősz uralkodó' arcza. Nagy kék szemeiben éles fény gyuladozott, homlok-erei kidagadtak, és a szenvedélyes arczizmok megmozdulának, mintha egy tündérkéz a fájdalmak' enyhítéseül fölemelte volna az évek' irígy fátyolát, hogy a kivivott események és dicsőség' képcsarnoka az emlékezés' bűvös szövétneke által a kopár, a sötét élet' sirpárkányára visszavilágoljon.

Rövid szünet következék.

Gyulai áthatva volt.

— A köszvény! a köszvény! és az aggkor! sohajta Lengyelország' hatalmas királya. — Utódról kell gondoskodnom, tevé hozzá hideg, mély, tompa hangon. Arcza megint a komor és elzárkozott aggastyáné. — Zsigmond!, mormogta, és kétkedőn nézett Gyulaira.

Az erdélyi követ nem merte ezen eszmék' titkos kapcsolatát kutatni, és némán fordul a gyermek-fejedelem' arczképéhez.

Ekkor István király leeresztette ápolt lábát a zsámolyról, balkezét a székkarhoz feszítette, nehány csaknem fakó fürt tévedt ki háló-fövegéből, és a mély homlokredők' szögleteire simult. Ajkai összeszorultak a

kin görcsei közt. Fölemelkedett, hogy a' föstvényt még közelebbről láthassa.

Egy hosszu percz lebegett el — Gyulaira nézt ólomszárnyakon; mert a követ sejté, hogy e szemlétől sok függ.

— Segíts leülni.

A lovag engedelmeskedett, és a karszéken minden viszont rendbe hozaték.

— Egy adag mákonyos port!

István király lassan vette bé a gyógyszert.

— Öcsém! szólott fölemelve kezét, és ujjával a vászonra mutatva; nincsenek rajta a Báthoriak' arczvonalai . . . nincsenek.

— Annyához üt, válaszolta Gyluai.

— Annál roszabb, dörgé tompán a király.

— Felséges ur! a Bocskaiak' vére nemes és régi.

— A tizenharmadik századból ered; forrása orrunk előtt van, öcsém; orrunk előtt.

Itt szükség megjegyeznünk, hogy az öreg István szerény volt saját erényei iránt. Lengyel királylyá választatását mindig történetes körülményeknek tulajdonította. Ritkán hozta fel győzedelmeit és diplomatiai ügyességét. A hizelgőket, kik kormányzását magasztalták, soha sem mozdítá elé. Békén türte az országgyüléseken szabályainak ócsárlását, és indulatos jellemének renditő erélyét nem a másvéleményüek', de a zavar után esengők üldözésére fordította. Szivesen értekezett ugyan taktikájáról, melly a támaszkodási pontok' óvatos kiválasztásában volt eredeti és biztos; örömmel magyarázta az általa föltalált tüzgolyók' készitése' titkait s alkalma-

zásuk' hasznát: azonban mindig csupán az értelmes vezérek és szaktudósok előtt, s legkisebb árnyéka nélkül a követelésnek és gőgnek. Csak egy kérdés vala, mellyben büszkébb Coriolánnál, s tán még Lucifernél is. Ez családa' híre és ódonsága volt. Ő mindig inkább vala Báthori, mint lengyel király; inkább oligarcha, mint felség. Egyébaránt ha családfán szabad gyönyörködni, ezen gyarlóság — melly annyi nagyszerünek lön dajkája, s annyi halandó hüvelyt emelt a hir' Pantheonába, s neveket nemzetek fölébe, a sorscsillagok közé — felette megbocsáthatóvá válik, kivált a tizenhatodik században, olly egyénnél, kinek dédőse még Ataulf goth királytól származott, nagyatyja, a bécsi helytartó, mint Warvick, királyt tett és trónkövetelőt buktatott meg, s kinek családja olly dús volt, mint a Montmorencyk, és olly hatalmas, mint a braganzai ház. —

Gyulai nem tartotta tanácsosnak sem a Bocskai-elődök' keresésére kiindulni, sem pedig a család-óság' érteke iránt bölcseletekbe bocsátkozni.

Más térre igyekezék tehát a király' figyelmét vonni. De István' szemei mindig a képen függöttek. — Ösmered-é, szólott az ifju követhez olly hangulattal, mellynek csöndes és mély árja között egy elszokott lelkesedés' töredékei lebegtek . . . mint a fövenytér' folyamán azon virágszál, melly távol partoktól sodortaték el, hol tenyészés volt és zöldület, — ösmered-é az agg' fájdalmát, midőn utósó tervét elkészítette, és kipihenni akarván észreveszi, hogy számításait fövenyre, reményeit álmokra épité? Öcsém, én vén vagyok. A köszvény! Orvosom nem tud állapotom felől megcsalni. S Len-

gyelország! szomszédunk az orosz és török. A Habsburgok ellenségeink. A németek Brandenburgra sóvárganak. Kivülről a tatárportyázatok, ben a ‚veto' és viszály. Én már gyönge, agg vagyok . . . és az ő képe — ekkor megcsóválta fejét — nekem nem tetszik. Öcsém Gyulai! nekem nem tetszik.

A követ szólani akart; de a komor uralkodó parancsolón intett kezével és folytatá:

— Erdélynek sem jóslok semmi szerencsét. Nem jóslok.

Ekkor a test' fájdalmai viszont jelenkezni kezdettek, és még inkább elzordíták kedélyét. Végig vonta tenyerét arczán, és a karszék' hátára hajlott fővel szólt:

— A vas kardnak, és nem gyiloknak való. Fegyvertáromban egy tőr sincs. Rosz az alattomosság, melly hát megől szur, és rejtett eszközzel. Torino megkimélhetett volna e képtől. Mindig lesütve tartja-é szemét Zsigmond vajda?

— Felséges uram! felelt nemes hévvel Gyulai. A müvész' keze az utánzáskor is teremt. Egy hajszállal közelebb talál ejteni két vonalt, és a megváltozott távolságból fölmerul a bün. Alig emel inkább ki valami redőt, s már alája suhan az ármány. Ecsetje sáppadtabb talál lenni az élet' szinénél csupán egy árnynyal . . . s imé, a festett vászonra a sötét szándékok' egész raja költözik. Ennélfogva az utósó fénymáz, melly egy képet bevégez és kitisztít, nem holt és hazug anyagok által késztül, de szivünkben terem és szemünken át sugárzik a műre . . . . ez a rokonszenv. Aztán, felséges uram! az arczfestést régi mondák szerint a szerelmes pásztor-

leány találta föl, és az ó-századokban többnyire a kegyelet használta a máglyasir és hamvedények körül. Úgy látszik tehát, hogy ős czélja volt inkább a szivet kielégíteni, mint kutató eszünk' birálatainak valamelly jellem felől vádoskodó adatokat szolgáltatni.

István király fölemelte a hátvánkosról fejét, és komoran, de visszatetszés nélkül hallgatta Gyulait; mert ő mindig becsülte a hüséget, bátorságot s erélyes nyilatkozatokat.

A kegyencz folytatá:

— E képen sok hiba van.

Ekkor Torino' müvét figyelemmel átfutotta Gyulai.

— Mindenütt ferdítés s kontárkodás mutatkozhatik. Én nem tudom hol? melly helyen? minő vegyülettel? Eszemet megbabonázta az olasz, szememre fátyolt vont. E kép rosz, bizonyosan rosz: mert felségednek Zsigmond nem tetszik. De — ki tagadhatná? — rajta mégis van, kell hogy legyen vonal, melly szeplőtlenül másolták és megszólalásig hű. Nem merem mondani: mellyik?, s nem tudok választani. Mert a kijelöltet felséged baljóslatunak tarthatná. Azonban az arczösmeret nem tudomány, tapogatózás is alig; sőt az sem. A gúlák' titkos irását, Égyiptom' gránitba vésett krónikáját talán folyvást fogják olvasni maradékaink, mint mi Salamon' bölcseségét és Dávid' érzéseit; talán a kőállatok, a légtől elzárt fahéj, a mumiák' tarka köntösei valaha a bámész emberiséget ezer néma év' történeteiről értesitendik; mint most nekünk kifecsegik a tinta és papiros az újabb századok' sirtitkát, a porrá vált izmok', a légbe elpárolgott vér' és fehérlő csontok' egykori szenvedé-

seit, örömeit, működését és álmát. — Ezek mind lehetségesek és megtörténhetnek. De a természet ravaszabbul készíti rejtélyeit, mint az ember, és az arcz soha sem fog többet nyujtani, mint tévesztő adatokat a sejtés' számára. A lélek' betűi a tettek, s nem a vonalok.

— Imádkozzál Magyarhon' védnőjéhez, szólott Lengyelország' uralkodója, hogy a te rokonszenvednek adjon igazat, s nem a vén István király' aggodalmainak. Gyakran imádkozzál.

Megint fájdalmak ostromolták.

— Jőj közelebb! mondá.

Gyulai engedelmeskedék.

— Téged Fogaras' ostromakor elfogtalak. Emlékezel rá?

— Igen, felséges ur! válaszolt Gyulai, meg nem foghatva e csodálatos kérdés' támadását.

— Midőn a' börtönöket vizsgáltam, megláttalak. Társaidat a szigoru törvény pallosra vagy bilincsre itélte. Te kiszabadultál, mert érzém, hogy igazsággal fogok kormányozni, és nyilt arczod kezeskedék, miként önzésből és aljas czélokért soha pártütésbe nem vegyülhetsz.

Gyulai szólásra akarta fölnyitni ajkait; de a király kezével intett.

— Jőj még közelebb. Látod ezen gyürűt?

Az uralkodó egyik ujjára mutatott jobb kezén.

— Igen, felséges ur!

— Te tanult ifju vagy. Letudod-é e gyürűt olly pontosan irni, hogy a legfurfangosabb ész is kétséget ránta ne támaszthasson?

— Remélem, felséges ur!

Ekkor István király levonta ujjáról a drága ékességet.

— Fogadd el emlékűl, szólott.

Gyulainak meghajlottak térdei.

— Semmi köszönet! mondá az agg uralkodó. — Hallgass rám!

Gyulai fölemelkedék, és néma tisztelettel figyelt.

— A gyürű' leirását még ma add át. Pontos legyen az, öcsém!, felette pontos és körülményes.

Az ifju követ ő felségé' ezen parancsának teljesitése iránt mindent elkövetni igért.

Báthori, mennyire súlyos fájdalmai engedték, földerült arczczal szólott:

— Légy hű Zsigmond vajdához tettel, tanácscsal és szenvedések közt is. . . . Ne szólj, ne igérj semmit. Fogadás és eskü nélkűl is bizik benned az ősz király. E gyürűt ótalmazd az idő' rombolásától és orzó kezektől. Ne mutasd a kiváncsiaknak. Mátkádnak ne add jegyajándokul; ábrándokért, kalandért se koczkáztasd. Ifjú vagy, s tán néha könnyelmü, de ne koczkáztasd.

Itt egy perczig kénytelen volt Báthori félbeszakitani intéseit; azután mély és megrázó hangon folytatá:

— Ha valaha börtönbe kerülsz, mellynek falai erősek, árka szédít és örvénylik; ha csel körülhálózott és bonyodalma oldhatatlan; ha álnok kegy, csalárd szó, szinlett rokonszenv vizre vitt; ha rád pellengér, bitófa, pallos, zsineg, tőr, méregkehely vár: akkor kérdezd meg lelkiösmeretedtől, érdemled-é ezeket? Ha a belső biró, „nem"mel felel, tudakold eszedtől: ki lehet-é sza-

badulni e veszedelemből valami mód vagy eszköz által? Midőn ez is ‚nem‘et mond, akkor — de jól figyelj rám, öcsém Gyulai! — tehát akkor emlékezz meg a vén Báthori Istvánról, ki már hihetőleg őseihez költözött. És megemlékezvén rólam, vedd elé az olvasót. Imádkozzál a szenteknek, boldogasszonyunknak és a megfeszitett isten-n.k, hogy őrködjenek a megholt’ átka felett, és birálják meg azt, ki a véghagyomány’ szavait megszegni merné. Imádkozván pedig vond le a gyűrűt ujjadról, és küld el — azonban ovatos légy a vivő személy iránt; s mert te nem tartasz semmit az arczvonalokról, figyelj tehát tetteire — mondom: küld el Báthori Zsigmond erdélyi vajdának, megizenvén, hogy ez azon gyűrű, mellyről István király véghagyományában átok mellett rendelkezett. — Most már távozhatsz. Holnap után visszaindulsz Erdélybe.

Könyek közt csókolta meg Lengyelország’ uralkodójának odanyujtott kezét Gyulai.

Midőn a cabinet’ ajtójánál volt, Öcsém! — kiáltá Báthori — a leirást el ne feledd Zámoskinak átadni; jól őrizd a gyűrűt; emlékezzél meg a vén Istvánról; légy hiv Zsigmond vajdához. — Ah! hogy nekem e kép nem tetszik. Nem tetszik!

II.

Több év tölt el a fönebbi jelenet után.

István király rég meghalt, és Zsigmond vajda hat hónap óta önerején uralkodék.

Gyulai Pál több küldetéseket vállalt már, és sikerrel teljesíte. A' fényes portánál tekintélye volt; Prágában, a német császár' ekkori lakhelyén, figyelemmel fogadtaték. Midőn a közügyektől menekülni alkalma nyilt, tudományos munkálkodásra áldozta ideje' nagy részét. A váradi kapitányság' kötelességeiről irt rövid értekezése bölcs tapintatot, széles politikai és tárgyösmeretet tanusított, s akkora hatással vala, hogy a nemzeti fejedelmek alatt a kapitányi beigtatáskor mindig ünnepélyesen felolvastatnék.

Ő szerette a müvészetet, fényüzést, kényelmet, kalandokat és költészetet. De a polgárosodás' fűszer-lege nem lágyitá el hatékony szellemének rugalmasságát; a dal' ábrándjai nem csábították le a cselekvények' küzdteréről, és az édes kalandok közé mindig egy tölt szívnek örök érzések utáni esengése vegyült.

A naptár 1591-et számlált.

Az ifju év rózsapártában jár; a rétekről illatvegyet sziv; a folyam' tükrén mosolygó képleteket, az egen sötétkék zománczot és ezüst-szin párafátyolt lát; az erdők' zöld járdái közt minden lombról szerelmes madárzenét és a szirtok megől vidor légajkokat hall.

Majus van.

Szász-sebes, mellynek vidékére vezetem olvasóimat, a nemzeti fejedelmek alatt szerepet játszott.

Kis város volt ugyan; de az ország' szivében feküdt.

Falai erősek, s polgárai mindig a fenálló kormányhoz szitók.

Tág és teres környéke többnyire a hadi szemlék', népinnepek' és vitézi játékok' szinpadjául jelölteték ki.

Mert Erdély könnyelmübb kedélyü volt akkor, mint a testvér-hon.

Ott a félhold' népe dult; mig nálunk három fejedelem' uralkodása és egy egész nemzedék nem szemlélt idegen lobogókat.

Magyarországon a tengő lét az ipar' kiszáradt csatornáiból — mint a sáppadt gyermek egy beteg dajka' fonnyadt emlőiről — semmi táplálékot nem szivhatott.

Erdélyben pedig a levantei kereskedésnek rakhelyei voltak. S mig a szebeni aranymüves Nürnbergből tett megrendeléseket, a brassai szövetárus néha minaretteket látott, s óriás pusztát, tevét és karavánokat.

Aztán a mi első fejedelmeink sok kecses tulajdonokkal birtak.

János király lovagias jellemü, és jó szónok volt. Borongó körülmények közt is sovárogta a fényüzést, szerette a hadijátékokat. Izabella szép, müvelt és kaczér vala. Köny és vágy égett sötét szemeiben. Lepletlen melle a rákosi táborban könyörre birta Szulejmant; titkos sohaja György barátot merész ellenségekkel környezé; inda szeszélyei a kincstárt és udvarlókat örökös zavarban tarták. Zápolya Zsigmond — ki hol király, hol herczeg volt — változékony egészsége' daczára könnyü s pezsgő vérrel áldaték meg. Midőn a hittani viták miatt feje elkábult, fuvolájával — mellyet mesterileg játszott — űzte ki elméjéből Socin tanár' bölcseségét és a többi újitásokat. Erős lovaglás után lágy olasz költőket olvasott. Békessit, miután jól leszidta furfangjeiért, ebédre hivatá, hol hárfásnők énekeltek, arany serlegek üritetének és elménczkedés folyt. — Ő a fehérvári szűk épületet csinos és tág királyi lakká változtatta. A disztermek' falait gyönyörű fresco-képek, és padlazatát keleti szőnyegek boritották. Butorai drágák és kényes izlést tanusitók voltak. — Következője, Báthori István, nem áhitá, de nem is gyülölte az élveze-

tet, és Kristóf vajda, ki, — mint tudatik — szent Dávid' zsoltárainak éneklése közt halt meg, nem uralkodott olly hosszason és akkora hatálylyal, hogy a közszellem' irányára érezhetőn befolyhasson.

Ezen okokból következék, hogy nálunk vidorabban folytak a napok, mint a német hatalom alatti magyar földön, s aristocratiánk vagyonosabb levén, inkább ösmerte a fényüzést és élveket. Az udvaronczok pedig ha szintén Ninivévé nem is változtatták azon kört, hol ármányaiknak, dőreségöknek, nagyravágyásuknak és vesztegetéseiknek tág pályatér nyilt, tudniillik a fejedelmi palotát: de az csakugyan néha megtörtént, hogy ki ma mindenható volt, holnap álruhában kóborolt a népsöpredék közt, hogy Husztra, Tömösvárra vagy Havasaföldre menekülhessen; megtörtént, hogy az állomány' titkait lengyel orvosok, olasz komornyikok, és szinésznők jobban ösmerték, mint a korlátnok: Terpsichore' papnői örömtanyává alakították a tanácskozások' termét, a fényes portának szánt ajándékból kéjhölgyek' számára is jutott egyegy arany nyakláncz, s ollykor a hadi segély vitézi játékok' kiadásait hordozta, mig a kapu-adó titkos ajtócskákon tünt el a kegyenczek' nagy csodálkozására. —

De illy visszaélés s könnyelmüség Báthori Zsigmond' uralkodásaig inkább kivétel, mint napi rend volt.

Miután azonban Géczi a kormányzóságról lemondott, és az ifju fejedelem a megygyesi hongyülés' törvényeit — mert azok elébe korlátokat akartak szabni — egy ünnepélyes elfogadáskor szétszakitotta, a szokatlan közönségessé lön, és a naplopók' aranyideje elkezdődött.

Vándormüvészek, kötéltánczosok, szemfényvesztők,

trufatorok, alakosok, vivók, küzdők, karmesterek, képirók, műlovagok, dialecticusok, hasból-beszélők, necromantok, tüzkirályok és astrologok csődültek Erdélybe. —

Ezen érintések után gyaníthatni, hogy Szász-sebes' terén május' leggyönyörűbb napját nem komor táboriszemlék, sőt ellenkezőleg vidám, nyájas és kedélyt derítő élvezetek teendik még érdekesebbé. —

Tekintsünk körül.

Gyulai Pál, ki most a mulatságokra felügyelést Zsigmond vajda' kivánatára átvállolta, elrendezé a pályatért, hol öklezők és küzdők fognak versenyzeni; a lövészek számára helyet jelöl ki, és különböző mesteremberek-nek, kik egy német modoru torna' emelkedő sorompói és sátrai körűl munkálkodnak, parancsokat oszt.

Ezen fáradság, gond, szorgalom és költséges készületek csak a közelebbi napok' számára ígérnek szórakozást, kitüntetéseket és élvezetet.

Jelenleg, tudniillik majus hó' 16-án, a szász-sebesi tér' más oldalára, hol egy szinkör áll, kezd lassanként gyülöngeni a nép.

Ott kötéltánczosok' mutatványai után nagyszerü mysterıun adatik: Jerikó' ostroma.

A régi zsidó öltözetek, hosszu réz-kürtök, a papoknak hétszeri ünnepélyes menete, a vár' falainak titkos gépezetek általi véletlen elsűlyesztése kétségkivűl sok gyönyört okozand a látványokon kapó tömegnek, mig aztán a szöveg' vallásos iránya a keresztyén érzelmeket, és a csengő rimek a költői izlést kielégiteni fogják.

Estve tűzijáték rekeszti be a nap' élvezeteit. És az

udvar, az öreg tanácsosok és úri hölgyeink csak azután kocsiznak vissza Fehérvárra, melly egy rövid órára fekszik, lovagoktól kisértetve, fáklyával, csatlósokkal, nagy zajban.

E mulatságoknak — mint gyakran történt — semmi kijelölt oka nincs ugyan; de szállongó hírek és komornyik-pletykák szerint egy prágai gróf érkezett nem rég a fejedelemhez, minden hivatalos küldetés nélkűl, és valami kisebb rangu ur, a varmii püspöktől, Báthori Andrástól, ki Romában járt, hozott leveleket. —

Sajnálom, hogy e regény' terve csak a mutatványok' készületeire és a szinköri függöny felvonataláig engedi olvasóimat elvezetni.

Ez rám nézve kedvetlen körülmény; de némi vigasztalásul szolgál, hogy vitézi játékokat Turpin püspök óta James urig elegen irtak már le. Továbbá nem akarom olcsárolni Jerikó' ostromát; de azt mégis rágalom nélkűl állíthatni, hogy a bibliai szinmüvek' egész irodalmában egy darab sem versenyezhet Calderon' mysteriumaival; noha ezek is — izlésem szerint — eléggé unalmasak. Végtére pedig, az akkori kötéltánczosok- és műlovagokhoz hasonlókat most minden varjuzugban láthat az érdemes közönség, és a szász-sebesi zene-versenyekre bizonyosan a világhirü maestrók nem küldötték el legjobb tanítványaikat.

De a tárgyra!

Lanyha idő van. A nap' arcza könnyü, gyér fátyol alól tekint a regényes vidékre. Egy csacska szellő a szász-sebesi toronyóra' hangját a szinkörig terjeszté. Négyet üt, s noha egész óra kellett még az előadáso-

kig, mellyeknek kezdete délután ötre tüzetett ki, többen jelentek már meg a néptömegből, s néhány úr is érkezik. A sorompókon belől a napszámosok elvégezték dolgaikat; de müvészeink még az édes ‚far niente‘ utóperczeit élvezik, s míg Josué izraelita vezér — ki rendezői kötelességeket vitt — a szinfalak közt sürög, az alatt a jerikói polgárok, a bajazzo, műlovagok, kötéltánczosok, zsidó hősök és léviták csoportozatban, magánosan vagy karöltve sétálnak, ülnek, vitatkoznak a szinkörben, a sorompók mellett és a szabad mezőn közéjek ha idegen is vegyül. S a korán érkezett nézők is külön köröket formálnak vagy öszszeelegyedve társalganak.

Mi ezentul következik, azt czélszerünek gondoltuk drámai alakba öltöztetni.

Személyzet.

Gyulai Pál, kegyencz.
Alfonso pater, jézuita.
Farkas István, astrolog.
Gergely diák
Giovane Senno, karmester.
Guzman, sugó.
Genga, rendező.
Battista, kötéltánczos.
Pierro, bajazzo.
Sofronia, olasznő, ki a mysteriumokban Rahabnak, egy jerikói kéjhölgynek szerepét fogja játszani.
Czeczik, első énekesnő.
Tiefenbach gróf, prágai titkos követ.
Lazintzki Szaniszló lengyel lovag, ki Zsigmond vajdának a varmii püspöktől hozott leveleket.
Schrőtér Gottlieb, szász-sebesi polgár.
Mészáros Pál, köznemes.
Láncsások, kék darabontok, nép, stb.

I-ső jelenet.

(Guzman, Battista, Pierro.)

Battista. Én tudom: hogy történt a dolog? Ti nem voltatok itt. Már két éve, midőn. . .

Pierro (közbe szól.) Ah! akkor én még szent Floriánra esküdtem: most a lorettoi szűzre. E két eskü közt, signorok! nagy a különség. Több mint a káromkodás és ima, több mint az abruzzoi barlang' nyilása és egy zárdakapu közt.

Guzman. Nemes Pierro! s te zsivány voltál? Floriánt a latrok tisztelik.

Pierro. Pszt! A fának is füle van, és Gyulai urfi igen kényes ember. — Én, don Guzman! simulékony természetémnél fogva tudtam a néptömeg közé vegyülni, mert Pierro, a bohócz, régen.... volt (ekkor a zsebórzás' mesterfogásait utánozza.) Most hanyatlunk, öregszünk... erőnkkel gazdálkodunk! S hát te, Castilia' gyöngye, vitéz Guzman! fáklyát tartottál-e az ördögnek, vagy csak gyertyát?

Guzman. Kölyök! bennem hidalgok' vére foly: szeplőtlen vér és tett-szomjas. Ha a balladákat s krónikát részrehajlatlanul irnák: akkor rólam énekelne Czeczil, és csodát beszélne a jövő század. De a lant és toll grófoknak marquis-knak, herczegeknek van zsold-

jában. Csak őket dicsérik, mig Guzman, a hires hős és kalandor...

Pierro (közbe szól). Észre nem vétetve a sugólyukba buvik.

Battista (Pierrohoz). Csúszó-mászó próza! hogy mersz a lelkesedés' utába állani? (Guzmanhoz) Nemes lovag! Nyujtson ön vázlatokat regényes életéből. Én jó lábon állok Gergely diákkal, ki egy nagy költőnek, Finódi Sebestyén uramnak két esztendeig volt..

Pierro. Csizmatakarítója.

Battista. Igen ám; de gazdája havi fizetés helyet bévezette a tizenkétlábu versek' készitésének titkaiba.

Guzman. (sohajt). Mit használ az nekem?!

Battista. S ön nem veszi észre, hová nézek?

Pierro. (szinlett hévvel). Ön tulszerény, s nem akarja látni, miként Battista barátom egyenesen az égnek azon tájékára néz, hol Gergely diák félre fogja döfni gönczöl' szekerének rudját, hogy a csillagok közt helyet készítsen vitézlő don Guzmannak, mint a pogány költők Pollux örmény... vagy is görög tábornoknak.

Guzman. Arczátlan bohócz!

Battista (torz szigorral). Bajazzó; fogd be szádat. Különben (öklét fölemeli) olly sötét-kékké festem hátodat, millyennek azon éjjeli eget képzeled, honnan Guzman lovag' csillaga leragyogni fog. Értettél?

Pierro. Tökéletesen Te szivre tudsz hatni, és a költői hassonlatosság által elérzékenyítesz.

Battista. (Guzmanhoz). De ön se vegye nagyra Pierro' elménczkedéseit. Hiszen a szegény fiu hiva-

talból bohócz. Őt ötletei táplálják, mint minket a mindennapi kenyér. S aztán ő még nem is tudja, hogy kegyed, Guzman lovag! mint tegnap hallám, tulajdonkép villafrancai herczeg.

Guzman (elégülten.) Lehettem volna, Battista ur. Egy véletlenen mult, Battista ur, hogy az nem vagyok.

Pierro. Guzman lovag, ki véletlenűl nem herczeg és történetből sugó! bocsásson meg merészségemért.

Battista. Pierro! az ó-castilia vér csak egyranguak iránt tart boszút. (Guzmanhoz) Nemes lovag! miként és mikor lehetett volna ön villafrancai herczeg?

Guzman. Ah! a fiatalkor, a' kalandor-élet! Most is gyönyörrel emlékezem azon fényes napokra, midőn sötét éjjel pengettük a guitarret, s fütyöröltünk. A herczegleány, a duenna epedeztek. Mi fölmásztunk az ablakerkélyre, és megállottunk a kapu sarkánál. A szemérmes éj százszor hallá e sohajtást: Inez! Katicza!

Battista. Engedelmével vitéz don Guzman! itt valami kuruzslatnak kellett közbejőni; mert hogy képzeljek én valakit egyszerre az ablakerkélyen és a kapusarok mögött? Aztán miért legyen egy némber hol herczeg leány, hol duenna, hol Inez, hol Katicza? nem is említve, hogy a fütyölés guitarre-kisérettel nem serenadra való.

Guzman. Tatárt, kuruzslat! Képzelje ön mellettem don Alvarezt; guitarre-unk csak egy volt, tehát . . . én fütyörésztem; de magam rovására. S minthogy ő történetesen örökké Inezzel beszélt, én a duennát választám. Azonban mindketten lovagok voltunk és szegények, mint a templomegér.

Battista. Tovább, don Guzman! tovább!

Guzman. Egykor, tudnillik szent András' napján — jól emlékszem minden körülményre — én a sykamorágai közt lappangok, az ablakerkély mellett. A hold is elbúlt. Csak valami csekély csillagok sétáltak az egen. „Psz!" Közelítek. „Barátom, Guzman! kölcsönözd át vál-ladat" Jól van. És mi történik később? Egy óranegyed mulva — épen méláztam; mert Katicza egy trombitással Tunisba ment don Juan d' Austria vezérlése alatt. S ott a szegény leány könnyen pogánykezekre juthatott! — tehát épen búsongottam, midőn két kamasz nyakon csip. Nó! nincs mért többet szólanom. Elég hozzá, hogy a herczegkisasszony' becsületét kiméleni kelletett. Az öreg atyusnak nem volt más gyermeke. És a jószág s meg a czim fiak' hiányában leány ágra szállott.

Battista. De eként, nemes lovag! csakugyan nem ön, hanem Alvarez lett villafrancai herczeg!

Guzman. Battista ur! épen itt a dolog' ereje. Mert lásd barátom, ha szent András' napján történetesen én kölcsönöztem volna el don Alvarez' vállát s nem ő a don Guzmanét — mert mi mindketten lovagok valánk és szegények — akkor én mentem volna be az ablakon, és a két kamasz őt ... azonban erről hallgatok...

Pierro. Úgy van: a villafrancai herczegséghez csak két sing hibázott ... a földtől az ön válláig.

Battista. Nó!, don Guzman, ez érdekes kaland, s a balladák' tárgya. De beszélje már ön el azon hős tettet, melly a krónika' szakmájába esik.

Guzman. Az nem Spanyolországban, hanem a párizsi vérmenyegzőn történt. Én a ligánál szolgáltam. (Feltüri ingujját) Tekintsenek ide e karra.

Pierro. Ej, de gyönge húsban van ön!; s még sem látom sehol a' hős-izmokat.

Guzman. Bizony mind ott vannak, uram, csak elbúttak és lappanganak: azonban a szükség' idején... de én nem szoktam dicsekedni. Tehát, Battista és Pierro! ezen kar, tulajdon ezen kar Coligny admirálnak...

Pierro. Levágta nyakát.

Guzman. Nem. Az utcza' közepén, midőn vérében fetrengene, nyakáról... elzsákmányolta a bársonypalástot. S pedig épen akkor méltóztatott IX-ik Károly, franczia király, a Bourbon-palota' ablakából kilőni. A golyó fülem fölött süvöltött el. S tehát egy felséges golyó, melly nem talált, és egy admiralis-palást, mely-lyet én találtam meg! Minő csoda!!

Battista és Pierro. Csodák, nagy csodák!!

Guzman. (fölhevülve.) Alvarez — ösmerem őt — elcserélné e palástért a villafrancai herczegséget...

Pierro (közbe szól.) És pótlékúl oda adná Inezt, a kedves nőt.

Guzman. Kérem! az nem valószinű. Ő dühös szerelmes és bősz féltékeny;

Battista. De drága barátom, Castilia' gyöngye, vitéz lovag! mikor láthatnók meg e ritkaságot? Zsinórai aranyfonalok, csatja rubin, úgy-é? Ah, hogy fog örvendeni az a bohó diák! Aztán nálam néhány palaczk

érmelléki hever. Ön a szemnek s én a toroknak nyujtanánk élvezetet. A versiró pedig rímeket mondana Inezről, Kaliczáról, mellyeket Czeczil, a prima donna addig énekelne, mig utoljára Guzman lovag' neve fénylenék, mint azon híres carbunculus, mellyel éjszaki gyertya helyett lehet világítani — a mesében.

Guzman (sohajt.) Ezek álmok. Csak szép álmok!!

Pierro. Kivált az érmelléki palaczkok. Ösmerem Battistát.

Battista. Bárgyú! neked fogalmad sincs egy rendezett háztartásról. (Guzmanhoz) Nemes lovag! tervem miért volna kivihetetlen?

Guzman. Hát nem tudja-é, hogy engem Gergely diáktól nagy köz választ el — olly mélység, mellyben a zsidó Abiron, a mult heten, midőn a masinák megakadtak, elsűlyedhetett volna? Önnek, mint látom, csekély világnézete van. Nem érti a párt' eszméjét. Hja! nem szolgált a ligánál. Barátom! soha se felejtse, hogy Giovane Senno — a mi karmesterünk — Báthori Boldizsár ő nagysága' részén áll. Gergely diák pedig a fejedelem' asztalánál mond verseket. Ő hires trufátor; de a kormány' zsoldjából él.

Battista. Mi közünk a párt' viszályaihoz? Mi müvészek vagyunk.

Pierro. És Battista a közönség fölött lebeg — a kötelen; Guzman lovag alábuvik, mielőtt az események kezdődnek — a sugó-lyukba. Gergely diák akkor áll elő lantjával, mikor frigy köttetik, és a hőst magasztalni kell. Én pedig a müvészek és műbirák közt som-

polygok — szerepem közvelítő. Nekünk tehát épen nem kellene ellenséges érzelmeket táplálni.

Guzman (megvetéssel.) Bajazzoi bölcseség!

Battista. Don Guzman! Én a kibékítést magamra vállalom. Holnap önnél fogunk időzni, és — szavamra! — a diák balladát készít.

II-dik jelenet.

(A rendező előlép; az előbbiek.)

Rendező. A nép már gyülekezik. S önök? A zenekar egyenruhában. S önök? Sofronia kisasszony is, ki mindig elkésik, akar öltözködni. S önök? De, im! a biztos ő nagysága! S önök pazérolják a drága időt.

III-ik jelenet.

(Gyulai érkezik.)

Mindnyájan (leemelt föveggel.) Idv és szerencse a fejedelmi biztosnak!

Gyulai (Battistához). Neked a második mutatványkor kell föllépni. Korán szedd rendbe magad. (Pierrohoz) Fuss, és mond meg Giovane Sennonak, hogy midőn a fejedelem érkezik, mint közelebbről történt, köszöntse az egész hangászkar' zenéje. (Battista és Pierro távoznak; Guzman is menni akar; de Gyulai kezével maradásra inti.)

Rendező. Nagyságos ur! kötelességem jelenteni, hogy Sofronia kisasszony illedék elleninek tartja a mai

ódon öltözetet, melly a reggeli pongyolához hasonlít és egy erényes némber' kényes érzését sérti.

Gyulai. Milly nevetséges kaczérkódás az ártatlansággal! Mond meg neki, hogy ő most nem a szüz Zuzánna, hanem Rahab, a jerikói kéjhölgy. Tartsa magát szorosan szerepéhez. Különben jövő alkalommal Florinát léptetjük föl.

Rendező. Értem, nagyságos úr! (távozik.)

IV-ik jelenet.

(Gyulai és Guzman.)

Gyulai. Guzman! jer közel.

Guzman. Fejedelmi biztos ur!

Gyulai. Te minap a próbáról elkéstél. Be vagy vádolva.

Guzman. Alig várakozott egy rövid óranegyedet a társaság.

Gyulai. Tudod-é a szabályokban ki tüzött büntetést?

Guzman. Emlékező tehetségem csekély, azonban Nagyságod' kegye fölötte nagy.

Gyulai. Abba ne bizzál; sőt hozz, ha találsz, minél több mentséget elé.

Guzman. Azok sem hiányzanak.

Gyulai. S tehát?

Guzman. Én castiliai vagyok, olly vérből, melly soha sem vegyült a morescokkal; mi nálunk ritkaság.

Gyulai. S aztán?

Guzman. Én castiliai vagyok.

Gyulai. Ezt már tudom, — de mentsd magad:

Guzman. Fejedelmi biztos ur! esküszöm a compostellai szűzre, hogy Castiliában születtem.

Gyulai. De mi köze ennek elkéséseddel?

Guzman. A legtermészetesebb.

Gyulai. Hogyan?

Guzman. Mert Szász-sebesben eretnekek laknak, kik inkább hisznek egy német barátnak — isten bocsássa meg! — mint ő szentségének, a római pápának. Fehérvárra kellett tehát mennem meggyónni és imádkozni. Ezt hazám' és őseim' becsülete kivánta. A mise hosszason tartott, és én rosz gyalogló vagyok. Lóhátra szoktam; — mint tudatik — a ligánál valék szolgálatban.

Gyulai Barátom, mennyire emlékszem, igen csinos török faj volt alattad, s gyorsaságából itélve hittem volna, hogy a határidő előtt két órával haza fogsz érkezhetni.

Guzman (zavartan, félre.) Ő látott minket. (Gyulaihoz) Ah, nagyságod tréfálni méltóztatik. Hisz' a szegény Zulima erkölcsös és lassan mozog, mint a lajhár. Aztán egyik lábával vonitott. Többnyire vezetnem kelle.

Gyulai. Úgy szivemből sajnálom kecses úti társadat. Ő olly élénknek látszék, mint Atalanta. S ki volt e némber?

Guzman (magában). Nagy ég! ha Senno megtudná, hogy a havasi rejtékből kihoztam nejét. (Gyulaihoz) A napokban igen sok fehérnéppel találkoztam. Mindig sürögnek körűlem. Ah, midőn az ember öregszik, könnyen összezavarja az arczvonalokat és neveket.

Gyulai. Talán segíthetek emlékező tehetségeden (pénzt nyujt). S ki volt e tündér?

Guzman (magában). Most lázadj föl ócastiliai vér! Tüzd ki zászlódat, spanyol büszkeség! (Visszavonja kezét.)

Gyulai. Csekélyled ajándékomat? (Több pénzt veszen ki) Tudnom kell nevét.

Guzman. Nagyságos ur! . . . (Magában) Ugy tetszik, nincs annyi bátorságom, mint a párizsi vérmenyegzőkor. Rajta Guzman. Semmi szivdobogás, semmi tétova! (Gyulaihoz) Fejedelmi biztos ur . .! (fönakad.)

Gyulai. Mit késel? (egész erszényét átnyujtja.)

Guzman. Nagyságos ur. . .! (Magában) Nyiltan Guzman, tartalék nélkül; ha szintén minden pillantása égő kanócz volna is, s te mellette égy puskaporos hordó, melly fedél nélkül áll és legott szilokra pattan. . . (Gyulaihoz, tulzó méltósággal) Nagyságos ur! Ó-Castilia, II-ik Fülöp' trónja, az egész spanyol birodalom, Kelet-India és az Antillák megrázkodnának csömör és undor miatt; sőt — mit mondok? — a mai szinmű földre buknék, mint egy részeg ember, a masinák fön akadnának, Jerikó' fala a hét kürt szavára le nem dölne, és a sugólyuk, mint egy hitvány ürgét, kidobna kebléből, ha én, ki spanyol hidalgo vagyok, és becsületes ősök' véréből származtam, zsoldért aljas mesterségekre tudnék vetemedni.

Gyulai. Megőrültél. Mit fecsegsz?

Guzman. Csak azt akartam mondani, hogy egy lovagnak a nőket védeni, s nem áruba bocsátani kell; hogy társaságunkban egyedül Pierro ért a kerités' mód-

jához; s hogy . . . nagysád' kegyes pártfogásába továbbra is ajánlom magamat.

Gyulai (szivességgel.) Balga ember! te félre értettél. Ha tudnád . . . (Ekkor a sorompók előtt kürt hangzik és több vendég közelget) De majd még többet beszélünk együtt. (Kezet nyujt Guzmannak)

Guzman (kétkedőn vonja vissza karját.) Nagyságos ur. . .! (Alfonso közelget, Gyulai elébe siet)

V-ik jelenet.

(Guzman, magára.)

Guzman. Hol áll fejem? Uff!! (megtörli homlokát) Lélekzetem folylik az erélyes nyilatkozat miatt. S hogy tekintsem, mibe vegyem a baráti kéznyujtást? Oh, az udvaronczok tudnak szinleni. Mosolyaik mögött gyakran rejlenek sötét és rémitő tervek. . . Guzman mit cselekvél? Téged merészséged még tönkre juttat. Ah, e bátorság kimeríthetlen forrás keblemben. Ezer csatorna vezeti az életbe. Szétömlik tetteimen, s mégis nem apad, nem akar kiszáradni. Átkozott bátorság!! Most mit tegyek? Hálóba vagyok kerítve. Rettegek. Semmi kilátás. Minden oldalról veszély fenyeget. Kenyér nélkül maradtam. Előérzetben már kezdek éhezni. Gyulai ur bizonyosan kimozdít hivatalomból Isten hozzád sugólyuk, szinmüvészet, havi díj! S most béke uralkodik Europában . . . legalább mennyire én tudom; sehol sincs szükség olly jellemre, melly Ciddel egy csillagzat alatt született, és bősz-bátor. S miért is valék olly me-

rész; micsoda ördög sarkalt? Leittam-é eszemet? Oh, az erkölcs nagyon részegit!! — Mit oselekedjem? Talán ha hallgatnék, ha az utóbbi fejlemények iránt közönyös volnék. . . Ah, Eleonora! Ő úgy szerette a vén Guzmant, ápolta betegségében, fölsegíté szükségeiből és soha ki nem gunyolá. Kinek mondottam el százszor Alvarez' történetét, és a vérmenyegző' rémségeit? Ő mindig figyelemmel hallgatott beszédemre. S most veszélyek környezik. Csábítás, erőszak fenyegeti. Sok roszat várhatni Gyulaitól; mert Zsigmond' udvarában lakik, hol minden szobában és szivben — mint Pierro mondja — oltár van emelve a kicsapongás' számára. Figyelmeztetnem kell Giovane Sennot. De ekkor tudni fogja, hogy neje Fehérvártt volt. És rám támad, ki megszegtem tilalmát. Aztán ő indulatos és féltékeny: ha ingerelné Gyulait, még veszélyesebb tévegbe bonyolodnánk. — Guzman, mindenkép nyakad törik. . Bátor vagyok, s mégis gerincz-velőig fázom. (Giovane Senno a szinfalak megöl közelget) Ah! jön. Most elő bölcseség! Világolj a kétség' éjelében, hogy égő gyertyád mellett a megfontolás okos tanácsokat irhasson. . . Igen, értesítenem kell Sennot. Azonban előbb fogadja föl, hogy mindenről hallgat, és meg nem támadja Gyulait. Ezt ő különben sem tehetné. Hiszen titkolja, hogy neje van! Nincs mitől tartanom. De az átkozott fehérvári ut. Majd lehord. Semmi baj. A férfinak tenni és koczkáztatni kell. (Giovane Sennohoz) Lovag, nemes lovag, egy szóra!. . . . (Senno oda érkezik, s mindketten háttérbe távoznak.)

VI-ik jelenet.

(Sofronia egy szöglet-szobában. Előtte toilette-asztal és ruhák. A kereveten hever Rahab' szerepe és egy guitarre. A szoba, kisded négyszög bástya, és a nőszemélyzet' öltözködésére van szánva; rövid folyósója a szinpadhoz vezet. Deszka-falai csinosan kifőstvék. Sofronia tükör előtt áll félig öltözve, és szerepének hatályosabb részeit szavalja)

Sofronia. „Mellyikért ver szivem? Achán-e, vagy Khimat, Kiért föláldozom hitemet s hazámat?

Kiért dülnek romba Jerikó' falai,
S tünnek keblemből a jobb érzés' romjai?
Habzó vér, küzdő ész fejtsd meg kételyidet:
Szeretsz örjöngőn, — de kettőt-é vagy egyet?"

Czeczil (ki észrevétlen lépett be, s Sofronia' monologját kihallgatta) énekli:

„Guadalquivir' partjain
Két lovag csatangolt:
Egyiknek lába sántit,
A másik púpos volt.
S melly botrány! minő csoda!!
Egész tájék hirdeti,
Hogy a kecses Florinda
Egyiket sem szereti."

Sofronia. Czeczil! te nekem rosz nemtóm vagy. Azon kevés élvezetet is, mit silány szerepem néhol nyujt,

megzavará pajkos szeszélyed. Már a szinpadon mindig a sánta s meg a púpos lovag fog eszembe ötleni S pedig halld csak, mit kell szerctőimről mondanom:

„Minden név s czim, mit a szépség' szótára ad,
Minden kép, mit egy hű dalár kigondolhat,
A báj, mit müvész-kéz vászonra szoborra
Önteni tud, illők Achán és Khimatra."

Aztán, Czeczilkém, igy végzem magánbeszédemet:

„Lány! ha szűd' eszménye két hüvelybe szállott,
Két alakhoz csábit hasonló ámulat,
S ikertökélyekért ver benned minden ér:
Ki mondja meg neked, hű vagy-é, vagy ledér?"

Czeczil. Azt bizony, szép barátném! csak olly élhetetlen zárda-lakozók nem tudják megfejteni, kik számunkra ‚mysteriumokat' irnak.

Sofronia. De, kedvesem! te sem törted kis szőke fejedet igen sokszor a szerelem' bölcseletén.

Czeczil. Mert szivem kéretlen is mindenről felvilágositott.

Sofronia. S pedig azt képzeltem, hogy szived, mint egy szilaj gyermek, csak játszik és soha nem tanol.

Czeczil. Vetélytársam vagy-é, vagy barátném?

Sofronia. Mint vetélytárs, rágalmaználak.

Czeczil. S igaz-é vádod?

Sofronia. S te nem volnál könnyelmü?

Czeczil. Hogyan?

Sofronia. Nem pártoltál-é el a fejedelemtől?

Czeczil. Neked csináltam helyet.

S o f r o n i a. Ez lehetett kegy részemre, de nem volt hüség iránta.

C z e c z i l (hanyagon dül a kerevetre, kezébe veszi a guitarret, mélán pengeti hurjait. Néhány accord után énekel.)

„Sik róna' közepén
Áll a halom,
Benne eltemetve van
Egy fájdalom.
Hangja néha fölsivít,
Mig az éj fátyolt borít,
S csillag-lámpa világit." Lásd Sofroniám, te is bút okoztál nekem.

S o f r o n i a (fölindulva). Miért Czeczil? miért barátném?

C z e c z i l (Sofroniához lép) Tudod-é, hogy kötték meg viszonyom Báthori Boldizsárral?

S o f r o n i a. Nem, kedvesem! nem.

C z e c z i l. Megérkeztem Olaszországból nehány hónappal előtted. Nem ösmerém a szerelmet; de romlott emberek közt éltem Tizenhat éves valék. Tavaj történt.

S o f r o n i a. Igen, négy esztendővel vagy fiatalabb, mint én.

C z e c z i l De éltesebb vagyok érzésben, és fásultabb szivü. — Hallgass meg.

S o f r o n i a. Bizodalmad rokonszenvet fog találni keblemben, s bánatod iker-bút.

C z e c z i l. Ne véld, hogy nagy fájdalmakról akarnék szólani. Midőn Fehérvárra jövék, Jósika' udvarlásai,

vagy valami ösmeretlen körülmények előnyei rám vonták a közfigyelmet. Az ifjak bókoltak, a nők gyülölének, mámorban éltem. Nevem a, jégszivü tündér' vagy ‚a kegyetlen Zuzánna' volt Még csak kaczér valék. Azon idő tájt a vitézi játékok igen divatoztak. A babért örökké Boldizsár nyerte el. Róla beszélt minden kör. Erdély' legszebb ifjának tartaték, s nálam soha sem volt. Sofroniám! te nem ösmered szeszélyeimet, hiuságomat. ‚Milly deli bajnok! kár, hogy lenge, állhatatlan, csapodár!' igy itélt a tömeg róla. ‚Czeczil; Czeczil! mért hiszed magad bájosnak, ha egy könnyelmü ember figyelmét még föl sem ébresztheted?' ezt sugá kába szivemnek, szellem-ajkokkal, a hiuság, egy hizelgő daemon, kinél lehet az alvilágban sok roszabb kedélyü, de kártékonyabb nincs. Kezdém használni Boldizsár ellen a tetszelgés' fegyvereit érzés nélkül, de indulatos hévvel. ‚Czeczil! te meg vagy aláztatva! — sohajtá a némberi gőg, hiuságunk' iker-testvére — hisz' ő tornán, imahelyen, szinkörben, disztermekben rád sem tekint. Mit érnek nekem a többi udvarlók?' Elutasitám őket. Söttétté váltam, mint a Vestaszüz, Terv tervet üzött agyamban, mig a szerep érzéssé és a játék irtózatos valóvá vált. Én szerettem őt, sóvár szomjával egy letiprott, megvetett kedélynek. A' szerencsétlen szerelem' láthatárának végén a sarkcsillagok: bün és őrjöngés. Ah, Sofroniám! de minek e köny? (letöröl egy könycseppet). Tudod: hivatásunk az élv, kiábrándulás és... kárhozat.

Sofronia Czeczilem! hová hagyod magad ragadtatni.

Czeczil. Csak azt akarám még emliteni, hogy egy rosz órában Pierro, a' bajazzo, szobámba lép. Ösmerém gyalázatos hivatását, s még sem üztem el őt. Pierro öszinte és ördög volt: donzella — szól — kegyed szereti Báthori Boldizsárt; a fejedelem kegyedet. A lorettoi szüzre! ez szép tréfa és könnyü kaland. Ma ön velem jön egy titkos hágcsón az udvar' kék cabinetjébe ott véletlenül találkozik a fejedelemmel. Holnap a kémek megbeszélik Boldizsárnak, és ő holnapután sohajtozni fog Czeczilért; mert minden vágya: utját állani Zsigmond ő fenségének, s elórzani hóbb tárgyát. Cospetto! előérzetem kegyed' fürtein már gyémánt diadémákat lát, s arczán érdekes sáppadtságot: Zsigmond és Boldizsár ajándékait. Cospetto! jőjön ön!

Sofronia. (közbe szól). Tudom-e viszony' utóbbi fejlődését. A fejedelem szeretett. Pierro' jóslatai teljesültek. Boldizsár nem ösmervén szived' titkát, kőkeménynek hitt. Azonban néhány hónap óta.... s te boldog vagy-é?

Czeczil (mélán). Miért kérded?

Sofronia (gondolkodva lejt végig a termen; megáll Czeczil előtt, és karját vállára teszi). Szereted-é még Boldizsárt? Szólj őszintén.

Czeczil. Féltem őt.

Sofronia. Talán ezen önös szó nem meriti ki kedélyed' egész mélységét. Szereted-é?

Czeczil. Becsületemet áldoztam föl érette,

Sofronia. Lemondhatnál-e róla kincsért, hiuságból, csábokért, félreértés' következésében, féltékenység miátt? Lemondhatnál-e olly viszony' kedveért,

mellyet megszentel az oltár, melly neked állást, nevet adna, s ónå híredet? Tudnád-e megtagadni őt az egész világért? Felelj, Czeczilem, őszintén.

Czeczil. Minő kérdések? Mellyik szív állott ki minden próbát? Szeretem őt.

Sofronia. Kész volnál-e érette meghalni.?

Czeczil. Mit tudom? hű vagyok hozzá!

Sofronia. Figyelj, Czeczilem! Összepontositsd lelki erődet. Miután, mint látom, nem vagy olly szenvedélyes, hogy széttiporhasson a csalódás.... egy titkot kell fölfedeznem. Bátorság, Czeczil! Te reszketsz!

Czeczil (megrázkodik). Mit ábrándozol? Merev vagyok, mint a márványszobor, és hideg. Egy pokol terhét tudnám vállamon fentartani. Szólj!

Sofronia. Nem még. Te ingerült vagy. Arczod' kipirult, kebled hullámzik, szemeid égnek.

Czeczil. Tréfaság. (Közönyt erőtetve;) Nézz reám! Én hideg vagyok, mint az angolna. Tapintsd üteremet: az lassan dobog. Alig érkezik el a vér szivemtől kezemig, elbádjad a hosszas utban, mint a zarándok. Mond ki titkodat. Közönyem jégtorlasz, mellyet a villám' állandó tüze sem olvaszthatna föl. Nehéz hitü, nézz rám. Ugy-e, vonalaim a siriratnál hidegebbek? Mit késel? Kétkedsz szavaimban? Kábaság! Tudom: Boldizsár' hitlenségéről akarsz regélni, 's mégis olly csillapult vagyok, hogy rögtön elénekelhetnék egy vidor dalt a pásztorórák' és hű szerelem' édjeiről. Itt a guitarre. Tégy próbára. De mond ki titkodat. Barátném vagy: szolj:

Sofronia. (magában.) Nem kellett volna e vihart felköltenem. (Czeczilhez.) Ülj mellém e kerevetre.

(Czeczil gépileg engedelmeskedik.) Még egész félóra van a szinmü kezdetéig. Marad elég idő öltözködésre. Kedvesem! sápadt vagy! Űzd el aggodalmaidat.

Czeczil (erőt véve magán). Ha nem bizol bennem, beszéljünk Ráhab' szerepéről. Megfogod látni: itéletem milly szilárd, figyelmem milly erős. Te tán azt hiszed, hogy egy énekesnő nem tudja a szinmüveket megbirálni.

Sofronia (fájdalommal). Minket kéjhölgyeknek neveznek. Bocsásd meg a büszke erénynek, melly soha kisértetekre kitéve nem volt, kérkedékenységét. A te kebled tisztább, mint egy perié: a bün fölötte csak sötét fátyol, melly eltakarja az ártatlanság' hermelin-szinét; de rajta keresztül lát az őrködő isten' szeme. (Elővesz egy billot-doux-t) Ösmered ezen irást?

Czeczil. Nagy ég! (rá függeszti szemét, arczáról könyeket töröl le. Hidegen) Báthori Boldizsáré.

Sofronia. Szerelmi vallomások. Tegnap adta át Pierro.

Czeczil (magában). Erőt! boszu, erőt! megbocsátás: ti versenyző szenvedélyek, kiket még megnevezni nem tudok: adjatok erőt! (Sofroniához) S ő téged akar elcsábitani? És a gyalázatos Pierro eszköz!

Sofronia. Holnapra kér légyottat. Estve hét órára. Hol? nem jut eszembe. (Fölemelkedik a kerevetről. Végig futja szemeivel a szerelmi levelkét.)

Czeczil (a gyanu' kifejezésével). S te igérkeztél?

Sofronia. Akkor megmutattam volna-é neked e levelet?

Czeczil (átöleli Sofroniát). Testvérem! Védangyal! . . . Oh, e sziv! e szegény sziv!!

(A rendező benyit.)

VII-ik jelenet.

(Sofronia, Czeczil, Genga.)

Genga. Sofronia kisasszony! A fejedelmi biztos ur. . . .

Sofronia (közbe szől). Azt akarja, hogy Ráhabnak ne csak szive, de öltözete is kaczér legyen. Jól van Nincs mért több szót tenni e csekélységért.

Genga. Ő nagysága, mint tudós ember, buzgón pártolja a történészeti ruhákat.

Sofronia. Természetesen. Három percz alatt kész vagyok.

Genga. Örvendek.

Czeczil. (Sofroniához). Nem vonlak el kötelességeidtől. Isten hozzád!

Sofronia. Találkozzunk még az előadás után.

Czeczil (Gengának vállát verve). Tartsa isten önt Aron vezér! Zöldeljen az ön életöröme, mint azon száraz pálcza, melly kezeiben egy csoda által lombokat hajtott ki. Átmehetek-é a szinkörön a nélkül, hogy a tömeg rám figyelmezzen? Arczom olly derült, olly sugárzó, hogy tapsokat vonhatna magára! Megfosztanám Sofroniát nehéz szerepének díjától.

Genga. Sok nép gyült már egybe. Menjen Czeczil kisasszony a hátajtón ki, a szinfalak' végén. Tér-

jen jobbra a torna' korlátai felé! Ott senki sem nézheti. Ámbár megfoghatatlan e fösvénység olly kecsekkel, miknek csupa látása is boldogít.

(Czeczil megöleli Sofroniát, s távozik.)

Genga. Milly derült lény ez a Czeczil!

Sofronia. Hja! Csak az élet' rózsás oldalait ösmeri még. — De, édes Genga ur! öltözködni akarok.

Genga. Isten önnel! (Elmegy.)

VIII-ik jelenet.

(A szintértől baloldalra, népetlenebb helyen. Tiefenbach gróf. Lazintzky Szaniszlo. Alfonso pater.)

Lazintzky. Valóban a vármii püspök s bibornok ő kitünősége igen sok reményekkel kecsegtette a római udvart. Félek, hogy Erdély' mostani viszonyai közt legjobb igyekezetem sem elégítheti ki a szentszék' várakozását.

Tiefenbach. Prágából én is teljes fölhatalmazást kaptam ezen tartomány' visszacsatlása iránti alkuterv' elkészitésére: noha, mint fájdalommal tapasztalni kénytelen vagyok, még a legelőlegesebb kérdések' megpendítéséig sincs ut törve.

Alfonso. Semmi vád alá nem jöhetek; mert a congregatiot rég figyelmeztettem a fölmerülő nehézségek iránt.

Tiefenbach. Kétségkivül egyedül a főtiszteletü urnak köszönheti Európa és a keresztyén hit azon ide-

genkedést Stambultól, melly a fejedelem' szivében kiolthatlanul ég. Vajha egész Erdélynek ez volna hangulata!

Lazintzky (közbe szól). És mi nem csak szép igéreteket, de kötményt is vihetnénk el magunkkal!!

Alfonso. Miért kecsegtessem a lovag urat olly reményekkel, mellyeknek a hideg számitásu ember most csak csiráit láthatja?

Tiefenbach. De a csirából virág, utóbb gyümölcs szokott teremni.

Lazintzky. Ha zivatar, dér vagy gondatlan kezek nem tiporják szét.

Alfonso. Magam' ovatosságáról felelhetek. A viszonyok' hatalmát gondviselés kezeli. Higyjék el önök, hogy gyakran bajosabb egy ember' szivét megostromolni, mint Rhodost vagy Corfut.

Tiefenbach. De kegyed mester azon fogásokban, mellyek a meggyőződést, mint rabot bilincsélik a szónoklat' diadalszekeréhez.

Lazintzky. A főtiszteletü ur' kezében egy hosszu olvasó van, és a gyónószék. Hatalmas fegyverek!

Alfonso. Körülményeink eként állanak: Zsigmondra könnyen tudok hatni a vallás által; de Boldizsár fél a római császártól, kit Lengyelországban megalázott. Aztán teméntelen bajt okoz nálunk, hogy a mit az egyik rokon akar, a másik bizonyosan ellenzi.

Lazintzky. El kell láb alól mozdítani Boldizsárt.

Alfonso. De Boldizsár csaknem olly hatalmas, mint maga a fejedelem. Részén van, alig valami ki-

vétellel, az egész aristocratia. És még más tekintetet is mérlegre kell vennünk.

Tiefenbach. Mit?

Alfonso. Azt, hogy minden belviszályt közbevegyülésre használna a török.

Lazintzky. Sinán basa, a nagyvezér, vén ember, és hadakozásaiban szerencsétlen.

Alfonso. De semmi cselnek nincs homlokára irva a kétségtelen siker. Boldizsár megmenekedhetnék a méreg, tőr és pör alól, s egy szava Rikától Retyezátig hangzik. Jeladására fegyvert fogna ragadni a székel és a főnemes. Aztán miért tagadnám: Szalánczi, Geszti, Székely Mózes csupán portyázatokra alkalmasok; Bocskai még ujoncz: egyedül Báthori Boldizsár tud tábort vezérleni.

Tiefenbach. Tehát mit cselekedjünk?

Alfonso. Hiuságát nagy kegyekkel kellene lekötelezni.

Lazintzky. Talán nem kér a főtiszteletü ur aranygyapjut számára?

Alfonso. Miért ne? én gyülölöm őt; azonban illy kitüntetés elősegitené czélunkat.

Lazintzky. De e diszjel csak uralkodók' mellére illik.

Alfonso. Alba herczegnek hol fekvék országa? Ő is aranygyapjas volt.

Lazintzky. Alba II-ik Fülöp' trónjához csatolta Portugált.

Alfonso. És szigorú kormányzásával attól elidegenité Németalföldet. Boldizsár egy határozott föllépés

által csaknem akkora tartományt köthet a keresztyén hit' és az europai politika' érdekeihez, mint a mekkorát dobott Alba a terjeszkedési szomj' örvényébe.

Tiefenbach. Én pater Alfonso' nézeteit helyeslem, és munkás leendek mellette.

Lazintzky. Az a római széknél ellenszenvre fog találni. Egyébaránt magam is kész vagyok csekély erőmmel Tiefenbach gróf' törekvéseihez járulni.

Alfonso. Támaszkodhatom-é a prágai biztos ur' és a nemes lovag' közbenjárásának sikerülésére?

Tiefenbach. Minden esetre.

Lazintzky. Én csak akkor igérhetek kedvező eredményt, ha a varmii püspök egész hatálylyal lép föl; mert utoljára is II-ik Fülöp — ki ezen érdemjel' osztogatásában ovatos szokott lenni — inkább fogad el tanácsot Rómából, mint bármellyik rokonától.

Alfonso. A vármii püspök nem vonakodhatik olly eszköztől, mellyet a testvéri szeretet és országlati bölcseség egyaránt javasol. Azonban tájékozásul még érintenem szükség, hogy a római császár' védelme alá menetelünket könnyíteni fogná a fejedelmi udvar' kitisztitása. Mert mostan Zsigmond ő fenségének kedélye ellenkező elv- és érzületek' behatásának tétetik ki.

Tiefenbach. Világosítson fel ön mindenről.

Alfonso. A gróf és a nemes lovag ösmerik Jósikát. Ő vállalkozó és dicsszomjas szellem. — Kegyetek tegnap találkozának Gyulaival is. Ez tudós ember, és eszélyes országlati férfiu. Kettőjök iránt viseltetik rokonszenvvel Báthori Zsigmond. Nekem ő néha eszközöm: azoknak barátja. Jósika még csak ajkaival illeté a

hatalom' kábító nedvének arany serlegét; Gyulai több versen kialudta mámorát. Továbbá ez a létező' megóvására; az felforgatásokra van hivatva. Szerepök és jellemeik különböznek. Jósika a közügyekben vakmerész; a magán-viszonyokban bátorságáról soha semmit nem hallottam. Ellenben Gyulai csekélységekért koczkáztatja életét; de retteg a hazát óriás eredményekhez sikamló ösvényeken vezetni.

Tiefenbach. Ezek szerint Gyulai a fényes porta' részen van.

Lazintzky. És nekünk őt meg kell buktatni; különben a fejedelem a két kegyencz' befolyása miatt szünetlen ingadozni fog.

Alfonso. Tagadhatlanul az eszély és országlati tapintat, az általam fölállitott nézpontból tekintve a dolgot, egyéb tervet alig javalhatna. — De más oldalról vizsgálván udvarunk' helyzetét, úgy látszik, hogy Jósika' elmozdítása által is szintén czélt érhetnénk; sőt félni lehet, miként Gyulai' bukása összezúzná Jósika' hatáskörét.

Tiefenbach. Minő tömkeleg ez!

Lazintzky. Mekkora ellenmondások!

Alfonso. Néhány szó bonyadalmaink' kulcsához fogja önöket vezetni.

Lazintzky. Kiváncsi vagyok e titokra, mellynek megfejtésén eltompulna Oedipus' elmeéle is.

Alfonso. Jósika miatt kezdődött és foly a fejedelem' viszálya Báthori Boldizsárral. Következőleg: ha Gyulai bukik, kidül a török párt' egyik főtámasza, és Jósika erélylyel vezethetné a római császárrali szövetség

felé ügyeinket; de utjába állana, és őt s terveinket bizonyosan széttiporná Boldizsár' gyülölsége. — Ha pedig másfelől Jósikát irtanók ki, ekkor Gyulai a palotában a török érdekeket képviselné ugyan, de szerencse csillaga önként elhomályosodnék s kihamvadna; mert Boldizsár Zsigmonddal kibékíthető és a prágai udvar' részére megnyerhető volna, s az ő befolyásával és hatalmával semmi kegyencz nem versenyezhetne.

Lazintzky. Azt gondoltam, hogy illy érdekes szövevények csak a prágai udvarnál szoktak előfordulni:

Alfonso. A legkisebb állomány' ügyeinek vezetése is csaknem olly nehéz, mint a nagyé. —

Tiefenbach. S mit javal ön e körülmények közt?

Lazintzky. Hagyjunk szabad mezőt mind a két kegyencznek.

Alfonso. Ekkor a fejedelem' kedélye szüntelen hullámzanék, és mi a kötmény' aláirásakor sem volnánk bizonyosak teljesedésbe vétele iránt.

Tiefenbach. Ösmerem az emberi természetet. Két kegyencz össze nem fér. Valamellyik a másikat ki fogja marni.

Alfonso. Ezt Rudolf ő felsége meg nem várhatná; mert ők egymást épen nem gyülölik, és Jósika még ujoncz. Gyarapulhat évekig Gyulai mellett, s találhat becsszomja el nem foglalt hóditmányokat. Később természetesen kivivatnék a halálos tusa. De az europai viszonyok s a keresztyén hit' érdekei az események mesterséges érlelését teszik kötelességünkké! Aztán ne feledjük, hogy a Boldizsárrali villongás — ha sokáig tart — török fegyvereket von Erdélybe.

Lazintzky. (türelmetlenül). Elkábul a fejem a sok analysis miatt.

Tiefenbach. Mit tegyünk tehát?

Lazintzky. Megbuktassuk-é mind a két kegyenczet?

Alfonso. Az pazérlás volna a kegyetlenségben és kivihetetlen

Lazintzky. Én kifogytam már a tervekből. Ön' mindig ovakodó bölcseségétől várok tanácsot.

Alfonso. Igénytelen nézetem következő: mondjuk ki egymás közt mint bevégzett tényt, hogy az udvart kitisztítani szükség, és valamellyik kegyencznek bukni kell.

Lazintzky. Jól van.

Tiefenbach. Magam is ‚igent' mondok. De aztán mi volna megállapodásunk' gyakorlati része?

Alfonso. Biznak-é törekvéseim' szilárdságában önök?

Tiefenbach. Föltétlenül.

Lazintzky. Utasitásomban a' fötiszteletü urhozi ragaszkodás szoros kötelességemmé van téve.

Alfonso. Igy a csomó könnyen megoldathatik. —Én a kitisztításra fel fogok hatalmaztatni. Szorgalmatosan kémlendem az események' irányát és a viszonyok szövegét. Midőn a cselekvények' órája üt, egységet hozok az udvarba, és bukik valamellyik. De hogy biztosan léphessek, igérjék meg önök, miként kivűlem semmi palotai csel a' római curia és prágai udvar által mozgásba nem hozatik. Továbbá fogadják fel azt is, hogy akármellyik kegyenczet szemeljem ki a jó ügy' áldoza-

tául, a két hatalmasság nem fogja szabályaimat s tettemet megtagadni; sőt pártolja. Érzem, mikép illy igényt nem könnyü megadni! de a rendkivüli helyzet szokatlan bizodalmat tesz szükségessé.

Lazintzky. Áll köztünk ez alku.

Tiefenbach (gondolkozás után), Ön kívánságát kész vagyok teljesíteni, noha érzem a felelősség' nagy terhét.

Alfonso. Könnyíteni fogok én a gróf ur' aggodalmain. Tudósítandom a' legapróbb eseményekről is, hogy meggyőződhessék, miként semmi eltökélésemnek nem leend rugója magános érdek vagy hajlam. — Kezemben a' fejedelem' szive és a palota' titkainak kikémlésére egy páratlan ügyességü ifju van zsoldomban. Ő élhetetlen külsővel bir; de raszabb, mint az önök népmondáiban ‚Reineke', a rókakirály.

Tiefenbach. S minek hivják?

Alfonso. Egyszerűen Gergely diáknak.

IX-ik jelenet.

(Schrőter és Mészáros. Később az astrolog)

Mészáros. Minő hollók ezek? (a biztosokra mutat; kik épen bucsuznak, s mig Lazintzky a szinkör' népesebb részéhez indul, Tiefenbach a jézuitával a tornahely felé távozik.)

Schrőter. Tudja, nemzetes uram! a féle király' képei, kik adják és veszik az országokat, mint mi a posztót és kordovánt.

Mészáros. (csóválva fejét). Nem szeretem ezeket a czifra embereket; mert megjelenésök után mindig subsidiumot kell adni.

Schröter. (közbeszól) És dupla portiot fizetni.

Mészáros. Aztán a nagy urak rablani kezdenek.

Schrőter. És a pápisták fölebb hordozzák orrokat.

Mészáros. Az még menne; de mustrára kénytszeritenek minket.

Schrőter. S a tisztviselők ingyen szállásért és fuvarért sarczolnak.

Mészáros. A moldovai s havasalföldi vajda mozogni kezd. Mi nemesek a határszélekre utazunk magunk' költségén.

Schrőter (közbe szól.) Aztán a burger a várfalakat erősiti, s kiköltözik szobáiból az uri nők' kedvéért.

Mészáros. Mégis kend jól van, mert csak a zsebe szenved. De engem a fenyvesek közé hajtanak, hol a medve mellettem málnát eszik; a villám fölperzselni akar; az eső megfüreszt. Midőn alkonyodik, sátromat már ellopta a vihar, s lator-szeszéllyel a hegyi folyam' partharasztjai közé szórta. Teringettét! kiáltom elkeseredve, és kigunyol a szirt' viszhangja. Béestveledik. A távozó nap vörös sugáraival boszont. Az irigy felhők szétoszlanak; mert tudják, hogy helyökbe nagyobb sötét következik. Éj vagyon. Ujjamat is alig látom. S ha látnék, annál rosszabb; mert minden világ az ellenség' őrtüzére emlékeztetne. Zápolya Zsigmond alatt szolgáltam, suhancz koromban: ösmerem a havasok' rémsé-

geit. Elbádjad a fejem; talán nem félelem, de az álom miatt. Szunyadni kell, ha szintén mellemre a manó ülne és halantékaim körül prikolicsok garázdálkodnának. A hold kibuvik félkarikával, és sápadt sugára a fenyőágak' zöldjein reszket. Mészáros! mit fogsz tenni? kérdezem. Sátortársam, valami kék darabont, ki Fehérvárt alázatos, de urnak hiszi magát a határszéleken, mosolyog. Kiveszi czondrája alól a szurok-kászut, csahol és meggyujtja. Nedves avart s ágokat gyüjtök. Tüzet gerjesztünk; de gondosan fedezzük, hogy a kémlő láthatár el ne árulja. Ah, ágyainkat fösvény szirtoktól raboljuk; vánkosom kődarab és moh-szakál, takaróm farkasbunda, és üstökömre dér harmatozik. Otthon pedig ágyamban német zsoldos hever. Mártha talán a pest mögett gugadoz. Szerencséje szegénynek, hogy vén. De midőn Zápolya Zsigmond szövetkezett a római császárral, akkor még fiatal volt. Azóta mi gyakran veszekedünk. Tatár hordja el ezen királyi képeket!

Schröter. Nemzetes uram! A burgerek is mindig rosszul vannak eféle csellem-bogok miatt. A ‚hoppmester' magához hivatja a városbirót és igy szóll: Schrőter, a szappanyos, megépitette házát. Belé, mig a portyázatok tartanak, egy nemzetes urat szállitunk feleségestöl és hajadon-leányával. Ő kelme siessen négy lovával a nehéz ágyuk után. S ezen ingyen-szállásolás' rövid vége az: hogy leányom Lizi megtanolja a piperét, s elfelejti a katekizmust.

Mészáros. (sohajt.) Rossz idők!

Schrőter. És költségesek!

Mészáros. Aztán zivatarosak;

Schrőter. És bünösök!

(Az astrolog, ki e pár beszéd alatt lassan közeledett s észre nem vétetik, most előlép. Öltözete szeszélyes, és bősz méltóság ül arczán. A nép félékeny tisztelettel tekint rá)

Astrolog. Mit kontárkodnak önök szerepembe? Minden időjóslat az én tartományom. Farkas István a daemonok' titkárja. Megkérdi Marsot, Jupitert és a mikrokosmos' többi képleteit. A' skorpio kedélyébe mérget csepegtet, és szeménck metsző élt a nyilasok kölcsönöznek. A sápadt esztendők kitárják előtte veséiket és szivök' álmát; hogy az emberiségnek elbeszélhesse a közellitő inséget. Szava a viharmadár' visitása, s ha — midőn ő cseveg türköző szélveszekkel — nem fognak az alkotmány' deszkadarabjai a hullámokon tánczolni, jele, hogy az egész hajó örvények közé merült.

Többen (kik összegyülöngöttek). Rémitő bősz ember!

Astrolog. Jertek hozzám az égi golyó' s csillagrendszer' kunyhójába, kik sejdítni akarjátok, miként a mai napok után tatár fertőzteti-é nyoszolyátokat vagy német? Házatok meggyul, és én előre tudom: hamvai közt fogtak-é égni, vagy üszkein éhezni? Kristóf fejedelem' halálakor négy Báthorinak igértem sirt. Az egyik márvány kriptában fekszik: háromért reszkcssetek!!

A nép közül többen. Ez szörnyeteg! ez sátán!

Mások. Jobban beszél, mint a vicarius és a jézuita.

Egyik (rémülve). A kék darabontok közelgenek.

Mészáros. Távozzék kegyelmed.

Schrőter (súgva). Még ma meglátogatom. — Miért szereztem vagyont?!

(Az astrolog lassu léptekkel elvegyül a tömeg közé. — Ekkor kürd riad. Báthori Boldizsár jön Fehérvárról kiséretével. A csatlósok lobogós láncsáikkal a szinkör' sorompójáig érkeznek. Giovane Senno sorba állítja a zenekart; néhányan vonakodnak, mig a nagyobb rész harsogva köszönti a főnököt.)

Mészáros. Éljen Boldizsár!

(Többen után kiáltnak.)

Schrőter (magában). Itt nem tanácsos sokáig szemetelni. Gyorsan eltakarodom. (Távozik.)

X-ik jelenet.

(Gyulai Pál és Giovane Senno.)

Gyulai. Hogy merte ön kiadott parancs nélkül a nemzeti hadak' vezérét olly tisztelgéssel fogadni, melly egyedül a fejedelem' számára tartaték fön?

Senno. Azon udvarokban, hol eddig éltem, egy kevés hódolás a népszerü országlati férfiaknak — még nem ingatta meg a kormányt. Nagyságod tudja: illy csekélység veszélyes-é Erdélyhonban? Florenczben, hol én tartózkodám: a gonfalonierét néha a szinkörökben meg nem éljenezők, és a kegyenczeknek gyakran adtunk gyönyörün kivilágított éjeleken macskazenét.

Gyulai. Ezek olly visszaemlékezések, mellyeket ön egy havi börtön és hetenként három napi böjt után bizonyosan el fog feledni. (Int a székely darabontoknak.)

Senno (indulatosan). Lovag! vannak olly bűnök, miknek az ember hirtelen nevet sem találhat. Igy példaokáért én néha vágytam elcsábítani a szép némbereket; de miutan e gyönyör veszélyekkel jár, volt bátorságom életemet koczkáztatni. Aztán ... (a székely darabontok körül veszik és elfogják Sennot.)

Gyulai (a hangászkarhoz). A maestro' első segédje fogja önöket vezetni. A fejedelem ő fensége — mint rendelésben adtam volt — egész zenével köszöntetik. — (Magában) Ez a Senno megőrült a Boldizsár iránti rajongás miatt. (A maestro' segédéhez) Tartson ön szoros fegyelmet. (Magában) Minő goromba vala Senno, s milly kábaságokat fecsegett. (A maestro' segédéhez) Minden botrányért felelős leend.

(Gyulai távozik. A hangászkar' tagjai rémület' kifejezésével tekintenek egymásra. — Kik a tömeg közűl e jelenethez közelebb állottak, suttognak, tudakolódnak. Néhánya csóválja fejét. A közzsibongáson áttör: ‚Éljen Boldizsár!' — ‚Psz!' — ‚Ne ingerkedjetek!' — Egy erősebb hang kiáltja: ‚Éljen Gyulai Pál!' — Néma csend.

XI-ik jelenet.

(Az astrolog és Gergely diák — suttogva beszélgetnek.)

Astrolog. Jegyezzen fel ön mindent.

Gergely. Csupa fül és szem valék.

Astrolog. Ki ne feledje a német és varmii biz-

tost, Gyulai ur' tettét, Boldizsár' népszerüségét, a meghasonlás' és ingerültség' jeleit.

Gergely. A pártviszályokról iveket irok össze.

Astrolog. A tudósításokat, ha készen fognak lenni. . .

Gergely. Átadom Ibran-bey ő nagyságának.

Astrolog. Mit beszél? — Őt itt Márkházynak hivják, és az udvari őrsereg' feje.

Gergely. Négy szem közt említhetem saját nevén.

Astrolog. A levegő is elárulhat. (Az astrolog menni akar, és Gergely tisztelettel bucsúzik.) — Még egy szót.

Gergely. Parancsára.

Astrolog. Mik közelebbről az udvarban fognak történni; miket az utczákon, a polgárok' házainál, a nagyok' palotáiban és a népérzülettől, hall másolatban tüstént közölje velem, hogy saját tapasztalataimmal bővíthessem: mert Sinán fővezérnek átalános tudósítást szándékozom késziteni Erdély' állapotáról.

Gergely (hosszu arczczal). Ah, ez rettentő fáradság. Mindig éjjel kell dolgoznom. Aztán a temesvári basa ő nagysága már nyolcz hete nem küldi csekély hópénzemet.

Astrolog. Szivesen előlegezem önnek az illető öszveget, s munkás fogok lenni, hogy mig e cselszövények tartanak, kettős díjt kapjon.

Gergely. Szorgalmam is kettőzött leend.

(Az astrolog a tömeg közé vegyül. Lépései előtt sikátor nyilık a nép közt.)

XII-ik jelenet.

(Gergely diák, egyedül.)

Gergely. A zechinák csak gyülnek: a sultántól Farkas István hordja számomra, a császártól Alfonsó. Mindketten tiszta aranynak hiszik hüségemet. Gazdag fogok lenni; mert figyelmet gerjesztene, ha egy koczkára száz ‚körmöczit' tennék föl; noha a félsz és remény általi idegrezgések közt agyunkban kellemetes vegye készül a mámornak. Csupán az irgalom élet: tengés a többi. (Szünet után) A pálya, mellyen járok, sikamló. Zaj nélkül tovább állít a török, ha sejt valamit. A német sem szokott tétovázni. Természetesen bitófán nem fogok függeni, mert testem nagy felkiáltó-jel volna, melly figyelmeztetné a világesemények' olvasóit bizonyos körök megvesztegetési rendszerére. De a bitófán végződik-é az emberi lelékenység az életerők' kioltása körül? Nincsenek-é a természet' tanárainak kezei közt olly üvegecskék, mellyekben egy hüvelyknyi térre száz halál reked? S ki nem ösmerné a toledoi vagy damaskusi tör' erejét bandita-kezekben? (Szünet után) Méla eszme gondolni száraz köponyámra! Az sem mulatságos jelenet, ha egy czinteremben elássa a német, hogy néhány nap mulva a szemüregekből a pohos pondrók kinyujtsák kövér fejeiket. De utoljára is ki gyönyörködnék a másik lehetségben; midőn tudniillik a stambuli börtönből kihozzák a hallottat, jegyezzük meg, hogy e halott egy

áruló kém, Gergely diák? A testet valami szerecsenek — nyomorítsa meg az isten őket! — béfektetik a Hellespontba. Felette habok csapnak el: körűle halak. A tengerfenéken egy szirt' klárizságya fogadja. A csontvázra kagylók ragadnak: a keleti gyöngy' kincstárai. A mellcsontra egy elsűlyedt hajó' drágaságaiból gyémánt kereszt hull és a szemüregekbe fényes Carbunculus. Ezek haszontalan decoratiók egy váz' számára. (Gondolkozik) Azonban pályám nem nagyszerü-é? Én, ki Enyeden hat évig voltam gyermek-tanító, most mestere vagyok az eseményeknek. Titkos adataimból, mint fészkéből a sas, repül föl a szenvedély. A harangszót, melly egy nagy ur' menyegzőjéröl regél, lélekcsengetyüvé változtatom. — Kéjes az erő, a hatalom' érzete, ha Arimantól jön is, s ha létezését a világ nem gyanitja is. — Kellő közepén állok az eseményeknek. Mansanares' partjain megindítok egy ezredet, és ugyanakkor Abydosnál egy másik hozatik mozgásba. Én, egyedül én tudom mindkettőnek czélját, irányát, s hogy egy titkos hatalom, mint mágnes, összevonja őket, találkozni és széttipratni. (Szünet után) Majd, midőn Europa' súlyegyene kezem által mozgásba jön, Escurial és Serail, Praga és Stambul, választást fogok tenni köztetek. Oda szegődöm, hol több siker virít, és dicsőség. — De agyam szédeleg e mélységek fölött. Lázassá válnak gondolataim. Vissza a jelenre, szilaj képzelődés! — Ügyelj kém, figyelj Gergely diák, kutass a két hatalmasság' számára! A nép közé. Add át álmaidat a magány' óráinak. Tiéd most az élet, a zaj.

(Kürt hangzik. A fejedelem' dandára közelget. Jel adatik a készülődésre. A hangászkar köszönti Zsigmondot. A vajda' hivei éljeneznek Néhány perczel később a fejedelem elfoglalja bársony-menyezetü ülhelyét A függöny emelkedik, és a 'mysterium' elkezdődött.)

III.

Gyermek koromban voltam egyszer Sebeshelyt: visszaemlékezéseimben csak halvány, elmosódott, álomszerü képe él e tájnak. Ugy rémlik, Péterfalvánál vált hegyi természetet, sőt tán kétszáz évvel ezelőtt erdőpártából mosolygott ki, mint gyér lombok közül egy madárfészek.

Nem sokára találkoztam Sebessel, a gyors havasi patakkal. Szökdelt és csevegett, mint játszó társaim: csak derekban ölelé át medrének néhány komor szirtköveit; mert azok gőgös és tar tetőikkel fölötte állottak a hullámenyelgésnek, a habtáncznak.

Később egy keskeny völgy nyitotta ki képcsarnokát. Közepén ezüstszalagként csillámlott Sebes' ingatag tükre.

Annyit utaztunk még, mennyi elég a bölcsődal' rimeire és egy gyermek-szenderre, melly fölött anya-gondok őrködnek.

Midőn fölébredtem, Sebeshelyt valék.

Talán nem csalódom, ha állitanám, hogy azon kicsiny kőháznak, hova megszállánk, tornácza a legjobb néz-pontot nyujtja, a tájék' jellemének rajzára.

Előttem volt néhány igénytelen lak, alattam a Sebes, tul rajta a falu' többi része. A házcsoportot szőlőhegyek szegélyezték, gyümölcskert-foglalványnyal. Fölöttek erdő terjeszté szét zöld karjait. Ennek keblében, mint a beteg sziv' kamráiban, egy éles dobogás — fürészmalmok zugtak. Valahol, talán szirttetőn, várrom állott. Ezen regényes kőhalom most csak olly borongó körrajzokkal kinálkozik emlékeimnek, mint Amadis' története, Brend-vitéz' árnyéka, Dugonics' Etelkájának kecses termete, Cartigam' sirάma vagy ifjukori álmom az örök szerelemről, mellyet rég meghazudtolt a tapasztalás és kinevetett az élet. Kár egyébiránt, hogy az évek eltörlik a sziv' cultusát, és a hideg észnek csak egy álma van, s az is sivar, mert alaktalan tárgyról, élvezhetetlen gyönyörről regél — a temetkezés utáni dicsőségről! S pedig olly bajos ábrándok nélkül élni!! — De ezek kitérések, s nem ide tartoznak.

Sebeshelyt lakott Eleonora, Giovane Senno' neje.

S ki volt Giovane Senno?

Egy ‚aimable roué' egy kellemes járda-koptató, ki betolakodik magas körökbe, társalog, csábit, szereti a szerencsejátékokat és párbajt, kiről már annyi arczképet adtak regényiróink, hogy csak korunk, melly a botrá-

nyokat inkább óhajtja — legalább olvasni — mint a szivnemesítő események' gyüjteményét, gyönyörködhetik benne.

Egyébiránt fölmagasztalt miveltségünk régóta hasonlít Flygare-Carlen' Izabellájához, azon bűbájos némberhez, kinek tündéri termete, legszebb gesztenye fürtei és olvadékony kék szemei voltak, de arczán sápadtság, márványhomlokán agály, vidor szeszélyei közt mélázat élt és selyem-pilláin néha titkos könyek égtek. — Izabella soha el nem fogadhatta és viszonozhatta volna egy lelkes ifju' hő szerelmét; mert keblén terjedett az iszonyu s kevesektől sejtett nyavalya, a rák-kór. S miért is vegyítené ő a sziv-éden' ömledezéseihez egy kínos sorvadás' undorító szagát? —

Regényem' időszakában a világviszonyok a hiu kalandoroknak csillogóbb pályatért nyitottak, mint most. Háboruk folytak a pogányokkal, a hitfelekezetek közt és örökösödések fölött. Tengeri hódítások kaczérkodának azon nemével a képzelődésnek, melly tettekben keres költészetet. A fiatal szellemélet széttörve rozsdás bilincseit, mellyek sokáig fogva tarták, eredeti és erélyes irányokban nyilatkozott. Kereskedelem, ipar és szabad intézmények a tekintélyesebb állományokban olly magas fokra emelték a jólétet és vagyonosodást. hogy a fényüzés és élvezetvágy elég eszközöket talált szeszélyeinek kielégítésére: azonban e polgárosodás nem volt olly egyhangu, iker-arczu s hasonló szinezetü és szokásu, mint most. Nagyobb ellentétek mutatkoztak mindenütt, s általuk több anyag nyujtaték a felötlőnek és regényesnek.

Giovane Senne, ki három földrésznek és minden

ágővnek oskolájában tanulta az emberi természetet ösmerni, több kalandról beszélhetett volna Desdemonájának, mint Othello. És ő nem volt sem szerecsen, sem csúf; Antinous és a híres mór közt állott, azon határvonalon, hol a férfit felette érdekesnek találják, de nem — mi egyébiránt hasznára van — nőileg szépnek. —

Azonban miért nem kérdik már olvasóim: ki volt Eleonora?

Ah, a szegény Eleonora! — Ő olly lények közé tartozik, kiket már termetök, arczuk szenvedésekre kárhoztat.

Minek ezen magas, merész, sugár termet, mellyről a legjobb hasonlatosságot kimeritette a szent könyv, gyakran emlitvén Libanus' czedrusát! — Arczán ugyan nem viritanak Sáron' rózsái: de a liliom' hószine él. — És e sápadt édelgő vonalok, e junói homlok, ezen értelmes, nagy, éles sötétkék szem, mellyet a szenvedélyek néha csaknem szénfeketévé változtatni látszanak, meg a tartózkodó modor, mellynek hideg lemeze alatt a rokon- és ellenszenv' titkos küzdése forr — mindezek őt többé teszik egy némbernél, és szerencsétlenebbé.

Ah, Eleonora! mi kik becsületesen és mélyen érzünk, lábaid előtt nem mernénk vallomást tenni. Te számunkra igen magasztos, igen tulvilági vagy, és sorsod többnyire az, hogy egy merész arszlán, egy Leone Leoni karoljon át és sodorjon magával. —

Szegény Eleonora!

Békessi Gáspár Báthori István által Szent-Pálnál megveretvén, Erdélyből kivándorolt. Neki és a többi lázádóknak elvétettek jószágai. Szeremi Menyhért, Eleo-

nora' apja, a pártütők közé tartozott. A prágai udvar rövid időn megvonta segélyét tőlök. Nyomor közt tengődtek, mig István lengyel trónra emelteték. Békessinek végtére kihalt büszkesége. A lélekvád becsszomján, az élet' gondjai szemérmén erőt vevének. Üldözött társaival Lengyelhonba vándorolt, és zarándoki törődéssel térdeple a sokszor kigunyolt és megsértett István király előtt, kinek véletlen fölmagasztaltatásában szintugy, mint saját mostoha sorsában, az isten' ujját, a gondviselés' itéletét látta.

Báthorinak nem volt oka soha megbánni, hogy egykori ellenségeit palotájába fogadta és kegyekkel tetézé; mert ezek hozzá minden körülmények közt hiveknek mutatkoztak, és az oroszok ellen folytatott háboruban a magyar fegyvernek becsületet szerzének.

Szeremi Menyhért zárkozó és visszavonultabb volt, mint társai. Ritkán keresé föl az udvart. Leányát a királyné' kérésére sem adta a palotahölgyek közé, s Eleonora a fővárosnak tán legszebb leánya volt, a nélkül, hogy egy tánczestélyen vagy fényes innepély' alkalmával az udvarlók' hódolásain — ezen csába tükörben — látni, mérlegelni és öszszehasonlítani tanulta volna előnyeit. A szépség — mert sorsa bálványoztatás, csalódás és kiábrándulás – azon arányban veszélyes önmagának, mellyben másokat megkimélt. Rája, talán hogy nagyobb boldogságban ne részesüljön, mint a többi halandók, a fösvény gondviselés egy csoport szenvedésnek kezelését bizta, mellyet ha mások közt kiosztani nem tud, maga költ el. Miután a kaczérság tanítja meg a némbert ámítások által

ösmerni és kikerülni a csalódást; szánom azon lényt kinek önzése kevesebb, mint kecse. —

Midőn Gyulai Lengyelhonba István király' temetésére érkezék, látta a gyászolók' végetlen sorában, mint a hideg égőv' hosszas szürkületén aurora borealist, megjelenni és eltünni Szeremi leányát. Ezen kép' benyomása egy kedves álomé volt, mellynek rajzát, midőn felébredtünk, a hátrahagyott kebelsajgás juttatja vonalonként eszünkbe.

Én — mert azon rémítő történet' minden részleteinek, melly regényem' tárgyává vált, elég pontossággal után nem járhattam — még azt sem határozhatom meg, hogy mikor ő Sennó' nejét Guzman' kiséretében találta, rá ösmert-é Eleonorára, hinek nevét sem tudta, vagy csupán másodszor érzett keblében olly hatalmas sajt és küzdést, minőt néhány évvel régebben?

De annyit minden esetre a későbbi fejlemények kifognak tüntetni, hogy Eleonora sem a temetés' alkalmával, sem most olly embernek, kit Gyulainak neveznek, létezését sem gyanítá. Különben is neki kevés érdekest nyujtott a világ, Senno' szivén kivül.

Első udvarlója e kalandor volt.

Eleonora az öreg Szeremi' visszavonultsága s még inkább saját társalgási modora miatt, mellynek kedélyes kinyomatait egy hideg és parancsoló önérzet mindig fékezni látszék, aránylag kevés hódolatban részesült.

Azok, kik nem gyanították, hogy a tartózkodás többnyire erős érzések' leplege, szivetlennek hitték őt.

Mások e merengő szemnek, e márvány-fehér arcznak, ezen ingatlan vonaloknak csak művészi szépségeit

tudák föllelni, és sajnálták, hogy a lélek nem vegyít az öszhangzás közé életet, a szenvedély szint, a szellem kinyomatot. Midőn aztán egy percz' hatalma, egy véletlen fölébreszté csalodásaikból, akkora távolságot leltek a világ és Eleonora, az udvarlók' divatos hódolata s illy némber' érzése közt, hogy inkább merték volna Isis' szobrát leleplezni, mint szivök titkát s érzelmeik' rokonszenvét.

És Szeremi' leánya már huszadik évét betölté, a nélkül, hogy azon eszménykép, mellyet a közönséges lények Silvester' éjén látnak, de az érzelmes hölgy soha lerajzolni nem mer, ámbár mindig szivében hord és álmaiban keres, megjelent volna. Eleonora kezdé hinni, hogy számára a szerelem „lotusa", melly száz esztendőben egyszer termi csodás virágait, zöldelni nem fog. És ő azon minden évi tenyészettel, mellyet az érzések' változó tavasza teremt, és a tapasztalás első dere elhervaszt, meg nem elégült volna.

Ekkor érkezék Lengyelországba Senno.

Az eléggé ösmeretes vendégszeretet mellett is e kalandor inkább eltüretett a felsőbb körökben, mint bevezetteték.

Megjelent mindenütt, részt vett a legkiválóbb társaságokban, a nélkűl, hogy összeköttetését, melly emelé és fentartá, valaki megnevezni tudta volna.

A vitézi játékokon, a fiatal országnagyok' saturnaliáin Senno' neve minden kitünő jelenet közé vegyült.

A legszebb nők kaczérkodtak titkon utána, és nyilván megtagadták őt.

Száz ember tudott beszélni egy-egy kalandot regényes pályájából, és senki sem ösmerte életét.

Ez hallott valamit egy condoltieriról, ki az olaszpártviszályokban szerepet játszott és Sennonak nevezték; az ösmert bizonyos fiatal bajnokot, ki István királynak muszka táborozásaiban kitünteté magát, és kalandorunkhoz meglepőleg hasonlított.

Az udvar' török követje, ki erdélyhoni viszonyok' elintézése végett sokszor fordult meg Stambulban, fölötte dicsért egy dragomant, kinek fáradozása vezetett leginkább czélhoz, s ki arczhasonlatosságából itélve ikertestvére lehetett kalandorunknak; mig a római birodalom' teljes hatalmu biztosa magasztalta dicséretes szolgálatait valami mozlem szökevénynek, ki a hadi tanácsnak a sultánok' erejéről hiteles adatokat szolgáltatott, s ki neki mindig Senno lovagot juttatja eszébe.

A kislar-agassinak — a fekete rabok' fejének — védencze örökké készült följelenteni valami gyaurt, mert a cadínok' — fő haremhölgyek' — füzéréből egy még ép klárízst *) szöktetett el. A titkok' kezelői bünösnek Sennot gyanították volna, ha nem hallák, miként csaknem ezen időről szól egy Peraban lakó franknak követelése, ki talán tévedésből elcsábított nejéért Sennovali párbajra tisztességes okot keres.

Az ifju patriciusok közül az, ki mult télen érkezett meg Florenczből, a müvészetbarátok' körében olly alaku maestrot talált, mint lovagunk; de gyakori botlását az arczismeretben szivesen megvallá, miután barátja

*) Igy nevezik Stambulban a meg nem támadott női erényt.

közelebbről látta Velenczében Sennot, és tisztelé, mint a tízek' legtekintélyesebb egyéneinek asztaltársát.

Illy adatok külön tekintve homályt borították kalandorunkra; együtt pedig őt regényes fénybe állíták.

A némbereknél egy jellem' titokszerűsége gyakran érdekesebb, mint kétségtelen jó híre.

Eleonora — noha ritkán vett részt a fényes innepélyekben — értesülve volt azon hangulat felől, melly az idegen lovagot keresé és kerülte.

Ő birt annyi őszintességgel, hogy ezen kétszinüséget, ezen küzdéseit a rokonszenvnek az illedelemmel bélyegző gyarlóságnak tartsa, és élt keblében annyi rajongás, melly kiszínezze a némberszív' vonzódását egy regényes sorsu ifjuhoz.

Miként történt Senno' közelítése hozzá? nem tudom.

Az idegen rövid idő mulva Eleonoráért széttépte többi viszonyait Csak neki élt, csak érte sohajtott.

Tapasztalta-é Senno, hogy legérdekesebb modor egy némber' meghódítására, ha érette mást áldozunk fel, s hogy a szerelem' istennője gyakran — mint a büszke Tullia Servius' testén — összedult kötelességeken s legyilkolt kegyeleten át lép trónra? — ezt elhatározni alig merném.

De másfelől világért sem állítanám, miként Eleonora' udvarlója őszinte szenvedély miatt taszitá el magától régi viszonyait, mert azok egy nyugtalan kedélynek, melly inkább téved, mintsem valakihez ne ragaszkodjék, voltak faragott bálványképei: mig ellenben mostani szerelme a szomju kebelvágynak sokáig keresett, de későn fel lett élő istene lőn.

Az eddig elősorolt homályokhoz még mások is járultak, mellyek iránt olvasóimat fölvilágosítani nem tudom.

A vén Szereminek jóváhagyása vagy átka kisérte-é Eleonorát oltárhoz; az apai megegyezés vagy titok csatolta-é sorsát egy kalandoréhoz; a szertartások pontosan teljesítve valának-é, vagy belőle csak annyi, menynyiből a zaklató lelkiösmeretre neme a megnyugovásnak sóvároghat? általam föl nem leplezhető kérdések.

Továbbá Guzman' rettegéseiből láttuk, hogy Giovane Senno bősz féltékenységgel őrzé nejét. Ez a hő szivnek volt-e érdekes gyarlósága, vagy egy blasirt s elványolt indulatnak mocskos önzése: ki mondhatná meg?

De az kétségtelen, hogy Eleonora imádta Sennot; mert az övéhez hasonló jellem megjutalmaztatva és csalódva örökhű. Nála változékonyságról nem, csupán mellékes dolgok, apróságok felől lehet szó: egy egész élet' örömérői, egy egész élet' kinjáról.

Szép éj volt.

Barbara, a maestro nőjének öreg dajkája, sárga, lapos, beredőzett arczát még olly tisztán tartá az álom' nyomaitól, mint imádságos könyvét — mellyben kiszáritott négylevelű füvek jelelték ki a nyugtatóbb lapokat — minden megtüremlés vagy mocsoktól.

Eleonora aggódék.

A hold tündér fényt vetett Sebeshely bérczeire, a keskeny völgyre, a hegyi patak' nyugtalan tükrére, a

falu' házsorai közé, egy magános dombra s azon kicsin szobába, mellynek ablakát Barbara kinyitotta.

Tul volt az idő tiz órán

Az éjnek azon rejtélyes zsivaja kezdődék, melly szellem-suttogáshoz hasonlít, s mellyről nem tudhatni: halljuk é vagy képzeljük?

Eleonora gyakran tekintett ki az ablakon. Szemei tisztán kivehették a falu emelkedetteb részeit, a szöllőhegyeket, azon girinczeket, mellyek a havasi vidék kapuit alkotják és a sivar szirtokat. De a Szász-Sebesre vezető ut csak néha merült föl, s a láthatár arczán valami sötétebb folt gyanítatá Péterfalvát és nehány pásztor-tüz jelelt tájékozási pontokat azon tér körül, hol Jerikonak ostroma adatott.

Eleonora elfojtá lélekzetét, hogy az éj' neszébe vegyült hangokat megkülönböztethesse; de legfelebb a bérczi pataknak suttogása egy malomkerékkel vagy a szirtdarabokkal, tört ki a halk zsivajból.

Semmi lódobogás.

— Két órája már, hogy följött a hold és Senno nem érkezik!

— Éj kis nyugtalan báb! szóla Barbara meggyujtván az éjjeli lámpát, melly régóta elkészítve állott az igénytelen vetkezőn, hol egy kerek tükör, egy érczmedencze, két serleg s valami apróságok, mellyek keveset folyhattak be a női szépség' emelésére, tevék a piperének minden eszközeit.

— Miért késik ő?

— Szemem' fénye! Nem jött é Senno ur tegnap

előtt éjfél után haza? Szent József és Mária!, milly nyugtalan vagy!

— Akkor tudtam, hogy barátai mulatságra hivták.

— Boldog szüz!, válaszolta a dajka, hát jelentette-e előre neked, mikor Florenczben három éjen kimaradott? Mondotta e, hogy szerelem-italt kapott Biancatól, attól a tánczos leánytól? — Verje meg az isten ő felsége Biancát!!

— Megőrültél e Barbara, hogy illy költeményekre emlékeztetsz?, szólott haragosan Senno' neje.

— Mind a százötven gyöngyét leimadkoztam olvasó-füzéremnek, erősité Barbara, hogy az ur isten ótalmozzan meg a rágalmazástól. De Bianca még is boszorkány volt. Ifju és boszorkány.

Eleonora csüggedőn hajtá fejét egy diván' vánkosára.

Barbara felkölt a fa-kerevetről, kiigazitá a mécs' hamvadó belét, levonta az ablakfüggönyeket. A kirekesztett hóld csak félig derité föl átlopott sugáraival a maestro' nejének halvány vonalait.

— Madonna!, sápitá Barbara, te nyugtalan vagy. Mindig mondottam nemzetes Szeremi urnak — kit a bölcs isten vigasztaljon! —, hogy a kis Elli igen sokat hallgat, igen csendes. Belőle még síró és tüzes nő válik. Én három férj után nem busultam annyit, mint te a maestroért.

— Kétkedtem e valaha Senno hüségében?, tudakolta Eleonora, karjával támasztva hófehér arczát. Sötét fürtei lebontakoztak.

— Szent Czeczillára!, minden férfi ámit.

Az ifju nő összevonta pongyoláját és elfedé az alabástrom-vállat, mellyen megrészegült volna a kémló vágy, hogy álmodjék végetlen éden közt örök élvről és örök szomjról.

— Elütötte-é a tizet?

— Signorám! csak most, válaszolta Barbara.

Eleonora gondolkodva sétált a kis szobán végig.

— Lásd!, szólott diadalmas hangon, a szinműt és mutatványokat nyolczig el nem végezték. Férjem tapsokat nyert: ezt megszokás köszönni. Bucsuzenével kellett elkisérni a fejedelmet vagy Báthori Boldisárt. Guzman lassan nyergel. Szász-sebes ide sokkal több egy óránál. Ő még nem késett, tizenegykor sem.

— Szemem' fénye!, miért aggodsz hát?

— Az embert meglepi az unalom, s utána az ábránd. — Jer, Barbara!, beszélgessünk.

Szellőár rohant a szobába, a könnyü függöny hullámzásnak indul, a mécs' vörös lángja szaggatva lobog, az egen és a hold arczán át néhány gyér-felhő vitorlázik.

Barbara betette az ablakot.

Eleonora viszont a kerevetre dölt. Az aggnő pedig egy törpe széket, csaknem lábzsámolyt vont elő, s olly közel helyzé, hogy midőn ráült, hideg vázkezét Eleonora karján nyugtathatta, mig fakó szemével a tündérszép és szenvedő arcz' liliomján csüggött.

— Kis bábom!, énekeljek-e neked egy legendát? — Azt melly mellett gyakran aludtál, midőn a bölcsőből már kinövél és ágyba tettünk. Jesus!, mint siet az idő!! Akkor több versen mondám Szeremi Menyhért

nagyuramnak: milly szépen pihen az ágyban Ellink! Boldog szüz!, minő menyasszony válik belőle! Menyasszony?, he! he! —

— Nem vágyom e legendára: válaszolá a nő szórakozással.

— Beszéljek-e egy regét a pasztorleányról, ki a kecskéket fejte; de gyémántpártája volt? Ezt akkor hallám, midőn Máltában mulattunk és pénzünk elfogya. Te nem akartad gyönyörü rubinaidat zálogba vetni. Szivem gyöngyháza!, mondjak-e egy mesét?

— Minden ékszer anyám' hagyománya és szent ereklye volt. — Ne beszéld el e mesét.

— Lelkem virága!, folytatá a dajka, kinek gondatlansága minden előreszámitott kinzásnál metszőbb volt. — Szavaljak-e olly verset, mit Rajna' partján holdvilágos éjeleken hallék. Te szép vagy, galambom!, fölötte szép. De rimeim Vilikről szólanak, kik bájosak voltak, mint Titania, azonban a lakadalmi táncz után elhervadának. Ők most a szerelem' lelkei és gyilkolnak! — Énekeljek e a Vilikről? — Hallgass, Barbarám!, esdeklék Eleonora; mert gondolataidat a véletlen most mindig feketébe öltözteti. Én akarok neked fecsegni. — Rég elülötte a tizet és Senno nem érkezik. Ugy-e meg fogod várni őt? — Éjfélig is, kincsem!, erősíté a dajka.

— Leánykori érzéseim s énekeim jutnak eszembe.

— Zengd el, szemem' fénye!, a dalt, mit akkor hárfád legtöbbször kisért.

— Mellyik volt?, igen, tudom már. De el ne szunyadj? Félek magamban. A hold szerfelett világit.

Mintha sötét titkok fölött égetne mécset és kideríteni akarná a sejtések' járatlan ösvényeit. Tartasz-e valamit a sejtésekről? Ugy-é nincs még tizenegy óra?

— Nincs, vérem' gyönyöre!, nincs még tizenegy. — Te bátor valál, midőn bandittákra kellett tüzelni s midőn öszvéreink a havasok mély üregei előtt elbotlottak. Miért félsz most?

— Igen apám' átkát is merészen hallgattam ki, mikor Senno' igényeit megcsalni nem akarám. Most remegek. Nem hallasz-e lódobogást?

— Kis bábam!, csak a Sebes zug.

— Ne figyeljünk hát e csalárd hangokra: sohajtá Eleonora. Ügyelj, mert leánykori dalaim közül éneklek.

Barbara majd a szép ajkakon, majd a rezgő hárfahurakon pihenteté szemét.

Eleonora egy románczot zengett. Szövege következő volt:

„Fiora, légy te nőm, irigylett dus ara!
Figyelni száz rab fog szemed' parancsira.
Váromban száz ős-kép, arczukon méltóság.
Termimben száz kard függ, damaszki aczélok,
A nyert csaták' sötét vérrozsdája rajtok.
Szög fürtid ékszere egy kirablott világ."

— Igy a várgrof. Fiora
Nem hallgat e gőgszóra,
S könnyü dal kel ajkira:
Tralla, tralla, tralla.

„Fiora, légy te nőm, bájos ingeres nő!
Szép pünkösd-alkonyra essék a menyegző.
Sycamor' árnyiban liljom-ágyat vetek.
Magasan áll lakom, márvány oszlopsora.
Alapját csapkodja tengerhab' tábora.
Elől szép láthatár, s ábrándos szigetek."
— Esd a kéjencz. Fiora,
Bár vére föllángola,
Nem hajlik e csábokra.
Tralla, tralla, tralla.

„Fiora, légy te nőm, kedélyes hü ara!
Füzze érzetünket egy rövid nász-óra
Testvér-kin és öröm szellemkarjaira.
Ha szived elborul: mért nekem az élet?
S ha engem' bu gyötör, ne élvezz kéjeket!
Egy sors' szövetneke lángoljon utunkra."
— Szól az ifju. S Fiora,
A hü kedély' daczára,
Míg mosoly száll ajkira,
Zengi: tralla, tralla.

„Fiora! Légy mátkám!" — álom-e vagy való? —
Zengett a magasból egy édes légi szó.
Az ég szép képletek' büvös csarnoka lett.

A zárda ott lebeg, — délibáb' játéka —
Sötét folyosója, csillámlik ablaka:
Kúpján a szent szobrok és egy ércz-feszület.
— S a szép leány, Fiora,
Egy ábránd' légszavára
Szőrruhát ölt magára.
Tralla!, tralla!, tralla!. —

— De téged e románcz eluntatott. Arczod kedvetlen. Mi bajod?: kérde Senno' neje, letevén a hárfát.

— Sötét vagyok, bum' holdvilága!, igen sötét. Derits föl.

— Barbarám!: hogyan adjam vissza neked az örömet?

— Mond, kis babám!, szóla Barbara megfogván növeltje kezét, hogy te okosabb voltál Fioránál, midőn zárda helyett Sennot választottad.

— Mi a világ, dajkám, szivén kivül? Mi az élet, szerelme nélkül? S még is. . . . . Itt megszakadtak Eleonora' gondolatának fonalai. Felszöke a kerevetről, márvány-arczát szokatlan pir elevenitette. Lélekzete sebes lön és mellét emelte. Szemének kék ege sugarokat szór, s mintha megégni akarna elfeketül. — Nem hallasz lódobogást?

Barbara az ablakhoz ment. Figyelt és kinyitotta tábláit.

A szél suttogni kezde s elnyomta Sebesviz szerény zugását.

A dajka füléhez tevé kezét s fölvidulva szólott: igen, Senno ur jön.

Eleonora már kétkedőn csóválta fejét.

— Hiszen lódobogást hallok: erősíté Barbara.

Az ifju nő nem válaszolt.

— Közelit: kiáltá a dajka.

Eleonora megmozdítá nyakát azon helyzetből, honnan egy müvész a figyelem szobrát személyesíteni tanolhatta volna.

— Más ló' járása, idegen kéz vezetése!: sohajtá.

Barbara az ajtóhoz sietett.

Néhány másod-percz s belép Guzmán reszketve a hives éj vagy szenvedély miatt. — Tudositásait gyanithatják olvasóim.

IV.

Gyulai' elfogatási parancsából, melly kezdetben rendőri fenyítésnél többnek nem látszék, nagy események fejlődtek ki.

Az idegen mülovagok, hangászok és a lakosok sokkal inkább elvoltak kényeztetve, hogysem Senno' börtönzését testületi mocsoknak ne tekintsék.

Különben is a maestro általok lángésznek es patriciusnak tartatott, kit születése és szellemereje a többiek' fölébe emelt s e vándortársaságok' büszkeségévé tön.

Kedélylázitó körülményül szolgált még az, hogy midőn Gyulai a kék darabontaknak parancsot adott, már a szinészek a szinfalak közt s öltözködő szobáikban voltak s ennél fogva, nem hallhatván Senno' go-

rombaságait, mellyek az elfogatást előidézték, a hangászkar' fonák tudósításaiból olly meggyőződést merítettek: mintha a kedvelt maestro csak azért záratott volna börtönbe, mert Boldizsárt zenével köszönté, s mert Gyulainak érdekében fekszik, ártatlan áldozatok' árán is, örökké távol tartani a fejedelem' szivét Boldizsártól, a közel rokontól, kinek — megbékülés esetében — magas tulajdonai és népszerüsége minden kegyenczek' szerepét fölöslegessé tenné.

Genga, a mysteriumok' rendezője, természetesen fölvilágosithatta volna társait legalább az iránt, miként Gyulai keményen megtiltotta, hogy a maestro a fejedelmen kivül akárkit hangával fogadjon: de Áron vezér Sennonak kebelbaráta levén, türközteté fecsegési hajlamait és szintugy csodálkozott a rémitő merényen, a hallatlan zsarnokságon, mint a többiek.

Senno tehát a müvészek és alakosok által vértanunak tekintetett, ki fején politicai rokonszenvéért az üldöztetés' tövis-koronáját hordozza.

Ide járult az is, hogy ezen idegen kalandorok, noha köreikből a legkiformáltabb példányait mutathatták föl az erkölcstelenségnek és aljasságnak, mind az által nálunk mindig kivételi helyzetben képzelték magukat, és talán még a bajazzo is az europai népjogok sérelmének hitte, ha csinjaiért erdélyi hatalom és nem a távol levő genuai, florenczi s velenczei ragadja nyakon.

Ennyi ál-ok' és alaptalan vád' természetes következése volt, hogy a müvészek határozattan kinyilatkoztatták, miként addig, mig Senno szabadon nem bocsátta-

tik semmi esetben föllépni nem fognak és a fejedelmi udvarral kötött szerződéseiket megsemmisülteknek tekintik.

Illy eltökélés a palota' viszonyaiban avatottak előtt nem látszék veszedelmes merénynek; mert ki Zsigmond ő fenségét közelről ösmeré, tudta, hogy ő inkább szereti az alakosokat mint tanácsnokait, a szinpadot mint a hongyülést, a mülovaglást mint a katonai szemlét és az élvezeteket, mint a kormányzás' gondjait.

Továbbá minden már régóta suttogta azon mély és óvatosan elleplezett titkot, hogy Sofronia — az első szinésznő — a fejedelemnek, Czeczil a prima donna pedig Báthori Boldisárnak kéjhölgye. S ki hozta volna kétségbe ezen szivkirálynék' hatalmát?

Egy körülmény tette ingataggá a sikert. A tömeg t. i. elégületlen volt. A' fehérvári polgárok és a köznemesek megjelentek ugyan a szász-sebesi térre, s végig nézték a mutatványokat; de otthon a müvészetet léha időtöltésnek, ellenben az általa megszaporodott közköltségeket nyommasztónak találták. Több versen emelkedett tehát panasz-szó az „élődi" idegenek ellen s a fejedelem fényüzési hajlama Boldizsár pártjának kétségkivül erős lengületet adott. —

Azonban mindenki csodálkozására Senno' elfogatása után rögtön megváltozott a közvélemény' iránya.

Mészáros ő kegyelme és társai teli torokkal kiabálták, hogy Boldizsár ellen összeesküdtek a németek, a titkos jesuiták és a többi pápisták. Ő hiteles forrásból tudta, miként az udvar az egész pártot tüzzel és vassal kiirtani akarja. Sennon kezdették az elfogatást, hogy a vérjelenetekhez lassanként szokjék a közönség. A fő-

urakra csak később fogják kezeiket tenni a kék darabontok, miután mágpuhitatik a visszahatás.

Ezen izgatás összecsoportozásokat szült.

Senno jónak látta betyár-szavairól elfelejkezni és minden kiállandó szenvedéseit Boldizsár ügyével kapcsolatba hozni.

Egy rövid levél keringett a nép közt, mellyben maestronk önkény' martalékának fösté magát és a fő hadvezér iránti rokonszenve miatt életét sok üldözésre kitüzettnek sejti.

Ő t. i. ezen szerep által reméllett legkönnyebben megszabadulást.

S különben is jelleménęk egész létegét a regényes kalandok és dicsőség utáni sovárgás alkotá.

Senno huszonnégy óráig gályát vont volna, hogy két perczig tapsoltassék. Ő most is visszanyomta féltékenységét, feledé Eleonorát, s nem találta sötétnek a börtönt, miután hallá, hogy nevét a nép ajkaira vette. —

A tömeg saját zajgása által megrészegült.

„Éljen Boldizsár!" kiáltá az egyik csoport: „Éljen a fejedelem" válaszolta rá a másik.

A kék darabontok kitisztitották az utczát.

„Meg kell szabaditni Sennot" suttogák többben és Gyulai kénytelen volt a maestrot, kit csak néhány napi fogsággal szándékozott fenyíteni, nagyobb botrányok kikerülése miatt, fegyverekkel körülvétetve az udvari őrök kezébe szolgáltatni és Márkházi fölügyelése alá vetni. —

A látbatár' ezen villányos szikráit egy történet villámlásokká, a szelet viharrá és az esőt fellegszakadássá változtatta. —

V.

Földszint a fejedelmi udvar' egyik szöglet-szobájában lámpa ég; de rézvörös fénye mind inkább tünik a láthatár' növekedő derüje miatt.

Gyulai Pál — kinek dolgozó terméből csillámlott a virasztási olaj a szürkület közé — lehangolt kedéllyel ül pergamen tekercsek és könyvek mellett.

Pongyolája keleti; mert az erdélyi úrak' öltözetén már látszék a török béfolyás, noha még annyira nem harapodzott el, mint félszázaddal később, midőn a fejedelmek és főnökök hajukat is — nehány üstöket kivevén — leberetválták: mi rendkivül nevetséges majmolás volt; mert aztán turbánt, melly a tar koponyát kün és ben egyaránt fedje, hordani nem akartak. —

A kegyencz e reggeli pongyolája bő és kényelmes szabásával nyugtalan mellet takart, hol a különböző érzések igen összeszorultak, s mint azon tagok, miket nagyon szűk pánczél fedez, elzsibbadának és sajgottak.

Eddig reggelenként — midőn még Jósika' éhes becsszomja szintugy, mint Alfonso' kétkedékeny fontolgatásai, tervek helyett az álom-isten' sötét képleteivel tusáztak — görög és latin müveket olvasott, magyar történészeti okleveleket vizsgált, olasz költők' lágy rímei által hozta érzéseit szelid hullámzásba, vagy ha szelleme merészszé lön, astrologiai kisérletekben, az alchemia' tégelyei közt, s Plátó' utódainak homályos irataiban talált nagy igazságok — és nagy csalálmakra.

Nehány hajnali órát örökké illy foglalkozásokra szánván, hoszas gyakorlás' következésében sükerült neki, szigoruan különválasztani az irodalmat a közélettől, s egy buvárkodó bölcs' és erélyes országlati férfiu' gyakran meghasonló szerepeit öszhangzásba hozni.

Mihelyt t. i. a nagy világ kilépett a háló-szobákból, Gyulai mindig félbeszakitotta tanulmányait, pontosan teljesité tanácsnoki kötelességeit, ügyelt az ifju fejedelem' szeszélyeire, több függetlenséggel, de annyi gyöngéd érzéssel, és éber gonddal mint Jósika vagy Bodoni, részt vett a vitézi játékokban s palota-cselekben, és szakitott magának időt vagy egy szerelmi kaland' lengeségeire, vagy egy szivviszonynak reményből és csalódásból szőtt ábrándaira.

De midőn rövid pihenés után az ágyvánkosokról pongyolába veté magát és iróasztala mellé ült, már fe-

ledve vagy fékezve voltak a szórakozást okozható befolyások, s birt annyira uralkodni kedélyén, hogy az éj' álmai közé temethesse azon salakot, melly a közéletből hátramaradott és zavarhatta volna foglalkozásait.

Illy lelki erőhez gyakori öntagadás, sőt önkinzás által juthatni, s még is nincs más eszköz, melly a nyilvános pálya izgalmaihoz szokott vérmérséket és a szenvedélyes kedélyt elvezethesse a komoly tudományok' sanctuariumába. —

Különös, hogy ő ma nem tud uralkodni kedélyén! Korán fölébredett, mint szokása volt.

Komornyikja lámpákot gyujtván, az előszobába viszszavonult s csengetyü-zsineg' unszolása nélkül semmiért nem mozdult volna meg ülhelyéből, hogy azon fontos perczeket, mellyek elmélyedésre szentelvék, ne háborgassa.

És Zsigmond fejdelem' leghűbb kegyencze Svetont forgatja.

Csodálatos!: a zsarnokok és hizelgők kiemelkednek a történész' sötét lapjairól, mint roskadt sirkövekből éjfélkor a holtak üres alakai. — Csodálatos!: azon kevés vonásoktól, miket Clio a feledéstől meg mentett, egész jellemek nyernek szint, életet, kinyomatot. — Csodálatos!: a kronika' holt anyagai életmüves erőkkel szövetkeznek, a kiszáradt adatok testet öltenek, s a nyomtatott könyv' minden sorai — mint mesék' országában a fák és kövek — nyilatkozni kezdenek. Ezer bünös árnyak, hajdan a Tiberiusok' és Caligulák' eszközei, zsibongnak Gyulai körül. A mult idők' följegyzett viszo-

nyait — mint egy kiásott csonka szobort a müvész keze — kiegésziti az élénk képzelődés. — Csodálatos!: kegyenczünk előtt áll a Caesarok' korszakának sötét szelleme, több arczokkal mint a keletindiai bálványoké. — Csodálatos!: e látvány' arczai, olly udvariak' vonalaiból vannak összeállitva, kiket Sveton és a világvélemény megbélyegzett. Száz ajak mozog alig hallható neszszel, mindenik egy eszme által menti magát, mindenik a sors' zsarnok törvényeiről szól, mellyek midőn a viszonyok' hatalmánál fogva megszüntetik akaratszabadságunkat, eltörlik a tulajdonitást és bünsulyt.

Gyulai boszankodással dobta el a latin történetirót s meg nem fogható e hangulatot.

Birálat alá vevé egész multját és nem lelt egy tényt, melly őt illy bünök' mentegetésére az önérdek ámitó hangja által fölszólithatta volna.

S még is ugy rémlék, mintha csak épen most látná át, hogy az erényt az aljasságtól csupán körülmények választják el.

Honnan e setét bölcselet?

Ő olly kevéssé tudná okát megmagyarázni, mint nyomasztó behatásait szétüzni.

Más könyvet ragad kezébe.

Petrarca' hangzatkái voltak.

Az olasz költő azon Titant, mit szenvedélynek neveznek egy könnyü és szelid „Spiritus familiaris“ alakjában lépteti föl, melly a helyett, hogy kiszabadulva eget ostromoljon vagy visszafolytva börtönét repessze szét, csendesen vár, mig a mesternek, kit szolgálni tar-

tozik, üres ideje marad az előidézésre, s hogy vele társalkodjék vagy megbizásokkal terhelje.

Azonban e kecses szellem sok ügyességgel bir: tud szárnyaival az égben neszt támasztani, melly egy sohajhoz igen hasonlit; az emlényfüzérbe olly szépen rejti a harmatcseppeket, hogy titkos könnyeknek gondolnád; meggyujtja a szivet, mint Ariel a nápolyi király' hajóját; a nélkül, hogy az tulajdonkép égne és zátonyra vezeti az életetet, minden veszedelem nélkül.

Ah, Petrarca sonettjei! belőletek sokáig tanultam én ösmerni a szerelmet: mint a gyermek füléhez tartja a tengeri kagylót, hogy hallgassa az oczeán' zugását. —

Lapot lap után átforgatott Gyulai; de kedélye nem vön más szint.

Mindig borus és szorakozott volt.

Erőteté figyelmét, hogy élvezze a dal' szépségeit, s hogy a szelid rimek által feledhesse azon sötét eszméket, mellyek akaratja ellen főntarták zsarnok béfolyásukat.

De e törekvés hasztalan volt.

Mindig a Caligulák' kora, mindig a torzalakok, kiket hün rajzolt Sveton, mindig a kegyenczek' elmosódott sivar képei, kik magukat mentegetik, s vádolják a sorsot, lebegtek szem előtt.

Ixion' kerekeként, hasztalan forgott elméje; mert örökké azon hithez érkezett vissza, hogy egy vad fatalismus uralkodik tetteink fölött.

Honnan e setét bölcselet? . . . .

A nap már a láthatár' ajtajánál volt.

Az udvari toronyóra ötöt üt.

Az őrökéln kivül más lépések is hangzanak a kövezeten.

Kezd ébredni egy zsivaj, melly a hatalmasok' lakában késő éjig félbe nem szakad s utoljára mint a malom' megszokott zugása senkinek nem alkalmatlan.

Még nehány percz telik el. —

Már a csatlósok lovakat vezetnek elé.

A háztartással kapcsolatban levő foglalkozások gépe mozgásba hozatik.

A kisebb tisztviselők fáradoznak.

A szerelem, melly kedvelli az éberéjt és hajnalálmat, már Phantasus birodalmának határkövéig érkezett, honnan minden ösvények a tündérvilágból kivezetnek.

A toronyóra viszont üt és Gyulai hat harangszót számlál.

Csenget; mert öltözködni akar.

A komornyik belép s egy levelkét nyujt át, mellyet épen most küldött a korlátnok.

Rövid tartalma következő:

„Sürgető ügyekben 9 órakor a fejedelmi palotában tanácsülés tartatik. Csak azok, kikre támaszkodni lehet, jelennek meg. Arrol, hogy kimaradni nem fogsz, s hogy senkivel e tárgy felől nem beszélsz, megyőződve van barátod, Kovászolczki Farkas.“

Miért e rejtelmes modor? kérdé magától a kegyencz; de félvén találgatások által még sötetebbé tenni kedélyét, gyorsan fölöltözött s a szabadba ki lovagolt, hogy feledje azon komor eszméket, mellyek szokatlan erélyökkel a tanulmányok óráit is megzavarni merészelték.

VI.

Ezen szakasz a fejdelmi udvar' egyik melléképületébe vezeti az olvasót. —

Az előcsarnok márvány oszlopai csaknem terhelve vannak dombor müvekkel. A' szentkönyv és az egyházi történészet' első századai annyi képleteket nyujtottak Zápolya Zsigmond rajzóna alá, hogy a szobrász, ki vésőjével, legalább azon átalánosságban, mennyi jó hirét tönkre nem juttatá, követni volt kénytelen a müvész király' szeszélyeit, olly mértékben csüggedett a süker felöl el, mellyben az udvaronczok által bámultaték. —

A lépcsőkön mindkét oldalról őrök állottak.

A csarnok' koczkakövezete semmi szönyeggel bevonva nem volt. Lócza, karszék, kő-ülhely nem szólította pihenésre az érkezőket.

Minden akként volt rendezve, hogy ácsorgásra semmi kényelmet ne nyujtson.

Nagy szárnyajtók, mellyek most kinyitvák, olly terembe vezettek, hol az ür a hideg márványról fölkapott és elárult minden sarkantyu-neszt s kardcsörgést. Középen nagy vilár andalgott a görög istenek frescoképeire, kik a falakon összetódulni és rémülve elsietni látszottak, mintha az előcsarnoknak dombor-müvei, mellyek idegen hiteszméket képviseltek, üldözni akarnák; vagy pedig a góth ablak' mély párkánya, vastag kőkeresztje, festett üvegeit és ezer alaku arabeskei, az othoniatlanság' érzését ébresztenék fel bennünk.

Ezen teremből balra egy ajtó a fegyvertárba nyilt; jobbról a titkos kormánytanács' üléseihez juthatni, hol a bejárat előtt „kék-darabontok“ állanak fölemelt bárddal, s gyékény-széken két tanácsszolga ül megosztott figyelemmel, miután kötelessége az érkező főuraknak ajtót nyitni és a csengetyü-zsineg' legkisebb mozgására meghallgatni a korlátnok' parancsolatát. —

A toronyóra kilenczet kong.

Mindenik tanácsos, ki értesitő levelet kapott, néhány perczel előbb már megjelent; mert Báthori István olly szigoru rendre szoktatta volt alattvalóit, hogy a pontosság a hivatalnokok' második természetévé vált.

Lépjünk a titkos terembe.

A boltozat kevéssel laposabb, mint szokott lenni a templom' hajója; de annyi tért foglal el, hogy a pallér szükségesnek tartotta oszlopsorokkal megerősiteni.

A terem' falait Zápolya Zsigmond alatt készitett föstvények ékesitik.

Sajátságos volt, hogy ezek közt alig találtaték ollyan, mellyben a történészethez nem vegyült költői. Gyakran az egész összeállitás egy eszméért, egy hatásért többet kölcsönzett a képzelettől mint a kronika' lapjairól. Falra irt drámák voltak e müvek, tömve csattanó jelentekkel, iszonnyal, meglepetéssel, s nem kevésbbé kaczérkodva azon beteg világnézettel melly a bünt megkoszoruzza, mint a franczia regényes oskola' félig már divatból kiment szinmüvei. Zápolyát élményei ragadták e modorra. Ő gyönge idegü és hő érzésü volt. Anyját, kit egyedül bálványozott, örökké szenvedni látta, és korában minden áldozat, mit a magyar honáért tőn, a török' diadalára vezetett. Kedélyének tehát sötét irányt nem különcz és eredetiséget kereső szabályok, hanem élettapasztalások adtak.

Fölötlő, miként e rajzokon, minden változatosság' daczára, valami hasonlitás, némi egymást utánzás, — melly kezdetben még vonzott, de végre érdektelenné, sőt untatóvá lőn — mutatkozék.

Az utolsó Zápolyán t. i. — ki költő és idegkóros volt — a' rokon- s ellenszenv' érzései uralkodtak. Ő gyülölt vagy bálványzott. Szenvedélyeinek tengerén egyik polus az anya, másik György barát. E végpontoktól számlálá hajlamainak mérfokát. — Még volt egy lovagias, szenvedő és sötét arcz, mellyről a történészet elfelejtkezett; még vala egy sziv, kinek a sorscsillagzatok sokat engedtek remélleni, hogy rémitőn csalódhassék; még volt egy szilárd erély, melly — mint a skorpió megtámadtatások alatt — inkább önmagába döfte fulánkját, hogy elenyészszen és széttiprassék, mintsem

ösmérni tanulja a megaláztatást: szóval, még volt egy ember, kit Zsigmond csaknem annyira gyülölt, mint Martinuzit, de aztán olly lényt, kit ő ugy imádjon mint Izabellát, a szenvedő és szerető anyát, az egész földgömb nem állithatott elé.

A király' rokonszenvei befolytak müvészeti izlésére.

Udvarának fresco-képein minden nőnek, ki az erély, áldozat, eszély, báj, ügyesség vagy erény eszményképének tartatott, aranyszin csillámra hajló szög-fürtei voltak. Sehol ki nem maradtak a nagy, kék, hosszu metszetü; vékony selyempillákkal árnyolt, nedves és égő szemek. Clelia, és Judith, Niobe, és Heloise, Semiramis, és Castiliai Isabella, égaly s hagyományok daczára, alávetették magokat ezen zsarnokszabálynak, hogy Zápolya János' özvegyéhez hasonlithassanak.

Másfelől az augur, popa, püspök, mufti, ámitó és necrománt, viselt bár fején mitrát, thiarát, vagy turbánt, hordott bár vállán szent vagy szeszelyes palástot, ha a fejdelmi palota fresco-képei közé vegyülni akart, kénytelen volt hoszu arczczal, csontos és tarhomlokkal, bozontos szemivvel és széles állal megelégülni: mert másként hogyan emlékeztetett volna Martinuzira?

Aztán, ha az utolsó Zápolya modora szerint akarnád képzelni Herostratust, Pisistratust és a többi becsszomjasokat s árulókat: ne kétkedj őket fölruházni nyulánk és gőgös termettel, sáppadt arczczal, csábitón szép vonalokkal, fekete s olly mélyen fekvő szemekkel, mint az ódon-szobrokon látható.

Ki volt ezen sivar bünök' mintája?

Kérdésünkre nem felelnek kronikáink és a levéltárak.

Brutus, a Zápolyák' korának legjelesebb történésze — kinek nagy hirű munkáját felszines müveltségünk nem tartja sajtó alá méltónak — kéziratában emlékezik ugyan Zápolya János' törvénytelen gyermekéről, kit György barát, miután az elkényesztetett és beteges Zsigmondtól Erdély boldogságát többé remélleni nem merte, német fegyverekkel akart fejdelmi székre emelni: de Báthori István, lengyel király, kinek birálata alá Brutus füzetenként adta történészetét, e sorokat ki törlé; mert vagy hiteleseknek vagy ildomosoknak nem tartotta.

A' fresco-képeken ezen tronkövetelő volt-e a' polgári bünök' sáppadt kijeleltje? — elhatározni nem tudom; de alig hihető, hogy a hatalom iránti féltékenységen kivül mások, az utolsó Zápolyát illy mértékü gyülöletre birhatta volna. —

A tanácskozó terem butorzata — mert már ideje, hogy falrajzokon kivül egyéb tárgyakra is forditsuk figyelmünket — jobbadon drága, tömör és megterhelt. Kelet' gyárai nyujták a divatkelméket, az ablakfüggönyöket és a padlat' szőnyegeit. A nyers anyagok közül is sok látta Szoristant és Indiát. Részint a kerevetekre rakva, részint emelvényeken, még használatlan prémek és szeszélyes öltözetek hevertek. Minden mérfoka a hő és hives égalynak; minden tartományai három földrésznek, mellyek hódoltak az ozman félholdnak, vagy ösmerték a sipahik' portyázatait és a jancsárok' tömör hadéletét; minden homok-pusztái az egyenlitőhez közel fekvő tájékoknak, ha annyi kutfővel birtak, hogy a te-

vének italt nyujthassanak: mindezek, ismétlem, adóztak a fejdelmi udvar butoraira, mellyek többnyire ajándékokból teltek ki, miket a' fényes kapu nyugoti gyártmányokért — hogy ugy szoljak — kicserélt. Mert az akkorí idők szokása szerint az erdélyi követ nem igen mert a' fővezérnél vagy serailban üres kézzel megjelenni, s viszont a fényes kapu gőgje sem engedte volna, hogy a mozlem fő urak vagy padisa, hasonló becsü ajándékokkal ne viszonozzák a keresztény hűbéresek' szivességét. Csakugyan a titkos teremben látható keleti kelmék többnyire III-ik Mehemed körülmetéltetése innepélyén adattak, s azért terhelék ezt a' jó izlés' kárára; mert a' fejdelem rendezésökre még időt nem nyert.

Kettő volt itt igen fölötlő: egyik hogy számos kisebb és nagyobb órák, a nap részeit egész másod-perczekig —, a ‚hónap' telését naptár és holdjárás szerint —, a csillagrendszer utját, s az éggömb' különböző állását jelelők, hevertek minden szekrényen, asztalom és állványokan: másik, hogy a butorok többnyire vérvörös kelmékkel voltak bevonva.

E szint a gyermek Báthori Zsigmond kedvellete: az óráknak pedig talán nagyobb barátja volt az utolsó Zápolya, mint kortársa V-ik Károly. — Noha — 's ezt rövid vázlataim után is képzelhetik olvasóim — a titkos teremnek nagy bőkezüség mellett is alig lehettek volna tárgyai összevásárolhatók, mert részint becsöken felül még történészeti értekkel birtak, részint pedig olly ritkaságok valának, minőket Nyugot-Európa' vásárpiaczai és a keleti bazárok kevés mennyiségben szoktak kiállitani, mindazáltal talán leginkább magához bilincselte a figyel-

met egy kisded kereszt, melly magánosan állott egy rakott müvü asztal' élefántsont arabeskjein. Nagysága — mint Borsos Tamás naplójában megjegyzi — csak tenyernyi, volt de szögletein kilencz óriás gyémántot és öt rubint hordott.

A' költészetnek és Brasiliának aknáiból emeltek ki halandó és halhatatlan kezek sok ékköveket, mellyekhez hasonlitva, a mi keresztünkéi megszégyenülnének, mint a' fényes királyi korona előtt egy szőke falusi leány' pártája.

De jegyezzék meg olvasóim, hogy ezeket becsessé nem a' piaczi ár — mi egyébiránt fölötte nagy lehetett — nem a dalnok' mondái — mert nálunk alig voltak költők —; hanem történészeti emlékek tevék és bizonyos végzetszerüség, melly a' sors különös szeszélyéből gyakran ejté az országlati férfiak' jövendőjét e feszület előtt tett esküvel szoros kapcsolatba.

Néphagyományok szerint a' kilencz gyémánt és öt rubin Libussa királyné koronájában diszlett; de arról leszakitotta az első keresztyén szláv fejdelem, hogy az első szláv vértanu' koporsójának szentelhesse.

Az idők multak: egy évtized porrá tevé a térítő' hüvelyét és egy század sirjára borult, mint a vampir, s kiszivott belőle majd minden emléket.

Roskadt kriptában, fölirásnélküli kő alatt találtattak e drágaságok, mellyeket a korona a Benedek-szerzetnek ajándékozott, hogy a prior által egy keresztbe foglaltassanak. —

Zsigmond császár a zárdaégető Ziska' sergét valamellyik portyázáskor szétúzvén a sátorzsákmányok kö-

zött fölfedezte és hazánkba hozta a vértanu' koporsójának ékszerét.

Albert óta ez mindig a kincstárban őrizteték.

Midőn Bécs' meghóditója kimult, Corvin János a királyi vagyonra tevén kezét, Libussa' drága köveit a székes-fehérvári főegyház' prépostjának, Domokosnak, ajándékozta, hogy Mátyás királyért sok requiemeket tartson. —

A mohácsi vérnap után — nem tudni, milly módon — e kereszt Zápolya János birtokába jutott, hogy Gritti által eloroztassék.

De midőn ezen zsarnok kormányzónak a föllázzadt erdélyiek Megyesen fejét vették, a zsákmány közt ismét megtaláltatott és a kincstárba visszakerült. —

Zápolya Zsigmond — ki 1566-ban, a török császárnáli hires udvarláskor nyakán hordá — véghagyományában az országnak ajándékozta.

Ez idő óta a szebeni tanács által őrizteték, mig a rendek — nem jut eszembe: mellyik törvényczikknél fogva — Báthori Zsigmondnak adták. —

Kevés olly makacs ember létezett, — mert e kor nem a Voltaireé volt — ki, ha feszületünkre téve kezét valami iránt esküt mondott, ne hitte volna, hogy a lég' örvényei közt daemonok hallgatnak szavaira, kiket — mint a magnes' titkos ereje a vasport — a kereszt' érczében rejlő tulajdonok magok körül gyüjtöttek, hogy az innepélyes hangoknak tanui, s midőn kell, boszulói legyenek.

Kevés halandó volt, kit a rögzött szenvedélyek azon pontig ragadtak volna, hol kétségbe hozná, miként a

Nemesis e kereszt rubinai és gyemánt-kövei közé összegyült, — mint egy domboru üveg gyulpontjában a napsugár — hamuvá égetendő a hitszegőnek egész jövendőjét.

S e félelmet a mult idők igazolni látszottak; mert nem is emlitve, hogy népmondák szerint azon királyunk, kinek feje a várnai ütközet után Amurath szultán' poznajára vonaték, nemcsak a bibliára, de e kereszlre is fogadta a békepontok teljesitését: annyi legalább bizonyos, miként Martinuzi erre esküdött Isabellának, és Gritti Zápolyának hűséget. — Mindkettőnek pedig szószegése és borzasztó halála tudva levő tény. —

De ideje már, hogy az architectura, butorok és ritkaságokról át térjünk az emberekre.

Talán soha nem volt fényes foglalványnak sötétebb képe, mint azon gyülekezet, melly a kiáltó szinekkel bévont teremben egy keskeny zöldasztal körül ült.

Nyolczan vannak: jelentékeny arczu férfiak s Gyulait kivéve, mindenik túl az élet' nyarán.

A nemzeti fejdelmek' korában testület akkora tekintélylyel nem birt, mint Báthori Zsigmond' senatusa. —

Kik a későbbi évek' történeteit ösmerik, tudják, hogy tagjai majd mind vérpadra léptek szilárdságuk- és népszerüségökért, melly olly korlátlan volt, hogy a hongyülés alkotmányos életünk' nagy botrányára, sok kérdést, melly körébe tartozék, e tanácshoz, mint értelmesebb testülethez utasitott. —

A korlátnok csenget.

Az ajtó mellett ülő szolgák közül egyik benyit, s asztalfőre helyezi azon keresztet, mellyet leirtunk.

Illy előzményben semmi különös nem volt, s még is mintha valami végzetszerü történnék, sötétebb árny vonal ült mindenik tag' arczára.

— Uraim!, szól a korlátnok fölemelkedve székéből, mondja kiki utánam e szavakat:

„Esküszöm az örök istenre, hogy mindent, mi e gyülekezetben mondatni és határoztatni fog, szoros titokként örzendek. Semmi eszmét, véleményt, szándékot és tényt el nem árulok, még homályos czélzatok vagy közvetőleges figyelmeztetés által sem. Vegye el az isten eszemet, mint Saulét, midőn őt megalázni és gyülöltté tenni akarta, ha valaha arra törekedném, hogy szőrszálhasogatás által olly körülményt találjak ki, vagy használjak, melly titoktartásom alól föloldozzon. Semmi viszonyt, kötelességet nem tekintek eléggé erősnek és szentnek, akár eskümtől egészen, akár annak valamelly részlete alól fölmenteni. —

Ha hitemet megszegném tartassam becsületvesztettnek és vérárulónak. A tanács mindenik tagja törekedjek ki oltani életemet, mint azon szövétnek lángját, melly templomot akar fölgyujtani és bünös füstjével már szüz Mária arczát s a vértanuk' képeit megfertőzteté: mert én is, annak, ki közülünk szószegő leendene vesztére, szivem' teljes gyülölségével s akaratom egész hatályával munkálkodni fogok.

Ha hitemet meg szegném, gyüljön családom' fejére minden átok, melly e hont gonoszságom miatt érhetné. Üldözze a szenvedők' sohaja lelkiösmeretemet; erősödjék meg az úr' keze rajtam; látogassan meg az ég borzasztó eszközök által, mint Faraót: csodák sülyesszenek

föld alá, mint Datant, és Abiront; átkozva legyenek gyermekeim, mint Eleazár' maradékai, s olly távol essem Jehova tronjától s a kegyelem' forrásától, mint Barrabás vagy Judás." —

Midőn az eskü bevégezteték folytatá a korlátnok:

— Most kiki szabadon beszélhet. Eszméink már olly bátorságban vannak, mintha állandón agyidegeink között lappanganának 's azon útat, melly a velőtől a nyelvig van, nem ösmernék. — Kérdem: nem dühöng e levihatlan gyülölség Zsigmond és Boldizsár közt?

— Kedélyeik engesztelhetlen: válaszolta Kendi a legöregebb tanácsnok.

Gyulai sáppadt lön: de senki ellenmondani nem mert.

— Kérdem, szóla viszont a korlátnok: lehet-e Erdélyt e körülmények közt igazgatni? Sinán gyanus, a prágai udvar cseleket sző, a két fejdelmi rokon kiirtón üldözi egymást, a nemzet' ereje szét oszlik, hogy fölemésztessék, hatályunk semlegesitetik. Lehet-e igy kormányozni?

— Inkább boldogulunk kötött kezekkel is, jegyzé meg Gyulai, mig fösvények vagyunk a' jövendőt egy koczkajáték' véletlenére oda dobni; mint vakmerész szabályok által, mellyek bilincseinket még szorosabbra vonhatják, midőn föloldozták a bösz szenvedélyeket. —

— Tegnap óta világos, hogy ugy mint, most állunk, kormányozni nem lehet: mondá Kendi.

— Nem lehet; ismétlé hat egyén:

— Mellyik haljon meg tehát a két rokon közül? tudakolá a' korlátnok.

Irtózatos kinyomat ült a főnökök' arczán.

Mindenik becsületes ember volt és tudatolt, hogy nem lehet köztök egy áruló is: de épen saját palotájában határozni a fejdelem' élete fölött; kanoczczal lépni a puskaporos raktárba, hogy a csepegő szurok' világa mellett, szabályokat irjunk, mellyek által a véletlen föllobbanástol megótalmaztassék az épület — ezen eszmében valami ellentmondó és iszonyos rejlék.

Aztán a teremnek annyi függönyei és falajtói voltak: az éjszaki oldalon egyik levéltárba vezetett, másik egy hosszu keskeny képcsarnokba. — Talán a szó nem tévedhet el a' szomszédszobák' légéig, mert a szilárd vas, mellyből az ajtók készültek és a tömör szövegek, mellyek elrejték a disztelen nyilásokat, megszürtek minden neszt: de nincs e olly kémlő fül és éles hallás, melly — miként némelly bőr a száraz időben is tud nedvességet vonni magához — eléggé fogékony a titkos teremnek még susogását is érezni vagy ki találni?

És nem lehetnek-e ezen olasz pallérok által épült laknak ösmeretlen járdái, mint Velenczében vagy Florenczben, mellyek a kémleshelyeit, egy könnyü lepel egy vékony borité́k által, különzik el a tanács asztalától?

S e szó „halál" kevés betüivel, mint a Numida' nyilvesszője, mindig csontvelökig hat s a léteg' legfinnumabb érerét rezgésbe hozza.

A gyülés' tagjai döbbenve tekintettek egymásra: szemeikből rémitő és félénk tudakolás nézett ki, melly meg kérdezve a titok-társaknak hüségét, végig tévedve

a terem' négy falain, ismételtetve a sürü tükrök' üvegtáblaitól, végre Kendi arczán öszpontosult.

De Kendi — a legéltesb tanácsos — szilárd és szenvedélynélküli volt, mélyen fekvő fekete szemekkel, vászonszőke ajkakkal, elefántcsont fehér arczczal.

Róla másolhatná Titzian az ó-világ patriarchámak képét, a hosszu öszszakállal, tarhomlokkal, gyér fehér fürtökkel: ha nem teremtett volna az isten Dandolokat, Foscarit és Doriát, kik szintolly hideg és közönyös arczczal néztek a Capitoliumra, Tarpaeára és Calvariára,.... a dicsőségre, vérpadra s népgunyra. —

Kendi szilárd jelleme mély elszánást öntött a tanácsosokba.

Midőn vonalaik megjegedtek egy hideg eltökélés' lemeze alatt, midőn szivök' izmai görcsösen összeszorultak egy szándék körül és azt — mint hurkokban a vadat — lebilincselve tarták, ismétlé a korlátnok: mellyik haljon meg a kettő közűl?

Minő ellentét!

A terem szöveteinek kiáltó s életvidor szinei a nap, melly tüzszikráival áttört a függönyök nyilásain s minden fényparánynyal kéjre s örömre csábitott, és e sötét arczok, mellyekre, mint vastáblákra, bevésve volt a vérbiróság' kitörölhetlen kötelessége: — minő ellentétek ezek!!

Nehány néma percz után szóla Gyulai: Korlátnok úr! nem látom köztünk Gálfit és Gesztit, Zsigmond ő fensége leghűbb embereit.

— Forró és Literáti is kimaradtak, válaszolá az, mert Boldizsár' vakbüzgó párthivei. Kettőért kettő nem jelent meg.

Minden tag meg nyugvék ezen igazságos eljáráson.

Még egy hosszu pillanat a csendnek és fontolgatásnak szentelve.

Ekkor karszékéről fölemelkedik Kendi, azon aggastyán, kinek jellemét ellensége is szeplőtlennek hitte, — azon országlati férfiu, ki egy régi oskolához tartozott, melly kormányzási tanait az ó-világ' iróiból és a szentkönyvből meritette, s mellynek képviselői a politika' láthatáráról már tünedezni kezdettek, hogy később Cromwell alatt egy-oldalubb miveltséggel ismét megjelenvén, a szigetkirályság' eseményeinek élére álljanak.

Kendi arcza méla volt: szemei égtek a lelkesedés' idegen tüzétől, mint a skaldé és látnoké.

„ — Nagy tekintélyü tanácsosok!, szóla az ősz férfiu. Volt idő, midőn hozzánk eljöhetett volna Sébai királynéja, hogy meg kérdezné a nép' jóllétének és a kormányzás' bölcseségének talányait. — De Báthori István és barátom Géczi — kinek szendén pihenjenek porai! — őseikhez költöztek; mert a görög közmondás szerint, kit az istenek kedvellenek korán megy sirba és az irigy halál, mint a költő mondja summa papavera carpit: azaz, a tized' haszonbérlője és a szolgabiró hoszason él, mig a nagy fejdelmek s kormányzók ritkán ringathatják térdeiken unokáikat. —

Most átalakultak a viszonyok. A jó tanácsot singgel mérik 's érette egész véggel adják a veszélyt.

Történjék, min az úr, ki a magosságban lakik, akarja: de miután e testület' esze nem olly törpe, mint az izsop, nem olly ingó, mint a nádszál; miután alig lehet képzelni, hogy társaim a szónoklat' béfolyása miatt könnyen

megmásítsák véleményöket: engedtessék meg, hogy a szőnyegre vont tárgy iránt előterjesszem ugyan nézeteimet; de azok, kik más meggyőződést táplálnak szivökben, csak titkos szavazat által rontsák szét, ha többségben volnának, javaslatomat. Mert számosabb üldözések fenyegethetik a más véleményüeket: tehát igazság irántok ezen engedmény.„

— Halljuk Kendit, s aztán szavazzunk! : hangozta a többség.

Kendi folytatá:

„— Két egyén áll birószékünk előtt: Zsigmond és Boldizsár.

A nemzeti hadak tábornokarn nevéhez, mint egy győzedelmi szekérhez, a dicsőséget bilincselte. Ő hasonlit Absolonhoz, ki igen szép és ügyes volt; de kicsapangó, mint Amnon, ki megszeplősité rokonát Támárt.

Ha a törökökkel kellene hadakoznunk ő Sámsonként küzdene; ha a németek cseleit volna szükség kijátszodni, talán okos tanácsokat adna mint Akhitófel.

De Plátó mondja, hogy csak az ki, kényszeritve vállalja el az uralkodást, méltó a trónra. Midőn valamelly főnök fejedelemség után sóvárog — szól a görög bölcs — akkor győződjél meg, hogy vagy őrült s nem sejti a terhet, melly lelkiösmeretét fogja nyomni; vagy önös s a fényes hivatalból pénztárának gyarapodására kiván uzsoráskodni; vagy pedig tunya, ki kéjekben akarna mindig hivalkodó lenni. —

Ezen arany-szabály szerint Báthori Boldizsárt kárhoztatja egyéb gyarlóságain kivül hatalomszomja, melly a közelebbi napok' folytán még inkább világosságra jött.

De hát millyen ember Zsigmond ö fensége?

Meggyőződésemet öszintén kimondanám akkor is, ha hátam mögött bakó állana és szólana neki a fejdelem mint az Izrael' királya: tudod mit kelljen cselekedned vele, hogy az ő vénségét vérrel bocsássad a koporsóba. — Ne higyjék tehát hivataltársaim, miként most szándékom volna, Báthori Zsigmond vétkeit palástolni, hogy Bodizsáréi inkább föltünjenek. —

Uralkodónk még ifjoncz és tapasztalás nélküli: hollott Erdély' viszonyai bonyolítvák s érett éveket és higgadt eszet igényelnek.

Illy körülményben a tanácsosok' befolyása csak egy mankóhoz hasonlit, melly a tántorgót segiti ugyan, de az ép lábokat soha ki nem pótolja.

S ő a legelső fontos alkalomkor, midőn t: i: a megyesi hongyülés' végzéseit kellett megerősiteni, eltávolitott minket személyétől, félredobta a mankót, hogy szenvedélyei által adasson tervet merényekre.

És mit tőn?

Előbb elfogadá a törvényczikkeket; de midőn azokat csupán hitelesitni kellett, szétszagatta.

Kérdem, mi tűnik ki e tényből?

Változékony kedély zsarnokság.

A közvélemény ez óta a fejdelmi palotán kivül keresett a gyöngeség ellen erélyt, melly azt mérsékelje, — és Boldizsár iránt kezdett rokonszenvet érezni.

De Zsigmond meggyülölte rokonát.

A mi czélszerüt tehát Boldizsár akar, az épen ezért soha meg nem történhetik, s a mi roszra őt szenvedélyei

vezetnék, annak ellenszeréűl még sokkal veszélyesebbe forral a fejedelem.

Ekként a mi jó csillagzatok alatt malasztunkká válhatott volna, most végromlásunk lön, mert az engedelmesség' kötelékei szétszakadtak, a viszály tombol és mint a hiéna a sirt, földulja a legszentebb tárgyakat is.

Báthori Zsigmond, mig ingadoz a hon' sorsa, korával össze nem férő kicsapongásokba merül, mintha törekednék minket egészen kiábránditani az iránt, hogy tőle valaha többet reméljünk, mint egy ifjat elhamvadt erélylyel és egy férfit az aggastyán' életundorával.

Ő Babylont szereti és nem a pálmák' városát, hol az úr' akarata és a frigyláda van.

Ő Astorét követi a Sidonbeliek' istenét és Milkomot az Ammoniták' utálatos bálványát; nem pedig Jehovát ki a törvényeket szerzé és Mosessel csodák által közölte.

Ő nem az erkölcsöt imádja Horeb' szirtjein, sőt a feslettségnek és a Moábiták' ronda faképének épitett oltárt, azon hegyen, melly Jerusálemnek ellenében vagyon. —

Ez Báthori Zsigmond.

Mellyik haljon tehát meg a két rokon közül? —

Itt Kendi megpihen és szemeit a gyülekezeten nyugtatja. —

Midőn egy társaság a földüregekben jár, hogy az érczereket, mellyek a gazdaság' forrásai, vizsgálhassa, most ingatag hágcsókra lép, honnan a sikámlókat éles kőgirinczek fognák föl, majd porhanyó anyagra támaszkodik, melly minden perczben lezuhanni akar; majd

pedig szirtok közt csuszik, mellyeknek foszlányait megemésztette az idő, hogy általok egy véletlennek bősz szeszélye elzárhassa a visszatérést: s még is ezen veszélyek nem csökkenteni, sőt, rendesen még edzeni szokták az erélyt, és foglalatoskodtatván figyelmünket, alig engedik, hogy képzelődésünk az iszonynyal szövetkezzék. — De aztán, midőn vezetőnk megáll, mert olly tájra érkezett, hol a mérges párázat és csepegő vitriól gátolják a lélekzést s testünkbe kórt szivárogtatnak; midőn szövetnekét kövekhez üti, de a szurok égni nem akar s rövid vörös lángokat bocsát, mellyek sürü füstfelleg' palástját öltik magukra, hogy szemfedél alatt haldokoljanak, midőn kialszik minden tüzszikra, hódolván a sötétség fejdelmének: — akkor képzelődésünk viszszavarázsolja azon alakokat, mellyekkel adós maradott s nyárlevélként reszket idegrendszérünk, mig a halál' eszméjét szivünkből agyunkba költözteti.

Illy hangulatot árult el a titkos tanács, midőn Kendi e kérdéssel: mellyik haljon meg?, félbeszakitotta szónoklatának fonalát.

Melly változás! minő varázslat!

A terem' falai, függönyei, kerevetei, karszékei olly kiáltó szinben égtek, mint az előtt. Rájok a nap' égő arcza sütött.

De mindenik tanácsos most érzé először, hogy e szineket olly fejdelem kedveli, kit gyámnokai elküldének minden vérpadhoz, hogy a bakó' müvészete szoktassa a halál' nyöszörgéseihez; mert az erdélyi uralkodónak, miután kelet' és nyugot' küzdelme közt áll, szükség közönyössé válni a fájdalom' görcsei iránt.

Ők, mig Kendi néma, körültekintének, s ugy rémlék hogy a piros szövetekről embervér csepeg, halott-bűz terjed. — Egy daemon belőlök kifacsarhatna annyi vért, mennyi az élet' kerekeinek forgatására szükséges. Oh! bizonyosan kifacsarhatna ! !

Megréműltek.

Azonban nehány másodpercz elűzte bősz álmaikat s visszahozá szándékaik' hideg szilárdságát. . . . . . .

Gyulait, mihelyt látta, hogy Zsigmond' sorsa is kérdésben forog, olly érzések foglalták el, mellyek zsibbasztó hatásukkal gátolták ugyan megragadni minden kedvező perczet, az általa igazabbnak vélt ügy' otalmára: de talán épen ez okból, s mert időt engedtek zárkozó tervekre, keblében mély és veszélyes szabályoknak ásták meg medrét. .

— Bármit határozzatok, kettémetszétek Boldisár életének fonalát: mormogá magában. — Uraim szóla rövid szünetet után, melly alatt Kendi megpihent. Ugy rémlik, hogy midőn Zsigmond ő fensége fölött biráskodni jogot veszünk magunknak, tanácskozásunk a dolgok' természeténél fogva összeesküvéssé alakúl.

A gyülekezet szigoru tekintetet vet reá: de a korlátnok egy szelid rendreutasitással a kitörésnek elejét vette.

Kendi folytatá szonoklatát:

— Mellyik haljon meg tehát a két rokon közűl?

Hazánk soha boldogabb nem volt mint a mult években. A gazdagok' váraiból rablócsapatok nem jöttek ki sarczolni, az országutakon ipar és kereskedelem sür-

gött, a szegények' kunyhójában megelégedés lakozék és a had még most sem dulja mezőnk' virányait s

„Floret odoratis terra jucunda rosis" — viszonyaink kezdenek ugyan már mostohaságukkal minket megösmertetni és kiáltják, miként férfiunak kell az eseményék' élére állani, hogy általuk el ne sodortassunk: de nem erős és okos-e Boldizsár, s nem pótolja-e hatálya azt, mi nála az eszélyben hiányzik?

Igen, ő jobb fejedelem volna, mint Geszti és Székely Moses — s miért ne legyen egy agg őszinte? jobb, mint én és a korlátnok úr, s mint ifjaink közűl Gyulai. —

Azonban nincs-é más nézpont is, melly szabályainkra béfolyhatna?

Fájdalom! van.

Kérem: kisérjenek figyelmökkel.

Midőn Sámuel főpap, a tömeg' unszolásai miatt, esdeklék: adj uralkodót nekünk, hogy itéletet tegyen miközöttünk!, válaszolta Jéhova: fogadd meg a nép' szavát, de midőn ő ellenek bizonyságot tészesz, megjelentsed a fejdelmek' hatalmát. Az uralkodó férfiaitokat elveszi és szekérvezetői lesznek neki; a tí leányaitokat elviteti ágyasházába; szántóföldeiteket, szőlőhegyeiteket és olajtermő kerteiteknek javát elfoglalja, hogy szolgáinak ajándékozhassa..... És ekkor kiáltani fogtok a fejdelem miatt, kit választatok magatoknak; de nem hallgat meg az úr titeket az napon. —

Nagy bölcseség rejlik a szentkönyv' e szavaiban. És a világesemények évezredek óta megbizonyitották, hogy tanácslatai minden korra és alkalomra kiterjednek.

Mert ha mi jogositva hinnók magunkat a választott fejdelmet, ha irányai politikánkkal össze nem férnek, tronjáról lelökni, akkor a beosszomjnak és uralkodási vágynak olly mezőt nyitnánk, mellyen minden nyugtalan elme, minden vállalkozó kalandor, szabad kénye szerint üzhetné rakonczátlanságait.

Ez okból az igazgatási tan' alapja: a fogadott eskü szentsége, jó és bal körülményekben egyaránt.

Illy nézetnek hódolva csepegtetik szivünkbe az evangelisták, hogy a rosz uralkodóknak is pontosan fizessük meg a pénz' és engedelmesség' adóját. —

Mindent öszvemérlegelve, kénytelen vagyok tehát inditványozni: hogy Báthori Boldizsár haljon meg, de a pálcza feje fölött csupán akkor töressék el: ha a boszuló igazságnak, törvénytelen föllépésével, uj okot szolgáltatna.

Addig pedig bátorságban legyen élete, mint Dávidé, volt, kit Saul' leselkedései ellen az úr' akaratja, és kijelentései védtek. —

Sem helyeslés, sem roszaló moraj nem kisérte Kendi' nyilatkozatát.

Mindenik tanácsos néma és sötét volt, mint azon siroszlop, mellyre nincs név fölirva; de tudjuk, hogy alatta egy halottnak kell lenni.

— Szavazzunk: szóla a korlátnok.

A láda előhozaték s kiki két golyót vett kezébe. Három percz elég lőn, hogy egy kisded szekrény, — mellynek mint a szivnek, két kamarája volt, s mellyben öszpontosúltak azon szenvedélyek, mellyek Erdélyt izga-

lomban tartották — szük öbleibe befogadja hazánk' egész jövendőjét.

— A legifjabb tanácsos számlálja meg a fekete golyókat, mellyek Boldizsárt kárhoztatják.

Gyulai fölkelt székéről; mondani akart valamit, de az ildom visszanyomta a rémitővé változó eszméket.

Csak három lépés volt a titkot-őrző ládáig, s még is e rövid tér, három év' aggodalmaival is egyensulyt tarthatott volna.

A kulcs lombán teljesité kötelességét.

A szekrény végre fölnyilt.

Egy

Kettő

Három

Négy

Öt fekete golyó: szóla Gyulai.

— Tehát három szózat kárhoztatja a fejedelmet és öt követeli Báthori Boldizsár halálát; de jegyezzük meg: azon esetben, ha törvénytelen föllépésével viszont meg zavarni merné a közcsendet: mondá Kendi.

Gyulai szabadon lélekzett és mélyen. „A véletlen megmenté őt mormogá; de többé életét illy koczkára föltenni nem lehet. Hah!, agyidegeimbe kétségbeesés tervei tombolnak!!“ —

A tanácsosok pedig lehajták fejeiket. Merőn és hosszason néztek a zöldasztalra, hogy senki ne mondhassa, miként a közfölgerjedés perczeiben, valaki időt nyert kémleni a sáppadttabb arczokat és ráösmerni a kisebb szám' embereire.

Megható volt illy gyöngédség e sivar jellemekben.

— Már nincs egyéb hátra — szólott a korlátnok — mint kinevezni egyik társunkat, hogy határozatunk iránt ő fenségét értesitse.

— E kötelesség mindig a legifjabb tanácsost illette: jegyzé meg Kendi.

— Gyulai Pál ur! lépjen hozzám közel: hangzék a korlátnok' innepélyes parancsolata. —

Zsigmond' kegyencze engedelmeskedett.

— Ön titkot és hallgatást e keresztre esküdött.

— Ugy áldjon istenem, mint szavaimat megtartani fogom!: válaszolá Gyulai.

— Fölszabaditjuk, hogy a fejedelemnek kinyilatkoztathassa, miként a kormánytanács, Báthori Boldizsár' halálát kivánja, azon esetben, ha ő nagysága egyetlen uj törvénytelenség által büneinek számát növelné. Több részletekre kegyed, Gyulai Pál úr, ki nem terjeszkedhetik.

— Az adott utasitást megszegni nem fogom: erősité a kegyencz, mellére tevén kezeit. —

— Vegye ön e keresztet, folytatá a korlátnok. S mielőtt szándékunkat fölfedezné, eskesse meg Zsigmond ő fenségét, hogy azon közállományi titkot, melly most végzéssé lön, senkinek nyilvánitani nem fogja. —

Gyulai mélyen hajtá meg fejét.

A korlátnok csengetett. A terem ajtói kinyiltak. Az ülés szétoszlék s az előcsarnok' szabad légé uj élet és elevenséget lehelt az aggó arczvonalokra. ---

---

VII.

Mi idézte elő a fenebbi sajátságos eljárást? mi ösztönzé a fejedelmi tanácsot végeltökélésre? mi kényszeritette Erdély' oligarchiáját, hogy a leghatalmasabb főnököt vérpad' vagy gyilok' számára kijelölje, még pedig nem önzés, irigység vagy gyülölet miatt, sőt sok baráti viszonyok' és rokonszenvek' föláldozásával?

E kérdések' kedvéért néhány napnak általunk elhallgatott eseményeire szükség áttérnünk.

. . . .

Sennó boldog volt — a városi börtönben.

Dél előtt kibocsátotta hires nyilatkozatát, s már alkonyfelé értesülve volt, hogy Mészáros Pál a heves kifejezesek által rókát fogott, — mintegy száraz prém

a meleg füsttől —, s hogy sok egyházi nemes, városi polgár, s élődi ember állitja az utczán és csapszékben, miként a musikust csak azért üldözi Gyulai, hogy borsat törjön Boldizsár ő nagysága orra alá.

Ez volt a legczélszerübb kapcsolat, mellybe indulatos kitörései hozatthattak.

Sennó végigsétált a börtönszobában.

Négy lépéssel a vas-ajtóhoz, s viszont néggyel a vasrázsos ablakhoz érkezett.

Ez rendkivül rövid ketrecz volna egy oroszlánnak, s annál inkább azon becsszomj' befogadására, melly mint a Faust tanár által sétából hazahozott uszkár, három percz alatt olly nagygyá nő, mint egy elefánt.

Sennó kinézett a mocskos üvegkarikákon.

Nehány halvány sugár gyanittatá, hogy a nap szunyadni akar.

Fölhangzának a téglapadlazaton gyors lépései: a visszaemlékezés tiz kalandor éven tartott rövid szemlét, s ugy találta, miként a mostani baleset, sem a sohajok hidja' sem a héttorony' rémségeivel nem hasonlitható; noha dúsabb jutalmat, s valószinübb nyereséget igér.

Feje kevéssé fájt a nehéz gőz miatt; gyomra figyelmezni kezdett azon igen földi és selejtes ösztönre, mellyet szomjnak és éhségnek nevezünk.

A börtön' egyik szögletébe vonult. Törökösön keresztbe veté lábait s miután oldalvást talpára nézett volna, mellyet a szerencsecsillagok' ritka' kegye megmentett a bastonnade-tól, szemeit karjáig emelte, hol már

semmi nyomai nem mutatkoztak azon lánczkarikáknak, mellyek a florenczi fogház, falbilincseihez csatolták.

Ekkor vidor sajkadalt énekelt, mintha a gvineai aranypartokhoz akarna kikötni, és kinyujtá kezét, melly egy fakupával, s egy rozskenyérrel találkozék.

— Paduai szent Antalra!, Gyulai úr ösmeretlen az uj naptárral. Hiába!, Gergely ő szentsége nem rég egyeztette Julius Caesár' ő fenségének kalendariumát az évforgással. A kegyencz úr azt híszi, hogy ma böjt van, holott tegnapelőtt volt. Nem tudom ugyan, hogy a bőjtök a napútjától függenek-é, vagy a litaniától, a bulláktól és szertartásoktól, — de annyi bizonyos, hogy nekem ma, a természet' örök törvényei' nyomán hust kellene ennem. Azonban az erdélyiek mindenben hátra maradtak. „Pacienza" Sennó!, mint szokta mondani az olasz, midön előtte egy tál macaroni van, s nincs oka a gondviselés iránt kétségbe esni.

Illy bölcseleti elmélkedések és férfias bátoritás mellett, a maestro olly szorgalmatosan fogyasztá a rozskenyeret, mintha ez volna az egyetlen akadály, melly gátolja, hogy szelleme az anyagi ingerek' bilincseiből kiszabadúlván, magos és finom léghatárokba repűlhessen. Nagy kortyokkal üríté a fakupa' tartalmát, mintha a peshedt vizet közvetetlenül Aganippe' forrásából meritette volna egy zarándok, hogy a szomjas ajkokon át költői álmak szivárogjanak a gyula-fehérvári rabok' agyába.

S valósággal a szűk estvéli után még több csalképek merültek ki a maestro' lázas hangulatából,

A börtönszögletből, hová keresztbe vetett kar-és lábakkal összevonúlt, a vasajtóra függeszté szemeit, mintha várná, hogy a szoba' nedve, melly vékony rozsdával vonta be a két nehéz lakatot, látatlan fogakkal megőrölje az ércz' szilárd parányait; mintha hinné, miként a nap' végsugárai és szemének tűzszikrái összeszövetkezvén, fölolvasztani fogják a börtönzárt; mintha bizonyosan tudná, hogy ezen igen könnyü és fölötte természetes mütételre nincs szüksége, mert fürge szellemkék, — dzinek, tündérek, vagy nemtők — készek minden perczben megjelenni, kezeikkel, mint egy vékony papirost, szétszakitandók, a vasajtó' lemezét.

Sennó nehány perczig merőn nézett a tömlöcz' kilincsére és nyitjára:

„Pikk“: mintha neszt hallana.

Viszont a börtönzárra veté szemeit hosszason és mozdulatlanúl.

„Pikk“: új hang.

És — fájdalom! csak ábrándaiban — a két lakat földre hullott, s egy varázskéz — mint vékony arczfátyolt — félre vonta a sötét, törpe, szűk és keskeny börtön' vasajtóját.

Miket nem látott Sennó a fris nyiláson.

A képzelődés meggyujtá ezer maguslámpáit, mellyek közűl a leghalványabb is erősebbén világolt, mint a telihold, melly most a láthatár' tengerén, fénylő felleg-vitorlákkal kezdett úszni.

Sennó a börtönajtótól egyenes vonalban egész jövendőjének panorámáját szemlélé.

Báthori Boldizsár' testőrei „hurrák!" közt és vállaikon vitték a szinpad' sorompói elébe.

A nép kiáltá „Ő szabad!" és tapsolt.

Genga csengetett, hogy kezdődjék el a mysterium.

Ekkor füzérek hullottak, — mint sürü zápor —, közűlök egyik sem tévedett el Sofronia' vagy Czeczil lábáig.

Oh! világért sem!

Sőt mindenik koszorút magneserővel magához vonta a maestró homloka. Fürtei közé fonódtak a virágok, megterhelék hálántékait: az emlény, rózsa, nárczisz fülébe sugták, hogy a derék Sennóért teremtett az isten Szászsebes körül mezőt, s ruházta föl dús növényzettel.

És ez sem volt elég.

A füzérek, — mint Himaetus' virágkelyhei finom mézet — nehány kecses billet-doux-t rejtegetének, tanácsosok és főispányok' nőitől, kik, az erős szenvedélyt ösmerni akarták. S ki olly tanár e titokban mint Sennó?

Midőn pedig a mysterium elvégződék, egy bérruhás legény közelit hozzá: „önt Boldizsár ő nagysága hivatja"

A karmester leteszi nyirettyűjét és siet a főnökhöz.

— Édes Sennó!: szól a nemzeti hadak' tábornoka. Zsigmond öcsémet és azt a silány Gyulai Pált kiakarom üzni Erdélyből.

— Kegyelmes úr! semmi sem könnyebb.

— De tisztelt barátom!, egy kis nehézség fordúl elő. A tatárcham és a havasföldi vajdák sergeiket hozzám akarják ugyan csatolni; azonban miután a nyers

erő még nem kezesség a győzedelemre, ohajtanék illdomos táborozási terveket hallani.

— Nagyságos úr!, válaszolja a maestro, én Muszka és Olaszországban hoszason voltam egyik a condottierik közül, s tehát a hadviselésről több eszméim vagynak, mint a hány kard függ a velenczei fegyvertár' falain.

Milly öröm! milly vigasztalás!, sohajtja egésszen megkönnyült kebellel a pártütő tábornok............

Illy kecses álmokkal foglalatoskodék Sennó, mig keresztbe vont lábbal és összetett kezekkel űlt a börtönszögletbe; mig méla tekintete a vasajtón függött; s mig a homályos ablakok már csak halvány sugárait eresztték be a fellegekkel küzdő holdarcznak.

De ne gondolják olvasóim minden alapnélküli örjöngésnek a maestro' ezen lázas ábrándait, mert Zsigmond' és Boldisár' veszekedései a legkábább reményekre is csábithatták azt, ki valamellyik párton nevezetessé tudta magát tenni.

A két rokon éretlen czivodása főként kedvencz egyének' emelésére, vagy széttiprására terjedett ki.

Ösmeretes tény, miként a viszály' magvát köztök egy hadi játék hintètte el. Boldizsár t. i. miután a legvitézebb lovagokat nyergökből kivetette és az innep' jutalmát elnyeré, a sorompók közűl visszavonult és a a nézők' csoportozatába vegyült, hogy azokat kik gyors szaladással akarnak pálmát nyerni, s kik többnyire igénytelen sorsuak voltak, szavaival biztassa

Épen Jósika István, Zsigmond' fejedelem' apródja, lépett a' homoktérre. Gyorsasága sokkal ösmeretesebb

vala, hogysem a többiek versenyzési ingerét ne csilapitsa. — Boldizsár szüntelen ösztönzé a mérközni kétkedőket, ócsárolta azok' szerénységét, és a pályázás körül gyakorlati tanácsokat osztogatott Jósika végre feléje fordult: nem kisértené-e meg nagysád szabályainak alkalmazását? kérdé kihivó dacczal.

Boldizsárnak arczába szökelt minden vére, és szivében a Báthoriak gőgje fellázadott; mert egy apród, egy ösmeretlen ifjoncz, egy köznemes merészkedik őt küzdhomokra szóllitani. Válasz nélkül leveté mentéjét, 's könnyü öltözetben állott a sorompók előtt. Elkezdődik a verseny. A tábornok nehány másodperczczel előbb érkezett czélhoz. Ott visszafordult, megtörölte homlokát és a lihegő Jósikát arczul üté.

Zsigmond fejedelem, a büszke oligarchának ezen hevét személye ellen intézett dacznak vette, és tüstént minden kiséretével odahagyá a tornát.

Ezen percz' óta Jósika emelkedik, Boldizsár rágalmaztatott és a rokonok közti villongás elkezdődék.

A nemzeti hadak' tábornoka egy palotát kezd épittetni a várpiaczon; azzal átellenben a fejedelem Jósika számára tüstént telket vásárolt, és magány pénztárából sokkal pompásabb kastélyt készitett.

Ez visszatorlást szült.

Boldizsár elszegődi a fejdelem' komornyikját, szakácsát.

Zsigmond hasonló rőffel fizet.

Boldizsár minden kéjhölgy iránt, kit az uralkodó kedvelt, szerelmet érez, minden hű szolgát igyekszik elcsábitani, minden üldözöttet kiszabadit.

Zsigmond a kölcsönnel adós nem marad.

S illy viszályokból önként következék, hogy sok kalandor egész jövendőjének alapját megvetette az által; hogy valamellyik rokon' figyelmét vagy gyülölségét magára vonta.

Nincs semmi bizonyosabb, mint, hogy a nedves kőfal soha sem számittaték a puha és kényelmes vánkosok közé. E kérdésben szilárd egyértelmüség uralkodik, s alig félhetünk, hogy miatta Eris' almája pártviszályokra csábithassa a gondoskodók' és érzők kedélyét. Pedig nagy vigasztalásunkra szolgál, látni, miszerint vannak constatirozott tények, mellyeket Manzanarestől fogva az Oltig — vagy ha mig többre akarnók terterjeszteni földirati jártasságunkat: tehát a panamaiszorostól a vaskapuig — senki kétség alá nem von; s mellyeket a történészet lobogó szövetnekével szintugy, mint a hétköznapi tapasztalás igénytelen gyertyavilágánál, czáfolhatatlan igazságoknak vagyunk kénytelenek elösmerni. Adja az ég, hogy a historiai oskola' és codificatio' emberei Dessevffi Emil gróf és Eötvös József báró mielőbb szintolly öszhangzó meggyőződésre emelkedhessenek a törvényhatósági rendszer' árnyoldalai iránt, mint a milly bizonyosan tudom én elméletből és Senno' tapasztalásból, hogy egy börtönfal nem igen szokott kedves álmakat és vidor fölébredést okozni!

A maestró néhány órai szendergés után kiakarta nyujtani karjait. Első kisérléskor nem sikerült. Ugy rémlék, mintha a daemonok pókháló-finom de erős szálakkal kötözték volna le, mellyeket csak egyenként lehet szétszakitani.

Végre kénye szerint mozoghat.

Tenyerével homlokát törli

Halántékai szilajul lobogtak; feje hó volt és agya lomha, mintha az irigy sors mindenik agyidegre egy nehezék életgondot aggatott volna.

Fölkelt.

Jánuariusra, a nápolyiak' védszentjére hivatkozék, hogy tavasz' közepén olly nedves fal, mint a gyulafehérvári börtöné csak a piombik alatt van.

A rássos ablakhoz vonul; szomjan szivja a szabad léget, melly vékony vonalakban tört át az üvegkarikák' onozatán.

Szürke volt még a korány.

Sennó végigsétál az alig derengő fogházban.

Midőn vére kihült, de a bádjadtság kivánatossá tevé még az új szendert, szorosan burkolta magát könnyü palástjába, fejére voná barettjét és a régi szögletbe települt. —

— Azt mondja a franciscanus vagy a fakir — mellyik a kettő közül? bizonyosan nem tudom — hogy az ember éjszaka látja a csillagokat, és szerencsétlensége közt a gondviselést. Igaz-é ez? Alig hiszem; mert nékem most látni kellene az öreg tömlöczőrt egy zsup szalmával hátán, s ide sietve, hogy a szegény Sennó-

nak tisztességes ágyat készitsen. S miért nem jön ő? . . . . utoljára is az ember atheistává válik.

Illy érdekes okoskodások után a maestró tenyerével homlokát dörzsölte, palástját arczára voná és lassanként félszenderbe merült.

Mindenik olvasóm tudja, hogy az éberlét és alvásközti állapot legszeszélyesebb s legtöbb gunyorral bir. Illyenkor, olly tarka alakzatokat hajhász össze még a bölcsek' és tanárok' képzelődése is, mellyek gyakran egy őrült agylázának szanaképeit is háttérbe szoríthatnák.

Sennó álmában Eleonora' derekát kapcsolta át, s midőn a kéjtől itassá válni akart, végigvoná a sovár nő' mellén ingerektől szikrázó ujjait, de a hattyu nyakhoz érkezve görcsösen szoritotta össze; mert azok Eleonoráé helyett Gyulai Pál úr gégéjével és fuldokló arczával találkoztak.

A kegyencz nagy küzdés közt kibontakozék a szeretetnélküli ölelésből s hosszas szó-vitába kerekedett azon szabaditékok' felől, mellyek Eleonoránál isteni és emberi jogok szerént őt és nem a mysteriumok' hangászkarának maestrojat illetik.

Ezen véletlen jelenet igen sok volt a féltékeny férj kedélye' számára.

— „Rosz álmak!“ mondá Sennónak egy ösztön.

— Voto a dios!, szitkozodék spanyolul föl kellene magamat költeni. —

Ekkor a maestró ujját szeméhez emelte, és egy czélszerű erőködés után szétvonta pilláit.

Még holmi elmosódott képek kétséges alakkal lebegtek körülte és . . . . . . fölébredett.

Nehány másodpercz után talpon volt.

A börtönablak félhomályos világot kölcsönzött a keskeny és rövid teremnek, a bomló ablaktáblákon átvonult lég méla siralmakat árult el. —

Ugy tetszék kün szél és vihar zugott.

— Voto a dios!, ismétlé Sennó — de már tökéletesen kiébredve — a biztos úr nómre vágyik. Az alvilág és C i r c é' minden keverékére!, ez nem rosz izlés.

Ekkor mintha liliomillatot, vagy Eleonora lélekzetét akarná beszivni, mélyen és hoszan lihegett. Nem, nem, nagyságos Gyulai Pál úr!, ön homlokomat a szarvaktól meg fogja kiméLni, vagy egy hideg vas fölkeresi azon üregeket, hol szive és csábitásai laknak. —

A fellegző nap egy súgárszalagot küldött a börtön penészes falai közé. —

Sennó nehány zordon kitörések után, — mellyeket smételni fölöslegeseknek tartunk — helyezetéről elmélkedni kezdett.

Ekkor rendre olly eszmék merültek föl agyába, mellyek regényünk' homályos és kevéssé indokolt helyeit fölvilágosithatják, s mellyeket mi röviden érinteni kötelességünknek tartjuk. —

Maestrónknak eszébe jutott, miként a mysteriumok elötti gorombaságokra, nem a Boldizsár iránti párthév,

de egyenesen azon körülmény ragadta, mert Guzmán beval-lá, hogy Eleonorát titkon a fehérvári templomba kisérte volt s hogy visszatérő utjokban ki nem kerülhették Gyulai' figyelmét és ez a színmű' kárpitjainak fölvonása előtt, Eleonorát Atalantának, tündérnek nevezé, kilétéről tudakolódott s pénzzel akarta a sugót vallomásokra csábítani, melly terv azonban a büszke spanyol lovag' önérzetén tökéletes hajótörést szenvedett.

Don Guzmán' jelleme és viszonyai kezeskedni lát-szottak, hogy ő a maestró elleni vallomásra — legalább igéretek és kecsegtetések által — nem igen fog rávé-tethetni. Gengának baráti hűsége felől pedig Sennó még álmában sem mert volna gyanakodni.

Létezik-e más, ki tudná, hogy a maestrónak nője van, ki ösmerné e némbert, ki fölfödözhette volna la-kását?: ezen kérdéseket mi csak egyszer hozzuk föl, mert nem tartozunk az ismétlések barátai közé; azonban az előadási hűség kedvéért szükségesnek tartjuk érinteni, miként Sennó több versen gördítette maga elébe, s fe-leletet rá mindig virágos és határozott modorban adott.

— Ha van Gyula-Fehérvárt olly bölcs, ki érti a madarak' nyelvét, mint Salamon; akkor elárulva vagyok, mert Sebeshelyről bizonyosan tévedett ide néhány éles szemü karvaly.

— Ha van köztünk skald vagy dervis, ki a felhők-ből tud olvasni, akkor viszont retteghetek; mert ezen gőzbálványok, ezen páraszövetek, idevitorlázhattak Se-beshely' szirtormairól.

— Ha létezik kém, ki a setétbe messzebb lát mint a bagoly: akkor észrevehető azon ut-tömkeleg irányát, mellyen lovam estvénként nőmhez vitt.

— Ha Eleonora kaczérságának, olly bűze van, mint a pezsma-lajhárnak, mellyre szagánál fogva minden vadász ráakad: ez esetben is kétségbe kell esnem, ... különben nincs okom rettegni.

Illy alternativákat sorozott elő maestrónk azon kérdésre, hogy nejének lakását kikutathatja-e Gyulai Pál úr?

Mi erkölcsileg meg levén győződve, miként a fönnebbi négy körülmény közűl egyik sem fordulhatott elő, bátran állithatnók, hogy Eleonora Senno' fogsága alatt is kevés csábitásra tétetik ki; ha t. i karmesterünk valami ötödik lehetséget fölhozni el nem feledett.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a maestro sem szinész barátait — Guzmanon, és Gengán kivül — sem müvészetének pártolóit nem avatá be házi titkaiba.

És ő utóbb jött hozzánk, mint többi társai; ennélfogva jobban elrejtheté a vizsgaszemek elől Eleonorát, mintha velök együtt karavánkodott volna Erdélybe.

Továbbá kevés havasi falu van, melly Sebeshelynél több megnyugvást igérjen a féltékeny férjeknek. A birtokos uraság nem lakik ott, mert vára már összedűledezni kezdett, a parasztok ritkán mentek vásárra, mert kevés szükségüket hazulról kielégiték, és a vidék olly vad, bozontos, zordon volt, hogy senkit élv' és kalandok' keresésére nem csábított.

Aztán Sennó' ernyedetlen őrködését kettőztette volt még azon adat is, miként a Szeremi család' nehány hatalmas tagja mulat Erdélyben, kik egy járdakopta-

tónak a rokonok közé tolakodását hajlandóbbak inkább megbosszulni, mint bátoritani.

Illy sok körülmény egyesült tehát, hogy Eleonorát a fölfedezhetéstől biztositva higyje Sennó, kivált miután eszébe jutott, miként még azon reggel, midőn Szászsebesről a gyula-fehérvári börtönbe kisérteték, titkon egy Sebeshelyre szóló levelkét adott Gengának át, mellyben inkább homályos ösztön, mint számitás' következésében, nejének szigorun megtiltá kimozdulni rejtekéből és valami lépést tenni akár szabaditására akár találkozás végett.

Már késő reggel volt, mert a rabok' békói rég csörögtek az udvar' kövezetén; a hajduk' szitkai, és a tömlöcz-cselédek' sürgése elnyomta azon rejtett mély hangok' neszét, mellyek majd mint egy siró szél' zugása, majd mint egy repedt kebel' tompa hörgése, majd mint az istentagadóknak és átkozódás' embereinek bősz sivalkodása kimerült, fölhangzék, áttört, keresztűl-örvénylett azon boltiveken, mellyek a főldszin alatt nedves köveikkel ketreczet, kinpadot, falrejteket, kaszatömlöczöt, és titkos kutakat nyujtottak a 16ik század zord biráinak, hogy nyakszoritókkal, és harapófogókkal vallomásra birják, lassu éhséggel megfojtsák, rögtön izekre tépjék, vagy büszhödt vizbe meritsék azon embereket, kiket a közállomány' érdekei fő bünösöknek, de a nép' rokonszenve, és a kobor költők' balladái gyakran vértanuknak tartottak.

Sennó még szüntelen sorolgatta és vizsgálá a házi viszonyait érdeklő adatokat, mig végre Eleonora' sorsát veszélyen kivülinek hitte.

— Ő nem fogja tilalmamat áthágni. Ő ki nem mozdúl Sebeshelyről, kiáltá.

— De ha még is öneszén járna! Nem, nem, ez lehetetlen. Azon szentekre, kik érettünk imádkoznak, kik vezetik sorsunkat, kik a caldeusok' és astrologia' csillagképeit letörölték az égről, hogy nehány tüzgolyó' kétséges béfolyása helyett, szellemerélyökkel világoljanak pályánkra, a litánia' minden följegyzett és kifelejtett szenteire!!, az én Eleonorám, az én kedves és könyező nőm, Sebeshely' vadonában fog sirni, mint hárs-bokrai közt a fülmile, és nem jön Fehérvárra, hol megnépesitve van a láthatár nappal solymokkal, éjjel huhúkkal, s minden időben Gyulai Pál úrhoz hasonló emberekkel. Voto a dios! akármi valószinübb, mint Eleonora' távozása és a kegyencz úr' ármányainak sikere.

Ezen megnyugvás után viszont a dicsőség álmainak adta át magát és Boldizsár' befolyásától aranyhegyeket reméllett, mig a nép' növekedő háborgása mián fegyveres erővel vezettetett Markházi' fölügyelése alá.

VIII.

Hagyjuk maestrónkat azon keskeny kamarában, mellyben ideiglenes szállást adott neki a palotaőrök' vezére.

Emlitsük csak átalános dicsérettel a szorgalmas hivatalnok' pontosságát, ki mint Markházi minden másodnap értesitette Gyulai Pál' ő nagyságát, a fegyelem alá vont karmester' állapotáról, és mint Ibran-bey hetenként kimeritő tudositást küldött a temesvári basának Erdély' bomlásnak indult viszonyai felöl — Ő mind a keresztyén mind a muselman' kötelességeit szorgalmatosan betölté, és alapos okunk van remélleni, hogy midőn lelkének testéveli szövetsége szétszakad, az ördögök' fejdelme sem a keresztyén Luczifer', sem a

pogány E b l i s' neve alatt utját nem állandja, s következőleg vagy a cherubimok' egyetlen, vagy a hurik' hetedik egébe sérelem nélkül meg fog érkezni.

Nem bibelődvén tehát sem a börtönőr' kettős lelkiösmeretével, sem az új fogház' kényelmeivel, sem Sennó' zord fájdalmai- és fényes ábrandaival: térjünk az idegen müvészekhez, kik békétlenségeiket mint egy könnyü hólabdát a hegycsucsról utnak inditották, hogy később a nép szemlélhesse az alázuhanó lavina rombolásait. —

Battista, kinek pinczéjében valósággal volt nehány érmelléki palaczk, megtartá Guzmán lovagnak tett igéretét. Az igaz, hogy valamivel később a határidőnél: de ennek a közbe jött politikai surlódások szolgáltak okúl.

Könnyen képzelhetni, miként ó-Castilia' hősének estélye alkalmat vala egyszersmind nyujtandó holmi értekezésre a karmester' ügyében, kinek a vári börtönbe kisértetését csodálkozással, s vele összekapcsolt sok másnemü érzésekkel hallák a müvésztársaságok' tagjai.

Guzmán' szállása fölötte alkalmas volt a poharazás közti komoly dolgokra; mert az alsó város' azon végrészén feküdt, melly a nemzeti fejedelmek' korában egész Portusig terjesztette ugyan ki szalmafedelü házait és sövény keritéseit; de ronda, elhagyott s néptelen vala.

Meglepetéstől tehát félni nem lehetett.

Erdély' legrégibb épületének, a vártemplomnak toronyórája nyolczat ütött. A mély érczhangok, nagy távolság' daczára is, közbevegyülésökkel föltartoztaták a pohárcsengést.

— Signorok! szól Pierró lenyelvén egy takarékos pléh-serleg' aranynedvét, nem volna-e jó az előtt mig határoznánk és a palaczkok egészen kiürülnének, valamellyik Signort körünkből kibocsátani, olly fölhatalmazással, hogy Genga urat figyelmeztesse, miként a gentiluomonak egy társaságot hoszason magára várakoztatni nen szabad?

— Épen midőn ide indulék, jegyzé meg egy hangász, találkoztam a rendező urral, s ő azt mondá, hogy mihelyt valami sürgetős dolgát eligazithatja, sietni fog közénk.

— Ő most bizonyosan nincs otthon, hasztalan keresnők, egyébaránt rögtön itt leend, erősité Guzmán, kire, mint látszott kedvetlenül hata Pierró' inditványa.

— Nem is árt, szóla Battista valamit igazitván föltürt ingujján, hogy az tálaljon, ki, az ételt főzte.

Ekkor az udvarajtó' nyitjánál lassu nesz hallatszék; a komondor — melly minden külvárosi polgár lakótársa volt, és a rendőri kisebb szolgálatokat teljesité — fektéből kezd morgani; de mint látszék nem hitte szükségesnek egy rövid tiltakozásnál többel felelni a kilincszajra.

— Valaki zörget, szól Pierró, kinek éles hallását még azon dicséretes évek fejtették ki, midőn ő mint mondani szokta fificus volt, és nem a lorettói szüzre esküdött.

— Genga úr tudja, hogy háromszor kell kopogtatni, jegyzé meg Guzmán lovag.

— Tekintsen az utczára ön! kérte Battista az ajtóhoz legközelebb ülő müvészt. —

Mig a rendelt vizsgálódás végrehajtatnék, nézzünk körül.

Ha a keskeny de elég hosszu fenyőasztal' közepén egy faggyu gyertyánál több égne, akkor Guzmán' vendégei is olly pontos szemlét tarthatnának magukon, mint a minőt mi — kik nem szorultunk a házi úr' világitására, hogy lássunk — fogunk rajtok tartani. —

Mert a költészet az opal' tulajdonával bir.

Fejtsük ki e hasonlitást, melly ha nem találna is, legalább új.

Az opalban minden ékkövek' szine rejlik: a gyémánt' kristály fénye, a rubin' vérlangja, a smaragd reményzöldje, a topáz' zöldsárga boruja, az amethist' violacsillámа, a gránát' bibora, a berill' haragos tengerszine, és a turmalin' világnyos szürkülete. Vedd kezedbe s elfog ámitni változatosságával. Forgasd és rajta átköltöznek a szinek: még szögleten virit a reményzöldje, s már lapján a félelem' vagy halál' sáppadtsága ül; itt a gyémánt' szüz könye reszket, s mellette boszus szenvedélyként a rubin' vércsepje ég; ott enyhe égkárpitot vont a zafir, de fölötte átsuhan egy vakitó fény' villáma; most uralkodnak a különszinek, majd összevegyültek és fölolvadnak. — Ez az opal.

És a költészet? Ah! belőle szintén visszatükrözik a világszenvedély' a világöröm' és fájdalom' szinöszvege!.

Minden fény és árnyalat, mellyet a jellem' erélye vagy viszonyok' hatalma az emberkebel' aknáiból az élet' láthatárára von, megtalálja a költőnél társképét, utánnyomatát, ismétléseit. S miként kedélyét a képzelődés' isten-keze forgatja, azon átsugárzik Leviathán' égő koronájának és a kerubin' szárnyának az égnek és pokolnak fénye. Az indulatok, vágyak, agályok, remények, törekvések közvetitve s átalakitva az egyéniség és jellem által, nem vonulhattak ugy el a mult századok' és jelenkor' szinpadán, hogy hasonmásukat ne várazsolhatná elő a szépirodalmi mű, czéljai szerint élethün, vagy eszményitve.

Ha tehát csupán egy bádjadt csillámával is birok azon tulajdonnak, mi teljes fényében ragyogva költészetnek neveztetik; akkor az olvasók jobban fognak Guzmán lovag szobájában látni, mint vendégei, kiknek nagyobb része alig tünik ki a félhomályból. —

A terem — hol a müvész urak a vigalom' rozsaszin boritékába életaggodalmaikat, és az ártatlan élvezet lemeze közé tervecskéiket, s apró fondorkodásaikat takargaták — nem felel meg azon várokozásnak, melylyet egy vitéz és ó vérű lovag lakáról — legyen bár az tulajdon háza vagy bérbe fogadott szállás — méltán formálhatunk.

Mert noha a jó fogu Curius rendesen csak répát evett, és a hős Perecz igen olcsó házi nyulakat; még is nem szoktuk meg a hirt a szegénység' társaságában keresni. Azonban a mi bajnokunknak társalgási csarnoka, melly gyanithatólag egyszersmind alvó, iró, ebédlő szoba, éléskamara, s talán konyha is volt, fövényzett

padlatával s többnyire nyugalmazást igénylő fa-butoraival a vizsgálók' agyában okvetetlen a szükölködés' vagy erélyesebb szót használva, a nyomor' eszméjét költi föl.

A falakat ősképek helyett nehány szinpadra vonatkozó hirdetés, s harczjáték ábrázolatai diszitették. Ezen világi dolgokra az ágyszöglet mellől egy függő-kereszt nézett le, körülfogva apró szentképekkel, mellyek az oláh iconok' ösmeretes rajzmodorában készültek. —

A szobának három utczára eső törpe és rövid ablaka van. Ezek illendő sort alkottak; mig ellenben az ajtó mellett egy keskeny ablak — vagy szelelő, mert üvegei rég hiányzottak — kevés öszhangzásban él többi testvéreivel. Az udvarfelőli falóldalra egy nagy idomu cserpad támaszkodék, és kétséges, czélszerüségéből saját lábainak vagy ezen idegen segitségnek köszön-e többet?. Ide vonatott a hoszu asztal Genga úr' konyhájában készült apróságokkal és a kötéltánczos' borüvegeivel ellátva.

Házgazdai szerepet Battista vállalt magára, miután Guzmán lovagnak életügyessége többi tulajdonainál bizonytalanabb hirben állott.

A vendégek' jó kedve nem volt viszonyban sem az elfogyasztott érmellékivel, sem azon szép készületekkel, mellyek az estély' vidor berekesztésére már intézkedésbe vétettek.

Battista úr t i. egy gépet, melly a müvészet' barátait, és a legfelsőbb köröket kivéve, hazánkban még senki által nem ösmerteték, meg töltött azon nedvvel, mellyet Csókás Péter, Ellébodius, Bánfi János, és Bausner — erdély' akkori hires gyógytanárai — életviznek ne-

veztek, és a hatályos orvosszerek közé számitának. Később az ideg izgalmak és kábitás utáni szomjnak — melly átalános, igen lelékeny és zsarnok szenvedély — sikerült közönségessé tenni az életviz' élvezetét s azon méregtárt, honnan a tudatlanság és baromi ösztönök a tömeg' testi és erkölcsi aljasodására mindig elég anyagot nyertek, a legerélyesebbel meg tóldani. Azonban regényünk' korában, még csak tudósok, fényűzők, és idegen kalandorok használták a szeszes italokat.

Miután az emlitett edény' szükséges tartalmával ellátva volt, Battista közelebb vonta magához a gyertyát s egy papír szeletet kezébe vett. Előtte tört czukor állott, mi akkor szintén ritkaság volt. Meggyujtá a borszeszt.

Mig azon nectár, mellyet most senki a finom italok közé nem számlál, kék lángal ég, a kiküldött müvész jelenti, hogy az ajtózörejt, mint látszik, Pierró úr képzelte; mert ő bár körültekintett és eleget várakozék. bejönni szándékozóra nem talált. Különben is az utcza olly népetlen, mintha éjfélután volna az idő. Csupán Évi — ezen némber' kilétéről az előadó müvész úr bővebb fölvilágositást nem közlött — vitt Márton korcsmárostól Kenyeresi nagyuramnak egy kupa bort, s aztán az utcza' másik oldalán ácsorgott két sötét öltözetü úr, kik igen sokszor visszanéztek, vagy erre a házra — mellynek architecturájában semmi különös nincsen — vagy rá, mit ő ki is akart kérni, vagy Évire, mi viszont alkalmat nyujtott a müvész úrnak az utczatapodók szemtelenségérőli érdekes megjegyzéssel végezni elő terjesztését.

— Signorok! szól Pierró, ugy látszik Guzmán barátomnak nem volt miért föláldozni magát midőn azon cavalierónak — kinek nevére nincs szerencsém emlékezni —, köpenyegét. . . . .

— Palást volt, bajazzó úr! bársony palást, és tulajdonosa Coligny admirál ő nagy méltósága: közbe vág Guzmán fölvetvén fejét balkezéről, mellyet térdére támasztá, mig mélázva ült a fal melletti ládán, hova alig vetett egy kétes világot az asztalgyertya, s hová egy sugára sem tévedett el még azon bádjadt örömnek is, melly Battista' palaczkjaiból és Pierró' elménczkedéseiből a vendégek' felleges arczán néha átvillant. —

— Arany megjegyzések, tisztelt barátom! és pontos utbaigazitás, viszonzá Pierró olly nyájas bókkal, mintha egy zekhinát kapott volna ajándékba. . . . . . Tehát, — folytatá — nem volt mért önnek, akkora áldozatot hozni, hogy a vérmenyekzőkor nyert drága zsákmányát zálogba vesse. . . . .

— Ez silány ráfogás, mormogta Guzmán. . . . . .

— Vagy legalább láthatatlanná tegye, csupán azért, mivel Gergely diákot, kinek verset kellett vala késziteni, nem akarta meghivni.

— Az én megegyezésemmel válaszolt Guzmán, tanácskozásainkba alighа részt venne, még az olly ember is, ki pártunkhoz szit ugyan; de midőn a barátság' leple alatt kém akarna lenni ezzel legkevésbé lépné meg azokat, kikkel életében legtöbbször találkozék.

— Elmés ötlet, tisztelt barátom!, és gyöngéd észrevétel! válaszolta Pierró vidor mosolylyal. — Egyébaránt Genga signor szivességéből, ki fontosnak állitott közle-

mányeivel, mint látszik, elkésend, nyájas összejövetelünknek csak rozsáit fogjuk élvezni t. i. a piros érmellékit, Battista úr' füszeres italát, és kegyed' finom társalgását; a tüskék, mik megszurhatnák ujainkat, ha nem csalódom a körülmények által leszedettek.

E perczben az utczaajtón zörej hallatszék, mit hármas kopogás kisért.

Azon müvész, ki az asztalvégen ült, a helyettes házi gazda' intésére siet a rég várt vendéget bebocsátani.

— E szerént kegyed' ezer mesterségei közűl legkevésbbé a jóslás sikerült; mert a rendező úr csak ugyan nem vonult tőlünk vissza: szóla Guzmán derűltebb arczal, mint előbbeni kedélye miatt és Pierróhozi ellenszenvéből várni lehetett.

— Halasszák önök máskorra érdekes versenyeiket: jegyzé meg Battista, mig sürgén kezdé a poharakat rendezni, kiólta az életviz' kék lángját, ajkszögletein átvonta nyelvét, — mintegy a gyönyör' előizét kostolva — nyalánkon szivta bé az edény' tömött páráját és a nektár' kiosztásához fogott. . . . .

IX.

Genga — mert ő nyitott be az ajtón — milly aggodalommal váratott, szintolly zajos örömmel fogadtaték.

— Isten hozta! . . . . . . sokáig várakoztattam kegyeteket. . . . . . Még maradt annyi hidegvérünk, hogy tudositásait kisérhessük, . . . és maradott annyi bor, hogy ön fölmelegedhessék, ha a csalódások miatt átfázék, vagy mi befüthessük keblünket, ha önnél a remény már forrás pontra hágott. . . Palaczkokat elő. . . . Az én' jelszavam „életviz" — s tartson velem signor Genga. . . . . Mi hir? Hozott-e ujabb tudositást Sennóról? Bocsátanak-e valakit hozzá? . . . Nem egészszen érdektelen ujdonságokkal szolgálhatok, Battista úr! . . .

Foglaljon ön helyet . . . . közel mellém . . . . oda Battista úrhoz! . . . . . . Ugy-e tündéreim segitettek? Czeczil' könyei? Nem? Ah! Sofronia müvészileg sohajt . . . . . Engedjenek önök egy vendéget bemutatnom. . . .

Gengának ezen kérése rögtön véget szakitá a zsivajnak, mellyben kiki beszélt, és tudakolt.

Minden az idegenre forditá szemeit, ki a rendezővel lépett bé, de a rosz világitás és a köz öröm miatt észre sem véteték.

— Nemzetes és vitézlő Mészáros Pál úr ügyünk' barátja és támasza: szóla Genga.

— Éljen!! kiáltá a társaság, melly az érkezőken, s még Battistán, Pierron, és Guzmánon kivül, két hangászból, és az ajtóőr' szerepét vivő müvészből állott.

Mészároson fekete czondraköpenyeg volt, süveg helyett fölvont öblös gallérral. Ezen öltözet durva kékszinü és gyéren kihányt ködmönt fedett. Kezébe réz csákányt horda.

Csak miután az asztalnál helyet foglalt, taszitá hátra szürének gallérát, melly tömött sárga haját, pofája' nagy részét, és keskeny homlokát szemöldig eltakarta volt. Arcza, mellyre minden vendég' figyelme tévedt, nem tartozék a társaság által esmertek közé. Guzmán, ki benne valami rejtelmes, és kalandokat vadászó lovagot reménylett föllelni, hamar meggyőződék, hogy nehezkés mozdulatai, inkább erőt mint élénkséget eláruló testalkota, s mindenek fölött nagy; durva, és kard-forgatás helyett más munkával is ösmeretesnek látszó ke-

zei, nem olly tulajdonok, mellyek Mészáros Pál urat, azon hivatáshoz csatólnák, melly a kerek asztal' tizenkét hősétől vette eredetét. Battista, ki az új vendéget a Boldizsár-párt' titkos küldöttjének szerette volna tartani, zsebében fontos tervekkel, és szép ajánlatokkal, — mellyek a körülmények szerint akár elfogadva akár az udvarnak följelentve, a müvészek kétséges ügyét kedvező kibontakozáshoz vezetnék — hasztalan kémlette Mészáros' hosszu, rőtsárga, kiállócsontu arczán a diplomatiai fürgeség' és furfang' jellemvonásait. Homlokán volt ugyan néhány redő; de ez inkább az évek' állandó, mint az eszmék' változékony müvének látszék. Azon vékony ránczok pedig, mellyek vastag és széles ajkainak szögletein végződtek, a pofaizmak' emelkedettsége miatt támadának s nem voltak a nedvalkat béfolyása alá vetett idegek' szeszélyes, tünékeny de sokat bizonyitó játékai; végre a nagy szürke szemek, nehezkés, életlen, azonban bátor sőt gyakran kihivó mozgásaikkal, kötéltánczosunkat eléggé figyelmeztették, hogy vendégében valószinüleg több tulajdonok föllelhetők egy vetaran öklezőből és hajduból, mint olly kiesztergált és sima úrból, ki — székely kifejezés szerint — csellembogokat köt és old. — Pierró is rögtönzött volt magának némi előhitet, melly az élemedett koru idegent szivesen elkisérte volna Sofronia' és Czeczil' öltözködő termeibe, hogy onnan egy buzditó levélkét hozasson a müvésztársaság' s egy külön megbizást a becsületes Pierró' számára, ki néhány nap óta — nem tudni: miért? — mellőztetik. Ah! de e balga remények' szétoszlatására, nem volt szükség, hogy Mészáros Pál uram a szűr'

gallérát fejéről hátra taszitsa; mert egy kémlő pillantás a beburkolt alakra bajazzonkat már kiábrándítá!

Szóval: a főbb személyek ha szintén Genga' kedvéért örömest képzelték is, miként most valami jó baráttal ösmerkedtek meg, de azt csak ugyan alig tudták volna átlátni, hogy illy igénytelen pártfogóból minő támasza válhat ügyeiknek. Lehangolt reménynyel és növekedő ujságvágygyal fordíták tehát Mészárosról a rendező úrra szemeiket.

Genga elősorolt számos meghiusult reményeket. Nyilatkozatában sok kisérlet említteték a viszályok kiegyenlitésére; de minden terv után olly gyorsan következett e szó; nem sükerült, hogy még Battista is, ki a nyájas házi úr' szerepét kinálgatáson kívül jó példa adásra is kiterjeszkedőnek hitte volt, ajkától kissé barátságtalan távolságba megállitá az életvizzel tölt pohárkát, és fanyar arczczal tekintett reá, mintha készitményébe czukor helyett egérkövet hullatott volna, s most legalább három gyomorgörcs' anyagját kénytelenitetnék lenyelni.

— A remény, szóla némi gunyorral Pierró, nem olly gyönge mint a szem, mellyet minden kis füstre bé kell hunynunk. Signorok! üritsünk poharat Genga úr' egészségére, ki midőn elfelejtette az én kegynőim rozsaajkairól kérni tanácsot, s midőn rendező létére egy színmüvet, mellyben az ármánynak kell győzni, némberszerepek nélkül akart előadatni, vagy a fejedelmi udvart szinpadnak nem tartotta, vagy kisasszonyainkat zárdaszüzeknek hiszi, kiknek szivökbe szintugy nem vegyülhet egy kis ördögség, mint a templomének köz-

zé egy szerelmi dal. Cospetto! minő tévedések! — de ürítsünk poharat Genga úr' egészségére.

A társaság megütődött e féketlen gunyon, mert a rendező nem azokhoz tartozék, kikkel könnyen lehetett tréfát üzni.

Azonban Genga, mintha épen illy czélzatra várakozott volna, hogy értesitéseit tovább folytathassa méla mosolylyal szóla:

— Legtöbbet reméltem első énekesnőnk' és Sofronia kisasszony' titkos befolyásától; s midőn a férfias küzdés' nyilt tengerén többé nem volt tanácsos vitorlázni, naszádommal azon édes vizbe vonúltam át, hol a part mindig kanyarog, hogy lassitsa a haladást, de aztán szirtok helyett, mellyeken elmerűlnénk, csak fővénytorlásokra találunk, mik legfölebb megakasztják utunkat. Ma reggel udvaroltam tehát Sofronia kisasszonynál. Pipereasztala mellett fogadott el. Nyájasabb volt irántam, mint máskor. Tudhatják önök, hogy ez rosz jel; mert azon szinésznő, ki a rendezőkhez nem goromba, vagy még nem csinálta meg szerencséjét, vagy már elveszté. Ő áthatva kérdezősködék Sennóról, mi viszont elszomoritott. Mert némbereink' tulajdona ugyan a részvét, de azon hiuság, melly segiteni tud, töményt, bókot, utánjárást követel, s kegyeit — mint a harisnyaszalag' diszjelét szokás — csak térdelőknek osztja. Azonban még is előterjesztém folyamadványomat . . . . . „Járjak-e közbe a fejedelemnél? hűm!" szól Sofronia, egy fürtet, melly homlokán kibontakozék, ujacskáival hátrataszitván. Félig hozzám fordult. „Nem lát-e ön arczoman apró szeplőket? A májusi napok sokat árta-

nak a bőrnek. Talán épen májfoltok akarnak mutatkozni a nyakon? Nemde? Ah ez roszabb volna! egy belső kórnak lassú, makacs ostroma kezdődnék, a hitszegő és tünékeny szépség ellen. Nem elég ellenségünk-e az idő? Kér ön, hogy Sennón segitsek? Szivemből szánom őt. Julia! add ide a királyné-vizet s távozz. S tehát Genga úr! arczomon semmi folt nincs?“ — A komorna úrnője’ parancsát teljesitvén, más szobába vonult, és én méltó dicséretekkel halmozám Sofronia kisasszony szépségét, melly soha tám igézőbb nem volt — „Ah Genga úr!, nincs-é e teremben két hizelgőm?“ Sofronia kisasszony ujával tükrére mutatott, s ajkai negéddel mosolygának, mig szempillái közt talán egy köny csillámlék. „Édes Genga úr! — folytatá — silány a müvésznő’ sorsa. Azon festék, és azon megtanult természetesség, melly a szinpadon hatályossá teszi szépségünket és szerepeinket, elveszi az életben arczszinünk s társalgásunk’ gyöngédségét. Könnyü magunkhoz hóditni a férfi szivet; de megtarthatjuk-e? Karjaink közt elalszik a kéj, s mi reggel fölébredett — az, kiábrándulás. . . .“ Ekkor Sofronia elandalga és én a vigasztalást illetlennek tartám. „Genga úr!“ kezdé, büszkén emelkedvén föl karszékéből. A vissza tiltott önérzet kitört, szétszakitotta pórázát, villányerőt öntött a fekete szemekbe, lelkesité az arczvonalokat. „Genga ur!, miket mondottam egy kényeskedő szeszélynek sápitása volt, melly ha nem lel, teremt aggadalmakat. Feledje el ön fecsegésemet. Beszéljünk Sennó’ ügyéről. Tehát őt a börtönből kikell szabaditani. Kétségkivül sokat tehetek a fejedelemnél, s tán többet mint Gyulai úr,

többet. . . . . a magaidejében“ Sofronia kisasszony e végszavakra ejté a hangnyomat’ egész sulyát. „Kisasszony!, ha maestronk’ sorsát szivünkre vesszük, a tüstenti közbejárást tarthatjuk egyedül a magaidejében jöttnek.“ — Lehetetlen, lehetetlen most ő fenségével találkoznom“ szólt Sofronia türelmetlenül. Mert lássa ön, édes Genga! a fejedelem minden három hónapban legalább egyszer lázt kap, ollyat mit nem rendes orvosa, de a jesuita gyógyit. Illyenkor ő fensége képzelni méltoztatik — mint Neró —, hogy benne nagy musikusa hal el a világnak, ki Europát nyirettyüje szerint tánczoltathatta volna. Illyenkor ő nem szeret, nem kéjeleg, — országol. A hivatalos leveleket saját kezével irja, maga köti meg vörös selyemmel, pecsétli le a három sárkányfoggal, s nyujtja át az udvari postának; mert a közvéleménynyel elhitetni akarná, hogy ő, kit — mint állitja — Boldizsár okvetlenül meg fog buktatni; utolsó izomig kormányzás végett gyuraték emberré, és olly anyagból, mellyből — mint némelly mocsáros földből a nafta, — csépeg a népboldogitás. — Édes Genga!, folytatá Sofronia növekedő gunynyal, vannak e fenséges urnak életperczei, midőn tőrt, gyilkot, árulást lát maga körül, midőn képzeli, hogy a fánkról, mellyet szakácsa készitett, a fehér kolcsagtollról, mit a homlokboglárok közé tűz, a leányajkról honnan egy csókot lop, a gyertyafényről, mellynek hamvát elveszi, szóval mindenről méreg és halál szivárog testébe; vannak olly hősz órák, mellyekben tán azt is hinné, miként Báthori Boldizsár megvesztegette a palota’ köveit, hogy őt főbe üssék, elcsábitá a lég’ parányait, hogy néki csúzt és

csontnyilalásokat okozzanak. Illyenkor szüntelen munkálkodik, és fél. Mindig tapogatja: rajta van-e homlokán a hatalom' díszjele.? Pedig isten látja: egy olasz podesta' hálósapkája többet ér, mint az Erdélyhoni fejedelmi süveg, és egy prélatus' szoknyájáért odaadnám ő fensége' palástját. Szóval nem volna mit félteni. „Alig tartóztathattam nevetésemet, Sofronia kisasszony' ezen eredeti jellemfestésére." „Ugy van, körülményeink mulatságosak" jegyzé meg szinésznőnk rosszúltakárt mosolyomra. És veheti észre kegyed, — folytatá —, hogy ma, s tán még hónap is alázatos szolgálójának kevés módja van Sennón segiteni. De Genga úr!, tűrjünk, várjunk. Ha egy árnya él még azon szépségnek, melly vagy soha nem létezett arczoman, vagy még igen korán, neveztetnék csak már néhainak. . . . . . Julia!, ekkor csengetett, hozd nyakkendőmet. . . . . . ha, édes Genga!, bírhatok még valami béfolyással — ekkor mivésznőnk megelégedéssel tekintett tükrébe — elhiheti ön, hogy Sennó ki fog szabadulni. De még kegyed meg sem dicsérte öltözetemet? Illik-e ez attól kit pipereasztalunknál fogadtunk el.? Úgy-e legalább festék nincs arczomon, s még is ah. . . . . ." Sofronia meg szorította kezemet „reméljünk!" szóla rezgő hangon, s olly arczczal, mellyen a biztatás' méla leple alá egy kétség s fájdalom vonult. — Uraim:! végzé Genga, igy ütött ki müvésznőnkkeli értekezésem, miből kitetszik, hogy közbenjárása alig fog sikerülni.

— Természetesen; mert előbb még egy kibékülésre volna szükség.

— Magam is ugy vélem, Pierró úr!, válaszolta Genga.

— Ki képzelé, jegyezte szerényen meg azon müvész, ki az ajtót őrizte, hogy ő fensége egészen olly kedély állapotba sülyedhetett volna, mint tavai Nabukodonozor, ki a harmadik fölvonásban, füvet és gyökereket rágott; de vétségből az édes gyökér helyett rhabarbarát adtak volt neki, mi aztán a negyedik felvonás közepén nagy zavart okozott.

A rendező ezen diversiot Nabukodonozorra nem tartván szerencsés pillanatban választottnak, hogy több hasonlitásokra idő ne maradjon, folytatá tudósitásait.

— Czeczil volt első gondolatom midőn müvésznőnk' öltözködő termének ajtaját betevém, s egy csigalépcsőn a kertben s ott a komlólugos' háta mögött azon kis kapunál találtam magamat, melly a borbándi utra vezet és a világ' számára soha nincs nyitva. — Czeczil innen annyira távol lakék, hogy hizelgéseimet, mikkel szivéhez férjek madrigalokba is foglalhattam volna; noha ő még olly gyakorlatlan s őszinte, hogy keblében, — mint a mezei viola kelyhén a nehéz harmat csep — alig fér el a jó indulat s a legkisebb rezgésre kigördül. A lánykát telisirt zsebkendővel lelém. Nehány szót emlitett Pierró barátom' fondorkodásairól, és mint nevezetes ujságot elbeszélé, miként Báthori Boldizsárné ő nagysága, nagy kisérettel épen most érkezett meg Fogarasból. Ez tökéletesen elég volt, hogy kérésemmel hallgassak. Tehát itt sincs mire épitnünk.

A társaság' kedélye még csüggetegebbé vált, mint a rendező' megérkezése előtt volt; csak Pierró csodál-

közék a prima donna' háládatlanságán, ki ellene — nem tudni mért? — föl van ingerűlve.

A többiek hallgattak.

— Teens urak! szóla Mészáros Genga' titkos szemhunyoritására. Ha holnap hajnalban fölakarnák is akasztani a muzsikus urat, fikarcznyit se bánják kegyelmetek; mert én ma éjjel, pontban tizenkét órakor megkötözöm komámat a tömlöcznyitót, kinek fia Andor a jövö fársángon lép egyetlen leányommal Klárával szent házassági szövetségre, és a muzsikust, ha önként jönni nem kivánna — mit róla bajosan teszek föl — hátamon hozom de, vagy a hová parancsolják, ... csak aztán nyerjek illendő segitséget.

Ezen igéret olly regényesnek rémlék, miként Guzman tüstént dörzsölni kezdette szemét, hogy tisztán láthassa: Ruggieró' vagy Bradamante' árnya lépett-e közibök, ismételni azon vitézi csodákat, mellyek a kilenczedik században a pyraenek' tetején az arany-hegynél, s az ouvergni tó mellett gyalog és lóháton végrehajtattak.

— De, nemzetes úr! szóla Pierró, a sógorsági kilátásokkal hogyan egyeztessük meg a tömlöcznyitó signornak szánt köteleket? Hisz ezek, Andor úrfi és Klárika kisasszony' rózsa bilincseihez, mellyeket Hymen késziti a jövő fársángra, csak ugy illenek, mint a választóviz azon édes italba, mellyet a nemzetes úr' hoszszas életéért köszöntök el.

A társaság poharat ürített Mészárosra és kiváncsian várta a titkok' magyarázatát.

— Teens úr! mondá Mészáros, miután Pierro serlegemelését egy szépen kirakott fölköszöntéssel viszonozta, melly az illendőségi szabályok' magyar kiadása szerint „szállok az úrra“ czimmel kezdődék, nagy de kissé független természetü szavak' garmadáján ömlött le, és minden körülményekre alkalmaztatható kadencziák' tömkelegébe megrekedt. — Teens úr! A kötözés mellyről beszéllettem csak czeremonia fog lenni és komám' jováhagyásával történik. Mert ő ohajtja a musicus' elszökését; de hivatalából sem akarna ki heppeni. Az egész dolog abban fekszik, hogy a „kék darabontok“ az éjszaka útilaput fognak talpaikra tenni.

— Önök, mint külföldiek, talán nem tudják, közbeszólott Genga, s én is történetes körülményekből jutottam nyomára, hogy a székely mindig elégületlen szokott lenni a fönálló kormánynyal. Ebben magára semmi különös nincsen. De aztán igen furcsa, hogy a fejedelmi palotának őrei, mindig a székely nemzetből hozatnak. Ez ugy jön ki, mintha a mi hazánkban Gvelfek Ghibellinekkel vétetnék körül a Gonfalionerit. Azonban nékünk most legkisebb gondunk országos ügyeket birálgatni. Elég, hogy a „kék darabontok“ Boldizsár ő nagysága mellett tartván, ma éjjel megakarnak szökni; mert reménylik, miként Fehérvárt nem sokára villongások ütnek ki, s alkalom nyilik fegyveres kézzel vissza szerezni ősi szabadságukat.

— Bölcsen mondja a teens úr, mintha könyvből beszélne. Az én feleségem fiu-leány a székely törvények' értelmében; komám pedig kiszármazott lófő, ugyan azok szerint. Nékünk tehát segiteni kell a nemzet' iga-

zait. Különben is a porta illy csetepatékat csak akkor vesz rosz neven, ha a németek az ő fazékába belémártanák kanalaikat. De itt nincs eféle eset.

— A „kék darabontok", kezdé Genga, „éjfélkor akarnak elillanni. Sennó a vársánczok' földalatti börtönében van, s mi a tömlöcznyitóval egyetértve, zajnélkül kiszabadithatnók azon perczben, midőn a sánczok őrizet nélkül hagyatnak. Nemzetes Mészáros uram e czélra minden előlépéseket megtett már.

— És a jó kimenetel iránt fejemmel kezeskedem, erősité köznemesünk, ha a teens uraktól illendő segitséget kapok.

— Ne vegyen tőlem rosz neven, Genga úr, egy szerény észrevételt, mond Battista, ki nem tartozott ugyan a félénk emberek közé, de sokkal hűbb barátja volt az élvezetnek, s kényelemnek, mintsem saját haszna nélkül veszélyeztetni merné becses önmagát.

— Egymás nézetei' kihallgatására gyűltünk össze: válaszolta Genga nyájasan. Méltoztassék tehát nyilatkozni.

— Mi hópénzünket, a régi helyzetet, s ő fensége' magas pártfogását akarjuk visszanyerni; de természetesen olly móddal, hogy becsérzetünk meg ne aláztassék, és egyik társunk, ki méltatlanúl szenved, kiszabaduljon. Ezek, signoraim, jó czélok: azonban miattok pártütésbe vegyülni nem volna okosabb, mint azért, hogy keletre megérkezhessünk, nyugott felé indulni útnak. Továbbá a lázadás bohó egy dolog. Hasonlit azon tájképhez, melly regényes partokon, viritó völgyön kezdődik, de mocsárok közé vezet, hól a szilárdább hantokra tör-

vényfa és varjutanács van festve, s miattok az ember eléggé méltányolni sem tudja a szép háttért, melly arany-felleg, és lazur-lég közé rajzolt spanyol kastélyokon végződik. —

— Cospettó! a signor szereti nyakát.

— És, te Pierró! a tiédet nem?

— Én zekhinákért sokszor koczkáztattam.

— Az más. De ingyen, barátságból.

— Ha' önben volna egy vércsepp, az én hazám forró napja alól, vagy Guize herczeg' ezredeiben, csak mint podgyászvivő két hónapig tartozkodott volna: már értené a párt' eszméjét, s tudná, hogy azon liga' hasznáért, mellybe szövetkeztünk, nincs ingyen semmi merény.

Guzmán, ki többnyire néma tanuja volt a vitatkozásoknak, olly határozott és átrezgő hangon mondá e szavakat, hogy tisztán látszék, miként nála a maestro' ügyében kevés szerepe van azon kedélyállapotnak, melly a castiliai vitézség' aczéláról a félelem' rozsdáit csupán számos önbátoritás és küzdelem által tudja levakarni.

Battista' olajszin arcza pirhadt lön.

— Signor; mond Pierró, egy tál makaroniért, vagy azért — mi viszont kevéssel ér többet — hogy valamellyik jó barátom, börtön helyett saját kedves házi körében nyujtozzék, én sem ajándékoznám nyakamat a törvényfának. De mielőtt határoznánk, szükség kihallgatni: mekkora veszélylyel és sükerrel járhat Genga úr' terve? Egyébaránt, Battista barátom, noha most tagadni kezdi, többnyire ingyen koczkáztatja nyakát; mert akkor is tánczol a négy öl magas kötelen, midőn a belépti jegyek

a költséget sem fizetik meg. Mostani vállalatunk' vége is legfelebb kötél-táncz.

— Hallgassanak meg önök, kére Genga, közönyösnek látszó arczczal és nyugott hangon. — Hogy a „kék darabontok" elszökése némi lázzadási szint hordoz, az kétségtelen. De tud-é e szándékról valamit a kormánytanács és fejedelem? Nem. Mért volnánk mi szemesebbek, mint ők, kiknek rendőrei, és kémei vannak.? Tehát mi sem fogunk semmit sejteni vagy látni. Ha akkor, midőn a vársánczok mellett sétálnánk — mert lakmározás után szükség szabad léget szivni — véletlenűl találkozunk Sennóval: letartoztassuk-e őt, mig elő nem mutatja azon parancsot, minélfogva börtönéből kiszabadult? Világért sem. Hisz, mi nem vagyunk polgármesterek vagy városhajduk. Sőt ha tán kérdezné tőlünk: mellyik utczán lehet ide vagy amoda menni? megmutatnók akár a görbébb akár az egyenesebb útat, szintugy mint másoknak. Ennyiből áll minden cselekvendőnk. A többit vitézlő Mészáros úr intézi el. De mi haszon foly tettünkből jövendőnkre? ennek vizsgálata minden figyelmet erdemel. Igen örvendek, nemes barátim! hogy e társaság' többsége, volt különböző időkben parancsnok, elöljáró. Jelesen Battista úr — ha emlékezetem nem csal — mint „impresario" beutazta Svábországot a Hannswursttal. Vele volt egy tüzkirály, egy szurokevő, és két savoyárd-gyerek majomládákkal hátán. Mind ezek tőle függöttek. — Továbbá Guzmán barátom, több versen volt számfeletti őrmester a ligánál. És Pierró úr azon életszakában, mellyet némi köd fed, hordozta olly hivatal' terhét, mellynek kötelességei a harambasáéhoz a la minu-

ta hasonlitották. Ezek szerint — magamat is odaszámlálva — négyen ösmerjük a vezéri szereppel járó előitéleteket, s nem fogunk csodálkozni, hogy Gyulai Pál ő nagysága inkább szereti tekintélyét, mintsem alattvalóival szemben elösmerje a börtönzés' jogtalanságát. Holnap tehát ő fog — persze titkon — leginkább örvendeni, hogy Sennó kiszabadult; mert megmenekszik azon választástól, miszerént vagy szabályait kellett volna visszavonni, vagy a fejedelmet addig gyötörni unatkozással, mig epekórt kap és az egész világot sárga szinben látandja, ámbár a kegyencz is a világban él. Mi engedelmesek fogunk lenni; mert czélt értünk. A müvészek napja viszont földerűl. És Sennó? Ő lappang, mig a körülmények szerint akár uj szerződésre léphetne, akár Olaszországba elutazhatik. Sorsát és a kiszabaditás utáni felelősséget magamra vállalom

Köz helybenhagyással fogadtaték Genga' javaslata.

— Rendezzük el lépéseinket: szóla Battista, élénk részvét által akarván feledtetni önzését.

Mellém olly ember kell, mond Mészáros, ki midőn megkötözöm komámat és a tömlöczajtót fölnyitom, a teens musicust rejtett utakon a várból elszöktesse. A török kis kapu Alvincz felé őrizet nélkül fog lenni; mert oda „kékdarabontok" vannak rendelve. Itt elillábolhat. De ügyes vezetőre van szükség.

— Az én vagyok: szól Pierró.

— Továbbá két egyén álljon a kis kapunál, folytatá Genga, kik közbevevén Sennót, olly rejtett helyre vigyék, hol könnyen föl nem fedeztetik. Én tudok egy havasos tájékot, melly nehezebben meglelhető, mint a

mágnessziget. Ki akar társam lenni a „kis kapunál“? Igen, hisz' erre legjobb Guzmán barátom; mert vállalatunk kalandor s talán veszélyes is.

— Mi is készek vagyunk osztozni minden veszélyben: kiálták az asztal végin guggadó müvész és a hangászok.

— Osztozunk: tevé hozzá Battista.

— Olly sokan csak figyelmet gerjesztenénk, jegyzé meg Genga Tehát egyeztessük tervünket akként, hogy önök Battista úr' vezérlete alatt bizonyos távolságban kövessenek váraljáig, hogy véletlen esetben pártunkat foghassák.

— Helyes! kiáltá a társaság.

— Még hátra van, mondá Genga, figyelmeztetni önöket, hogy minél kevesebb zajjal poharozzunk itt s lássunk dolgainkhoz kün. — Már fél tizenegyre. Egy óranegyed mulva csendesen eloszlunk. Pierró vitézlő Mészáros urat szállására kiséri. Mi haza megyünk fegyverekért. Én Guzmánnal pontban tizenkettőkor a kis kapunál fogok lenni, a többiek Battista úrral a várszeglet körül tanyázzanak.

— Nincs-e több elintézni valónk? tudakolá Battista.

— Nincs.

— Üritsünk tehát vállolatunk' sükerére poharat: inditványozá Pierró, kinek szürke szemöldei alól, már csillámlani kezdettek koromszin apró szemei.

— Az élet sivar föld:
Az ember beveti,

Rajta a gyümölcsöt
Vakeset termeszti.
Miért aggodnál már?
Kezedben a pohár.
Terved vagy dől vagy áll.

Igyál! — Az egész társaság e dalra, melly vékony, éles hangon zendült meg, csodálkozva tekintett Pierró felé. Talán gyomorból beszél: e gondolat nyargalt mindenik agyán át; mert Pierró' ajkai nem mozgottak. De hát szemei? Azok merőn függöttek az ablak-táblákon. És keze? Ez hosszan kinyujtva volt s a félig meghajlott serlegből érmelléki cseppek ömlének a padlazatra.

„Terved vagy dől vagy áll
Igyál" Ismételteték.
S tehát csakugyan az utczáról?

— El vagyunk árulva! rebegte Guzmán a castiliai vitéz.

— Csitt!, sivitott Genga, szigoru és parancsoló tekintetet vetvén Guzmánra s a társaságra.

Mindenki szeme kémlőn csüggött az ablakon.

— Talán csak valami részeg uracs, mondá suttogva Pierró, ki lélekjelenlétét már visszanyerte.

Ekkor a szöglet-ablakon egy arcz' kétséges körvonalai mutatkoztak, egy az üvegtáblákhoz nyomott arczé, letapult orral, lapos ajkokkal, és torz pofával.

Mint a mester' ujja az orgona'sipjain gyorsan nyargalt e kép a három ablakon át.

Rögtön erős csengetés hangzék.

Az őreb fölszökött s morgása kisérte az ércz' neszét.

— Bebocsássuk e?

— Nem, nem.

— Mig a rézcsákány kezemben, ne féljenek az urak.

E rövid értekezés folyt ben, a szobában.

S kün?

Viszont csengetés, s utána az előbbeni éles hangon egy uj dal. Tán komor tartalmu? Ki figyelne reá!

„— Midőn vihar fördik az örvények között
S a keskeny láthatár habmezbe öltözött,
A matroz egy bünöst a hullám sirba vet.
Megkönnyül hajója, lecsendesül a vész,
A sima vizlapra derült nap' arcza néz
Mert e jó ötleten ég és tengér nevet.
Ha élted egy tenger, és kebled vészbe dől,
Fő bünös a remény. Taszitsd ki kebledből."

Harmadszor is megvonatik a csengetyű.

Müvészünk, ki ajtóőr volt, Genga' intésére távozni akar.

Battista tartoztatja.

— Bocsássuk be: szól Pierró.

— Nem, nem.

— Mit gondolnak önök? támad föl Genga. Hisz poharazunk. Időt töltünk. Van e bűn ebben? Csupán a badar félelem által tennők magunkat gyanussá. Nyissák ki a kaput. Elő a borral! Üssük össze kejheinket! Éljen a mi derék házgazdánk don Guzmán!!

— A legjelesebb hidalgó, ki soha nem fél; de erős is ám, mintha vas-füvet hordana tenyerében! tevé hozzá Pierró.

Éljen!

A kapuzár hátra vonaték, gyors, surló lépések hangzának, mintha valaki uszonyt vont volna sarkantyuján.

Az udvarablak' szűk nyilása mellől beköszöntettek e rimek:

— Ha élted egy tenger, és kebled vészbe dól,
Fő bünös a remény. Taszitsd ki kebledből.

Kopogtatnak.

A szobaajtó kinyilik.

— Nagy ég!, a fejedelem' iródiákja! —

— Csendesen, Battista úr!, válaszolt Genga.

X.

— Kivel tartsak? . . . . . Ah! Battista úr!: idvezlem önt! . . . . Kételyek lepik meg a tanárt, a bölcset, a titkok' vizsgálóját. . . . Ah! Pierró úr! Nem de: uraságod Pierró. ?. Alázatos szolgája. — És e társaság? Ajánlani kell magamat azoknál, kikkel eddig találkozni még nem volt szerencsém. Én Gergely diák vagyok. S mi hozott ide? . . . . .

— Kétség kivül olly szándék hozta önt, hogy egy kevés időt vidor körben és poharazás közt töltsön: szóla Genga. S csak azt sajnáljuk, hogy idegenekre, kik váratlan jelenlétökkel megtiszteljenek, nem számítván, most már alig tehetjük élvezetessé, azon rövid óranegyedet, mellyet az álomtól még ellophatnánk. Palaczkaink jobbá-

rá üresek. Gazdánk bádjadt, és mi művészek, a hajnallal együtt szoktunk fölkelni.

Míg Genga illy sima modorban értesité a vendéget, miként látogatása, vagy legalább hosszas mulatása, felesleges: azalatt ez, gyorsan mint a kósza-fény bárangolt. Itt megnézett egy üveget, ott mást.

— Igaza van, ösmeretlen bölcs!, igaza van .... mi a palaczkokat illeti. Ezekben nincs lélek, nincs szesz, mint századunkban. Korunkat megcsalta a régi világ. Plutarch közlött minden életirást; nincs több uj adatunk sem az erényről, sem a dicsőségről. Aristoteles a tudomány' hordójából egészen kiszörpölte a bort: nekünk csak seprője maradt.

S ki a szellemektől vettél hiradást
Értéd a kabbalát, mint mi az irást,
És okulni tudtál madárhangokon,

Oh! bölcs Salamon!: nem néztél-e te minden titkok' fenekére?: míg mi az élet' rejtélyei előtt állunk, mint a gólya egy hinárral boritott tó' partján, hasznon és belátás nélkül. Ah! .... De mi hozott engem de? Imé találtam meg nem kezdett üvegre is.

Ekkor Gergely diák fontolgató arczczal vette ki a dugót, mélán töltött bort a legnagyobbik pohárba, fejét lehajtá, mintha Socratessel akarna büröknedvet inni, és csak hosszu andalgás után tekintett szét, s midőn szemei Gengán pihentek meg, azokból fájó érzések sugárzának rendezőnkre.

— Igen, szóla, én itt titkokat keresek.

E' nyilatkozat után az asztalra nézett figyelemmel, merőn és mélyen: mintha oda egy tuczet titkot jegyeztek volna föl krétával.

A társaság pedig nem tudta: a vendég szemtelenségén, vagy merészségén csodálkozzék-e inkább?

Guzmán katonai helyezetbe hozta magát.

Az ajtóőr a kilincset tartá, hogy figyelmeztetéskor pontosan teljesithesse kötelességét: a kivezetést vagy kilökést.

S valósággal Genga suttogásainak és válogatott arczjátékának nem kis diadala volt Mészáros' csákányától fogva Battista' aggodalmáig zablán tartani a küzdő indulatokat s azok' eszközeit, a nélkül, hogy e fegyelem, a rejtélyek fölött aggodó vendég által észrevétessék.

— Kivel tartsak? kérdé ez. Mi eclecticusok fölhurozzuk kedélyünket, és a figyelem' kulcsaival eszünk' müszerének minden idegeit kifeszitjük, hogy akármellyik rendszer' segitségével, olly titkok' birtokába jussunk, mik megérdemelnék a fáradságot.

— Hallá ön?, sugá Gengának Battista. Az eclecticus bizonyosan kémet jelent.

— Nem, barátom!, láttam én Romában illyet. Az eclecticusnak többnyire fehér szakálla, hosszu köntöse és kevés pénze van; azonban püspökök, bibornokok hivják ebédre. — Vigyázzunk tehát s ne hozzuk magunkat bajba hirtelenkedő gyanuk által.

— De azt különben is tudom, hogy Gergely diák a fejedelem' jobbkeze.

— Annál eszélyesebbek legyünk.

— Talán hagynánk föl válalatunkkal.

— Várjuk mig eldől: mi hozta őt ide?

Ezen rövid társalgás halk volt.

Gergely diák, fölemelvén poharát folytatá:

— Semmi sem ad a bölcselkedésnek akkora lengületet, mint a jó zamatu ó bor. Ettől eszünk leveti magáról — mint köntösét Noé patriarcha — a tan' feszes formáit. (Iszik). . . . Ah! e bór felséges. A szomszéd korcsmába hamis mértékkel s megkeresztelve kapjuk az italt. Midón onnan kiléptem és hallám önök' vidor lármáját, betekinték az ablakon, s ugy hivém — mi nem is volt tévedés — hogy azon nagy érdemü urat van szerencsém látni, (itt Battistára matatott) ki minap lakomára hivott; de időt nem határozott. Bátor valék csengetni és önök diszes körébe léptem.

A kötéltánczos valami udvarias bókkal válaszolt; de melly még is olly nyilatkozattal végződék, hogy az általa említett estély a jövő hétre elhalasztatott, s hogy most késő idő levén a társaság épen el akar oszlani.

— Igaz, fölötte becses ösmerősem!, mit ön az idő' teléséről beszél. „Hora ruit", elnyargal az óra: igy figyelmeztetett minket a nagy romai költő is. Ezen tapasztalás, mellyet — ha jól emlékszem — még Pyrrho sem hozott kétségbe, a gondolkodó fők előtt annál szomórubb alakban tünik föl, mentől több titkok' leleplezését tette hivatásunk kötelességgé.

Gergely diák viszont fanyarsavanyura vonta arczát, s olly kifejezéssel, mellynek akkor nem volt neve, de most világfájdalomnak mondatnék, pillanta Gengára, kit, mint látszék, szemczélul tüzött ki.

Pierró miután sokáig némán élvezte a diák' eredeti modorát 's utóbb Guzmán lovaggal arról versenyzett, hogy az eclecticus signor: részeg-e vagy furfángos?: most látván, miként a társaságot a „titok'" emlegetése örökös aggodalomban tartja, nyájasan fordult Gergelyhez.

— Ön, szóla, titkokkal akar megösmerkedni. Soha jobb helyre nem jöhetett, mint hozzánk. Nálunk temérdek nyalábа van e czikkeknek. Én egyedűl azokkal elláthatok egy egész armadiát. Nem is emlitem a bukfenczet, a czigánykerekeket, a hasból-beszélést, a főntánczolást és szurokevést; mert ezek a p o v e r ó k, a szegények titkai s én csak gyermekkoromban foglalkoztam velök. Hallgatok arról, hogy miként lehet egyik zseb' tartalmát a másikba tündér-gyorsasággal átszállitani? mert e müvészetet csupán az élettavasz' kedvszökellései közt űztem: most azonban a lorettói szüz' szent kegyelme alatt állok. De vannak titkaim, miket büszke önérzettel sorolhatok elő. A bölcs midőn valamit átérteni nem tud, vakarja meg lábujjával fületövét, s e mütételre, mint kopó-csaholáskor a nyúl, tüstént fölugrik figyelme. Én e titokra megtanithatom. Aztán akar-e a Signor hajós kapitány, papi személy, hajdu, marquis, halász, vadász, kém, rendőr, hadi biztos, gyáur vagy pogány lenni, szőke vagy barna szinnel, pupos háttal vagy lőcslábbal, sima vagy ripaczos arczczal, szem- és ajakgörcscsel vagy a nélkül, — mind ezen titkokkal örömmel szolgálok. Nagy szükségök van reá kik a politikával foglalatoskodnak, a hatalmasok' eszkö-

zei, és vagy maguk bűneiket eltakarni, vagy másokéit fölfedezni ohajtják. Én. . . . .

— Elég, érdemdús büvész úr!, elég szóla Gergely diák. Ön gondolkodó fő; de ugy látom, inkább a cselekvények' mint az elmélet' mezejére forditotta drága idejét, holott épen a tudományok' körében van valódi becse a szemfényvesztésnek és formákkali alakoskodásnak. Azonban mit tegyek én, ki más utakon indulék, és a tanoknak nem ruháit hanem lényegét visgálám; ki az eredeti okokat és egy bölcs világnézet' titkait fürkészem? Kérem alázatosan, mit cselekedjem? kikkel tartsak?

Olly esdeklő hangon rimánkodék a diák s akkora szomorral nyelt egy pohár bort le, hogy Pierró csupa keresztyéni szánakodástól kielégitő tanácsot nyújtott volna, ha beszédre rést nyerhete; de a titokbarát, vihargyorsan kezd szónoklani.

— Mellyik oskolával tartsak? mond éles hangon és ujain számlálva. A platonicusokkol-e, kik szerint három lélek van, egyik tenyésző, az állatoknál és plántáknál; másik érző, az embereknél és állatoknál; harmadik okoskodó, az embereknél és angyaloknál? Vagy tán a peripateticusokkal fogjak kezet, kik vitatják, hogy csupán egy lélek van, melly halandó a bölcselet, halhatatlan a vallás szerint? Mit mond ön, Pomponaceval állitsam-e, miként csillagzatok vezérlik sorsunkat és a kijelentés s csodák természeti törvényektől függenek, mint a köd és eső? Vagy pedig Cussa Miklóssal s Ficin Marczellel tartsak, kik a hittannak alárendelik a bölcseletet és Zoroáster' joslatát a mennyei jelenetek köny-

vével, Hermes' Iris megistus' apocryph iratait szent-hagyományainkkal öszszekötik.? Oh! oh!: mint szédelg az ember' feje — ha t. i. nem erősiti egy kevés borral — (ekkor Gergely diák viszont poharat üritett.) mind szédelg illy mélységek fölött! — Utoljára is arról győződünk meg, hogy e kérdéseket még másoknak kell megelőzni: mellyek kutatásaink' számára kiindulási pontokat keressenek. S itt viszont okvetlenül elkell határozni: mellyik párthoz csatlakozzam? Állitsam-e Pic. de Mirandolával, hogy addig semmiről alaposan okoskodni nem lehet, míg egy europai tanárgyülés kilenczszáz bölcseleti, erkőlcsi és országlati kérdést szótöbbséggel el nem dönt: vagy pedig Paracelsus Bombastus de Hohenheimmal tartsak, ki midőn megösmertetné tanitványait a négy elemeken uralkodó szellemek négy osztályával, u. m. a sylvanok és sylphidokkal, a nymphák és ondinakkal, kérdezteték: honnan vette adatait?, és Paracelsus Bombastus de Hohenheim válaszolá, miként a tudomány a bölcseséggel össze nem fér, és csak az az eszme igaz, mellyet a levegőből meritünk és az istentől ingyen kapunk.

Gergely diák olly gyorsan szónoklá el tudományos kételyeit, hogy az elmés Pierro egy ötlethez sem juthatott és csodálkozásában mindig ujjait pattogtatta.

— Válaszoljon ön: kivel tartsak? sürgeté a bölcs megfogván a bajazzo mellénygombját.

— Signor én az emlitettt urakat sem személyesen sem renommée-ból nem ösmerem: azonban okom van hinni, hogy minnyájok becsületes ember. . . . . . .

. . . .

— Ah! ön ezen gőgös lenézést Telésiustól kölcsönözte!, sohajtá Gergely diák; szivemből sajnálom kegyedet, mert csak ugyan vastag tudatlanságra mutat egy Nettesheim- és Telésiusért magától eltaszitani szent Ágostont, Duns-Scotot és aquinai szent Tamást.

— Boldog szűz! micsoda ráfogások ezek! kiáltá Pierro. Ön, ha kedve tartja, ám rágalmazza erkölcsömet és müvészetemet; mondja, hogy Pierro gubó és még egy konyhaszolgálót sem tudott soha elcsábitani; mondja ön akár százszor, hogy Pierrónak zsebéből ki-lehet lopni kendőjét vagy azon szerelmi leveleket, mellyek, szép asszonyoknak átadandók a férj' távolléte alatt; mondja, hogy Pierró elpirúl, midőn magát tettetni kell, és zavarba jön, ha egy csinon rajtakapják: szóval vádoljon a diák úr bizvást minden erkölcstelenséggel; de azt kétszer se állitsa, hogy én a szenteket nem becsülöm sőt magamtól eltaszitom. Nem kell senkit mindjárt eretnekséggel gyanusitani. . . . . . —

A torony óra tizenegyet ütött.

Minden percz drága volt.

A további késés koczkáztatta volna Genga' hőn ápolt tervét.

Aztán midőn kiviláglék, hogy Gergely diák csupán tudományos titkokat keres, eltünt azon varázs, melly a müvészeket lekötve tartá. Némellyik rá sem figyelt. Más röviden akart végezni a tolakadó vendéggel.

Genga megragadván e hangulatot, szomszédaival közlé tervét a szépmódoni menekvés iránt, s mikor Gergely diák tudós nyomozataiban a szentekig érkezett,

már Mészáros a társaság' nagy többségével a kapunál volt.

Ekkor Battista, mint házi gazda, udvariasan kezdett bucsuzni az ecléclicustól; Genga pedig addig döfé Pierro' hátát, mig ez az eretnekitési vádat, rövidebben — mint máskor tette volna — magáról elháritván, a rendező felé fordult, ki karon ragadva értesité őt, a leghalkabb suttogással, hogy Mészáros előre ment ugyan, de még könnyen utólérhető, s minden esetben az alvárosi piacz' tulsó szögletén Manassé ékszerboltjánál várni fog reá.

Midőn végre Battistának bókok közt sikerült bölcsünket a küszöbig vinni, Guzmán férfias szilardsággal ketté vágta a visszatérés' minden lehetségét; mert a gyertyát eloltá.

Két percz alatt a nagy forradalom' tanyája csendes és elhagyatt lőn.

XI.

Az éj nem tartozott a regényesek közé.

Az ingerült lég nem sepré viharszárnyakkal az utczát, nem tépte le a boltczimert, és a korcsmaczégért nem csikorgatta azon széles eszterhák' homlokfáit, melylyek az akkori kor' izlése szerint hosszan kinyultak, s a rossidőben sétálok' kényelmére, nemét a folytonos esernyőnek alkották.

Halk szellő vándorolt szanaszét, s enyhén törlé le a hazamenők' arczáról néhány átvirrasztott, vagy vigadott órák' forró lehét s midőn az ember lassanként vérét kihülni, mámorát vagy gondjait távozni érzi, nem csábította ugyan szemét sem anda hold sem csillagsereg' a sötétkék és szikrázó égboltozat felé; de a gyér

felhők' ablakaiból világitott alá annyi lámpa, hogy kiki czélszerüleg haladni tudott, a sárt és szeglet-oszlopokat elkerülhette, köszöntheté barátait, s ellenségeire korán ráösmert.

Szóval: épen Pierro' számára készült éj volt.

Ez gyöngének látszó testalkata mellett is az edzett természetüekhez tartozék. Szürke haja csak magára hamis krónika lett volna életéről, mert születését legalább tiz évvel hátrább tenné, azomban fiatal erélyü járása s mozdulatai, szénfekete szemeinek tüze, hosszu, de eléggé szabályos és még redőtlen arczának ép szine, s mindenek fölött nyulánk noha kisded termete, meggyőzheték a vizsgálót arról, hogy müvészünk, ámbár igyekezék hamar átnyargalni földi pályáját, még is az életősz' hervadt tartományáig még elérkezni nem tudott.

Pierró szerette a pohárcsengést s a harangszót. Templomból és társaságból nem örömest maradott el. De e két helyről többnyire mint bement, ugy jött ki. Az ähitat ritkán gyöngitette meg szivét, vagy a mámor fejét.

Most is ámbár széles kedvében az utcza' közepén halad, s nem kerüli a gübbenőket annyira, mint ovakodó vérmérsékétől méltán igényelhetnők, korán sincs elég okunk ittasnak fösteni őt.

Igaz, hogy midőn a szürke éjben egyedül találá magát, kedve szottyant azon apró csodákat probálgatni, mellyekkel mikor még a müvészet Fehérvárt nem települt meg, a falu' népét szokta volt komédiaczédulák' szükében a sátron belőli látványok' megtekintésére csábitani; de hamar észrevevé, minő pazárlás volna a

legbálátlanabb közönség, t. i. olly vályogházak' számára vesztegetni ügyességét, mellyek vagy tövis kerítés mögött elbúva hevertek, nagy kinyujták ugyan az utczára homlokaikat, de semmi mécsvilág, semmi nesz által nem győzték meg őt arról, miként bennök azon élet rejlik, melly legtöbbször szenvedvén, sohajtván, és küzdvén, épen ezért legtöbb joggal s tán hajlammal bir csekélységeken is nevetni!

Pierró tudta, hogy a bornak inkább vérére mint kedélyére, inkább izmaira mint idegére van hatása.

Nála a szesz' melegétől nem a szellem szökelt föl azon hévpontra, honnan kibuzognak az elméssségek, ötletek, és tréfák. hanem a léteg nyert pajzán ruganyosságot.

Ő illyenkor alig birt több gunyorral és éllel, mint hétköznapi órák alatt, de az ezermesterség' daemona szilajúl csatangolt tagjaiban, ujja' hegyétől homlokáig minden erővel akart mozgásnak indúlni, s arcza szinte sajga, ha szanaképpé nem vonhatta.

Pierró ösmervén e szokását, s emlékezvén fontos vállalatára, melly higgadt kedélyt, hidegvért, és józan belátást követelt, csak hamar minden igyekezettel törekvék belsejében a súlyegyenet helyreállitani.

Zsebkendőjével meg törlé izzó homlokát s levette fövegét, hogy a fris lég átjárhassa.

Nehány percz egészen a régi vágásba zökkenté őt vissza.

Sőt a mint közeledék a belvároshoz, szokottnál komolyabbá lön.

A széles ernyőjü épületek' rendezett sora figyelmezteté, hogy már olly helyre érkezett, hol a pártszenvedélyek forronganak.

A pórnép t. i. keveset törődött a két Báthori' versengéseivel; de a köznemesség és polgárok, kivált néhány nap óta, hatalmasan föl voltak izgatva.

Azon században a politika és vallás még nem szakadt külön; s az országlati tan gyakran kölcsönözte a hittől támokait.

Igaz, hogy a felső aristocratiában csak Kendi volt még a régi oskola' képviselője; de a tömegnél a doctrináknak makacs élete van.

Midőn a fejedelem' védelmezői Zsigmond' erényeiről keveset tudtak mondani, nem mulaták el idézni a szentkönyvet, melly az uralkodók iránt feltétlen és szenvedő engedelmességet parancsol: s midőn más részről Báthori Boldizsár' párthivei elakadtak azon kérdésben: van-e e főnöknek joga a fejedelmi süveg után kinyujtani kezét? midőn világi fegyverrel nem ótalmazhatták elégületlenségöket, mindig arra hivatkoztak, hogy a zsidó nép is megbuktatta Athaliet, Jehut és Jésabelt.

Szóval: a fejetlenség' sok elemei hozattak már mozgásba: mi annál veszélyesebb volt, minél inkább magára volt hagyatva a tömeg.

Báthori Boldizsár t. i. legalább bebizonyithatólag, még semmi összeköttetésben nem állott a zavargókkal, és egy főnök sem lépett nyiltan a párt' élére: hogy a békétlenségnek, noha bünösebb, de szabályos és férfiasabb irányt adjon.

Minden, titkos izgatásokban határozódék. —

Pierró már látta a fejedelmi palota, a vártöltések' és az ódon székesegyház' borongó körrajzait:

A belvárosban volt, s még Mészárost utól nem erheté.

Szorongani kezdett.

Itt a késő idő daczára is minden perczben előkerűlhettek azon érdekes főtördelések, mellyek néhány nap óta Fehérvárt divatba jöttek, s mellyeket olvasóim, ha Szathmár vagy Heves megyében tisztujitásokat láttak, igen világosan képzelhetnek.

— Csak a felső városba eljuthassak, ott aztán isten' markában vagyok; mert a nagy urak' ablaka előtt nem szabad a csendet megzavarni. A signorok gondoskodtak kényelmeikről. Manássé' boltjáig még egy sötét sikátor és egy hosszu utcza van. Azokon persze ezer ördög átnyargalhat a nélkűl, hogy a városi hajduk, és az erdélyi s b i r r e k észrevennék. Tunya nép ez!. . . . . . Már csak forduljunk be a sikátorba.

Ezen buzdító magánybeszéd után Pierró épen fordulni akar, midőn fülébe nehéz, vontatott lépések hatnak.

Vissza tekint.

S higyen-e szemének? Háta mögött Gergely diák a kétes jellemü eclecticus, az eretnekitő.

Látszatra ritka ember igényelhetett volna kevesebb jogot bajazzónk rokonszenvéhez, mint a kalandos bölcs. Mert Pierró, ki szokatlan testi ügyességgel birt, végletig bálványozta másokban is e tulajdont. Egy öntön

mindig föllázzadott benne az élhetetlen, bal és fonák ellen.

Azonban mi Gergely diákban kirítt, különös vegye vala a hiános alkotnak bizonyos konok testhordozási modorral.

Ő középnél jóval magosabb, de a formáló természet' számitási hibájából; mert arcza, nyaka, dereka egy lappon', lábai pedig, legalább hosszuságokat tekintve, egy patagon' számára voltak tervezve.

Ritkán találhatni emberre, kinek alsó része kétségtelenűl igérjen egy ölet, és felső rêsze fukarúl levonjon a várt magasságból csaknem egész lábnyit. Azonban Gergely diák illy kivételes lények közé tartozék.

De a termet isten' ajándéka.

Mi, ha irántunk fukar volt a végzet, törekszünk kellemes modorral pótolni fogyatkozásainkat. Igy tesz Balsac úr is, ki mint tudatik nem hasonlit Antinoushoz.

Gergely diák ellenkező tannak hódolt.

Ő a falábak' mozgási törvénye szerint, mindig egyenes és szögletes modorban működteté kezét, lábai pedig, mintha a térdkötelékek kiszáradtak volna, utánczepelve surlák a földet. És arcza? Ez nyakastól sokkal előbb jelent meg a teremben, mint p: o: lába; mi igen aristocraticus lenézését tanusitá az emberi létegbez tartozó több mellékes tagoknak.

E tulajdonokat és szokásokat azért emlitem, mert fönebb megjegyeztem volt, miként Pierré' sajátságaihoz tartozék alánézni a silány külsőt s ferde modort: miből következett volna, hogy kellemetlenül hasson rá ismét találkozni az eclecticussal.

S még is, ez nem történt; sőt Pierrónak arczá kiderült.

Tán kedélyére volt némi hatással, hogy illy forrongó időkben egy unt kisérő is hasznosabb, mint a magánynak egész tündérvilága: de ugy látszék, miként Gergely diák is azon egyéniségek közé tartozott, kik iránt szögletességeik' daczára sem lehetünk közönyösek.

Vonalain annyi rejtély zsibonga, modorában a számitás ugy vegyült föl a természeti fogyatkozásokkal, miként alaposan kellett őt ösmerni, ha csak azért is, hogy gyülölhessük.

Lágy, szőke haja, nagy égszin szemei, széles de tán igen szikár arcza, lanyha és közönyös vérmérséket tanusitottak, s bizonyos bámész tekintet, mellyben néha megjegedtek vonalai, a lélekerők' apályát tünteté föl. — De nem voltak-e perczek, midőn a szenvedély' és hangulat' müvészi játéka központba gyűjté Gergely' uralkodó érzéseinek jellemét? Ekkor ő több erélylyel fejezte ki indulatait, mint rendesen akár az élet, akár a szinpad. S még is a legmeghatóbb vonalok közé örökké valami gunyor, valami tagadás vegyült. Mennyi rejtély lehetett illy arczra vésve; mennyi örvény nyilt föl s való vagy gyártott szenvedélyek által a szivbuvárok' számára! —

— Ah, Pierró úr!, szól a diák kezet nyujtva müvészünknek. — Ah!, derék honfitársam! Igy nevezem önt; mert a bölcselet, Agrippa szerint, világpolgárokká avat, s hazánkká tesói az égész földgömböt. — Ön olly gyorsan távozék, hogy alig érhettem utol; s pedig — ekkor Gergely két hüvelykkel hosszabbra vonta arczát,

hogy míg sohájt, az illendőleg tolmácsolhassa a sötét merengést — s pedig nagy suly hever keblünkön, midőn vigyázatlanságunk miatt félreértetének!

— Signor!, válaszolta Pierró, a félreértés, mint Sofronia kisasszony Jérikó' ostromában közelebbről mondá, hasonlít egy vaczkorághoz, melly szelid tőkébe oltva is, gyümölcseiben mindig megtartja fanyar izét.

— S tehát ön, becses barátom!, most is haragszik, hogy eretnékségbe kevertem?

— Signor!, a magyaroknál van egy durva közmondás, melly a mi földünken, az olasz lég alatt nem termett volna meg; de ezen zord climában és erkölcseknél a többekhez mérve még csemege.

— S mi e közmondás, Pierro ur!,?

— „Hogy az ősztövér sertés mindig makkal álmodik“.

— Azaz: kegyed engemet akkora eretneknek képzel, mint Savanarolát.

— Összehasonlítással alig szolgálhatok, miután olly gentilhomokkal, kiket: mint a csibét, megsütni szokás, ritkán volt módom társalkodni.

— Páh!, engemet inkább fognak kétszer megkeresztelni, mint egyszer máglyára rakni. Mert mi bölcsek minden körülmény közt tudunk magunkan segiteni. Egyébaránt, hogy megmutassam, milly igazhitü vagyok, elszavalom önnek azon kegyes költeményt mellyet épen tegnap készitettem. Müve dicsérje a mestert.

Gergely diák választ sem várva, ihletett, de szélgyors hangon kezdé szavalni:

I.

Tar tetőn áll, mélységekre néz le,
    Ódon arczczal a sötét kápolna:
Mintha csak gyász szólana belőle,
    S mult örömtől régi emlék volna.

Tán a sas még fölszárnyal kupjára,
Le le nézvén fellegek' utjára!
Tán tavasszal a vadon' repkénye
Elérkezik málló küszöbére!

Oh!, mi más volt az idők' járása,
    Mig közöttüuk élt a hit' malasztja,
Mig szivünknek édes álmadása
    Egy szőrmez volt s a zarándok' botja!

Keletre ment a férj, és arája
Hűs zárdának lőn rideg lakója;
Hó kebelét hó fátyol takarta.
Mély remény s kin dobogott alatta!

A lovag ment hervatag vidéken:
    Forrás nem volt, semmi szél nem lengett;
A karaván fellegtelen égen
    Járt szemével, harmatért esengett,

S bár kidőlt a sivatag' tevéje,
Éh' sakálak vonódnak feléje;

A lovagnak hite védte éltét,
Mig szentföldre onthalá ki vérét.

Zord kápolna, tar tetők' pártája!
Nem borult-e akkor térdelődre
— Mig zugott a buzgó nép' imája —
Hős leventék' s úri nők' fűzére?

Mi könnyü volt minden ut a hitnek!,
S boltivedhez kőlépcsők vezetnek. —
Ott szünetlen zenge hanga, s ének,
Szent Czeczilnek, a lant' védnőjének.

II.

Hol a dalnok rosz időnkben,
Most, midőn olly hüs a lég,
S bor, hogy egy kissé hevülnénk,
S fa befütni nincs elég,
És az évszak vestaszüz,
Hó-kebelén semmi tüz;

Hol a dalnok rosz időnkben,
Most, midőn az asztalon
Sült galamb, evőre váró,
Csak lovag- s papnál vagyon,
És az ipar, árva lány
Gyámi hiznak vagyonán;

Hol a dalnok rosz időnkben,
Most, midőn a költészet
— Mert éhezni nem tudott jól —
Gazdagok' kéjhölgye lett,
S hogy ne fázzék, vállain
Bün' dija a hermelin;

Hol a dalnok rosz időnkben,
Ki megőrzé elveit,
S rimvirággal ülteté be
Élte' sivar utait,
Bár azok dus kelyhein
Gyémánt harmat volt a kin?

Hol a dalnok? . . . Mért keresnéd!
Megtalálták mások őt:
Csüggedés a bús kedélyüt,
Végnyomor a szenvedőt. —
S Czeczilia' oltáránál
Tört szüvel és könyezőn áll.

III.

„Jó szülőmet kór szegezte ágyba.
— Szól a dalnok. — Láz emészti rég.
Szilaj képek járnak el agyába,
Szivérének vérforrása ég.

Védnő!, láttad, nála mint virasztók!
De könyim őt hogyan enyhitenék?!

A gyógyerő kötvé árjegyzékhez:
Pénz vezet az élet' kutfejéhez!!"
— És miket nem mondana még!
Szivkesérve nincs-e elég?
De az oltár' párkányáról
Lassu nesz és egy sohaj szól.
S im! a dallam' védője,
Hogy az aggnő lelné gyogyulását,
Átnyujtotta gyöngyhimes papucsát.

„Szép hugom már három éve mátka
— Szól a dalnok — 'Oh! a jegygyürü'
És az oltáreskü' édes titka
Közt a kétség mekkora terü!
Őt az éjjel rokka mellett látja,
De, mit gyüjtne, házi gond fogyasztja,
S szemfedele varrva tán előbb lesz
Mint köntöse a menyekzőjéhez!!"
— És miket ne mondana még?
Hisz'!, nem magáért esdeklék.
De az oltár' párkányáról
Lassu nesz és egy sohaj szól.
S im! a dallam' védője
Hogy a lányka boldogitná hivét
Leoldá és által adta övét.

„Hol a tornyon nincsenek harangok,
— Szól a dalnok —, és nincs feszület;
Hol vad önkény s gyáva szolgaságnak
Keveréke a silány élet,

S rosz szent-könyvek a kéj' emberének
Túl e földön hurikéjt igérnek:
Ott bilincsben társa ül pályámnak,
S börtöne zord a zord padisának!"
És miket ne mondhatna még,
Ki barátért imádkozék?
De az oltár' párkányáról
Lassu nesz és egy sohaj szól.
S im! a dallam védője,
Hogy a fogoly megfizesse bérét,
Átnyujtotta drága nyakkeresztét.

Melly gyönyör s mi bájképek lebegnek
Most a dalnok' álmai fölött!
Jó szülője arczai üdűlnek;
Szép nővére már arává lett;
S hét torony, hol néz a tengerárra,
Föllép a hűtárs a gyors hajóra,
E kéjperczben a lant' emberének
Ön nyomori észbe nem ötlének:
Sőt Czeczilhez hálájának
Tört szavai sem valának.
De az oltár' párkányáról
Lassu nesz és egy sohaj szól.
S im! a dallam védője,
Hogy a lant is megtalálja diját
Rá veté szög fürte' dics-sugárát

— No!, Pierró úr!, szól Gergely diák, ki már az alatt karonragadta volt uttársát. Nincs-e annyi kenet versemen, mint egy nagy-böjti szónoklaton?

— Igen, önt meglehetne fogadni Czeczil kisasszonyom mellé dalkészitőnek. Mennyit tapsolnának! Milly keveset sugna Guzman barátom; mert az éneket papirosról is lehet fúni! S mennyi pénzt gyüjtene be az emberséges Pierro, ki, ha izmai rugonyosságukat veszíteni fogják, tárnoki államásra ohajt áttétetni!

— Minő szépen fölfonódott, mint repkény a tölgyre, kegyetek tömör erényeire az én lenge kőltészetem! S ez egy másodpercz alatt! Egyébaránt, szives barátom!, „in vino veritas". Miután tehát poharaztunk, lehetetlen eltitkolnom, hogy én a fejedelem' zsoldjából élvén, kenyerem által nyilvánosan pártja mellett vagyok ugyan, de rokonszenveim, mint szintén az önökéi, Boldizsár ő nagyságán csüggenek s alig állhatnék jót, hogy ha történetből most szükség volna egy politicus éljenre, nem éltetném-e a lázzadó nagyságos urat? Perse temérdek anyagi kárommal! De a becsület gyakran sustorékol keblemben. S nem tört-e ki? Ki tudja? Hiszen a jövendőt, mint bölcs Cardanus jegyzi meg, hét rétü szönyeteg takarja.

Pierró kémlő tekintetet vetett az eclecticus' arczára; de ez nyugodt és jellem nélküli vala, s csak egy könnyü mélázat vonult rajta át, mint a tó' sima tükrén némi fellegárny.

Manasse ötvös' boltjához érkeztek.

itt agódva várt volt Pierróra Mészáros; mert az idő már igen elhaladott, s egy véletlen, nehány perczayi fönakadás kétségessé teheté szándékukat.

Képzelhetni: mekkora ámulat szövetkezék köznemesünk' gondjaihoz, midőn a teens müvész úr mellett látá azon furfangos diákot, kit valaha rész fokosával közelebbi viszonyban hozhatni a vendégség alatt több izben vált hőn ápolt reményévé.

Pierró is érezte, hogy az eszély ellen vétkezett, mikor, tán a megtámadtatásoktóli elpalástolt félelem miatt, talán az eclecticus' költészete által megszéditve; leginkább pedig azon hangulat következtében, melly őt a titokszerü és rejtelmes felé vonta, illy hosszasan tűrt kisérőül olly embert, ki iránt a legközlékenyebb perczekben is mindig gyanu és tartozkodás merült föl keblében.

Csupán Gergely diák maradott régi szeszélyével s modorának eddigi kerékvágása közt.

— Három szeretőm van.

Ketteje csintalan.

A harmadik méla,

S érzeleg untalan — éneklé mig Mészáros a teens müvészszel halk szavakat váltott.

— Signor!, mond végre Pierró, látván, hogy a dalnok bölcs szemével a felhők közt bujdokló csillagokat keresi ugyan, de andalgási mellett sem mulatja el, Manassé boltjától szintén azon utczára kanyarádni, mellyre ő és Mészáros mintegy észrevétlenül áttértek. — Signor!, körülményeim kényszerítnek, öntől most búcsut venni. Hónap tán viszont fogunk találkozni itt vagy

ott, hol t. i. a derék borbarátoknak kilátás nyilik egy kedélyes órára. Ezzel kezet nyujtott a diáknak, ki előbb fölhuzta szemöldét, mintha a bucsú' eszméje volna a legfanyarabb vaczkor, mellybe az embernek harapni lehet; aztán balra bólintott fejével, s e kényelmetlen hajlitásból fölnézett Pierró' arczára érzékenyen, szorgalommal, kitartással, türhetetlen bosszan. Utóbb kiegyenesedék, megtartva szendén lágy vonalait; jobbját a bajazzóében nyugtatja: ha ön, szól, s azon úr, kinek becses neve még általam nem ösmertetik, erre méltoztatnak menni — itt Gergely a piaczra, honnan épen békanyaradtak visszamutatott — akkor nekünk, fájdalom! rögtön elkell válni. De ha útjok erre vezetne — itt azon utczát jelelé ki, mellynek szögletén állának — akkor még társaságban haladhatnánk.

Kétségtelen volt, miként megfordulni, hogy kerülőkön érkezzenek Mészáros' házához, vagy bevárni, mig a bölcs, valamerre eltakarodni fog, az idő' rövidsége miatt már alig lehetett.

Együtt mentek tehát; Mészáros bajuszát pödörve és vállával szüntelen huzogatva zekéjét, mi nála hatályos föllépéseknek volt csalhatatlan előjele; Pierró pedig az utczán szintugy mint társalgási modorában távolabb vonván el magát a diáktól.

Ez nem látszék semmit észrevenni. Arczán több bámészság borongott, mint rendesen.

Már alig voltak tiz lépésre azon ékalaku nagy épülettől, melly homlokával az utczát két ágra hasitotta, s oldalaival mind két ág' egyik házsorát formálá.

— Signor! szólott Pierró a diákhoz. Ön, remélem, nem tagad meg tőlem egy szivességet.

— Ah!, becses barátom!, kivel én legmulatságosabb estvémet töltém, miért követel tőlem csak szivességet; s miért nem áldozatot sőt önfeláldozást?: válaszolta az eclecticus kedélyes arcczal.

— Most csupán annyit kérnék a signortól, hogy méltoztassék nekünk kinyilatkoztatni, hová szándékozik?

A diák legőszintébb arczczal megnevezett egy házat és ez Mészáros' lakának tőszomszédja volt.

Köz megütközés mutatkozék és Mészáros viszont egyet vonitott zekéjén vállával.

— A teens ur — szóla mogorván — jobbról és balról kerülés nélkül juthat a hajdukapitányhoz, hová illy késő időben menni akar. Mellyik útat választja tehát?

— Én alásietek a félholdba s nem föl a csendőr úrhoz.

— Igy a félhold vendéglőhez, mellyik utczán fog menni?

Tehetem igy is ugy is, mint az ösmeretlen úr parancsolja: válaszolá nyájas előzékenységgel a diák.

Határozzon ön és gyorsan.

— Induljunk akármellyiken, tisztelt társaság!, hiszen egyik sikátor sem érdemel megkülönböztetetést a másik fölött. Tekintsük bár szélét, kanyargásit, gübbenőit, éles köveit, sötétségét és. . . .

— Sziveskedjék a signor efélék megtekintésére időt nem pazérolni, szól Pierró kissé türelmetlenűl, mert itt a kérdés máson fordúl meg.

— Min?

— No hát azon, hogy az úr lóduljon valamerre: dörgé Mészáros.

— Azaz, tevé hozzá engesztelőn Pierró, ön méltóztatik az egyik utczát magának kijelelni és a másikon Mészáros úr halad.

— Ah!, s kegyed Mészáros!, szól ámulattal a diák. Ama híres izgatóval lőn tehát szerencsém megösmerkedni, kiben a Boldizsár-pártnak legalább annyi támasza van, mint két főispánban vagy pedig négy karánsebesi harambasában kiséretével együtt. Már igy értem, hogy ön külön akar szakadni. Mert, hiában!, hivatalos helyzetem, kétes állásba hoz. De mint Pierró barátomnak is megmagyaráztam, ha politicai erődus nyilatkozatra volna szükség; talán. . . .

E perczben nagy zsivaj hangzék káromló és fél ittas ajkakról.

Egy csoport, hét vagy nyolcz egyenből, épen Manassé' boltja mellett kanyarodott azon utczába, mellynek másik végén pörlöttek a mi embereink.

— Éljen a fejedelem!, rivalgá a közelgő kis dandár.

— Távozzunk, szól Pierróhoz Mészáros.

— Éljen Báthori Boldizsár! dörgé egy bölönhang közel a müvész- és köznemeshez.

Honnan?, s minő varázslat által?

Azon háznak, melly — mint fönnebb mondók — az utczát keskeny homlokával kettéhasitá, széles volt eresze és leesüggő, mint egy betyárkalapnak karimája. Illy védszárny alatt a legérdekesebb pinczegádorok kö-

nyökölnek ki, borczégéreikkel földalatti üregekre csábitván az átmenőket.

A gádor' oldalára támaszkodva s. keresztbe vetett karokkal állott egy férfi, ki tán a cornwalli óriással, Magoggal is megküzdhetett volna, s midőn Mészáros rá tekintett, ismétlé: „Éljen Báthori Boldizsár"!

— Éljen Báthori Boldizsár!: válaszolt a diák' vékony csengő hangja.

— Fogja be az úr száját: mennydörgé Mészáros, fölemelvén a rézfokost.

A közelgő csoportozat kihivó dáczczal ordítá! veszszen Báthori Boldizsár!

Mészárosnak forrott minden vércseppje, de emlékezvén kötelességére fékezte szenvedélyét és Pieranóval távozni akar.

— Éljen Boldizsár!, dörgé ismét az óriás s közikbe lép.

Ekkor egy más lény állott elő a gádorlorokból, élteté a fönököt és szintén a müvészküldöttséghez csatlakozék.

A pincze' mélyéből uj „éljen" hangzott. Emelkedtek föl alakok. Népesedik az utcza. Nehány ablakon átcsillámlik a meggyujtott gyertyafény.

Mészáros félrelökte a Boldizsár-hivek' egyikét, útat készitendő: de már megérkeztek a fejedelmiek.

— Üssétek le Mészárost: parancsolá a csapatvezér.

Köznemesünk könnyen távozhatott volna, mert már az utcza' szélére érkezett, de a csapadvezérben halálos ellenségére, Bodó Zsigára ösmervén, átallá gyávának tünni föl. Megfordult tehát, osztozni a pártküzdelemben.

Mi történt később?: e kérdést, legalább Pierro' értesitései nyomán, tisztába hozni alig lehet: mert ő csupán történészeti hüség' kedvéért még nem vágyott szemtanu lenni: s miután — mint tisztán emlékezet — karját Báthori Boldizsár egy zechinán sem bérlelte ki, elvével ellenkezőnek tartá mások dolgába avatkozni.

Szép csendesen tehát előbb a gádorba vonult; de midőn észrevevé, hogy a megrémült csapláros az ajtót be akarja zárni, nem mulatá el rögtön a pinczébe hátrálni.

Itt egy pohár bort üritett új ösmerösének Gergely diáknak, kit már galléron ragadtak volt, fris egészségéért. Aztán tisztába hozta azon tételt: veszt-e sokat az emberiség, ha az eclecticus most fogát a csatatéren hagyja?: Okoskodásának végeredménye némi rokonszenv' daczára is egy határozott „nem" volt.

De az óra tizenkettőt üt: ez méla gondolatokat zaklat föl a bajazzó' keblében. „Szegény Senno! Szegény Senno!. Érte egy pohárt! Egyébaránt a lorettói szüz sokat segithet.

E megnyugtatás után aggodalmai szemlátomást lelohadtak. —

Sajtóhibák.

14	lap	14	sor	annyához üt	h.	olv.	anyjára üt
18	„	30	„	ránta	„	„	iránta
30	„	8	„	Finódi	„	„	Tinódi
34	„	6	„	éjszaki	„	„	éjszaka
52	„	14	„	II. Fülöp	„	„	III. Fülöp
63	„	7	„	irgalom	„	„	izgalom
84	„	4	„	a lakosok	„	„	alakosok
150	„	11	„	de	„	„	ide
161	„	21	„	de	„	„	ide
166	„	1	„	Irıs megist	„	„	Trismegistus
174	„	19	„	falábak	„	„	fabábok
175	„	21	„	teszi	„	„	teszi
182	„	23	„	szönyeteg	„	„	szőnyeg
183	„	6	„	rész	„	„	réz

GYULAI PÁL.

IRTA
KEMÉNY ZSIGMOND.

Vol. II

MÁSODIK KÖTET.

PEST.
HARTLEBEN C. A. TULAJDONA.
1847.

Pesten nyomt. Trattner-Károlyinál.

I.

Sofronia' öltözködő szobájába vezetem olvasóim' figyelmét.

A terem' butorai többnyire keletiek. Halmazottságuk és kirívó szineik által a fejedelem' izlését árulják el, mind a választásban, mind a rendezésben.

A pipereasztal mellett finom szövetü függönyök fedik balra egy kis fördőház', jobbra a komornaszoba' nyilását. Az utolsóból csigalépcsők vezetnek a kertbe.

Genga egy ottomanon. Sofronia karszékben. —

Sofronia. Ez, Genga! veszélyes merény volt. sajnálom meghiusulását: rettegtem volna sükerén.

Genga. Ah!, egy percz s egy lépés a tettől! S hogy e percz tüstént határtalan időközzé és e lépés megmérhetlen térré átváltozzék! Végtére is: lehet-e meg nem őrülni?!

Sofronia. Higyje el, tervök igen kalandor vala.

Genga. Sofronia! minő vád ez! — Siess barátod' megmentésére, kit az örvény' karjai alásodornak: fogja minden kebel' dobogása ohajtani, a parton a nézők közt. Ha aztán kivontad őt: közszerü tett, — tudtál uszni. Ha pedig vizbe halsz: szándékod kalandor volt; — mert elmerülhettél. Ebből áll a világvélemény. Csak kiváló lények nem tudakolják a sikertől a tett értékét.

Sofronia. Kegyed éles és keserü. S ellenem is az.

Genga. Bocsásson meg! Hisz illy eset után ki lehetne higgadt? Minő csalatkozás! S pedig nem kedvezett-e tervünknek sokáig minden? A komor láthatár csak annyi mécset égetett volt, hogy utmutatása mellett még jobban lehessen lappangani, mint máskor korom fekete leple alatt. Egy kocsizörej, egy vándorbot' kopogása sem hirdeté, hogy van dus és koldus, kit a kéj vagy nyomor ébren tart. Még a szerelem is elfeledte kalandjait, nem suttogott ablakok alatt és titkos ajtóknál, s kémszemek nélkül hagyá folyni az időt, hogy a szabadító barátságot boldogithassa valaha kegyelmével a fekete szemü éj. Midőn a török kapuhoz érkeztünk, az már őrizet nélkül volt. A terv' végrehajtása tehát megkezdeték, és Mészáros nem vezetett min-

ket tévegbe. Csak rövid félóra még, sőt annyi sem, illy halottcsendben és Sennó' jövendője fölfogéledni! Ah Sofronia!, vércseppeimet utólsóig kiontottam volna, ha azokat egy necromant rubinokká változtathatá; mert a rubinok — mint a néphit tartja — vánkosainkra szép s főként mély álmakat hoznak, és egész Fehérvárnak háborithatlanúl kelle alunni, hogy Sennó mentve legyen!

Sofronia. (közbeszól) Félek, ön egy kérdésemet gunyra fogja magyarázni.

Genga. Korán sem, Sofronia!. Idegen szerencsétlenség előtt a nőkebel legfölebb márványhideg maradhat. Azon előjog, hogy mások' fájdalmán örömgörcsből támadt nevetés miatt könnyezzen, kizárolag Megarát illeti, kinek csak a költészet adott nemet és női alakot.

Sofronia. S tehát nincs okom félreértéstől tartani, ha ollyat kérdek, mi szivtelenségnek látszhatik, noha valósaggal a részvét' dajkája.

Genga. Szóljon, Sofronia!, nyiltan.

Sofronia. Ön, mint mondja, örökké kész Sennoért föláldozni életét. De nálunk müvészeknél a kitételek erélyesebbek, mint érzéseink. Honnan győződjem meg, hogy kegyed' rokonszenveiben, mint az érczneméknél, mindig viszonyban van a magosabb és tisztább csengés, a nagyobb sulylyal s belértékkel? Miből lássam át, hogy ön Sennoért többet merne koczkáztatni, mint közönségesen egy bátor férfi a letiprott ügyért vagy lényért? Mi köti önt Sennohoz?

Genga. Hisz' kegyed sokszor hallotta, hogy mi téjtestvérek vagyunk. Anyám' emlőin nőtt fel ő, a dus — mint küljelekből gyanitani lehetett — s tán nagy rangu szülék' elvetett magzata. Serdülő évei óta a sors által viharként ragadtatott hol magas pontok és fellegek, hol mélységek és ködök közé. Fön s alatt ritkán szivhatta a tiszta öröm' éltető legét. Csak egy viszony — de ezt nem emlithetem — s a barátság volt változatlan hozzá még szerencséjében is; noha ragaszkodásunk könnyebben válik önössé, mint felejdékennyé. Szóval: gyermekkori barátság köt hozzá, s nem elég ok-e ez minden áldozatra?

Sofronia. (gondolkodva) Másért vérünket ontani örömmel és akármikor: ebben rejlik valami magasztos, és lealázó. Úgy tekinteni életünket mint egy mécset mellyet meggyujtunk s elégetünk, hogy világa által az, ki szivünknek kedves, a vészek éjelén utat s menhelyet találjon: ezen eszme, most önzéstelenségnek, majd öncsekélylésnek mutatkozik, a szerint mint képzelődésünk lázas vagy nyugodt. De nem vitatva becsét, előttem fő kérdés lehetsége. (Szünet után.) Ki tudná föláldozni magát, s mi okból? . . . . . Eszmékért, dicsőségért, czélért, hirért: meghal a bölcs, a lovag, a honfi, a vértanu — ez természetes. De személyért? egy lélekző porért a másik? . . . . . . ah!, merőben különböző kérdés. . . . . — Szeretőjeért odadobja életét a nő és férfi: s miért ne? — Azonban más viszonyért? Igen, a némber; hiszen a némber föláldoztatva és élve egyaránt eszköz. De a férfi, hogyan lehetne olly kevéssé büszke s önbecslő? Nem, Genga!,

kegyed Sennoért megtesz minden kötelességet, s nem kimél semmi fáradságot.

Genga. (hévvel) Sofronia!, én nem akarom kétségbe hozni a szerelem' gyilokjogát, melly őt — mint szintén a többi erős szenvedélyeket — olly törvényesen illeti, mint a nagy urakat hübéreikben a pallosjog. De szép Sofroniá, miért elrabolni egyik érzéstől a koronaköveket és hatalom' jeleit, midőn a másik ez által többet nem szerezhet, mint a mennyit különben birt? Mert gazdagabb fog-e lenni a szerelem azért, hogy a barátságot koldusnak kiáltjuk ki? — Aztán kegyed feledni látszik, hogy én gyermekkori barátságról szólék. — Miként régen a föld első terményei istené voltak és szent oltárokon égtek el; ugy most is a kebel' érzelemvilágának zsengéi a meny' sajátai.

Sofronia. A szép eszmék nem szükségileg igazak is, s azért, mert valamit megczáfolni nem tudunk, következik-e, hogy hisszük?

Genga. Jól van, kétkedjék kegyed az iránt, mi bennem magasabb, s mélyebb lehet, mint azon embereknél, kikről, hogy keblökben sziv van, onnan állithatjuk egész bizonyossággal, mert még élnek, s mert őket ezentúl fogja fölbonczolni egy gyógytanár, hogy érzéseik' müszerét borszeszben őrizze a senyvedéstől. — Igen, Sofronia!, tartson ön mindennapi lénynek: de azt fogja-e, és szabad-e hinni, miként lelkiösméretlen, silány és aljas volnék?.

Sofronia. (áthatva.) Nem, Genga!, mert ekkor ki kellene elmémből szakitani emlékező tehetségemet és

feledni, mit ön érettem tett. — De, hogy következhetnék kételyemből illy rágalom?

Genga. Sofronia!, én nem szivét vádolni, de viszonyaimat fölvilágositani akarom. Meghallgatja-e továbbbi érdekeltségemet Senno' sorsához?

Sofronia. Hő részvéttel, Genga; szóljon.

Genga. Azon illetlen kitörésnek, mellyel Sennó a mysteriumok alatt igazgatónkat halmazta, kulcsát s mentségét, én jobban ösmertem, mint tán ő maga is. Tudtam egy közös barátunk által a titkos okot, mi őt ingerlé. De jónak láttam — s bár ne tevém vala! — pártszenvedélyként tüntetni föl, mi a rejtélybe avatottak előtt szivkérdés volt, azonban a közönségnél, melly a leplek alá nem tekinthete, gyártott ürügyek köntöse nélkül, meztelen gorombaságnak mutatkozott volna. Elég balga valék kevesebbre számitani Gyulai erélyét, többre, Báthori Boldizsár' befolyását, s a fejedelem' hajlamát kegyedhez és müvészetünkhez, mint a hogy az események bebizonyitották. S imé!, csalálmaimért Senno' élete, vagy legalább szabadsága forog veszélyhe. Sofronia! . . . az ő börtöne kárhoztatásom, békói lelkiösmeretemre nehezkedtek, sohajai szivem' gyökereit szaggatják, könyei agyam' idegszálait égetik! Vércseppeimhez a büntudat vegyült és sorvasztja tüdömben az élet' erét, kedélyemben az örömet, jövendőmben a reményt, hitemben az idvet, ... mint bölcsőjében a gyermeket, az anyatéj közé hullatott méregnedv. A gyilkos a gályakínt tartja legsulyosabbnak: ez igazságtalanság az égtől, miután mi, kik jó czélból vétkezénk, nagyobb szenvedésekhez vagyunk lánczolva keblünknél fogva. Kegyetlen

biró a gondviselés és fegyelme aránytalan; mert a lelkiösmeret csak nálunk Ixion' izzó kereke, a sátán czimboráinál pedig megszünik égetni és örökké visszagördülni. . . . Sofronia! én vagy galád férfi s egy megbélyegzett Kain leendek; vagy tartozom kiszabaditani Sennot önnyugalmamért, s életem' árán is.

Sofronia. (mélyen áthatva) Értem kegyed' indokait, tökéletesen értem, s ha. . . . . .

Genga. (közbeszól) Hallgasson egészen ki, Sofronia!; mert vannak más, szintén sulyos bonyadalmaim, mellyeket viszont nem akarok kegyedtől eltitkolni.

Sofronia. Kevéssé ösmeri ön a női részvétet, midőn uj okokkal még fölebb húrozni lehetőnek tartja.

Genga. Kegyed is téved a férfi sziv iránt, ha hiszi, hogy akármennyi keservet tölthet belé a sors, a nélkül, hogy e hő edény vagy megrepedjen, vagy tartalmának legalább egy részét sohajban és könyekben — a bú' füstjében és párájában — viszont ki ne öntse. A közlékenység az üres kebelnek hiusága, terheltnek életszüksége. Tudja meg tehát Sofronia, hogy társaságunk' jelesebb tagjait én, egyedűl én ösztönzém végletekre. Eszközeim a cselszövény' szokott eszközei voltak, miket a siker fényesekké, a bukás mocskosokká változtat. És, ha látni fog ön közelebbről vagy később koldust, kit nyomor s marczona arcz tüntet föl, ne nézze hoszszason. . . . . hiszen müvész; ha hall viaszsáppadt fogolyról, kinek vérét az üldözés vampirajka majd mind elorzá, ne kérdje nevét. . . . . . hiszen müvész!, ha a legmerészebb banditát bitóhoz és kerékhez vezetik, tiltsa be végvallomásait, mert a népnek azt mondaná

visza, ő müvész; midőn pedig a disztermekben mesének fognak rémleni némelly repeső hirek egy vérlázitó aljasságról egy bősz kalandról, egy vadregényes öngyilkolásról, sáppadjan el kegyed, mert a vendégek kitalálhatják, a mysteriumok' és szinmüvek' azon szerepeit, mellyekből a beteg sziv és ész' illy sivar terményei az életbe átplántáltattak. — Mi pirító leend, hogy a kecses Sofronia e lényekkel együtt élt, e társaságban fejlett ki hajodonná s tán. . . . . . gyöngévé! És milly különös, hogy ő Thaliának oltáránál szolgálhatott, mig azok áldozó papjai voltak!. — S átlátja-e már kegyed, hogy én, miután Sennoért legjobb ösmerőseimet iszonyu tömkelegbe vezettem, tartozom egyetlen barátomnak életét megóni, és számas müvésztársak' általam koczkáztatott keresetét, — ha másként nem lehet — szivvéremmel is visszaszerzeni. Átlátja-e, miként én ezzel adós vagyok nekik, lelkiösmeretemnek — s engedje mondanom — talán . . . . . . kegyednek is? Vagy eltürje-e Genga, kit ön nagylelkü volt mások fölött megkülönböztetni, hogy Sofronia régi viszonyai, hivatása és életköre miatt lealázva közelitsen azon lányhoz, ki . . . . . csak kéjházból lép ki, és azon vénaszszonyhoz, ki soha roszabb társaságba nem volt, mint legfölebb . . . . a walpurgi éjen sátán — és boszorkány menyegzőn? — Nem, Sofronia!, ön soha nem fog közvetőleg is miattam elpirulni. —

Genga, legalább mig nyilatkozott, tökéletesen hitte, a bünöknek, mellyekkel magát vádolá sulyát és következéseit; ezért vala hangja kebelrázó és arcza átható.

A rábeszélés' szónoki vagy költői erélye örökké meggyőződésből támad. Senki nem lelkesithet mást az iránt, mit vagy áloknak vagy valótlan ténynek tart. De igen nagy kár, hogy a hatásra nem annyira a meggyőződés' higgadtsága és tartóssága, mint létezése kivántatik és a szenvedély szintugy tud ámulni, mint ámitani.

Mi egyébaránt Gengát illeti, olvasóim jól tudják, hogy ő lényegileg valót beszélett, mind viszonyairól, mind a tényekről, s képzelődése jobbára csak a részleteket szinezé élesebben.

Mert, ha Senno inkább is tulajdonithatá saját készitményének azon palástot, mellyel féltékenységből támadt kitöréseit eltakarni sőt fölpiperézni akarta: de másfelől tagadhatlan, hogy Genga legbuzgóbban folyt be, teljesleg meggyőzni az egész közönséget, miként a maestro' heve pártbuzgóság volt, sorsa közérdek, szenvedése vértanuság.

Aztán az engedelmességet megtagadó müvészek' jövendője kizártan az ő felelősségére nehezült, s ámbár alig lehetett olly kétségbe ejtő eredményektől félni, mint Sofroniának rajzolá; de a pénz- és kereset hiány csakugyan már kopogtatni kezdett Thalia papjai' lazariumának ajtóján, és a nyomor' szanaképe nem egy müvész' álmába jelent már meg, elrabolván garázda fenyegetései által nem csak az alvás' de az ebédlet', nem csak az éj', de a nappal' nyugalmát is.

Szóval, rendezőnk koránsem a fejdelem' kéjhölgye' számára játszott, végletekre eltökélt szerepet; hanem, — legalább mig a képződés' büvös pálczája kormányozta elméjének, érzéseinek és nyilatkozatának irányát — mindent, mit mondott, szigoruan hitt s mellékgondolat nélkül.

Őszintesége egész lényéről sugárzék.

Genga nem tartozott a szép férfiak közé.

Szálas termete inkább szikár, mint karcsu; őltözete s modora inkább választékos sőt tán keresett, mint kellemes volt. Szabályos arcza rendesen az első perczben nyert többet; mert a hoszabb együttlét kénytelen vala fölfedezni akár a barátságnak, akár a szerelemnek, hogy Genga' vonalain a derü inkább fösték és tanulmány mint szin és élet, s hogy arczán a nyájas és meleg érzések szigoru, hideg s élvkopár kinyomatok fölött lebegnek, mint' temetőköveken a hajnal aranyzott párafátyolai.

Illy jelek nem árulnak el mindig önző s fájdalmatlan kedélyt; de annyit még is gyanitani hagynak, miként alattok inkább emlékek, mint remények zsibonganak, inkább a mult romjai őriztetnek, mint a jövő' diadalivei készülnek.

De miért mulatnék hosszason olly taglalásoknál, mellyek ránk nézve merőben fölöslegesek, miután én a mysteriumok' rendezőjének régibb éveiről épen semmit sem tudok, következőleg, ha olvasóim most vagy ezentúl érdekkel viseltetnének iránta, az nem kronikájából, hanem naplójábol, nem mult szenvedéseiből, de jelen — az az regényem folyama alatti — tetteiből eredhet?

Csak annyit akarok tehát megjegyezni, hogy bár millyen volt különben Genga, most midőn Sofroniának vallomásokat tett, kedélyéről és aggodalmairól, kimért mozdulatait a szenvedély természetessé, jégderüs vonalait olvadékonyokká, szabályos arczát kellemessé tette.

Sötét szemében azon tüz égett s látszék átvilágolni finom szemiveire és nyilt homlokára, melly kiviharzott lelkesedés' bádjadtságábbl lobog föl, s másokban mindig lelkesülést gerjeszt: mind a mesés máglyaláng elhamvasztván a Phoenixet, újat támaszt.

Sofronia midőn Genga végzé szavait fölemelkedett karszékéből. Kétes pir nyargalt át arczán, talán a rendező utolsó nyilatkozatának éles szine miatt, melly egy némber' érzéseit a hangok' megható zenéje közt is kellemetlenül illethette. De a benyomás másodperczig sem tartott, s inkább sejtelemszerü rezgést okoza a kedély' hurjain, mint az eszmélésig fölzajgó neszt.

A szinésznő ihletett és halvány lön.

Tán terv, tán még csak részvét emelte nyákleplét s melle' lélekzését, mig gondolkodón járt végig a szobában.

— Segiteni kell Sennon!, mondá határozattan s Genga elébe lépett.

A rendező a lányra emelte szemét kétkedőn és némán.

— Nem hallá ön? segitni kell a maestron ki kell őt szabaditani. Szóljon! Hisz' kegyed mereven néz rám, mintha örvényből merült volna föl, s még ezentúl akarná megtudni: zöld partot, felhőt, eget lát-e, vagy a viztündér lebegteti bősz szeszélyből a folyam' medrében

e képleteket, hogy a halált egy álom előzze meg az élet' reményéről! Szóljon, Genga! Hisz önt illeti a terv: s engem a közremunkálás.

Genga. Sofronia! Az én terveim a kétségbeesés fegyverei; vér van azokon és bün: nem az ön' hókezébe valók. Olly eszközt, mellyet a részvét' nemtői, a Perik, szenteltek meg könnyeikkel, s melly hatályos és ártatlan mint a talizmán, csak Sofronia gondolhat ki.

Sofronia Hova folyamodjam? Mit tegyek? Elvagyok tökélve sokra, fölötte sokra. Nem válogatnék módszerben, nem kimélleném fáradságot; de tanácsra, idegen javaslatra szorúltam. Nekem egy használható ötletem sincs.

Genga (sohajt) A léleknek olly gyönge alkotása volna-e, Sofronia!, mint a szemnek, hogy a sugárözön miatt ne lássa a napot?!!

Sofronia. Szóljon ön: mit ért a napon?

Genga. Millió lény nevezte már érzésből vagy hizelgésből napnak . . . . a fejdelmet.

Sofronia. (türelmetlenül.) Nem emlitém-e tegnap, hogy Zsigmond ő fensége most szünetlen kormányoz és „pater-nostereket" mond, tanácskozó- s gyonószékben ül, Boldizsárt rettegi, és gyülöli s huszonnégy órában sincs egy gondolata, melly közelebb essék a érzésvilághoz, mint a föld a holdhoz. Nála most kérésem alkalmatlanság, megjelenésem tolakodás volna.

Genga. (csüggedőn) Ugy zárva minden kilátás! – Isten önnel, Sofronia (távozni akar).

Sofronia (tartoztatja) Várjon ön. (kétkedve) Mit tegyek? . . . . Ah! egy eszme! . . . Nem, nem: –

lehetetlen. Illy ötlet' arczán az ábránd kellemjeleket, az élet bünbélyeget lát. . . . . Aztán veszélyei. . . . . . . De a veszély jöjjön-e számitásba? (gondolkodva lejtvégig a termen) Genga!, Nem hallja ön? (hozzá siet.)

Genga. Sofronia!, mostani kétségei inkább kinzanak, mint előbbi megtagadása.

Sofronia. (andán) Ösmer-e ön egy régi mesét a kristály serlegről. . . . . . . Ne szóljon; elmondom én. — Valamellyik azon komor szellemek közül, kik, mint a sors, ködben élnek, és a halandónak mindig átok foglalványában ajándékoznak áldást, O-Briennek, az irlándi főnöknek, egy serleget igért, hogy a lakomákon örökké belőle igyék. O-Brien szerette a bort és e serleg — már hallá ön — kristályból volt. A köd' szelleme pedig elmondá sötét ajkával, hogy ajándéka fölköszöntve annak egészségére, ki börtönben sinlik, leoldja a bilincseket; de ha eltörnék, a tulajdonost végromlás éri. — Boldogul élt s halt-e meg O-Brien? hosszas volna elbeszélnem. — De, Genga!, ha e kristályserleg örökségembe s most kezembe jutott volna, összeüssem-e merészen egy egész ittas társaság' érczkupáival? Kiáltván: éljen a müvészet és Senno! S nem törik-e szét? S ha tervem illy üvegajándékhoz hasonlitana? Akkor Genga. . . . . ? De minek a hosszu kétkedés? Hallja tehát. . . . . . a maestrot általam Báthori Boldizsár fogja kiszabaditani.

Genga. Nagy ég! — Nem, ez lehetetlen.

Sofronia. Miért? Tán a fejdelem' közönye arczomnak birálata, s kifejezése mások' izlésének is.

Genga. Ah Sofronia!, ha kegyed viszonyoka

ohajt kötelességek, hóditást érzések helyett, ne kétkedjék: tündérszépsége még sok diadaliveken fogja átvezetni, az életundor' kapujához.

Sofronia. S hiheti-e, hogy ne látnék különséget a tévedt és a ledér nő közt? S ha Boldizsár' kegyéért akarnék kaczérkodni, igen nagy dicséretet mond ön szivemről, midőn képzeli, hogy ezt felül minden önzésen, egy rám nézve tökéletesen idegen müvész szenvedése iránti könyörből tenni tudnám. Nem, Genga, mi gyarló némberek, mikor kikerültük is az oltárt, mellyet szertartások épitettek a vágy és kéj közé, még ezért rögtön nem tépjük szét érzéseinket, mellyek annak áldását megérdemelték volna.

Genga. Hogyan fog hát Sennon Báthori Boldizsár segiteni.

Sofronia. Igen természetesen, igen egyszerüen.

Genga. Sejteni sem tudom, kegyed' tervét.

Sofronia. S pedig ön' tettköréből vettem: mert szende, igénytelen . . . . . . ármány. Hallja csak: a gyöngéd rokon megint ohajtott volna Zsigmond fejdelemnek egy kis galibát okozni, mert a közönség már három nap óta semmi udvari botrányról nem beszélt. Mivel pedig az új ötletek, a nemzeti hadak' tábornokánál sincsenek olly bőségben, mint öltözetén a sujtások, tehát régi ingerkedési módját vette elő, és a fejedelem' szenvedélyén akart tréfát űzni. Nehány előleges epedezés után, minap egy szerelmi levelkét küld hozzám, mellyre természetesen viszautasitást kapott. De ha most közbenjárását kérném Sennoért, hiszi-e ön, hogy annyi

érzés, annyi sohaj, melly még az elfeknek is, kik egy rózsalevelke alá beférnek, alig repesztené meg keblét, elég volna az erdélyi Rinaldónak erélyét fölzaklatni a maestro' védelmére?

Genga. Hogy ne? Hisz' ő — képzete szerint — ekkor egy csapással Zsigmond' szivén és tekintélyén ejthetne csorbát; megalázhatja az uralkodót és embert; kiszabadithatja a fejedelem' börtönéből a foglyot és szerelméből a fejdelmet. De, Sofronia!, átlátta-e kegyed, mennyit koczkáztat merényével?. . . . . Tudta-e, hogy Báthori Boldizsárné megérkezett és féltékeny?

Sofronia. Igen. S ez egyik veszély.

Genga. Nem lehető-e, hogy ő fensége értesülni fog e lépésről?

Sofronia. Igen. S ez a másik veszély.

Genga. Nincs-e a fejdelem most rendkivüli és szerfölött ingerült kedélyállapotban?

Sofronia. Ugy van: S ez a harmadik veszély.

Genga. Nem sodorhatja-e Báthori Boldizsár, ha nem is csábitásai, de a' fejlemények által, kegyedet nagyobb örvénybe, mint mi most kiszámitani tudnók.

Sofronia. Talán igen. S ez a negyedik veszély. . . . . . De, Genga!, nem hasonlitám-e tervemet O-Brien' kristályserlegéhez? S nem rejlett-e képben a valószinű áldozat és kétes siker. Mért taglalnók hát többé az akadályokat, miket különben is jól ösmerek? Ha minden kalandor előtt, ki tengerre akar vitorlázni, fölvonná Neraeus a mélységek' szőnyegét, hogy láthassa ezer szirt' titkos kamarájában a halál' fegyvertárait, bizonyosan kevesebb hajótörések tennék nevezetessé az

oczeánt, de kevesebb fölfedezések is. Ezen eszmét, Genga! egyik szerepemből kölcsönöztem; de azt szerep nélkül is tudom szivem által, hogy a férfi legszebb a dicsőség' babérárnyában; a némber a könyörület' szomorfüze alatt. Ne pörölje tehát tőlem el azon hiuságot, hogy kárommal is szép akarjak lenni. —

Még némi vitatkozás után, mellyben Gengának olly kényes hivatás jutott, hogy iparkodjék kecses ösmerősét elvonni, annak megkisértésétől, mi leghőbb vágyát, kebelbarátjának kiszabaditását, eszközőlhetné, — Sofronia egy érdekes levélkét irt Báthori Boldizsárhoz. Ezt Genga figyelemmel átolvasá. Még jobban elfátyoloztata minden eszmevirágokat, mellyek érzéseket látszának igérni: noha a kifejezésekből alig világolt annyira át a szerelmi remény, mint a török nő sürü arczleple alól a szépség.

Rendezőnknek még más aggodalmai is voltak.

Félt t. i., hogy Sennoban vetélytársat fog keresni Báthori Boldizsár. Hogy tehát Sofronia' közbenjárása egy szép férfiért fölötlő ne legyen és zátonyra ne juttassa tervöket, indokokat kellett találni a részvét' magyarázatára.

Végre annyi csillagokkal volt rakva a levél, hogy Sofronia a tisztázáskor alig tájékozhatta magát és többször vitatá, miként illy sok szóval egész billet-doux-gyüjteményt el lehetett volna látni.

Ki legyen szerelmi-pósta?: ezen komoly ügy is szőnyegre került.

Sofronia nem merte komornáját megbizni; Pierrot pedig arczátlan modoráért szándékozék házából is kitiltani,

Utoljára még is a bajazzó' mérlege lön nehezebbé.

De a levél sürgetős: Gengának tehát tüstint fölkelletett a kóbor müvészt keresni, kit ő egyébaránt könnyen megtaiálhatni vélt, miután innep — és vasárnap levén, Pierró a városberekben, hol a csapláros rózsamáli bort mér, pazérolja idejét.

Genga magához vevén az iratkát, forró hála közt bucsuzék szép ösmerösétől és a lány egyedül maradott.

Rendszerint más eszméket tár föl a magány' mélázata, mint a párbeszéd' élénksége. Itt lelkünk, mint a fecske, csapong az érzések vagy czélok' viztükrén; ott, mint a sülló, habok közé merül.

A vitatkozásé az egész széles látbatár: a mélázaté egyes pontok' mélysége. Az gondolatainknak vitorlája, ez méró-ólma . .

Sofronia pipereasztalához ült; de ruhája és fürtei illetetlen maradtak, sőt komornájának sem csengetett ámbár az öltözködés' szokott ideje jelen volt.

Szemeit bágyadtan nyugtatta a hosszu faltükrön és ez neki lerajzolt egy nőalakot, melly egészen nem hasonlitott sem az eszményhez, mi mellett elalszik a vágy, mint a füszersziget' lakói alig érezik a virágillatot;

sem az érzéki gyönyör' életképeihez, mellyek a' kéj' pazar perczeiben is egy sovárt hagynak élni keblünkben — más kéjek után.

A tükör olly nőalakot sugárzott vissza, mellynek szépsége nem volt ambrozia, mit hüvelytelen lények élveznek a magas, tiszta és hideg olympon; de közönséges bor sem, melly ellenkezőleg mint a sirászi, itassá tenné Hafizt, a nélkül, hogy költővé.

És Sofronia, könyökére támasztva fejét merenge a pongyola s bájos tükörképen, melly hátravonulni hagyta nyakleplét, s bomladozni fürteit a szabad vállra.

Az árny féllankadtan volt karszékbe dőlve, és homlokát hó tenyerére mélyeszté, mig ajkai és melle halkan lihegtek, mint a hitregékben az álmadó görög lányé, midőn az arany eső permetezni kezdett, s mint a fördő Ledáé, midőn a viz' tükrét egy közelgő hattyu' szárnya mozgatta.

A tükörkép' fürtözete lágy, ébensötét és csillámló volt s olly dus, hogy kiszabaditva kötelékeiből, varázspalástjával betakarhatta volna az egész hó termetet.

S e termet alig vala ugyan középnél magasabb; de arányában kelet' és nyugot izlését egyesité. A talán igen kiformált mell' alabástromfehér emelkedésein, azon vilanyos hószikrák zsibongattak, mellyeknek vakitó játékát többnyire csak fiatal nők keblén találhatni, — a hajadonokén és halottakén soha: s mellyek — mint rekkenőségben a nap' sugárai a völgy' párkányára nemét a rezgő ködfátyolnak vonják — hihetőleg a hő vérmérsék' atomjainak megtörései.

S mi festőileg simult a tükörkép' karcsu dereka a mély szék dagadó vánkosaihoz! Mennyi öszhangzás a telt és élettől pezsgő, de könnyü és kecses alkat' eltakart formáin!

Sofronia fölemelte tekintetét a képmás' arczához: s íme, rá két bágyadt, kéjsovár szem pillantott, azon mély s értelmes kifejezéssel, melly az éjszaki némberekké, 's azon hő tüzzel, melly a mór nőké.

Igaz, e szemek nem voltak nagyok, de igen jelentékényck; s hosszabb pillák és szabályosabb ivek alól a háremhölgyekéi is alig kaczérkodtak.

Igaz, hogy az édelgés' kék mázát al-szemhéjainak szögletein föllelhetni, noha csak alig odalehelve, s korán sem folyva szét olly gyürüzetté, mellyet Rafael vagy Delarosa madonnaikra kétségkivül nem föstettek! de a melly egyébaránt szintúgy tanusithat érzéki gyönyörökről, mint a szellemi erők gyakori meg feszitéséről.

A tükörkép halványdad arczán, — melly egészen nem nyult ki azon szabályos oválla, mit müvészileg szépnek, de gyakran lelketlennek találunk, — már valamenyire csökkent az első ifjuság' és gyermekkedély' fris lehe; de bőre még olly finom, olly hófehér, lágy és átlátszó volt, mintha az érzésekén kivül soha semmi festék, a szinpadé sem, érintette volna, s mintha félnünk kellene, hogy egy erősebb szenvedély vérviharja szétrepesztheti. Aztán ez arcz az indulatok' árnyalataira volt teremtve. Nem csak a vékony metszetü és égőn fris cseresznyeajak' mosolyga, de az egész kifejezés, nem csak a szemekből sugárzott kéj, gyönyör, élv, önfeledés, — de az arczizmak' s idegek' egész szövegéből

és az öröm vagy bú a homlok' havától kezdve mindent egyszerre fátyolzott el, vagy földerített. Ennyi csáb közt ki venné észre, hogy a legszebb orr, legalább arczélben, kissé hátranyomott, mi rendszerint, ha nem is méltóságosabb, de esélyesebb kifejezést szokott kölcsönzeni, mint azon kesely-hajlás, mellyet az antik szobrokon és az ifjú művészek lényképein láthatni? S ki venné észre e kellemek' tévegében, hogy az elefántcsont fogak' sora közül talán kettő kevéssé szabálytalanul domborodik, mi egyébaránt, ha a tükörkép beszélne, némelly betük, világért sem selyp de kényesebb kiejtése által a hangokra eredeti és új varázst öntene.? S kinek jutna eszébe, hogy ezen arányos, mindazáltal emelkedett áll érzékiesség' jelének mondathatnék, s hogy föléje néha zsibongnak az ajkakról olly vonalárnyak, mik közűl némi gunyor és dacz, az akadályok vagy illedék ellen, tán nem egészen női, és igen kevéssé előítéletes? —

Sofronia, kinek kedélye gyakran ingott az önvád és önbálványzás közt, most, mint láttuk, hosszason legelteté szemeit saját képén. Feltűrt balkarja, e tömör és kerek, e vakitófehér, e tökélyes kar, mellyet Afrodite' szobra is irigyelhetett volna, bontakozó pongyoláján nyugvék, mig jobbját, mellyre fejét támasztotta, sötét fürtök takarták, és piczin lábujjai egy zsámoly' szélét alig illették.

Álomszerü hangulat volt ez, az érzéki gyönyör' elmosodott képeivel, s azon tunya és élvező sovárból szőve, melly az emlékek' és remények', a mult' és jövő' virágain a libellakint lebeg, a nélkül, hogy egyikre is leszállana.

A lány' kedélyére saját tetemete visszahatott. Mig mását nézte, mig a tükörkép' formáit és mozdulatait kisérte, villanyszikrák rezgettek véreréiben, keble magasabban emelkedett, szeme áhitott, ajka lihegett, s ugy tetszék neki: mintha az élet föladata volna egy csomagba gyűjteni és elégetni minden kéjt; vagy átálmodni akár egy órát, akár egy egész örökkévalóságot, de kiémedés nélkül.

Érzékeit a kéj' illatlehe zsibbasztatta. S ugy rémlék mintha ajkát a tükörkép' ajkára forrasztani, keblét keblére temetni, meleg lehelletét lehelletével vegyiteni, lenne a legittasabb és szomju gyönyör. S rémlék, mintha szemeivel egy más szem nézne, egy más vágyna; mintha e tetemet a karszékből idegen arcz áhitná; mintha az ő heve és lankadásai másé is volnának egyszerre.

S kié ezen álmodott alak, mellyre Sofronia saját érzéseit átruházta, mellyel szemben már képzeletben gyarló és bünös? Ő sem tudná megmondani: mert a valo' anyagaiból tarkán vegyitett eszmény volt. Most a fejedelem' vonalai, majd Gengáé merültek föl benne, de minden átváltozások közt, ott volt az olasz' sötéttüzü és átható szeme, ott azon életunt kifejezésnek derüje, melly a kihalt örömek' romja közül föl föl lobogott. —

A komorna, kinek öltöztetni kellett, csodálkozék, hogy ezen különben sem rövid kötelesség, a szokott időnél későbbre halad.

Benyitott tehát a szobába, és az ajtónál parancsra várón tekintett úrnőjére.

Ez rezzenve fordítá hátra arczát s balkezével mohón vonta össze mellkendőjét, arczai égtek, mintha a pongyola gondolatok is, mint a köntösek láthatok volnának.

— Ah! te vagy, Julia.? Azt gondoltam idegen jön.

— A kisasszony megparancsolta volt, mikor Genga úr elment, hogy senkit be ne bocsássak.

— S keresett valaki?

— Csak Manassé ötvös azon karpereczczel, mellyet Geszti tanácsosné tett zálogba és férjé kiváltani nem akar. Mondám: jőjjön tizenkettőkor.

— Helyesen. S van még más jelenteni valód?

A komorna rosz kedvvel távozék; mert templom és utcza már ma délelőtt számára hiába léteznek. —

Sofronia viszont a mélázat' álomvilágába merült.

De vére halkabban csergett erecskéiben, s most azon eszmék tüntek föl kedélyének láthatárára, mellyek az előbbeni lázképeknek titkos anyjai vagy legalább dajkái voltak.

Különös — gondolá — hogy én vállalatom' veszélyétől valék áthatva; ő pedig annak erkölcsi eredményeitől félt! — Mért nem mondá Genga: Sofronia! kegyed szenvedhet nemeslelküségeért, szenvedhet, sok, igen sok kint és megaláztatást. Eltaszithatja a fejedelem hütlenségnek látszó könyöre miatt. Mért nem beszélett rémitő dolgokat? Nincsenek rá példák? Vagy ő nem tud, ki annyit utazott és tapasztalt? Hisz' én is hallám, mi sors fenyegeti a podesták, fejedelmek, herczegek, királyok, császárok és szultánok gyanus kedve-

seit! — Egyik a Mármorá' hullámai közé vettetik zsákba köttetve; másikat a felséges úr legpuhább vánkosokon saját kezével megfojtja lassan, mosolygva, szemrehányások nélkül; a harmadik esteli álomra viztiszta a q u a t o f á n á t iszik aranytáczáról, kristály üvegecskéből; negyedikkel a lovagias kedélyü herczeg reggelire megéteti az udvarló' szivét vidor társalgás közt; az ötödiket négyelve hordozzák szét a bakó lovai néptömeg' mulatságára; mig a hatodikat a cynicus fejedelem sánta, pupos, ripacsos udvari bolondjának adja nőűl, vagy — mint megtörtént, s kivált ha kisded termetü — pástétomba foglaltatja. — Nincs-e itt elég veszély? — Ah! Genga!, kegyed engem csak többszöri figyelmeztetés után kezdett félteni! S milly lanyhán, milly röviden! — S pedig nem akarom-e én érette . . . . azaz Sennoért, . . koczkáztatni jövendőmet? Ah!, ennek a hideg olasznak éles, tüzszemei vannak, mint a Salamandrának, melly különben a lángok közt sem ég meg! De mit érdekel e festett tüz, melly soha nem melegitett senkit, s csak azt ámitá el, ki távolról látta? Udvarolt-e ő nekem valaha, s fogadtam volna-e el udvarlásait? Nem, nem. Különös — szövé tovább gondolatait a lány — miként ő anynyira tartott erkölcsi sülyedésemtől, hogy ez Senno' kiszabaditása fölötti reményeit is háttérbe nyomta..... néhány perczig! Kényesebb-e ő e részben mint én?... ő, az eltompult, kiábrándult, s tán élvek miatt életcsömörben sinlő: holott nálam a bün még azon köntösben járhat, mellyet az ártatlanság vetett le magáról: mint mi a szinpadon eljátszodhatnók Clelia' szüz öltözetében Virginiát, Virginiájában Lucretiát, Lucretiájában Fran-

cisca di Rimignit, Franciscáéban Magdalenát; . . . s igy mindig tovább és lejebb egy darabig. Igen, fokozat van a bün közt. S Genga nem pirulhat azért, mitől Sofronia iszonynyal nem sáppadoz. Honnan tehát e kényes izlése? Mi joga van neki közelebb állni az éghez, mint Sofroniának? Miért féltette ő inkább erkölcsömet, mint életemet? Ne keressem-e itt egy . . . gyöngéd érzés' nyilatkozatát, melly a szenvedély által a szemérem' arczáról leszaggatott szüzfátyolt nem engedné sárba tapadtatni? . . . Minő álmok ezek, talány- és ellentmondásokból szőve! Hisz'!, Sofronia!, ő neked soha szerelmet nem ajánlott, s te . . . . . . igen, te el sem fogadnád. Köztünk csak barátságról van szó. . . . S milly hő, áldozó, szilajan hiv barátja lehetne ő egy nőnek! Vagy tán egy némberreli barátság mindig álnév, s alatta sivarabb, követelőbb érzés lappang? Figyelj, Sofronia! A fejedelemhez hála csatol, és az első hajlamnak, mert a többi csak a vér' múló zaja volt, . . . ugy van, az első szerelemnek . . . emléke. De mi jut eszembe? Mért képzelném csökkentnek ragaszkodásomat Zsigmondhoz? Igen, én szeretem őt, olly hőn, mint eddig. S Genga? oh! neki csak barátja vagyok, 's valék rég óta. Mért higyem most közelebb hozzá érzéseimet, miut tegnap? Koránsem. Hisz' érette két áldozat közül a gyengébbet választottam. Vagy nem lett volna-e öntagadóbb lépés elmenni a fejedelemhez, midőn ennyi szeszélyek ostromolják; nem lett volna-e több elszánás, zörgetni' azon ajtónál, honnan a kegyenczek elutasithatnak; benyitni a cabinétba, mellyből kiüzthat a jesuita; hivatkozni azon érzésekre, mellyek most igen

vállásosak, igen hidegek; megragadni a kezét, mellyből rozsa-füzér csügg alá, s esdekleni olly kecsek' csábjaival, mellyeket a fejedelem rajongó és változó szeszélye régen imádott, s most — mig láza tart — kárhoztat, . . . esdekleni mondám, s kiért?, ... egy müvészért, ki a halálos ellenség' pártján van s ügyét vele kötötte össze: — nem lett volna-e ez merészebb lépés, nem szédelgőbb és az örökös eltaszitás' lehetségével szövetkező terv? — Igen, én fölötte kevés áldozatot igértem Gengának, ... én nem szeretem őt, — ez kétségtelen." —

Sofroniának e tévegekben egészen kifáradtak érzelmei s különben is már nagy ideje volt az öltözködésnek; becsengeté tehát komornáját.

Julia mindig tudott beszélni. Ha csak ablakból és kapu mellől nézte is a világot, többet hallott, látott, és talált ki, mint sok azon némberecskék közül, kik elég szerencsések valának, rozmarinnal kezökben, himes párta alá font kontytyal, bő s hólyagos ingujjal, széles rokojával, karcsu pántlikás vállal és a legcsinosabb köténykével végig menni, negédes suhanczok, hetyke huszárok és fényes lovagok közt, nem csupán egy utczán, de többeken, sőt a piaczon is, mindig fölebb és pompás paloták mellett, egyenesen a vártemplomba.

Ezen boldogságot, — mellyet a komornáktól, a páván kivül, mellynek hétköznap is szép és örökké széttérjeszthető tollai vannak, minden hiu lény méltán irigyelhet, — ma a kecses Julia nélkülözni volt kénytelen: de azért hirtelenkedés lenne állitani, hogy ő épen semmi érintkezésbe nem vala a vasárnapi világgal.

Sőt mig úrnője fürteit gyöngyökkel átszőtt tekercsekbe szoritotta egész csomagát közlé a repeső hireknek.

Sofronia alig figyelt rá.

— Szegény Zsuzsi!, sohajtá Julia több hasztalan pazérlott újságok után. Bezzeg sir most! Nem oknélkül mondják, hogy a sok czihogásnak rosz vége van.

— Ki sir?: kérdé szorakozón Sofronia.

— Hát Zsuzsi, a mi háztulajdonosunk' pestrája, az a kicsi béka, ki Jancsiba bolondult. Már most nyikoroghat; mert Jancsi holnap után kiséretbe indúl a török udvarhoz. Mig ő haza vetődik, már a kis béka hosszu ingben és mezitláb kijárja a templomot; aztán majd együtt tojáshajba kerekedhetnek, mint a mese végén mondani szokás.

— Mért jár a szád minden pletyka után?, szól feddőleg Sofronia.

— Biz isten!, csak történetből hallottam, erősité a komorna. Tudja a kisasszony, valami varrást kellett elhoznom nemzetes Borsai asszonyomtól, s akkor beszélték. Bezzeg van ott lótás, futás! Mosogatnak, surolnak, sepernek, meszelik a szobákat; mert kvártély kell azoknak a sváb uraknak, kik Szebenbe mentek volt, s most a vén német grófot, a király' képét utólérni akarják. Ez drágaságot jelent és háborut.

— Honnan tudod?

— Hát csak onnan, kisasszony!; mivel mindig mikor a német posták nálunk sürögnek, törököt csődítettek be, mint ezt elbeszélte kapunk előtt az a barna karcsu huszár, ki tavaj szökött el ő fenségétól, s leg-

nap Boldizsárné ő nagyságát kisérte Fehérvárra. Már ezek a huszárok igazi gyöngy legények! Mindenik deli férfi és olly fitos, hogy kocsiba beillenék.

— Pislogj csak sokat a huszárakra, majd szépen megköszöni mátkád.

— Na attól nem kapok hideglelést! — Az én mátkám ámbár Boldizsár ő nagyságánál portás, még sem olly rosz ember, hogy elébb teli beszélje a leányok' fejét, s aztán ott hagyja őket a faképnél. —

A komorna már elvégezte kötelességeit, s összefogván a reggeli pongyola' maradványait, várta ürnőjének más szobába távozását.

Sofronia még egy pillantást vetvén a tükörbe, a nappali terembe nyit.

— Igen, most jut eszembe, szól a komorna utánsietve, hogy Czeczil kisasszony, midőn épen a varrással hazajövék, az utczán találť, és sokat tudakolt a kisasszonyról, s izené, hogy templom után megfogja látogatni —

„ — Lehet-e önzőbb s feledékenyebb lény — sohajtá Sofronia egy új ötlet által keresztül járt arczczal — lehet-e boldogtalanabb teremtés e világon, mint én, ki mindent fölszámitottam tervemben, barátném' kedélyén kivül! Hogy fog reá hatni e kaczérkodás Boldizsárral? Eltitkoljam-e tőle? Aludjék-e a szende gyermek, mig zivatar jár feje fölött vak lármáival ugyan és pusztitás nélkül; de szövetnekével a villanyos erőknek, mik égetni és öldökölni tudnak? — Aztán minden virágaink közül nem vonja-e a villámot leginkább magára a liliom, s a féltékenység' tüznyilát a hótiszta kedély?

S ki kezeskedik, hogy egy véletlen nem fogja közleni azt, mit a barátság elhallgat? . . . . Ha ő félre ért, miként igazoljam tettemet? . . . . Nincsenek-e jellemek, mellyeknél a gyanu és végkárhoztatás együtt jelen meg? S átalában nem nehezebb-e a pokol' létezését elhinni, mint aztán azt a képzelődés' minden rémképeivel megnépesiteni.? Titkoljak-e hát mindent Czeczíltől; vagy semmit ne? Van-e itt választás? Nincs, ha nem akarom egy férfi barátságáért egy némberét föláldozni, holott nyiltság által mind kettőt megtarthatnám. Mi könynyebb, mint Czeczilt meggyőzni, hogy nem a szerelmet irántam ohajtanám Báthori szívébe szinleni; de a könyörületet Senno' sorsán? Hisz' van-e a világon némber, ki vetélytárs akarjon lenni, míg minden tettéről értesiti azt, kivel egy czélért látszik pályázni? Ez olly hiuság' őrjöngése volna, melly győzni remél fegyver nélkül fegyverek ellen. . . . Igen, én mindent elfogok beszélni neki. — Hassunk együtt. — —"

A müvésznő' e nemes szándéka alig vált szilárd eltökéléssé, midőn Czeczil belép. —

Az ős hitregék szerint a menyből kitiltott angyaloknak két osztálya van.

A magos, hideg és tiszta égben nem lakhatott sokáig két szenvedély; a szerelem és a nagyravágyás.

Minden olvasóm tudja, hogy a beosszomj' martalékai, kiket hol pártos angyaloknak, hol ördögöknek

szokás nevezni, igen igen alásülyedtek és ocsmány lényekké változának. Volt ugyan egy vak ember, ki Luczifer' alakján is nemét a sivar szépségnek fedezte föl — t. i. Milton. De mi adjunk több hitelt képes könyveinknek, mellyekben denevérszárnynyal, szarvakkal, kecske vagy lólábakkal rajzoltatnak le az alvilág' minden polgárai. Legyünk túlszigoruak a nagy bün iránt: ez rövid dogmám az ördögökről.

Azonban, kik Byron lord szép költeményeit és a biblia' még szebb lapjait olvasták, emlékeznek a szerelem' első bünőseire, azon engedetlen angyalkákra, kik addig szárnyaltak magas felhőkről alsóbbakra, mig végre olly közel voltak hegyeinkhez, hol vegyesen épitének Kainok és Abelek oltárt, hogy lehetetlen lőn le nem lépni.

S ők, a gondatlanok, örök érzésöket fölcserélték földi és salakos szenvedélyekkel; mert lakozának közöttünk.

Valószinü ugyan, hogy e kecses lények, ha a bölcs Talmudat olvasták volna, másként intézék vala szivök' ügyét; mert ott irva van: ne alkudj olly portéka fölött, mellyet ha jól megvizsgálsz, meg vásárolni nem kivánnál: de, hiában!, előbb jön a tett, aztán a tapasztalás; előbb mondatik el a mese, aztán kérdik tőlünk: mi belőle a tanuság?

Elég: ők vétkeztek.

S mit tön az isten?

Hagyá e kecses és gyarló lényeket lakozni közöttünk a szerelem kinjával, kéjével, álmaival és csalódásával. Nem mondá: letépek vonalaitokról mindent,

mi az angyalra emlékeztetne. Nem mondá: azon rövid ösvényen, mellynek végire az idő a sir' határkövét tette, nem nyilik számatokra sem erény — sem örömvirág. Nem mondá: rendkivüli büntetések' popánczával üldözlek titeket Azrael' karjai közé és a halálangyal ki fogja nevetni a vonaglás' utolsó lihegését az ég felé.

Már most kérdés: ha a müvészet' világában, a mi teremtményeink közül valamellyik angyalka elvesztette homlokának fénykörét, miként büntessük meg őt?

Mérjünk-e rá több kint, mint a mennyi a szenvedélyek' természetéből ered, elfátyolozzuk-e arczán azon erényvonalokat, mellyek égi származásának okiratai és még tisztán olvashatók; elhitessük-e vele és a közönséggel, hogy midőn az önvizsgálat' tükrébe néz, fürtök helyett halantékain Medusa' kigyóit látja; vonjunk-e körüle egy mesterséges légkört, melly terhelve van miasmákkal, mik életét veszélyeztetik, s mellynek fellegeire a szigoru erkölcsi érdek rávetette azon villámot, mi őt rémitőn le fogja sujtani? — Szóval: a költői igazságtétel más világnézetet tanitson-e mint az élet?

E kérdésekre örömest felelnék, ha most Sofronia kisasszony disztermébe épen be nem lépett volna Czeczil; de igy ki kell hallgatnom őket, különben regényemben hézag támad. —

A kecses szőke gyermek kapcsos imakönyvet tartott kezébe, nyakán gyöngysor és aranyláncz helyett vékony zsineg barna hajból fonva vonult a melkendő csipkéi alá. Ereklyét őrzött-e a keblen: egy fürtöt arany foglalványban az anyától, az udvarlótól, vagy pedig

kis csónt keresztet — a szeretetnek, szerelemnek, vagy a hitnek emléke fekündt-e olly közel a szivhez?

Czeczil fekete selyem köntösben volt.

Az izlés választatta-e e szint vagy a kedély; többet nyert-e általa a szőke lány vagy a bánatos?

Sofronia a dallamnak máskor derült és szeszélyes tündérét, olly melegen szoritotta kebléhez, mintha karjaiba a véletlen száz mértföldről hozta volna vagy ugyanannyi veszély közűl.

— Kedvesem!, tegnap nem láttalak?

— Rosszul éreztem magam, Sofronia!

— Sok történt azóta.

Czeczil fülig elpirult, mintha Báthori Boldizsárné megérkezésén kivűl nem volna a világon tény, mi emlitésbe jöhetne.

Kerevetre ültek közel egymáshoz.

— Tudod-e mennyi méltatlanságra van kitéve az a szegény Senno?

— Oh!, igen. Egy kis zenéért; sohajtá Czeczil,

— Mind miattatok üldözik. Meglásd még meg buktatják!

— Tán veszélyek fenyegetik Boldizsárt? kérdé remegve a lány.

— Mit gondolsz, kis gyermek? Hisz a fővezér sok ezer katonának parancsol hivatalánál fogva, s népszerüsége által egész Erdélynek. Ő igen magas, igen erős cser az ármány' apró fergetegeire. De árnya alatt nem törhetnek-e el a kisebb növények? Neki részvékenyebbnek kellene lenni párthivei iránt.

— Ah! te nem ösmered őt, szól Czeczil hévvel. Nincs a földön ember, ki készebb volna segiteni a szerencsétleneken. Kik hozzá ragaszkodnak, azok soha sem csalódnak. Ő könnyelmün még senkit nem keseritett meg.

— Hát a minap téged. Tudod-e?

Rég elfelejtettem, Sofroniám!, szól a lány egy könnyel szemében. . . . Aztán más a szerelem dolga. Mellyik férfi nem zuzott szét . . . . még egy nőszivet is?

— No! az persze csekélység. De, gyermekem!, Senno iránt csak ugyan lehetne több gondoskodással.

— Nem figyelmeztetik mások.

— Te sem?

Czeczil' pilláin viszont köny szürődék. Hókezecskéje megrezgett a Sofroniáéban. Mit válaszoljon? Elmondja-e, hogy szivzsarnokának minapi lengesége óta, ő már alig mer előtte mosolygani, bánkódni, ohajtani, esdekleni; mert ha hideg vagy megtagadó válasz szólana hozzá Boldizsár' szeméből, akkor lesz-e ereje: semmit nem gyanakodni a hűtlenségről?, akkor megtanithatja-e valaki őt, együtt tűrni a szerelmet a csalatkozást az élettel?

Czeczil hallgatott.

Sofronia rászegzé sötét, figyelő szemét és nyájason szól:

— Utoljára is jobb vagyok mint te; mert én Genga' megtalálására tüstént irtam. . . . .

— S a fejedelem?, tudakolá derülten a szőke gyermek.

— Czeczil! én B á t h o r i B o l d i z s á r n a k ir- t a m.

— Ah!

— Már miért sáppadsz el?

— Hisz' szerelmi levelkét kaptál volt tőle. Felejtéd-e?

Sofronia átkarolta Czeczilt. — Sőt, gyermekem! jól emlékeztem rá, válaszolt mig kezével fölemelve a csüggő homlokot s melléhez szoritván a szőke gyermeket meleg égő ajkaival vászonfehér ajkait csókolta. — Ha ő, nem vágynék körülem csapodárkodni, nevetséges volna bizodalmam a süker iránt. Igy pedig mindent megnyerhetek, a nélkül, hogy legkisebb reményre jogositanám őt.

Mig a müvésznő e szavakat mondá átfonva tartotta Czeczil' karcsu derekát s érzé a kis lány megtörő térdeinek reszketését, látta a kék szemek' egében fellegzeni a kedély' fájdalomvilágát; sejté a sziv' küzdését a kebel' mozgó fehér márványa és az arcz' gyors szinváltozatai alatt.

De ezek olly jelek voltak, miket ő ösmert, előre kiszámithatott, lecsendesithetni vélt. Fölemelte tehát a viszont lesütött szőke főt, s mig ujjaival az állat tartá, jobb kezét Czeczil' nyakára tette, és ajkát a lány' ajkára nyomta. — Kába gyermek!, szólott, te még tudnál hosszason is aggódni egy csekélységen.

— Csekélységen!, kiáltá Czeczil a szenvedély' erélyével.

És gyorsan, mint a villany szokta kanóczát hajitani egy fellegről a másikra, megváltozott a helyzet, hang és szerep a két lány közt.

Czeczil indulatosan félrelökte Sofroniát s könnyü szökelléssel a szoba' másik szögletén volt.

Itt kiegyenesűl, arcza szilaj, és emelkedett, s míg lábával parancsolón tapint, tiltakozva terjeszté jobbját Sofronia felé, ki hozzá közeliteni akart.

— Egy lépést se!, mondá metsző, sivar hangon.

Festői volt e jelenet és szivrázó.

Czeczil átszellemült.

— Szólj, de ide ne közelits! kiáltá a személyesitett szenvedély, melly Juno' vagy Titánia' alakjában, kisded vagy nagy porhüvelyben egyaránt parancsol és rendit.

Ha egy tündér jelent volna meg törvényt osztva természet fölötti erőknek s kijelölve azon varázskört, hová büntetlenül halandó át nem léphet, nem engedelmeskednék inkább az ámult müvésznő, mint most.

— Szólj Sofronia!. . . . — Oh! ég ótalmazz a félreértéstől!, itt egy könyűt törlött le Czeczil, — szólj!, tégy vallomást titkaidról. Én tudni akarok mindent, látni szived' vércsepjei közé. Szereted-e Gengát? —

Sofronia elpirult.

Ő hallgatni nem mert, tagadni nem volt eléggé bünös, de saját keblét kevésbé ösmerte, mint a világot, és előtte is e kérdés még talány volt.

Habozott és tétovázék.

Czeczil jegesztő megvetéssel tekintett rá.

— Te nem akarsz őszinte lenni?

— Oh ne kárhoztass!, rimánkodék Sofronia.

— Szólj tehát!

— Azt hiszem, válaszolta zokogva a müvésznő, ki szellemi felsőségét, mellyet Czeczil' kedélyére gyakorolt, egy percz' hatalma által elveszitvén, most mint alárendelt lény engedelmeskedék és szenvedett, azt hiszem, ismétlé köny miatt gátolt, bútól fátyolzott hangon, hogy az élő istennek sem mondhatnék igazabbat akár a gyónószékből, midőn keblem bünbocsánatért esdeklik, akár a halottas ágy' vánkosáról, midőn az emlékezet' és a világ' tünő képei még egyszer földerengnek, hogy örökre elaludjanak, . . . igen, én bizonyosan tudom, hogy az élő istennek sem mondhatnék igazbbat, mint neked most. Czeczil! én Genga iránt, csak hő barátsággal viseltetem.... De miért kérded ezt?, tevé hozzá félénk hangon, rettegvén a boszus lányt rövid tudakolás által is ingerelni.

Czeczil arcza sokkal sötétebbé lön. Viszsza taszita homlokáról egy letévedt göndör fürtöt. S még parancsolóbban kérdé.

— Tehát szereted-e Sennot?

— Őt közelről sem ösmerem.

Czeczil megrázkodék. Nehány lépést közelitett Sofroniához s kifejezhetlen megvetéssel mondá: ösmerlek már. Te csalfa vagy és ledér.

— Nagy ég! . . . . Én megbocsátok neked! sohajtá s rebegé Sofronia tördelt hangon.

Czeczil pedig eltakarta arczát s kimerülten hanyatlék a karszékbe. — Ő megtagadott engem, zokogá. Föláldozta a barátságot. . . . s még nem is a szerelemnek. . . Oh!, mért nincs vége e világnak! — Mi itt a szándék? Vak legyek-e? . . . . Miért nem szemfedél a láthatár és alatta egy nagy, szétdult és megjegedett arcz e kétszin föld! — Vagy miért nem vagyunk mi furiák, kiknek már ki pusztultak martalékaik, és fáklyáikkal őrjöngőn égetik egymás arczát! Minő mulatság volna ez; nagy ég! minő kéj! —

Julia!, kiáltá Sofronia huzamoson és szilaj erővel rázván csengetyüjét.

A szertelen neszre rémülve szaladt be a komorna.

— Eregy, ne késsél, szaladj tüstént Báthori Boldizsár palotájához. Mond meg a kapusnak, hogy örökké kün üljön, mindig figyelmezzen. Pénzt, sok pénzt fog kapni; de szeme nyitva legyen. Ha Pierro oda megy — tudod, Pierró a sugó — tartoztassa le. Nevemben kérjen el tőle egy levelet, mit ma Genga adott át. Okvetlen kicsikarja ezt, és tüstint küldje hozzám. Oh ég!, — Julia!, Miska hallgasson. Fogasd be vele száját. Te pedig ha lehet előzd meg Pierrot Mihelyt mátkádnak megmondottad kérésemet, állj a Sz. Miklós kapuhoz. Pierrónak arra kell menni. Tartoztasd le őt. Vedd el az irást. A nélkül ne lássalak. Mindent titokban tarts. A te nyelved igen sokat pereg. Egy fecsegés . . . . s megfogod látni következéseit.

Julia mohón, kapkodással gyüjté a mellékszobában össze nyakkendőjét és a többi uti készületeket.

Távozása már alig véteték észre.

Mert Sofronia ellenkező érzések' küzdelme közt járt föl és le a szobában.

Czeczil pedig mindig kezével eltakárva tartotta arczát és zokogott.

Sofronia — ki irná le néma fájdalmát? — egy képet látott szünetlen maga előtt: de többé nem a féltékeny lányét, oh! nem. Ez kiszakadt a szivből, miután azt majdmem szétrepeszté, s már a seb' első nyilalásai alatt messze tünt, és csak az emlékezés véghatáráról lebegtek néha vissza halvány, elmosódott vonalai.

Az üldözö kép Gengáé volt. Hideg és némán vádló arcz, bosszu és érzelem nélkül, megvetés- és kétségbeeséssel! Milly hideg arcz!

Sofronia tördelte kezeit. Könyeit törlé. Sohaját visszafojtá. Még sebesebben járt, lesütött fővel, lihegő kebellel, mig vonalai a bánatból szilaj elszánássá viradtak föl. Ö már mindent koczkáztatni akart, a hideg arczért, a lélekbe átfuródó szemekért — a barátságért. Eltökéllé, mielőtt Genga megtudná tervök' zátonyra jutását, a fejedelemhez menni, megküzdeni az udvari cselekkel, gyözedelmeskedni Zsigmond' szeszélyein, vagy örökre kitaszitatni az uralkodó' kegyelméből, mi már csekélységnek tetszett, s melly nehány percz alatt elvesztette minden ingereit. —

S Czeczil? Voltak-e neki szintén látomásai, bilincsbe vert kezekről, elfonnyadt arczról, — a Sennoéról, kinek börtönét Sofronia' kaczérsága fölnyithatta volna, mig az ő féltékenysége hoszas ideig, tán évekig, be-

zárta? Gondolt-e erre a kis szőke lány, a szelid, az áldozó, a könyördús keblü lény? Nem, nem. Mert mikor osztozott a szerelem' koczkáztatott igénye a többi aggadalmakkal? S a féltékenység mikor engedett át az egész elméből egy kis szögletecskét a többi érzések' számára.

II.

Azon éjjel, mellyben a müvészek' kiszabaditási terve dugába dőlt, nem volt olly sükertelen a másik vállalatra, t. i. a palotaőrök' megszökésére nézve.

A kék darabontok' azon osztálya, melly május 28-án a vársánczok és kapukhoz vala rendelve, szerencséjére az udvarnak, nem egészen egy vidékből választatott, s tehát a sérelmek és kivánatok különböző fokozata által ingerelteték tettre, csábitaték lázadási hajlamokra.

A székelyek' elégületlensége három fő okból serkedett.

Emlitsük mindeniket; de igen röviden.

Első ok a vallás.

A szászok, mielőtt Izabella királyné Fehérvárra költözének, már alig valami kivétellel reformálódtak. Ez bevégzett tény, meggyökerezett állapot volt, mit fölforgatni, a század' egyik legmerészebb országlára, Martinuzi sem igen bátorkodék. —

Másként állott a székely föld.

Itt, midőn Zápolya özvegye Budát odahagyta, még küzdött a régi tan az uj hiteszmékkel, noha ezek átalános győzedelme ama fölött rövid időn bekövetkezőnek játszék.

Illy határzó perczben ragadta kezei közé Erdély' kormánygyeplőjét György barát, kit közönségesen „fraternek“ „remetének“ neveznek.

Honunk történetét soha lángeszübb és erőszakosabb szellem nem vezette, mint e szőrruhásé.

Vannak bizonyosan olvasóim' koszorujában, kik a tanok' befolyását a politikára és közerkölcsökre szigoru nyomozás tárgyává tették. Hiszen e nélkül a történészet néha a Nilushoz hasonlit, mellynek hajókat repitő hullámait, gátszakitó kiöntéseit és termékenyitő iszapját ösmerik az emberek, de forrásait s első kutfejét nem: néha pedig a mesés Araethusához, melly Görög országban rejtezik földrétegek közé, s medrének leghoszabb részét tenger alatt folytatván Siciliában lép a világ külszinére.

Kik tehát együtt vizsgálták a tant nyilvános életünkkel, jól tudják, hogy az „ujjászületés“ korszakában, mellyben Pomponace a bölcseletet a vallástól, Macchiavelli a politikát az erkölcstantól különválasztotta és az emberiség két nagy táborba — az ó és uj eszmékébe

— vonult, Macchiavelli' dogmáinak a cselekvények' mezején töménteleu képviselői voltak, kik közül négy tünt leginkább ki t. i. Ximenes bibornok, V-ik Károly, II-ik Fülep és Martinuzzi.

Ezek a siker' szolgálójává tették az erényt, és a tények' eredményeit becsülték, nem erkölcsiségét.

Nálok a czél megszentelte az eszközt.

A „remete" Fehérvárra jövén, tüstént átlátta, hogy csak kegyetlenség gátolhatja meg a székelyeknek Rómától átalános elszakadását.

Nem kimélt tehát pallost s bitofát: sőt máglyatüzzel is tisztitgatá a hitet az eretnekség' salakjaitól.

Téritéseinek eredménye lön; mert a székely nemzetnek legalább egy része kiragadtaték az uj hittan örvényei közül.

De ő korábban gyilkoltatott meg, hogysem buzgóságának fanyar gyümölcsei is a véráztatott földből ki ne sarjadzottak volna.

A protestans székely meggyülölte a papi befolyást, idegenkedék a római hittől; mert ezekért családában vértanukat számlált.

Ámbár a vallások' egyenlő joga és szabadsága az alkotmány' sarktörvényévé vált; ámbár az egyház' vagyona köz tár' számára foglaltaték el és Erdélyben az ujitók már tulsúlyra vergődtek: ő még is szünetlen gyanakodék, ármányoktól remegett, borzada minden sötétruhás egyéntől és a papiros törvények' érvényessége iránt kétkedőn csóválta fejét.

Félelme alapot talált Báthori István inkább buzgó, mint esélyes tettében, ki a jesuitákat törvényeink' megtapodásával behozta.

E miatt a Báthori-családtól idegenkedtek székelyeink.

Ellenszenvök öregbült, midőn látták Alfonsonak az ifju Zsigmondra gyakorolt befolyását.

Az uj fejedelem regényem' évében még nem volt zsarnok, mint Néro vagy a szörnynek nevezett Iván.

Minden erőszakos tette csak a megyesi törvényczikkelyek' szétszakitása vala, és kicsapongásai a fiatal kor' kalandjainál sötétebb szinben alig tünhettek föl.

Azonban a székelyek — miután más főnök vezéri süveg után kezét kinyujtani nem merte — határozottan Boldizsár mellett voltak; mert ez, noha Báthori, de legalább nem törte fejét vallásos kérdéseken.

Érintvén a székely békétlenség' első okát, melly a jesuiták gyülöletében öszpontosult, térjünk a másodikra. —

Alig hiszem, hogy létezett volna Europában egy keresztyén nemzetnél több — mert a pogányok természetesen itt számitás alá nem jöhetnek —, mellyre a középidő hübéri rendszere köz- és magányjogi tekintetben századok' hosszu során át épen semmi befolyást ne gyakorolt vala.

S mellyik volt e páratlan nép, melly vallás és történészetnél fogva az europai országok család-szövetségébe vonatva; melly nyelv föld és közös uralkodók által egy mindig utánzásra hajló és kevés eredetiséggel dicsekvő nemzettel csatoltatva össze, — igen hosszas

ideig semmit nem kölcsönze át azon eszmékből, mik akkor korigényeknek, s azon intézményekből, mik korszükségeknek tartatának? Mellyik volt azon makacs?

Cantaber indoctus juga ferre nostra; *) melly saját erején s idegen minták nélkül fejtette ki jogrendszerét; mig testvére, egy sokkal nagyobb és függetlenségével szintén büszkélkedő nemzet már első törvényeit hihetőleg a frank capitularék' nyomán készitette és örökké, — inkább vagy kevesbé, sejditve vagy tudva — germán fogalmak' befolyása alatt élt?

Ezen különcz nemzet a székely vala.

Az ő jogöszvege két sarkelven nyugvék.

Egyik volt a személy' tökéletes egyenlősége: a székely nem ösmervén rangkülönbséget és szabaditékokkal biró polgári osztályzatokat. — Másik pedig a birtokjog azon sajátságából állott, minél fogva ehhez legkevesebb vegye sem ragadt azon hübéri viszonyoknak, mellyeknek utolsó lánczszemei a tömeget görböz kötötték, mig felső horgai minden saját — s főként ingatlan — vagyont a szent koronához kapcsolának. —

Szóval: a székelyeknél nem létezett idegen telken élő s ezért robótot tevő ember: azaz nálok nem volt jobbágy. És a birtok, magszakadás' esetében, nem a közügyészre, de a szomszédokra szállott.

Miután ezen állapotot minden tudós mesterszavak nélkül, mellyeknek regényben nem igen lehet helyök, emlitém, kisérjenek figyelemmel, nyájas olvasóim, néhány még népszerübben elősorolandó eszméken át.

---

*) Jármainkat hordani tanulatlan Cantaber. Horácz.

Miket fönnebb mondék igen kevés kivétel híján soha sem lön a törvénykönyv', s igen sokáig nem a gyakorlati élet' jogtárának levelei közül kiszakitva.

De a viszonyok' hatalma, ámbár alig észrevehető befolyással, csakugyan végtére meghasonlást idézett elő a papirosra irt és a tények által nyilatkozó jogokban.

Az elszegényedett székely, szabadon de magánoson, egyenlőség mellett, de pártfogó nélkül, hol lelt volna személy- és vagyonbátorságot, azon sivar korban, hol a nyers erő dult és a törvény igazságot szolgáltatni sem elég hatályos, sem elég őszinte és részrehajlatlan nem volt? Nehány négyszeg ölnyi földjén mit cselekedjék olly században, midőn a dusak szintugy gyakorolták az ököljogot, mint most a független állományok egymással és a banditák a társadalommal szemben; midőn amaz erkölcsi lény, mellyet polgári hatalomnak nevezünk, még nem nött olly óriássá, hogy a magános erők' aránylag liliputi világát tekintélyével félelemben tartsa, szigoru rendhez és szabályokhoz szoktassa?. — Mit tegyen, ismétlem, illy korban a szegénységre jutott székely?. Mondja-e, hogy ő ős-törvények mellett szabadon, egyenlőségben, pártfogó nélkül akar élni?. Ekkor tettleg helotává lön, kit minden üldöz, kirabol és senki meg nem boszult. Valósággal: ha ábránd a vagyonegyenlőségrőli tan, — mit én kétség alá vonni nem akarok —; akkor mostani hires polgárosodásunk mellett is, Gordius' boga, melly nem ösmeri a macedoniai kardot, azon kérdés: hogy milly móddal lehetséges, a kunyhót és a fölötte rongyos öltözetü embert szabaddá tenni? Most még a jogegyenlőség alá, ha fris és tartós életben akar maradni, na-

gyecska birtok kell; s a szabadság hasonlit a saskeselyhez, melly a sebző nyilvesszőkön felül csak ugy emelkedhetik, ha jókora teren átnyargalhat, szárnyainak erős lengületet adni.

S mennyivel igazabb e megjegyzés őseinkre alkalmazva.

A szegény székely tehát félredobta irott jogait, lemondott az egyenlőségről, melly testén sok sajgást, és telkén fölötlő csorbákat okozott, és hogy elélhessen, vagy hogy a katonai szolgálat' sulyától, melly e nemzeten fekvő közteher volt, szabaduljon, a szomszéd hatalmas urnak, ki őt védelmezni tudta, jobbágyává lön, csak tettleg ugyan, de annál korlátlanabbul.

Miután pedig öröködési törvényei a vagyon' eldarabolásának kedveztek, és a közép időben ipar által kevés szerezhetési forrás nyilt: igen természetes volt — ide számitva e nép' mindig éber függetlenségi vágyát is — hogy dusak csak lassanként támadhatván, ezen hübéri rabság későn vert magának erős gyökeret.

Azok, kik a történészettel bibelődni nem tartják haszontalan foglalkozásnak, vérmérsékök szerint gyönyörködhetnek vagy boszankodhatnak a sors' különcz játékán, miszerint épen az „ujjászületés' korszakának" — melly Konstantinápoly' megostromoltatásán kezdődik — első éveiben jutott a nyilvánosság és a magyar királyok' fülébe, hogy a székely nemzetnek szabadsága s egyenlősége már az életből kiköltözött és csak papiroson vesztegel.

Mikor Corvin, Merei Magyar Balázsot nyomozás végett hozzánk küldötte, valának közöttünk székely oli-

garchák és számos székely jobbágyok, kiknek állapotán, bő sajnálkozásai mellett is, keveset segíthetett a királyi biztos ur.

Tehát épen azon korszakban, mellyiek mostanig tartó forradalmai a szellem' függetlenségeért hozattak mozgásba, s több vagy kevesebb őszinteséggel vagy öntudattal, mindig a szabadságot és egyenlőséget törekedtek kivivni, — lön ösmeretessé hivatalos uton, hogy ezen nagyszerü jogok' Eldoradoja, a székelyföld' alkotmánya, — összedölt.

Azonban utolsó csapást, melly már nem annyira a lényeget, mint a formát illeté, Zápolya Zsigmond intéze rá; midőn a nagy székely földtulajdonosoknak önkényleg adományleveleket kezdett osztogatni, mellyek a fekvő birtokot magszakadás' esetében a koronára szállíták.

A fölhozottakból képzelik már olvasóim, hogy a székelyeknek regényem évében vallási sérelmökön kivül, nevezetes békétlenségi okok vala a törvénytelenül megváltoztatott földviszonyokban.

A szegények, kikhez lassanként számos beköltözöttek vegyültek, nem szerettek jobbágyok lenni; mert az irott adatok köztök földes urakat nem ösmertek el: a közép vagyonuak pedig gyülölték az adománylevelüeket, mert a székely föld koronajogokat nem tür, és ott igazság szerint, a büszke aristocratiának, melly szabaditékban keres fényt, nincs helye.

Alig lehet valami regényesebb, szellemibb és egy nép' becsérzetét jellemzőbb, mint a székelyeknek harmadik s legmélyebben sziveikbe vésett sérelmök.

Ez két várnak neve miatt gerjedett.

Zápolya Zsigmond alatt t. i. köztök rémitő forradalom ütött ki.

Erdélyben tán soha nagyobb nem volt a fegyvert ragadók' száma.

A székelyek tudták, hogy e fejedelem őket gyülöli.

Visszautasitának tehát minden kibékitési tervet, minden ajánlott engedményeket és Nyáradtőnél ütközetre került a dolog.

Zápolya győzött.

Ezen herczegkirálynak gyakran voltak különös ötletei.

Diadalmi oszloppal akarta nevét és a letiprott nép' gyalázatát örökiteni: de nem mindennapival, nem ollyal, mellyet csak a valósággal nagy tettek vagy a müvész' lángesze igtat a közfigyelem' és a kronika' ereklyéi közé. Ebben ő nem remélt s ez szeszélyét ki sem elégité. Neki egy mü kellett, kivitelben sajátságos, eszmében eredeti.

Tehát pártütök által és a harczteren nyert zsákmányból két fellegvárat épitetett a székelyhon' szivében s egymással szemközt. S megkereszteié e müveit.

Egyiknek neve lön:

„Székely támad"

a másiknak:

„Székely bánja"

Tréfaság vala ezen ingerlő ötlethez mérve Gesler' kalapja.

Minden lélekbuvár tudhatta, hogy e guny legharsányabb táragató fog lenni örökös lázzadásokra.

A magyaroknál nemzeti fölkelés' jeléül vérbe mártott kardot volt szokás hordozni: a hegyekkel átfont székely földön e helyett magasabb tetőken fenyőerdőket vagy famáglyákat gyujtott meg a hadi lelkesedés.

Nem vala-e, két mindig égő, mindig tettekre és sivar elszánásra szólitó tüzoszlop Zápolya Zsigmond két vára?

Mig e müvekből kő köven állott: addig az elnyomott lázzadásokból Poenixként születének újak.

Sőt még többre vágyék a megalázott székelyek becsérzete.

Ők nem elégültek meg azzal, hogy saját kezeikkel dulják szét e várakat. Szellemibb, magasabb elégtétel után sovárogtak.

Ki akarták csikarni, hogy a kormány rontassa el a gyalázat' és gunyoltatás' emlékeit; s hogy irásban, határozatilag legyen kimondva: nincs többé

„Székely támad"
„Székely bánja" —

Mig ez meg nem történik, a fönálló igazgatás alig számithatott nálok pártfogókra s a forradalom mindig igen. —

III.

Ennyi értesités után ismét kezünkbe vehetjük beszélyünk' kiejtett fonalát. —

Midőn Mészáros közel Manasse ötvös' boltjához Bodó Zsigával harczba keveredett, már a kék darabontok szökni akartak; a vén tömlöczőr pedig férfias elszánással hortyogott, hogy csak azon perczben ébredhessen föl s vegye észre az illanás' kisérletét, midőn hirtételre siető lábait megkötözheti és karjait gúzsba fonhatja kegyetlen komája.

Épen a határzó pillanatban zúdult meg az alváros. Verekedőink' jelszavait és üvöltözését tompává tette ugyan a távolság; de még sem nyomta el annyira, hogy félni ne lehessen, miként a vár népe, s különö-

4*

sen pedig Márkházi, kinek palotája a töltésen feküdt és a sánczbörtönök' közel szomszéda volt, föl fog ébredni.

A „kék darabontok", kik — mint mondottuk — különböző vidékiek, félelem és ellenkező tervek közt hányatának.

Mindenik átlátta, hogy a véletlen zaj eddig csak bátor tervöket rögtön vakmerésszé tette.

Mert ha szintén Márkházi és a várnép háborithatlanul fogna is alunni, mit teljességgel nem lehetett előre tudni, nincs-e fölzaklatva a piacz szomszéd utczáival együtt, nem veszi-é észre s gátolja meg a csoportozat szökésöket?

Ők vagy a szentgyörgykapun távozhattak, melly a piaczra vezetett, s ez vala az egyenes ut —; vagy pedig a kis török-kapun, hová csak a váron át juthatni, mi igen veszélyes kisérlet lett volna: ha t. i. nem tökéllék el magokat a sánczon nagy kerüléssel s időpazérlással oda csuszni.

Mit cselekedjenek tehát?

A csikszékiek a jesuitak' behozatalát és a fejedelem buzgóságát, melly legközelebbi anyag vala békétlenségekre, nem tarták eléggé fontosnak; mert ők romai hitüek voltak. A többi sérelmeket szivöken hordozák, de midőn mérlegelni kezdették e rendkivüli meglepetés közt a maradás' és távozás' veszélyeit, hajlandóvá lettek, inkább kiszenvedni azon fenyitést melly társaiknak szökése miatt, rájok is, mint gyanitható bünszövetségesekre hárulhat, hogysem magokat a hazaillanás sorskoczkáira kitegyék.

A többi székelyek ellenben ujhittan melletti buzgóságtól ösztönöztetve, inkább akartak tönkre jutni, mint illy határzó pillanatban, „az ur' szöllőjének mivelésétől távol maradni."

Ők tehát okvetlen szökni szándékoztak.

Utoljára abban történt megállapodás, hogy a haladni akarók, a török kapun osonjanak el; mig a maradók legalább két egész óráig észre nem veendik távozásukat.

Lön tehát folytonos csuszás és lappangás a nedves várárkokban, olly nesz nélküli, hogy még a bátor Guzmán lovag is — ki egyébaránt éles fülekkel birt, nem a félelem miatt, de természeti adományból — csak akkor figyelmeztethette társát valami ólálkodó mozgásokra, midőn a szökevény dandár' vezére, nehány ölre a török-kaputól, hol a két müvész állott, fölüté fejét.

Gengának mennyi reményét hozta kétség alá e kiemelkedő fő! — mert nem volt sem a Pierroé, sem a szeretett fogolyé. De aztán mint tágult viszont ki szorongó keble, midőn a második harmadik lappangó is elétünvén, bennök „kék darabontokra" ösmert! —

Tehát csakugyan sikerült tervök!

Guzmán hasonló érzésekben osztozván, a kapu mellől, mellynek sötét árnya alkalmasint fedte a két müvészt, kilépni akart, hogy a szökevényeket, miután köztök hivé Sennót is föltalálni, lovagi karjával és biztatásaival segedelmezze: de Genga visszatartoztatta; mert eszén, tolongó indulatainak fergetege közt is, megvillant, hogy Mészáros gátoltathaték szándéka' teljesitésében, s ekkor a „kék darabontok" nem tudván semmit

az öszveesküvés' ezen mellékágáról, őket még mielőtt magyarázatokba elegyedhetnének, olly mogorván fogadhatják, mint rendesen egy nagy merénynek meg nem hivott tanuit szokás.

Még ovakodóbban elrejteztek tehát.

Percz percz után mult koronként egész tárházát a reménynek nyitva föl és zárva be.

Fő főt váltott föl a kapuhidnál, egymást segitve alakok emelkedtek ki, kezek nyultak alá a homályból bontakozó lényekért, megnépesült a tulsó tér — s ah!, e menekvők közt nem vala Senno!

De új nesz suttog az árkokban . . . . . a régi jelenet ismételtetik . . . . . oh!, e pillanatok a vonagló remény végdobbanásival! . . . . többé semmi zaj . . . . a „kék darabontok" gyorsan távoznak . . . . a két müvész előlép . . . . perczek jönnek ólommal terhelt szárnyakkal, lomhán, resten, mintha az időmértéket egy gunyoserő, mint az aranyat, végetlen hosszu szálakra tudná kinyujtani . . . . csend! mindig e gyilkoló csend! . . . . semmi közelgés . . . . semmi zaj a várárkokban . . . . Genga a törökkapunál hagyván Guzmant az őrhelyre siet. Itt minden rendén van; fegyveres „kék darabont" őrzi a börtönt. Mészáros' lakához fut: ez zárva. Pierro sehol. Minő éj volt!

A bátor Guzmant, ki mély kötelességérzetből a kapuoszloptól egy lépést sem tágitott, a Battista' vezérletére bizott tartalék-csapat, mellyet aggodalmai odavezették, vive el magával.

Másnap ezer változatokban nyargalta a várost át a megszökés' hire.

Némellyek szerint a főhadvezér' titoknoka egy kis, fürge és csellembogos lény, intézett el mindent. Mások Márkházit keverték a tervbe, ki rég óta két pad közti helyzetben volt, s most a fejdelem' kegyében — mint állittatik — még inkább sülyedvén, hogy föntarthassa magát az ellenzékkel lépett szövetségre.

Mások meg egy álarczos alakról beszéltek, ki órákig sétált a törökkapu előtt, fegyveresen és földig érő kaczagányban. Termete magos és sugár; modora parancsoló volt. Koronként elburkolt lények közelitettek hozzá, hihetőn rendeléseket venni. Midőn kettőt ütött éjfél után, megjelentek a „kék darabontok" levett föveggel hallgaták utasitásait és olly lassan s könnyü lelkiösmerettel távoztak, mintha épen kötelességet teljesitének. De miért is féltek volna? Holott az álarczos úr lehetett-e más, mint Báthori Boldizsár, kinek a palotaőrök is tartoznak engedelmeskedni; mert ő a fegyveres erő' vezére?

Voltak végre, kik érdekes keveréket csináltak a fönnebbi véleményekből, s az elszökés körül Markházinak, a kis titoknoknak és Boldizsárnak egyiránt fontos szerepet osztottak ki. Igy a történet bonyodalmas, csattanó, és meglepésekben dús lön, s olly füszeres táplálékot nyujtott a tömeg' szájizének, hogy utoljára sajnálkozás' tárgyává törpültek, kik korlátolt eszök miatt az egyszerübb magyarázatot pártolták; mert nem nevetséges-e — mint a nép közül egy elmés fő megjegyezte

— hogy csügerrel elégedjék meg az, ki rózsamáli bort is ihatik? —

Ha valaki elmondotta volna, miként a titkos nyomozat, melly még hajnal előtt kezdődék, sok faggatás után csak annyi eredményhez jutott, hogy a palotaőrök régóta valának állandó közlekedésben a békétlenebb székely vidékekkel, s tehát idegen izgatás nélkül is odahagyhatták a fegyvert és szolgálatot: ezen hirt a nép vagy badarnak vagy ámitónak tartaná; mert a szenvedélyek már föl voltak izgatva, minden félni vagy reménlni akart s nem könnyen vált volna meg olly érzésektől, mellyek napestig megovták kedélyét az élet' unalmai- s egyhanguságától.

Aztán egy körülmény bő vizet hordott a gyanakodók' malmára.

Boldizsár t. i. noha tán kevésbé számos de sokkal fényesebb kiséretet tartott, mint a fejdelem.

Ezzel ő rokonát akarta ingerelni; azonban rövid időn több fejlett ki belőle palotalármánál: mert még azok is, kik apró koczódásait elnézték, sőt a hatalommali visszaélés' ellensulyának tartván, szivökben pártolák, — most megdöbbenének.

Aggasztó vala egy tábormagvat látni olly főnök körűl, kinek népszerüsége, — s mint közönségesen hitték — becsszomja, mihelyt a külviszonyok s főként a fényes kapuvali összeköttetések engednék, megfoszthatná Erdély' választott országlóját a fejedelmi süvegtől és vezérbottól.

A kormánygyülés tehát hatállyal akart föllépni, mit Boldizsár — ki szenvedélyei s könnyelmüsége mellett is

finom tapintattal birt — az által előzött meg, hogy palotaőrei, nagyobb részét Fehérvárról eltávolitá Fogarasföldre, melly noha névvel nem, de valóságban egy kis független herczegség volt.

S ime, most neje e csapattól kisértetve érkezik meg s nem épen akkor-e, midőn a fejdelem börtönnel kezdi üldözni egy müvész' személyében a Boldizsárhozi ragaszkodást?; midőn a pártgyülölség fölizgatva és átalkodott küzdelem közt van; midőn végre a fölbontott rend, s megtágult függés egy nagy merény' álmait perczek alatt valósággá, reményeit követelésekké, tényeit joggá változtathatja?

Ki ne hinné — volt a tömeg' egyszerü okoskodása — hogy Boldizsár' testőreinek megjelenése a Zsigmondéinak eltünésével kapcsolatban van?

Az egyik délelőtt, másik az nap éjfél után történt, — s függhet-e nehány óra az okok' és következmények' szorosabb lánczolatán, mint e rövid időköz?

III.

Illy nézeteknek hódolt a városberek' vasárnapi közönsége is, melly többnyire saját mühelylyel biró mesteremberekből és hatalmas főnökök' védelme alatt álló kisbirtokosokból alakult.

Vendégeink a korcsma előtti padokat foglalták el.

Senki sem akart a szobákban űlni; mert a lég tiszta és enyhe, a fák árnyasok s még most is virágzók voltak, a Tövis és Borbánd felé vezető két ut pedig olly élénk és a városberek annyira körülhálozva a közlekedés' apró fonalszálaival, hogy mindennek szabadba kelle vágyni.

A kisded asztalok, — mellyek részint hoszacska vonalban, részint terepély fák körül magányosan, vagy

árnyasabb erdősátor alatt csoportozatban állottak, — többnyire már el valának látva vitatkozó egyénekkel a politizáló közönség' azon öszvegéből, mellyet helyzete vagy vérmérséke még tettleges föllépésre nem igen csábitott, s melly pártzászlókhoz vonult ugyan, de kedélyébe mostanig csak annyi izgalmat szivott, mennyit hajlandóbbak vagyunk nagy szavakban kiönteni, mint titkolozó tervek és mogorva arcz alá rejteni. —

Noha e tömeg a vendéglő előtti tér' rendezésénél fogva apró társaságokra oszolván, közösön egy beszélgetést nem folytathatott; még is alig vala asztal, mellyen más kérdések, más remények és aggodalmak tárgyaltatnának.

Mindenüvé befurta magát a két rokon' viszálya, hogy ne engedjen egyébre vonatkozó eszméket fölmerülni.

Boldizsár és Zsigmond: e két név uralkodék a kedélyeken.

Hozzájok lön kapcsolva — mint gályarudhoz a rabcsoport — minden ötlet, érzés és vágy.

Főként a mult éji esemény volt szőnyegen.

Ha valaki a számos négyszög és kerek asztal' tagjainak szanaszét hullatott nézeteit fölgyüjtötte volna, hogy — mint most a hirlapirók és országlárok szokták — a népkedély', népérzület' és népbölcseség' elhintett rózsa- és rozmarin-levélkéiből kifőzze azon szeszt, mellyben öszpontositatik a lombikba gyurt anyagok' illata és ereje, t. i. a közvéleményt: ekkor tüstént méla bánattal bucsúznék a negyven éves békétől s legfelebb 24 óra alatt táragatót fuvatna, hogy a nem-

zeti fölkelés maga idejében küzdhessen a szétáradt lázzadással.

Mert a tömeg' véleménye szerint kétségtelen volt, hogy a székelyek fegyvert fognak ragadni, s hogy Boldizsár soká nem késhetik velök szövetkezni.

Pierro ösmeretlen signorok közt egy kerek asztalka mellett ült.

Roszkedvü volt és kevés részt vett a politikai vitatkozásokban.

Lehet, hogy az álmatlanul töltött éj is hatással vala rá: azonban mogorva szeszélyei, szórakozása és sötét mélázatai mélyebb kutfőből eredtek.

A tennapi esemény nem akart fejéből kiköltözni. Ott ült agyában, — mint a pók űl hálója' közepén — uralkodván az idegek' legvékonyabb szálain is.

Pierro sajnálja ugyan Sennot, de ezen érzés kevés zajt okoz keblében; mert bajazzónk' világnézete két tökéletesen ellenkező tengelyen forog.

Ő először állhatatosan hiszi, hogy a lorettoi szüz minden bonyodalmon segithet; másodszor pedig meg van győződve, hogy kit a végzet kötélre szánt, az nem fog vizbe fuladni: következőleg neki a csodákróli hit reményt, a végzetszerüségrőli tan pedig mindig resignatiot nyujt. Kell-e ennél több?

Bizonyára földi boldogságunk' tetőpontja e két rendszernek egyesitéséből áll.

Ne gondoljuk tehát, hogy a jámbor Pierro még telt serleg előtt is a felebaráti szeretet' szivdobogásai által válnék elfogulttá.

Oh'! nem.

Miért ő busong, nem a Gyulai Pál urrali vitály; mert ő e kérdésben az ellenzék' nevezetes egyénisége ugyan: de talán főként azért, mivel a két müvésznő, kiktől mellékes jövedelmei függenek, szenvedélyesen pártolják — legalább köztudomás szerint — Sennot.

Bajazzónk' komorsága az önzés' bő forrásu kutfejéből serked.

Ő t. i. büszke volt arra, hogy a müvész és müértő világ' legelső fifikusa.

Azonban midőn a diák' föllépését és modorát korán reggel, mikor a hajnal hűs szellője megfrisité homlokát és kiszellőzteté gondolatait, ujra fontolgatás és mérleg alá vette, kénytelen vala sejditeni, hogy az eclecticus bár a föld' hátán legügyetlenebb lénynek látszék, hihetőleg kijátszotta Guzmán estélyének minden tagjait, s igy őt is.

— Szent Györgyre! ki nemes Alsó-Fehérvármegyének védnöke és kétség kivül a lorettoi szüzzel közelebbi viszonyban áll!, Pierro már gubó lett s csak fityeg a gentiluomok társaságában; mig Gergély signor tátott szájával Luczifer után tán legtöbbet tud bekalánozni a pokol' főzelékéből!

Illy felsohajtás és önvád után egy lélekzettel egész meszely rózsamálit nyelt el bajazzonk, és két könyökére támasztva fejét olly fájdalmatlanúl és akkora közönynyel

nézett a vitatkozó társaságra, mint a szentkönyv' két rögtönözött sóbalványa a lángoló Gomorhára.

Egyszerre erélyes lökéseket érez oldalbordáin.

Visszatekint.

Mellette Genga áll.

— Ah! Signor: minő meglepetés? sziveskedjék mellém ülni, itt üres hely van.

— Barátom!, válaszolá Genga suttogva, hozzá ne nyulj poharadhoz s töröld le minden ködöt homlokodról. Fontos dologban jöttem; ép ész kell rá. —

Genga zsebéből kivette s átadá Sofronia' iratát.

Pierro ujja' végével fölemelvén a levelkét először pecsétét s aztán czimét megnézte.

— Ki gondolta volna? sohajtá.

A rendező érzé, milly sok megalázó eszme öszpontosult e kérdőjeles három szóban.

— Ön téved, mondá elfojtott boszankodással, ha hiszi, hogy azon vetésbe akarnám sarlómat vágni, melly kizártan kegyedé. Nem, édes Pierro!, csak a tennapi balesetet kell jóvá tennem. Ez minden. Szerelmi postának már igen nehézkes legény vagyok.

— S kihez vigyem a választ? A kisasszony, mint kegyed közelebbről mondá, kissé elfogult irántam.

— Én is átvehetem. De siessen.

— Még várhatunk egy pár órát, válaszolá Pierro visszahelyezvén föveget, mellyet az asztalról fölvett volt, és a levelet óvatosan rejtvén oldalzsebébe. — Már délkörülig az én Signorámat a remény' és aggály' hullámain kell libegtetnem, — mert ime a tábornok! (Ekkor ujjával a Tövis felé vezető útra mutatott). Egyébaránt

— folytatá —, ha a boldogságos szüz is oldalamnál lesz, ugy remélem intézhetni e kedves apróságot, hogy Sofronia kisasszony sokszor elfogja magában mondani: a jámbor Pierro!, a becsületes Pierro, a szolgálatra kész Pierro!

— Kérem önt, szól kevés zavarral Genga, többet nem tenni a levél' egyszerü átadásán kivül.

Pierro kémlő tekintetet akart volna vetni Gengára, melly fölvilágositandó lenne őt azon kétes szerepről, mellyet a rendező úr a müvésznő' szivdrámájában most először kezd játszani; de e szép eredménynyel kecsegtető vállalattól magokhoz ragadták minden figyelmét a városberekben rögtön támadt mozgalmak.

Báthori Boldizsár, — kit a bajazzónak éles szeme korábban észre vön, mint a többiekė — ügetve érkezék azon félhold alaku kanyarulatba, mellynek közepe alig vala tiz öl távolságra a berek' ülhelyeihez.

Az ifju főnök igen egyszerü öltözetben vala és arcza titkárja' felé volt fordulva, ki az út' másik oldalán valamivel hátrább maradván, egy kisded fekete ményt tomboltatott, mellynek erős szája a zablának csupán legkonokabb elő- s visszarángatások közt engedelmeskedék.

Noha Boldizsár — mint mondám — csaknem egészen hátrahajolt és kondor rövid fürtü, előddüledt ajaku, keskeny arczu s mórbarna szinü titkárjának erélyes müködéseiben látszék gyönyörködni; noha ruhája, a közönséges szokás ellenére, nem igen volt uriasabb egy tiztelkes nemesemberénél s paripája is — bár keleti vér — hires ménesének másodrendü terményei közé tartozott: még is a városberek' közönsége tüstint ráösmert

Erdély' legdelibb növésü s legkecsesebb modoru leventéjére; azon szőke ifjura, kinek arczán minden föltaláltaték, mi a Báthoriak' családvonalaiban erélyes, méltóságos, parancsoló volt, de e kinyomatoknak hideg, szilárd, sőt néha durva bélyege részint a formák' szabályosabb, s öszhangzóbb aránya által, részint egy könnyelmü, életvidor, s ollykor gunyoros kedélynek változó arczjátéka és szinélete közt tökéletesen elenyészett. —

„A főnök!, a főnök!: kiálták többen.

„Le a süvegekkel! Éljen!, hangzék valamellyik asztal mellől.

Nagy mozgás lön.

A nép felrobbant a padokról.

Egy makacs Zsigmond- pártunak szomszéda leverte kócsagtolas kalpagját.

Mig nehányan méltatlankodni, dohogni és vitatkozni kezdettek, a tömeg az ut felé tódult."

Boldizsár már azon félabroncsnak, mellyet a Tövisre vivő utvonal a berek mellett alkot, legmélyebb pontjához érkezett.

Ekkor a nép huzamos, szünni nem akaró, rivalgó „éljennel" fogadta, föveget kézbetartva és a lelkesedés' kitörő jelei közt.

A tábornok kissé feléjök fordult, kissé barátságosan mosolygott, kissé bólintott fejével, s ezen kétes bókját kiegészitendő kezét talán egészen kalpagjáig emelé, s azon — mint sokan gyanitják — valamicskét mozditott is.

Igy fogadván el népszerüségének megszokott adóját, lovagostorával paripájának aranyszin sörényét legyintvén, sebesen ügetve távozék. — Titkárja pedig, ki az ujongatások között jelent meg az utabroncs' másik párkányán, olly ügyességgel, mint a műlovagok, viszszakanyaritván derekát, barettjével, mellyet lelkesedve forgadott, nehány udvart irt le feje körül és extasissal hajlék meg egész nyeregkápáig, mig fekete méne, mintha vércsepjeit Belzebub korbácsolná, iszonyu ágoskodások közt tüszkölve és farolva haladott előbb előbb!

Ennyi volt az egész jelenet: de a tömeget villanyos szikrák járták át. Nem kapkodott soha a pórnép zajosabb örömmel azon ezüst után, mellyet koronazáskor szór szét a palotájába visszakisért uralkodó, mint a minő kéjjel gyüjté öszsze és számlálta föl a városberek' közönsége Boldizsár' kegyének apró pénzecskéit — a mosolyt, a bókot, az arcz' vidor kifejezését és a többi alig észrevehető jeleket, mellyekből — mint állittaték — világosan kitünt hogy a tábornoknak leirhatatlan gyönyört okoz a fehérváriak' őszinte és ernyedetlen ragaszkodása.

Ugy látszik hogy a népszerűzég egy szép s kaczér leányhoz hasonlit, kinek legtöbb imádója akkor van, ha tud közönyös sőt igazságtalan lenni irántok.

IV.

Míg a tömeg' nagy része a Boldizsártól fölvert porköd körül ámolygott; míg azon tekintélyes kisebb szám, melly Zsigmond' ügyét pártolta, mélyebben néze a kupák' fenekére, mint különben tette volna, és mogorván hallgat; a közben Genga távozik s Pietro visszavonúl űlhelyére, gondosan megtapogatván kezével bal zsebét, mellyben Sofronia kisasszony' levele hevert.

A bajazzó épen a rózsamálival telt üveg' aranyszinét nézte és derültebb kedélylyel vizsgálgatá a szeszgyöngyeket, mellyek azon titkos kincsekkel merűltek föl, mik varázs-erejöknél fogva minden bú' temetőjét s minden öröm' melegágyát szállitják keblünkbe: midőn a szomszéd asztal mellől, épen háta mögött vékony hangon e rimek kezdenek pengeni:

— Három szeretőm van.
Kettője csintalan:
A harmadik méla,
S érzeleg untalan. —

Vissza néz, de egy magos és széles termet, melly a két asztal' közét elfoglalva tartja, nem enged semmi további kilátást.

Fölkel, mert a dalárban Gergely diákot véli, a hires ecclecticust és kétkedőt, kinek sok magyarázat alá eső társalgása, mint sejteni lehet, tegnap kissé nevetséges szerepet játszodtata az ügyes bajazzóval.

Pierró, mindent tudni s aztán leszámolni akar. —

Épen ekkor tért vissza a nép ülhelyeire, s mig müvészünk a tolongás közt rést nyithatott a vékony hang még ezen verset énekléi.

— Kit vezessek nőül,
Büszkén ennyi szivre,
Hogy legyek hű társa,
A szent esküvőre?

— Ej, Signor!, önnek olly vastag bőre van, mint a rinoczerusnak, kiáltá Pierro, a müvész, Gergelynek a bölcsnek, oldaláig jutva. — Bocsássanak meg önök nyersességemért, folytatá egy gentiluomo nyájas arczával az asztaltársasághoz intézvén többi szavait. Én nem szoktam az illedelemnek könnyen hátat forditani; de mit mondjon a legsimább modoru ember is, midőn ezen tudományos férfiu a közelebbi éjen olly sok zavart csinált s most épen azon verset dudorászsza, melly leghamarább visszaemlékeztethet tegnapi ármányaira.

Illy nyilatkozat után eszébe ötlék müvészünknek, hogy nem igen tanácsos hosszason fejtegetni a Gergely által — mint gyanitani kezdé — ravaszul zátonyra vezetett terv' mivoltát, s hogy czélszerü, mig tovább szonokolna azon gyülekezetet, mellyhez bocsánatkérését intézte, kissé szemügyre venni.

Körülnézett tehát. Legelső, kivel pillantása találkozék a Gergely' hátát fedező magas és zömök férfi volt. Ebben ő tüstént a pinczegádor mellől Báthori Boldizsárt nagy szorgalommal éljenező óriásra ösmert.

Alig forditá a buzgó honfiról szemét tovább, midőn az asztal' szögletén olly lényt vön észre, ki ha visszaemlékezései nem csalják, igen hasonlit egyik hetyke betyárhoz Bodó Zsiga' dandárából, sőt — ha nem téved — talán épen ahoz, kinek merész előnyomulása kényszerité őt a csata' fejleményeinek körülményes vizsgálatával fölhagyni és földalatti pinczékben Senno' holdog jövendőjére poharakat üriteni.

Ezen látmányokra gyanuja olly mértékben növekedék, mint arcza fehéredett és mozgékony vonalai élénkültek.

A diák pedig kiemelte anda fejét két tenyere közül, megszünteté dalát, mellyet Pierro' érkezése után még folytatott volt, — de egy macskadorombolásnál alig emeltebb hangon — és tudós redőkbe vonván homlokát, szólott: igaza van becses barátom, mi a vastag bőrt illeti. Mert az embert három különböző név alatt olly széles és szijas lepel fedi, hogy a müvészi tökélylyel alkalmazott bastonnade is ritkán jöhet közvetlen érintkezésbe husunkkal. Méla eszme ugyan, de fájdalom, két-

ségbe alig hozható, miszerint a szerény bölcsnek és a szemérmes leányzónak is tulajdonkép vastag bőre van.

— Én Signor, ezt csak erkölcsi értelemben vettem, s minél inkább késnék ön tegnapi magaviselete fölött szellőztetni a titok' kárpitját, annál szükségesebbnek látnám ismételni, sőt még erélyesebb kifejezésekkel is megtoldani.

— A mint becses barátom sok csinnal szerkesztett előadásából észrevehetém, föl vagyok szólitva, rövid rajzát adni a mult éji történeteknek. Midőn kegyed — mintha Jarcham zsidó hét varázsos gyürüi közül egyiket ujjára huzta volna — rögtön láthatlanná lön, én és Mészáros ur kellemetlen érintkezéseknek valánk kitétetve, s nem csekély vigasztalásunkra szolgált, az utczákon támadt zaj' és futkosás, melly a városhajduk' megjelenését vonta maga után. A bátor Mészáros Bayard lovagként küzdve, én pedig, mint a romai költő, relicto non bene clypeo, *) a rendőrség' körme közé estünk. Egy pár órát rosz száláson töltének. De hajnal hasadtával szükségesnek hivém, nevemet fölfedezni; mire a hajdukapitány ur megujitott engedelemkérések közt bocsátott szabadon előbb engem, s aztán kezességemre Mészárost, ki föntartván jogát a törvénytelen letartóztatás iránti keresetre, és a költség s fáradságok felől szabadkozván, méltósággal vonul' közel fekvő nemesi curiájára, hol most hihetőleg nyoszolyájában s kedves élete párjának ápolásai közt, minden perczben meglelhető.

Pierro emlékezvén, miként épen megszaladásakor

*) Illetlenül ott hagyva paizsomat.

ragadták galléron Gergely diakot, kezdé hinni a bölcsnek ártatlanságát. Voltak azonban még föl nem világositott pontok, mikről szintén tisztába akart jöni; noha átlátta, hogy ezek' körülményes tárgyalása nem a nyilvánosság' birószéke elébe való.

Egy meszely bort rendelvén tehát Gergely baloldalán helyet foglalt, s közönyös beszélgetések után lassu hangon tudakolá:

— De, Signor, hogy fejtsem meg, hogy kegyed a hátunk megetti óriás inditványozására, ámbár a fejdelem' zsoldjából él, Báthori Boldizsár ő nagyságát éljenezte, s igy legkedvetlenebb bonyodalmakra alkalmat szolgáltatot.

— Ezen természet fölötti tüneményt, becses barátom! a peripatheticusok' szempontjából lehet legkönnyebben megmagyarázni, válaszolá Gergely diák, jobb kezét a müvész' vállára helyezvén. Tehát, Pierro ur!, tudja-e ön, mi, a quintessentia?

— Valami erős ital, s más eféle, szóla a bajazzó.

Tagadom. A quintessentia azon képzelhetetlen valami, mellyet a bölcsek ötödik elemnek, eszmének, titkos tulajdonnak, lappangó erőnek, a biblia pedig igének nevez. Nélküle a négy elem, — a viz, tüz, lég, föld — még semmit nem érne, és lustán nyugodnék hatás 's ellenhatások nélkűl A' quintessentia okozza, hogy a' magnes a' vast magához vonja, a' fekete mákvirág füstje fölidézi a ördögöket — természetesen okkal s moddal — és a Krisztuspálma az angyalokat. Ezt csak hinni kell; mert megérteni ugysem lehet.

— Igaza van a Signornak, válaszolá Pierro.

— No lássa, becses barátom, ezen quintessentiából különböző adagokat dobott az isten szivünkbe, s általa föltámad a rokon- és ellenszenv' ösztöne, s harczol keblünkben e két szenvedély, vakon, kibékülés s fegyverszünet nélkül. Érti-e?

— Nem egészen; de mit sem tesz. Folytassa csak tovább.

— Bennem, becses barátom!, két nemü quintessentia van Egyik mondja: havanként kikaptad zsoldodat Zsigmond fejdelemtől, pontosan, nyugtatvány mellett; törd be tehát fejedet érette. A másik szól: legalább mikor részeg vagy, éltesd azt a szegény Boldizsárt is. Érti e ön.

— Kezdem fölfogni, szóla Pierro.

— Én a másodikot gondosan betakargatom a kötelesség' figefa-leveleivel; de ki tehet róla, ha néha láttatja meztelen oldalbordáit?

— Oh!, senki sem, válaszolta Pierro.

— Becses barátom!, mentségemre még csak azt kell megjegyeznem, hogy vannak bizonyos mediumok, vagy magyarul szolván, közvetitő eszközök, melylyek gyakran fölpuffasztják, mint komló a kovászt, a' kicsiny quintessentiát. Illyen volt Guzmán lovag' érmelléki bora, önök' rajongása Boldizsár mellett, s hogy többet ne emlitsek, a most hátam megett nyuladozó óriásnak stentori hangja. Mért szégyeljem bevallani: a parányi quintessentia, melly szurkálta oldalamat, a nemzeti hadak' tábornokát éljenezni, legyőzte a nagyot, a kötelesség' érzetének alapjaira diszesen fölemelkedőt? Vessen rám követ az, ki hihetlennek találja, hogy a törpe Dávid

agyonüté az izmos Goliáthot. — Illy kalandos tulajdonai vannak a bölcsek' ötödik elemének. Végtére is minden az áskálódó rokonszenv' törvényeiből folyt, s ha vétkeztem, az először ön', másodszor az érmelléki palaczk', harmadszor a stentori hang' és a lelkesitő körülmények hibáiból történt. Veszi e észre?

Pierro egy tudományos okot legalább annyira becsülvén, mint egy érthetőt, még csak az utolsó nehézségét akarta elháritani.

De miként van, sugá, hogy olly baráti viszonyban találom, a két párt fő szerepvivőit, mintha tegnap kék foltokról szó sem lett volna?.

— Alapos észrevétel, becses barátom!; de meggondolta e, hogy itt e berekben, minden megihatja borát, ha kifizette, vagy a korcsmárosnál hitele van? Aztán:

„Most ha együtt lelt a jó szerencse,
Társ a társra poharát köszöntse,
Nem tekintve párthitét.
De ha harczban lessz találkozásunk,
Vérbetükkel jegyzi meg hű kardunk
A közügynek ellenét": ezen nézetnek kell különválasztani egy ügyes hazafi' korcsmai szerepét az országlatitól.

Pierrora kitünő hatást gyakorolt a diák' szónoklata. Mihelyt müvészünk nem volt kénytelen hinni, hogy vele játékot üztek; mihelyt hiusága, melly leginkább a külső ügyesség s furfangos ész utáni hirre áhitozott, nem látszék megsértetve: ismét tág tért engedett keblében az eclecticus iránti rokonszenvnek.

Gergely kifogyhatlan volt a majd sugdosó beszélgetésben. Arczizmait annyi felé vonta, hogy azokról egy müvész egész albumot készithetett volna a legérdekesebb torzképekkel, s viszont egy másik — ki a szomorut és meghatót választá tanulmányul — lemásolhatná a mardosó bú' és szende mélázat' minden bélyegeit.

Ezen változatos müködések közt a diák sem derekát, sem kezét nem hagyá nyugodni. Majd székén feszengett, majd keresztbe ült vagy az asztalra kinyujtá lábát, majd a kancsók mellé heveredett és előbbi ülhelyét zsámolyul használta. Kezével pedig — mig vitatkozék — hol Pierro mellénygombjait huzogatta, hol a müvész' vállát veregeté, hol közelebbre vonva annak nyakát, s fülbesugdosott.

Az élénk társalgás miatt könnyü volt észre nem venni, hogy a vendégek már többnyire haza szállingóztak, s hogy a hátmögötti óriás, — ki eddig is bölönyhangját csak óra negyedenként hallatá — odább állott, mig Bodó Zsiga az országut mellett emelgeté fövegét egy nagy szakállu és szeszélyes öltözetü úr előtt, ki — mint látszék — neki sok czerimónia közt valami apró bőrdarabokat ajándékozgat.

— Ah, az astrolog!, ujongatá Gergely diák, megdöfvén Pierro' oldalát és az országut felé mutatva. Ezen májbeteg méla bagoly — folytatá nevetve — tegnap ismét jövendölt s mint hallám, a Báthori családból kettőnek huhogott szép versekben erőszakos halált. Miután András a vármiai püspök, mint belső ember, hihetőleg olvasóval kezében és az utolsó kenet' diszes szertartása

után költözik Camael, Haniel vagy Raphael archangyal' oldala mellé; miután a váradi kapitány meg nem érdemli, hogy rája az égi jegyek különös figyelmet pazérolljanak: ki ne látná át, miként a derék astrolog Zsigmond fejdelemnek és Boldizsárnak igérget zsinort, pallost, vagy tőrt? No ezt könnyebb mondani mint megérni. Mert a forradalmak, köztapasztalás szerint, meleg napokat többnyire csak a szegényeknek okoznak, a nagyok csendesen bevárják és leszedik a termést az események' mezejéről, mellyet mi csontainkkal, mint illik, jól megtrágyáztunk. Ez, becses barátom!, a legtökéletesebb világ' legbölcsebb rendszeréből foly. . . . . No, de lássuk, micsoda talizmanokat árulgat Farkas István uram? Mennyire modorát ösmerem, ha K, Q, X, és Z uralkodnak a bőrdarabokon, akkor betegségek elleni óvszer, mert e jegyek a négy elemmel vannak titkos viszonyban. Ha rajta zsidó irás hever, gazdasági kérdésekre vonatkozik, mert a mi astrologunk zsidó betüket használ a zodiacus' számára; ha végre chaldeai czirádák vannak talismánján, ez politikai természetü, és szerencsecsillagzatunkat magyarázza. — Menjünk, siessünk hozzá.

Gergely illy szavak közt karon ragadá és magával vonta Pierrót, ki minden bátorsága mellett, aggódva közelitett a daemonok' titkárjához.

V.

Farkas István hátra tett kezekkel, alámélyedő fővel és lassu léptekkel sétált, s minthogy már kiosztogatá talizmánait és a nép haza-takarodott, azon álmodozásokba merült, mellyek a titkos tudományok' avatottjait, ha mesterségöket csalásra és ámitásra is használják, szintén meg szokta lepni, és gyakran ragadja öszinte s bősz lelkesedésre. Az astrolog háta mögött lépteket hallván viszszafordítá hosszu, barna, csontos és mellig érő ébensötét szakállal boritott arczát.

— Szent férfiu!, szól a diák egész illedelemmel, ne nehezteljen, ha ezen érdemdús barátommal, — itt Pierrora mutatott — kinek ballábába egy kis köszvény akar költözni, zavarjuk önnek magosabb lényekkeli tár-

salgását. Neki olcsó s még is talizmánra volna szüksége.

Pierro, minthogy nagyra becsülé ép tagjait, tréfából sem vágyott a rokkant és kimustrált egyéniségek közé soroztatni; a bölcsre tehát feddő tekintetet vetvén, legrövidebb czáfolatul bal lábával fülét nehányszor megvakarni szándékozék; de Farkas István éles, basiliscusi szeme, melly homlokán és arczán már kezdé kutatni a sorscsillagok' titkos irását, nemével a parancsoló igézetnek lekötve tartá őt.

Az artrolog kevés szünet után minden szó nélkül meg ragadván müvészünk' karát, tanértő szigorral vizsgálgatta előbb a körmöket, aztán a tenyért:

— Az arcz, mondá, keveset igér jó és bal szerencséből. Néma mint a vizöntő kannája, mikor a hold' harmatos házából kiragadtatik és a szikkasztó nap befolyása alá van vetve.

— Tehát, tisztelendő signor, pofám nem tartozik a distingváltak közé? kérdé Pierro szerényen és megilletődve.

Farkas István nem válaszolt de jóslatait hivatalos és komor hangon folytatá. A körmök beszélenek, mint egy elkopott kronika régi és homályos adatokról. Azokon duplán-három fehér jegy uralkodik, Hecatenak szent és bünös száma. Ne féljen ön; mert e szám, mint a homokpusztákból zöld virányra érkezett karaván, fáradtan néz vissza egy sivar s epesztő multra, és nem kiván hasonló jövendővel szövetkezni. Tehát nincs mért rettegjen tőle.

Pierro jól tudván, hogy fiatal éveiben olly üzletet gyakorolt, mellyet a költői nyelv hosszu körmünek nevez, bámulva tekintett az astrologra, ki jóslatait már a tenyérről kezdé mondani.

E vonalok biztositják önt, hogy köszvénytől, mellyre talizmánt kért, nincs miért tartani.

— Azt én is állitom, szól Pierro. Hisz, ezen betegség az eclecticus signor' koholmánya volt.

— De folytatá Farkas István, e tenyér' néhány képletei alatt a szégyen bélyegjegye, a veszély' éles szegü kaptánya, és az erőszakos halál sirgödre lappang. Mind ez most alakul; sőt igen kétséges és megelőzhető: azonban ne bizzatok a daemonokban. Ők ha szivünknek csak egy csep vérét foglalták zálogczim alatt el, örökké terjeszkednek, mint jószágainkon az uzsorát űző izmaeliták, mig végre mindenünk kezökbe kerül.

— Könyörgök, nézze a signor még nagyobb figyelemmel tenyeremet; mert ha az épen ennyi csapással fenyeget, tehát én tüstént téglaporral levakarom vagy választóvizzel elégetem róla a bört, hogy az egész ördöngös ábéczének vége legyen.

— Oh balgatag elme!, kiáltá az astrolog. Mintha nem volnának e jegyek fölirva szerencsecsillagainkra, hogy égi biráink örökké ráakadhassanak, miként a földi törvényszék mindig megtalálja egy elsikkasztott levél' másolatját a hiteles jegyzőkönyvben!

— Szörnyű pontosság!, sohajtá Pierro.

— Okosabban cselekszik ön, szól az astrolog, ha

vallásos kegyelettel hallgatja és teljesiti a Chiromantia *) tanácsát. . . . . Lássuk még egyszer tehát tenyerét.

Farkas István rövid kutatás után jóslatait ekként folytatá:

— Itt mutatkozik a megforditott nyolczas szám vastag allyal és igen vékony, szűk tetővel. Ez az ön sorsát Venus-csillaghoz köti; de olly ferditéssel, melly egy daemon' kárörömtől pezsgő arczáról szökött le. Igen, e torzalak Kedemel nevü ördögnek, ki a buja Vénus' mennyei keritője, mosolygásából támadott. Kegyednek szükség óvatossá válni némberekkeli viszonyaiban, legyenek bár azok tisztán szerelmiek, vagy pedig ármánynyal és nyerészkedéssel kapcsolatban állók.

Pierro Sofronia kisasszonyra gondolt és kényelmetlenűl kezdé magát érezni.

Az astrolog folytatá: — Ime!, födeztem föl tenyerén egy fonák V betüt lecsüggő füllenkkel. E jegy Mercuriusé, a legigénytelenebb csillagé, ki a kereskedőkön kivül, még a postamesterek, hirnökök' és futárok' pártfogója. Nagy szerepet csak háboruk alatt visel, midőn a vész' elemei szétrepesztvén börtöneiket, benyargalnak egy országot, hogy a termékenyitő földerő' zöld szönyegére, Azraelnek a rom' angyalának sátrait vonják. — Miért találtatik a közelekedések csillagzatá- egy megdöntött jegy az ön tenyerén: ki tudná megmondani? S mire czéloz rajta azon füllenk, mellyet Taphthartharath a hirnökök rosz nemtője Tirieltől a jó angyaltól el akar perelni? — ez viszont

*) Kézjoslat.

titok. Annyi látszik, hogy kegyednek inkább őrizkedni, mint reménlleni kell.

Midőn Farkas István e szavakat mondá, sajátságos jelenet fejlődött ki.

Pierro t. i. ösztönileg zsebéhez kapott, mintha épen ott oldalát nyil sebzette volna meg; de szintolly gyorsan visszavonta kezét, mig arczán fájdalom', tétovázás', küzdés jelei zsibongottak, hogy utóbb egy csüggeteg és mindenre kész elszánásnak adjanak helyet.

Olvasóim, ha nem is volnának a m á g i a' titkaiba beavatva, gyanithatják, hogy müvészünk az astrolog' jóslatai által elrémitve, azon törte fejét: ne dobja-e ki Sofronia kisasszony' szerelmi levelét, melly olly sok veszedelemmel fenyegeté? Miért győzött nála utoljára a fölvállalt kötelességhezi ragaszkodás? ezt érteni fogja még a banditta is, ki hasonló viszonyok közt adott szavát megmásitani és a gyilkolásra kibérlett tőrt eldobni gyávaságnak tartaná.

Mig Pierro magával volt elfoglalva, a Farkas István oldala mellett álló diák mérgesen sugá ennek fülébe: Ön, hiuságáért elárulná az ügyet, s rosz szolgává vált, hogy jó látnok lehessen. Mire ez válaszolta: ki engedte meg kegyednek, hogy a kék darabontok elszökjenek? — Ön hibáson fogta föl a fényes kapu' érdekeit: viszonzá Gergely egészen kikelve képéből.

— A joslatnak már vége szóla Pierróhoz innepélyes hangon az astrolog. Ótalmazzanak meg tégedet halandó, ki az örökéletüek' titkait lelkednek javulására és hited' erősitésére keresed, a testvérileg szövetkező négy elemek, a föld' óriás szelleme, — mellynek meg-

jelenésekor reszket a büvész —, az ég' tizenhat tájékán országló nemtők, és azon fő-lény, kinek neve, minden szent számokban föltaláltatik! Eszélyed vagy isteni közbenjárás által töröltessenek le sorscsillagod' arczáról a rosz jegyek! Planétád pedig maradjon ezentúl örökké saját házában, midőn kancsal szemekkel néz rá a sáppadt Saturnus és a rőt Márs! Soha ne találkozzék ellenségeivel a Skorpio első udvarában, hol a csillagok két férfitól kergetett szép nőt ábrázolnak: ez veszekedést, cselt, üldöztetést vonna reád! És kerülje ki a vizöntő harmadik udvarát, hol a haragos szerencsen rázza égő fürteit; mert ekkor erőszakos kéz dobná testedet a rothadás' sirgödrébe! Ugy legyen!. . . . . .

Az astrolog még nehány érthetlen szavakat mormoga.

Pierro gentiluomohoz illő arczczal, ámbár kissé leforrázva, köszöné meg a jós figyelmeztetéseit, és egy ezüst pénzt akart átnyujtani.

— Tanácsokat önnek ingyen adtam, mondá Farkas István és távozni készült.

— Szent férfiu!, szóla az eclecticus olly nyájas hangon, mintha Farkas Istvánnak közelebbről a testvéri szeretet és egyetértés' mennyei érzéseiről vitatkozott volna. — Mióta ön a müvész urnak gyakorlati hasznu és igen bölcs jóslatokat mondott, én is szeretném tudni jövendőmet, ha nem félnék, hogy szerencsecsillagom handabandába keveredik valami égi jeggyel p. o. a félholddal. Mit gondol ön? Bátorkodjam-e tudakolni horoscopomat?

Ekkor a diák bámész kék szemeit az astrologra veté, mig ajkán ferde s csaknem ördögi guny villámlott át.

— Fiatal ur!, szóla Farkas István előbb közönyös s végtére lelkesedésig emelkedő hangon, kegyed számára néma az astrologia. Kinek nincs feje-fölött ég, lába alatt pokol, keblében lelkiösmeret: csak gunyból kérdezösködik ama titkos összefüggésről, melly porhüvelyeinket a szellemvilággal, tetteinket a gondviselés' irányával és életünk' gyönge mécsét a csillagok' örök fényével folytonos viszonyban tartja. Megfertőztetve lenne az én tudományom, ha fölemelné fátyolát olly bölcs számára, kinek istene az önzés, zodiacusa a haszonvágy, uralkodó plánétájának laka a pénzverőház és ellenséges csillagzata a szenvedő erény, melly midőn csak titkon sohajtana is föl Jehovához, ha meg nem hallgattatnék, Farkas István sem volna többé hajlandó, a holdas éjnek magasabb hivatást tulajdonitani, mint a menynyit nehány lámpával kipótolni lehet.

A komor astrolog bucsu nélkül távozék, Gergely diák pedig megragadá a müvész Pierronak mentegombját: — Kérem szeretettel, szóla érzékeny hangon, mondja meg ön, becses barátom, mért álliták föl a paduai egyetemet és a vittembergait, ha szabad a babonának azt mondani: én tudomány vagyok?

— Signor, válaszolá Pierro, én az alapitók' czéljával tökéletesen ösmeretlen vagyok; de miután ők a bajazzok számára sem sváb sem talián országban tanszéket nem emelének, ugy látszik, miként a két egye-

tem porhanyag földre épült és az idők' rombolásaitól megkíméltetni alig fog; mert végtére is géntiluomoban fő kellék az ügyesség. De foglalatosságaim szólitanak, sietnem kell. Holnap tán viszont találkozunk.

VI.

Pierro egészen megkönyűlve érzé magát, hogy olly gyorsan szabadulhatott a diáktól, ki — mint gyanitható —, az istenészet' egyrészét, t. i. a szent astrologiát, akará eretnek eszmék' csipős lugjával leforrázni. Ez a lorettoi szüz' védenczét, szigoru nyilatkozatokra ragadta volna, mellyek a rózsamáli bor mellett megujitott barátság' gyarapulását gátlandanák.

Azonban alig haladott az előváros' szalmafedeles szegélyéig, alig lépett azon utczákba, mellyek a vár' nyugoti oldalára vezető völgyben — hol most egy kődarab sincs — rend és terv nélkül kanyargottak, s csak nehánya önté torkolatját a Szent-Miklóskapu előtti térre, mig a többiek, mintha a várral közlekedésbe lépni meg-

aláztatásnak tartanák, nyárspolgári büszkeséggel saját kecses társaságukban maradtak . . . . függetlenűl, szabadon, és rondán: tehát Pierro alig érkezett ezen előváros' szegélyéig, s már vágyék egy gunyos ötletet, egy czáfoló okoskodást hallani Gergely diáktól az astrologia ellen; mert Farkas István jóslatai szorongatni kezdék keblét és az életaggályok' ezer képeit idézték föl, mellyek a vidor társalgásu bajazzonak arczát a mélázat' sötét fellegeivel szinezék.

Illy kétségek, s hullámzások közt orra előtt látja a Miklós-kaput.

Csodálkozik: mert alig rémlett nehány percznek a városberektőli távozása.

Az emberek nehezen tanulják meg, hogy a gondok — ha nem kétségbeejtők — még gyorsabb kezelői az időnek, mint az öröm. —

A Miklós-kapu alatti téren tömegben járkál a nép; mert innep és szelid, mosolygó, gyönyörre csaló nap volt. Az arczok s kedélyek bé valának ugyan fellegezve; de a csinos öltözetek és a lassu, élvekhez tapadó s czéltalan ácsorgás eléggé elárulák, hogy e boru nem inség, nem életgondok miatt támadott, s hogy olly kebelsajgás' kinyomata, melly alaktalan félelmek, rosz sejtések és a jövendő iránti bizodalmatlankodás' gőzköréből gyült össze.

„Helyet a fejedelemnek!“ rivalgá egy lovag, a Vinczre vezető mellékut dombjáról, a Szent-Miklóskapu felé ügetve.

„Ez Bodoni. Tért!, helyet!“ mondá száz ajak, mig sürgés támadott.

„Helyet!, ismétlé Bodoni közelebb érkezvén a néphez.

Sikátor alakult, élő, mozgó, nyugtalan kerítvénynyel. A tömeg, azon csoportozatok szerint, mellyben a rendet parancsoló szózat által meglepeték, itt széles, ott pedig gyér és csorba sort formált. Senki sem látszék a tiszteletet megtagadni és senki azt örömmel lefizetni. Minden arczon tudakoló, de sötét ujságvágy ült; mert Bodoni, mint napjainkban a rendőrök szokták, hol igen szük rést talált, lovát, mellyről a tajték foszlányokban omlott alá, az ácsorgó nép felé hátráltatta. Illy durva mód, szokatlanságánál fogva, véletlen események' sejtésére ragadta a tömeget.

Ekkor a dombon egy kis dandár mutatkozék.

Huszan lehettek, fényes de porlepett öltözetben, tajtékzó és kifárasztott lovakkal.

Kétkedve tekintének körül, talán a szégyen valami titkos okból, talán megdöbbenés ösmeretlen veszélyek' párkányán, talán egy ösztön, melly a gyáva félelmet is illedelmek' leplével akarta betakarni és bukottnak gyanitá azon ügyet, melly nevetségessé törpül, talán a Miklós-térre gyült sokaság' kedélye iránti aggodalmak, néhány másodperczig föltartóztaták a nyugtalan lovagokat.

Midőn rövid szóváltás után alá akartak szállani, körülfogának egy babos-tarka norman mént, mellyen gazdag és bő öltözetben olly ifju ült, ki mintha ellenséges tábor elől szaladna, de mintha ugyan akkor még nagyobb erővel találkozástól félne, nem látszék tudni, fékezze-e vagy sarkantyuzza lovát?

Végre lassu ügetést választ, mig balkeze fegyverzett övén nyugszik.

Az ifju alig lehetett tizenkilencz éves, karcsu közép termettel, keskeny mellel, rövidre vágott gesztenye hajjal, alászoktatott nyakkal, mélyen fekvő éles szemekkel, mellyek vagy a földön nyugvának vagy kémlőn s kétkedve tévedtek arczról arczra.

Sokan keresték s találták is föl ezen ifjunak — kiben olvasóim már bizonyosan Zsigmond fejedelmet gyanitják — vonalain azon rémitő jeleket, mellyekről tüstént ráösmerhetni a szörnyre, a zsarnokra, a vérszomjusra, az erdélyi Néróra.

Én mellképét nagy figyelemmel vizsgáltam, s most is legparányibb részletekig visszaemlékezésem előtt lebeg: de kénytelen vagyok őszintén megvallani, hogy hasonló eredményre nem juthaték.

Történhetett, hogy jelleme felőli nézeteim hályogozták be szememet.

Mert kegyetlennek tartom ugyan őt, de még olly mértékben sem, mint XI-ik Lajost, s annál kevésbé, mint Caligulát vagy Dom Miguelt.

Igaz, hogy Prépostvári neki megirta, egy barátságos levélben, miszerint a vak sors soha rémitőbb ember' kezébe nem dobta a fejdelmi pálczát; igaz, hogy kortársai emberiség' mocskának hitték és a történészet nem bélyegzé pártszenvedélyből folyónak e nézetet; igaz, hogy a dögvész és ragály több nyomort alig zudithatott volna Erdélyre, mint az ő sivar uralkodása: de azon szerencsétlenség, mellyet tetteink okoznak, nem mindig mérfoka aljasságunknak, és egy véráztatott kéz sokat

különbözik a másiktól. Zsigmond kegyetlenségeket követett el, de nem vala lelékeny a kíneszközökben; míg azok, kikkel összehasonlitatik balzsomat készitettek szivök' számára a fájdalom' könyeiből, a kétségbeesés' tajtékából, s mert gyönyört találtak a bünben, müvészi tökélyre emelék a torturát.

Azonban visszatérek a kis dandártól környezett tizenkilencz éves ifjura.

Őt szépnek mondhatná, ki soha alkalmat nem lelt közelről látni vonalait: de e véleményt megingatná a legelső percz, melly a távolság körrajzát egy szigorúabb szemle' birálata alá vetni engedné. Mert ezen még csaknem gyermekarczon, nincs többé meg a fiatalkor' varázsa, ama titkos báj, mellyet senki értelmezni nem tud, ámbár minden ösmer, s mellyet midőn az évek' keze szendén von le, már kipótolt a férfiasság' erélyével, mi szintén tud igézni és bilincselni; de a mellyet ha kicsapongások durván szétszaggatnak, eltünt az arcz' mysteriuma. Aztán tőle a feslettség nem csupán — hogy úgy szóljak — az arcz' költészetét, a zsendülő kor' tavaszleheletét rablá el; de a léteg' rugalmasságát, a kedély' örömesengéseit és a bőr' ép szinét is. Mert Zsigmond vajda még be sem tölté tizenkilencz évét s már komor vala, mintha egy hoszszu életnek tapasztalatait unta volna meg; pofacsontjai kiemelkedtek s körülök terjedni kezdett azon pir, melly könnyen elhitethetné, a mellképeit vizsgálóval, hogy aszkórban sinylett.

Azonban, noha kicsapongásai miatt többé már szépnek, vagy legalább kellemesnek nem tarthatni őt; még is tagadhatlan, hogy arcza érdekes, s vonalai

emberösmèretünk' mérföka szerint ragaszkodással vagy félelemmel töltik keblünket.

Én, ha kegyencze tudnék lenni — s miért ne álmodjam e szerencséről? Hiszen a képzelődés merészen választ a térben és időben álláspontokat, hogy azokra tündérvárait fölépithesse! S nincsenek-e naponként ohajtásaink, mellyeknek csak úgy volna értelmök, ha a jelent trónjáról letaszithatnók, hogy oda a mult időt ültessük? S ki p. o. egy eltünt szerelem' viszszaidézhetésében bizik, szintolly halottámasztó, mint én, ki Zsigmond fejedelemnél sürgetek egy kis hivatalt. — Tehát, ha ő fensége kegyét megnyerni tudnám, mint azok, kik most a dombról ügetnek alá, testökkel érczpaizst alkotván körüle; ha a fecskék' hajlama szerint épületekre raknám fészkemet, s nem szabadon és függetlenül az erdők' lombjai közé; ha egy uralkodó vérmérsékétől — mi, kegyencz levén, másként nem is történhetnék — függeszteném föl, hogy bakó vagy betegség vezessen-e őseimhez?, s ezen uralkodó, mint mondám, Zsigmond volna, a tizenkilencz éves ifju: gondosan figyelnék, több csekélységek közt arczára is, mellynek kinyomata nyugalomban s viharzat alatt, következő ötletekre vezetne:

— „A gyönge de indulatos jellemek, két osztály alá sorozhatók: némellyek gyöngék és érzékenyek, mások gyöngék és szenvedélyesek. Midőn tudsz késziteni olly horgonyt, melly a tengertajték közé furódva, s a hullámok' sötét fürteihez kapaszkodva megállitja a hajót: akkor támaszkodhatsz az elvtelen de érzékeny lények fölötti befolyásodra. Ők mindig rabok ugyan; de a tied s a véletlené együtt. És ki hozná kétségbe, hogy leg-

nehezebb a véletlennel osztozni megcsalatás nélkül? Aztán a kegyetlen emberek többnyire érzékenyek Pheraeus Sándor, korának hires szörnye, mindig zokogott, midőn a szinpadon szomoru müvek adattak. Ide járul még, hogy alig fékezhető ösztön él a kiábrándult zsarnokban, széttépni, kinek kezében ő eszköz volt. A magus' sorsa a kegyenczé is. Mindketten azon dölyfös szellemekkel üznek játékot, mellyek, ha az igézet jól sikerült, szolgái a büvésznek, különben gyilkosai. Ennél fogva a hatalmas udvaroncz csak ott virit sokáig, hol a gyönge jellemü fejdelem szenvedélyes.

Olly kebel, mellynek minden küzdései egy uralkodó hajlam' törvényei és formái szerint jegednek tettekké, olly kedély, melly különböző befolyások' neszén át mindig a régi hangulatra tér; olly jellem, melly midőn elveinek, hitének, eltökéléseinek minden forrásait kimeritette, azon megszokás, rögeszme, vagy bün karjai közt találja magát, mellytől szivének és eszének álmodott erélye által menekülni akart: szóval, olly fejdelem, ki hű szenvedélyeihez szilárdság és önállás nélkül hosszas időre biztositja a kegyencz' jövendőjét; mert azt, ki rögzött gyarlóságainknak hizelg, ritkán szoktuk ugyan szeretni, de soha sem áldozzuk föl egy ötletért, egy mulékony hangulatért, mig ügyesebb hizelgővel be nem cserélhetnők. Ez a tehetetlenség' itdoma, mellyel csak azon gyávák nem birnak, kik érzékenyek szenvedély nélkül. —

És Zsigmond ő fensége mellyik osztályba tartozik? Hivatalos adatok után föl kell tennünk, hogy nem érzékeny; mert nevelői minden kivégzéskor a vérpadhoz vitték, — s ő soha nem borzadott át. De van-e tehát

nyoma arczán szenvedélyeinek — ezek harczhelyeikre mindig kitüzik az emlékjelt, — jelenkezik-e egy bitor hajlam, melly a vonalokra bélyegét süté? sok tanulmány után is alig lehetne e kérdésre válaszolni! Mert ki keresné az álnokságot e lesütött szemekben, mellyek szintén földre mélyedtek akkor is, midőn az eltökéllett sziv és makacs kéz innepélyesen szétszaggatá a megyesi törvényczikkelyeket, és egy tizenkét éves ifju megvetéssel utasitotta vissza a senatus' és nép' közakaratát? S ki keresne gyanakodást e szemekben, mellyek néha kémlőn, sötéten és kétkedve tévednek arczról arczra; de Gyulai' és Boldizsár' vonalain szintolly orozva suhannak át, mint egy virágcserepen, egy perzsa szöveten, egy rakott mű arabeskein? S még is ki ne döbbenne meg akár e lesütött, akár e lélekbe furódó szemektől? Vajjon nem uralkodik-e Zsigmond ő fenségén a monomania' azon neme, melly kaczérkodás a hatásszomjjal a becsvágy' sivar és következetes erélye nélkül, azon monománia, minél fogva addig törekszik vallaki a közönséget bizontalanságban tartani jelleme iránt, addig adja ki történetes nyilatkozatait számitásoknak, addig vegyit legtermészetesebb érzések közé mesterkélteket, mig utoljára énje saját maga előtt megfejthetlen talánnyá válik? Mert a kierőszakott ellentétek miatt, megtágulnak s lassankét szétszakadnak a finom kötelékek, mellyek egy illy ember' eszméit világnézetéhez, eltökélléseit elveihez, vágyait hajlamaihoz, érzéseit érzületéhez csatolták; elbádjad a lélek' tulajdonainak központhozi nehézkedése, megszünik a szellemvilág' öszhangja, és a tomboló zürzavar fölött uralkodni kezd az önmaga iránt

kétségbe esett jellemnek azon őrjöngő erélye, melly végletről végletre rohan, a változatosság sivar' kéjében keresvén kárpótlást örökre elvesztett nyugalmáért. S nem kezd-e Zsigmond fejdelem e monomaniában sinyleni? Ki értené meg különben, hogy ő, ha kegyencz egy lóról mély szakadások közé, ha szeretője egy csolnakból örvénybe buknék, először fölnevetne e furcsa eseten, s aztán segitene? S ha a vén Laocoont szeme előtt szoritanák át derekaikkal a tenger' kigyói, rögtön lelne a feketebibor ajkokon egy görcset, a szederjes arczon egy torz-vonalt, melly megérdemelje a szivből fakadt hahotát: azonban ne kétkedjünk, miként ő fensége kielégitvén Comust habzó érzéseiből e libatioval, tüstént kórházba vitetné az összemarczangolt aggastyánt, sőt saját kezeivel is huzamosan ápolná. Honnan illy ellentét? Nem a szerepnek életté, az ámitásnak valósággá alakulásából foly-e? S miért történik, hogy ő egy perczben szenvedélylyel látszik szeretni kéjhölgyeit s a másikban közönyös lengeségeik iránt? Álomkórságát nem váltja-e föl lázas munkásság, unatkozását az uralkodástól hév a hatalom után, és kicsapongásait sötét ábránd s vak hit? S ennyi vitály keblében korán sem tolmácsoltatik hűn sem a hang- sem az arczra vetett érzésjelek által. Nála a tettetés megszűnt azzá lenni; mert czéljairól ritkán tud számolni és saját természetét s talányainak kulcsát nem ösmeri.

Azonban valamint egy hegylánczolat, ha keresztül van is furva a vészanyagok' csatornáitól s ezer titkos erezet által hozatik gyomra kapcsolatba a közös kraterrel, még is a legrémitőbb lávakitörések perczei előtt

sincs olly rengéseknek alávetve, hogy egyes csucsai ne maradjanak nyugalomban: szintugy alig létezik ember, kit éleményei, szenvedései annyira kiforgattak volna lelkületéből, hogy eredeti hajlamainak s megszokásainak épen hagyott töredékeit a romok közül fölfedezni ne lehessen.

Tehát Zsigmond fejdelem' arczáról, szavaiból, s cselekedeteiből is a szerep' s önámitás' sürü fátyolán át kell sugározni a meg nem hamisitott valónak, — azon kedélyállapotnak, mellyben találná őt olly percz, midőn a hatás utáni esengés' betegsége megszünnék és a lélek erényeivel s csalfaságaival kilépne a burokból melybe bebonyolitatott.

Szellőztessük e kárpitot!

Volt-e ő annyira a tevékenység mezejére zaklatva, hogy midőn önállónak s makacsnak mutatkozék is, ne legyen vékony fonalszálokkal 'most a kegyencz', majd a gyóntató akaratjához bilincselve? S nem látszik-e ebből, miként a dus képzelődésü, de munkásságra nem szoktatott kényurak' osztályába tartozik, kik tervekben lelékenyek s gyakorlatlanok a részletek körül, kik unják távolállani az események' szinterétől, noha minden szerepök függetlenségért küzdés és idegen befolyásunak hódolás?

És az ő szivvilágában is nem épen e zűrzavar uralkodik, nem e termékenység a vágyakban s nem e határozatlanság' sovárgásainak létesitése körül? Mit jelent arczán e sötét kedélyszinezet, melly a tettetés és szerep' lemeze alól néha átsugárzik, máskor kitör, s melly

hol mélázat egy elvesztett mult, hol esengés egy elérhetetlen jövő után, hol pedig csömör egy megunt jelen miatt; de mind a három alakban a nyugtalanság, az örökös forrongás' és tétova' kovásza? Talán Zsigmond fejdelem csendéletre vala teremtve s lehetett volna René király' utóda, ha a szerelemnek, dalnak és kedélynek tartományában növekedék föl: azonban illy hozzávetés hasonlit a természettudósok' sejtelmeihez, kik egy rombolt hegytetőn a földrétegek' körületeiből annak neptuni eredetét elhatározzák, — mi, mint látszik igaz ugyan, de annál sokkal bizonyosabb, hogy e hegy, ha szintén valaha tengerágy lehetett, már ezentul soha többé viz alá nem kerül

Zsigmond fejdelem' számára is örökké zárva van a megelégülés' és csendélet' paradicsoma; mert ő nem annyira változékony az élvek körül, mint a hivatása iránti nézetben. Ő azon helyet nem tudja megtalálni, honnan a gyönyört átölelhesse, azon álláspontot nem, honnan, mig lába alatt elrohannak a mulékony kéj' hullámárjai, kezet nyujthasson egy komoly életczélnak. Álmait nem Erdély' kormányzásának kötelességei foglalatoskodtatják, de olly képek a kedélyével öszhangzó sors felől, mellyeknek befogadására majd igen szük, majd igen tág egy ország területe. A jelenben ő leginkább a helyet gyűlöli, s ha rendeltetése iránti kételyeit és habozását a vándormadarak' költözködési ösztönével hasonlitnók össze, szerencsétlennek találnók őt, mint lennének a darvak, ha a hervatag ősz' hideg szelei fölgerjesztenék bennök az elutazási vá-

gyat, a nélkül, hogy az isten meleg égalyt teremtett volna.

Már ennyiből is gyanitható, hogy a mi fejedelmünk' kegyencze — akár önhasznát, akár uráét buzgolkodjék előmozditani — épen nem alszik rózsaleveleken, mert terveit nagyára keresztül viheti ugyan; de kisebb czéljaitól ő fensége szalmatüzü függetlenségi vágya által elüttetik. Aztán bármennyi áldozattal gyarapitsa az udvar' fényét és a haza' boldogságát, még azért nem bizonyos: tett-e kedves dolgot Zsigmond előtt; mert ő fensége magát a fejdelmi hivatalt látszik, néhány hatalomszomjas és féltékeny órákon kivül, a többiek alatt unni. És Erdély' jóléte! Ah, ez hogyan fekhetnék annak szivén, kinek legnagyobb ellensége a hely, ki mindig elvágyik,...... mélyenkék ég, ködös láthatár, hő és fagyas égövek alá, akár hová, csak messze innen?

De egészitetlen maradna Zsigmond jelleméről képünk, ha szemünk elől tévesztenők, miként e fejdelem önző és öncsekélylő egyszersmind. Ohajtana találkozni olly lénynyel, ki benne nem a birói hermelint, nem a kormányzási pálczát, nem a kincstár' kulcsát szeresse; hanem azon tulajdonokat, mellyek szőrmezben s vándorbot mellett egy férfi' barátságát vagy egy nő' hajlamát megérdemlenék. — S ez igen ábrándos gondolat, anélkül, hogy eléggé költői légyen; mert mindig egy énjével bibelődő, s mindent arra visszavivő kedély' salakjaival vegyűl. Aztán ő fensége a csalódásokból nem azok' mezét, a tapasztalást; de fulánkját a csüggedést nyeri. Ez jellemének szerkezetéből foly: miből aztán következik, hogy ingatag szeszélyei szerint, majd a világot

tartja egy rothadt testnek, mellytől minden jó izlés undorral fordul el; majd meg saját magát olly gyarló és szerencsétlen lénynek, kit igazán becsűlni s mellékczélok nélkül szeretni sem lehet.

Illy tulcsekélylése önkeblének és a társaságnak a Báthoriak' gőgjével egyesülve, nemét a sivar erélynek fejté ki nála, melly meglepő és iszonyatos.

Tudjátok-e, Zsigmond fejdelem mikor bizonyitja be leginkább, hogy oktatóitól gondos növelést, mivelt izlést nyert? Gyanitjátok-e azon kedélyállapotat, mellyben észvirágainak egész tavasza kizsendűl, s mindenik ötlete kecses, illatdus fűzér?

Ha bántottnak hiszi magát, ha látja, hogy szive gyengeségekre csábitotta, mellyeket mások fölhasználtak és kigunyolnak, indulatba jő, elsáppad: de ez meg nem akasztja fogékony és kellemes társalgási modorát; sőt hangja tisztább érczüvé, stylje szabályosabbá, piperés előadása mesterkéltebbé emelkedik, és a szép de üres szavak, s az érzés nélküli érzelékenység' virágesője olly dusan hull a megbántóra, hogy az a fejdelmi kegy' hetedik egébe hiszi magát átbüvőltetve.

S ezen alakoskodás, ezen görög-tüze a szenvedélynek, melly a viz közt ég és gyujt, nem a tettetés' monomaniája által támadt benne, hanem eredeti tulajdonnak látszik, mert mindig következetesen előkerül; sőt, ha szabad uj gyanításokba merülnünk, ugy rémlik, miként illy ellenmondások csábitották a még csak tizenkilencz éves ifjut arra, hogy dicsőségnek higyje jelleme' kétértelmüségét, hogy mélységet keressen ott, hol alap nincs, hogy örvendjen, ha a világ tisztába nem jöhet

kedélye iránt s abban lélje szilaj kéjét, ha ő maga is belterészetét megoldhatlan talánynak, és szivét egy szövevényes s értelem nélküli mesének tarthalja.

Szóval: Zsigmond fejdelemnél azért nehéz és veszélyes a kegyencz' sorsa, mert ő nem gyönge ember szenvedélyekkel, nem ingatag lélekerő nélkül.

Ő bir jellemmel.

S e jellem hegyhez hasonlit, melly sötét csucsával merészen emelkedik föl; mig sivar homlokkövei közt ittott zöld virányokat nevel és dus tenyészettel díszlik.

Te rajta alapithatsz virágos kertecskét, hol lugosaid' árnyát meg fogják látogatni a pajzán élvek és lenge kéj.

Te a szirtoromra, melly mélán néz egy széles tenger' rezgő zománczára, épithetsz lakházat, mellynek főként élelemszerekkel jól ellátott kamrái tágosak és tömörek.

De nyájas és boldog kegyencz, minthogy ide épitedt spanyol kastélyaidat s fellegvárad' kerteit, vásárolj magadnak álomfejtőkönyveket, mellyek tudassák: mikor keltél ki jó jelek közt ágyadból? — hozass egy vén kuruzslót, ki ösmeri az égben és pokolban tervelt változásoknak, a felhőszakadás' és földingásnak titkait; — tarts villámgyors lovakat, mellyek által rögtön Temesvárt vagy Nyir-Báthorban lehess.

Mert minden sajkás, ki a part körül evez, erősiti, hogy e hegynek gyökere elmállott, öblei kitágultak, homloka ingadoz, egyes darabjai alásülyednek, s éhbarlangai az iszony' és halál' csontvázait áhitják.

Az istentagadó régóta csodálkozik: miért nem sűlyedt alá lakod és telked, holott nehézsége nem látszik a föntartó erővel viszonyban lenni?

A keresztyén pedig ép nyakadról tanulta meg a gondviselést imádni, s ha vánkosodon ősz hajakkal fogsz kimulni, még legendát csinál életedből, melly szerint házadat nem a porló hegy, hanem az óriás Kristófnak válla tartotta fön.

„Illyen Zsigmond fejdelem' jelleme"

VII.

Annyi idő alatt, mig olvasóim harmadát átforgaták' azon ötleteknek, mellyeket ha mostani eszemmel 1591-ben fejdelmi kegyencz leheték vala, saját okulásomra följegyezni el nem mulattam volna, már a habos norman mén tulajdonosa és kisérete a Miklós kapu előtti tér szegélyénél valának.

Lovaik erős sarkantyuzás miatt fölfortyant vérrel és tajtékos zablával, nehezen engedék magokat bele azon mérséklett haladásba, mellyel a kis dandár a nép felé közeledett.

— Itt tudakolhatnánk, szól valamellyik kisérő.

— Az szégyent gyűjthetne fejünkre, válaszolá, ki elől volt.

— Hová tünt Bodoni?

— Épen most megy be, fenséges uram!, a várkapun.

— Megvárjuk-e visszatértét?

A fejdelem a nélkül, hogy Jósikának, ki e kérdést némi aggodalommal intézé hozzá, felelt volna, erősebb lengületet ad lovának.

— Mint bámészkodik e lomha nép!

— Arczaik inkább bárgyu, mint meglepett.

— Boldizsár' merénye nagyobb félemlést okozna.

— És több kárörömet.

— S még szemtelenebb tolakodást.

— Helyet, félre az utból!

— Ezen gubó még fövegét sem akarja leemelni.

— Majd csinálnék én rendet egy lovagostorral.

— Minket nem igen éljeneznek.

— Öcsém uram!, a nagy tisztelet miatt állott el szájok.

(Ekkor a népsorban itt ott hangzék „éljen ő fensége!“)

— Ezt Bodó Zsiga izgatá ki.

— S pedig szegény közkereset alatt van.

— Nem fogja a fő ügyész e pört mozgatni, ugy is elég dolga leend a királyi táblának, mig azokat a bitévirágokat, kik a kék darabontoknak engedetlenségre lábat adtak, elitéli.

— S hogy áll a nyomozás?

— Gyorsan halad.

— De mit ér, ha most, mint egy ürgét, kiforrázták lyukunkból.

— Én e hirnek még semmi hitelt nem adok.

Ezen lóhátróli társalgás alatt, mellyből a fejdelem, ki szemével szüntelen Bodonit kereste, kevés részt vön, s mellynek nehány érdekes töredékei, hogy jó vért csináljanak, a népig lehangzottak, — a kis dandár mind mélyebben hatolt a tömeg közé.

A norman mént tüzbe hozá a sok arcz, halk zsivaj és nyüzsgés.

Füleit hegyezte, sörénye — mintha életszikra szökelt volna belé — félemelt szárnyként ingott, orrlyukai tágulának, tüszkölt, szájából habfoszlányokat dobált, dagasztá lábaival a port és a kiséret' tömör együttartását tágitván, a népsort mindig szélesebb körhullámzásra kénszerité.

Zsigmond hol lovát fékezte, hol azon olmos szemmel, mellyet többnyire kétkedő bámulás okoz, vizsgálta a sötét kinyomatot, melly a csoportozatokon mutatkozék, hol pedig a várkapu felé merengett.

„Éljen Erdélyország' fejedelme!“ rivalgá Bodó Zsiga, midőn hozzá közel jött a dandár.

Szomszédai leemelték fövegeiket, a valamivel távolabb állók füleikhez közel tarták kezöket, s ezen tisztelet és dacz közt ingó helyzetben megkövűlni látszottak. A hátmögötti nép rögtön befedte homlokát, mintha hüléstől féltené. A végtérben Boldizsár neve emlegették s a kiséretig fölzngott egy „éljen“ nesze mellynek tárgya kétséges, czélja gyanus volt.

— Ezek a birkák, még ollyan nevet fognak bégetni, melly nyakukra hurkot köthet: mondá halkan valamellyik lovag Jósikának.

— Csitt! Szavainkra figyelmeznek. Most nincs ideje a gunynak.

— Én e söpredéket megvetem, de soha ki nem gunyolom.

— Ez igen finom fegyver: válaszolta hetykén azon fiatal ur, ki a népet birkanyájnak hitte, talán hogy megnyirhassa.

Zsigmond ő fensége a normant mind inkább kényére bocsátotta; mert vagy sértve érzé magát a tömeg, lelkülete által: vagy ingatag keblében megint föltámadtak azon rémárnyak, mellyeket a dombtetőn szétüzött volt egy ösztön, melly sejditteté, hogy sok kaján szem fogja tetteit birálni, sok fondor ajk hebehurgyaságait megmosolygani és sok kétszinü kedély a pártok számára kizsákmányolni.

A tüzes mén fölizgatta többi társait.

Rendetlenség lön.

A népsor szétbomlott.

Az ácsorgó tömeg, mint vihartól forgatott polyva gomolyg, és üzetik az utcza szélekhez.

Ezen különben kár nélküli mozgás — mert senki le nem tapodtatott —, annyi kedvetlenséget szült, mint egy veszedelem.

— Uram fija! millyen gőgös lett az a Csergedi, mióta ő fensége csizmáját takaritja! —

— Az, ángyam asszony, onnan van, mert már megkapta a másik sarkantyuját is.

— Tehát eddig csak félsarkantyus volt?

— Az biz, uram, aztán hozzá meg három szilvafás.

— No!, ki gondolta volna, hogy nem a jóféle Csergediekből származott? Hisz, még inkább rám nyomult lovával, mint Daczó uré.

— Na, ám Daczó se pezderkednék sokat ma, ha tegnap előtt Manasse ő kegyelme nem adta volna irásra ki boglárait, nemzetés kardját és többi plundráját.

— Khirem, ő meghfizetett kész phinzzel.

— Elhiszem Manassé uram!, ha a kész pénz bab lenne.

— Valljon, mért olly nyugtalan ő fensége?, szól egy más csoportozatból valaki.

— Kétség kivül meghallotta, hogy Boldizsár ő nagysága száz forintot igért a kupecznek egy moldován paripáért, s most azért nyargal haza, hogy három denárral többet ajánlhasson érette.

— Tudják-e a vitézlő urak, mi állithatná meg rögtön e kiséretet?

— Talán a garabonczás diák, ki a forgószelet leköti.

— Nem. Ennél van könyebb mód.

— Hogyan?

— Ej! kelmetek sem találák föl a puskaport. Nó lássák, ha fő tisztelendő Alfonso most jönne egy feszülettel, hogy az utolsó kenetet valakinek kiszolgáltassa: mi történnék ekkor?

— Hát ő fensége leszállana lováról és megcsókolná a keresztet.

— Tehát nemde megállanának.

— Ez otromba elméskedés, uram, közbeszólott egy a Zsigmond-párt közűl, a nélkül, hogy eszélyes

dologuak tartaná addig ácsorgani, mig megjegyzése czáfolatra talál.

Ki döbbenve, ki pedig fölingerülve kereste szemeivel az eltünt egyént.

Illy észrevételek közt, mellyekből némellyik tán a kis dandárhoz is elhathatott volna, ha az átalános zavarban külön szavakra is figyelni lehetne, már többnyire az utcza' széleire zsufoltatva, minden veszedelmen kivül állott a nép.

— A várban semmi rémület nem mutatkozik, jegyzé meg egyik a fejdelmi kiséretből.

— Szép lessz, ha áprilt járattak velünk!

— Mondám, hogy minden lenge hir után ne induljunk, szóla a beszélőkhez Jósika.

— De Geszti csak nem hazud.

Már alig voltak két száz lépésre a Miklós-kapuhoz.

— Imhol Bodoni!, kiáltá Daczó.

A fejdelem meg látván a várhidon, előre küldött s most visszatérő párthivét — ki közép szerepet vitt a cseléd és kegyencz közt — sarkantyut ad ménének.

Utána a kiséret lóhalálban vágtat.

A jövő percz elrejté a nép szeme elől, hogy annál szabadabban kitehesse gunyaira, Erdélyhon' tizenkilencz éves fejdelmét, kit most a pártok lenevettek, mint a gyáva Ulászlot, később gyülölének, mint Jesabelt, végre pedig — midőn a vérpad divatba jött — rettegték, mint Azraelt, a halál' rémét.

Az emberséges Pierro, míg e tarka jelenetek egy rövid óranegyed' kerekén lepergének, a homlokra jól levont főveg alól mindenre figyelő szemeket hordozott a nép' arczán át meg át.

Kedvesen hatott kedélyére azon csekély körülmény, hogy sehol nem állván első sorban, figyelem-gerjesztés nélkül mellőzhetté a fejdelem iránti tiszteletet, s igy egy ellenzékhez szegődött müvész' hazafi és szilárd szerepét pontosan játszhatta.

Mellette, s talán az utcza többi részében is, nyers kifejezésekkel biráltaték a kormány.

Kik lassu kedvalkatuknál fogva nem könnyen veték lelkiösmeretöket a pártok' csalárd igéreteiért árverés alá, — kik továbbá Boldizsárral vagy Zsigmonddal tartván, minden zászlók fölött a hazáét becsűlték: ezen osztályai a forradalmak alatt szerencsétlen embereknek, aggályos arczczal és tört szivvel láták, miként a fejdelem naponként kevésbé vonszódik Erdély' legnagyobb fiaiból alkotott senatusához, s idejét többnyire vagy fiatal és léha, vagy kicsapongások közt őszült és megbélyegzett udvaronczok' körében pazérolja.

A higgadt gondolkozásu férfiak ösmervén a politikai szenvedélyek' természetét, meg voltak győződve, hogy ha belvillongások alatt egyik párt aljas és erkölcstelen emberek által vezettetik: akkor lehetetlen a másik pártnak is lassanként el nem fajúlni. Mert a merény korán vagy később megtorlást idéz elő; a kegyetlenség többnyire szörnynyé változtatja a vasjárma alatt szenvedőt, és a megfertőztetett kegyeletek mindig a bün' czégére mellől vásárlott eszközökkel boszulják meg magokat,

mint a skorpiomarást csak skorpio nedvvel lehet gyógyitani.

Ez a pártok' bölcselete.

A szentkönyvben megtörtént ugyan, mikép angyalok ördögökkel hosszason küzdenek: de az életben soha nem.

A viszálynak legnagyobb átka, hogy mielőtt martalékait megfojtaná, nemtelenné teszi. Ő az óriás kigyó, melly prédáját előbb jól bevonja enyves nyála' undoritó lemezével, s csak azután nyeli le.

Azon szentebb kedélyü emberek, kik történetesen a Miklos-teren voltak, midőn Zsigmond fejdelem olly csoportozattól kisértetve száguldott haza, kik közül egyedül Josika birt kitünő tulajdonokkal s noha bünös de legalább szilárd jellemmel, mig a többiek a felső körök' és magosra kapaszkodó proletariusok' legselejtesebbjei valának: ismétlem a tiszta kedélyü s érzésü emberek — pártkülönség nélkül — némán s csüggeteg szivvel oszlottak el, mihelyt a kis dandár beviharzott a várkapun.

Csak a szenvedélyek maradtak tehát a piaczon s közlék egymással gúnyos ötleiteiket.

Boldizsár' felekezete sokkal számosabb levén, bővebben szónoklá el az udvar' botrányos kronikáját, mint a Zsigmondpárt a nemzeti hadak' tábornokáét.

Némi féken tartá ugyanaz elégületleneket a titkos kémek' nyüzsgő faja, mig más részről a fejdelmieket ovakodásra inté a Boldizsár-hiveknek ütlegekre kész hangulata; de ezen tartalékok' daczára is bőven folytak a rágalmak és pletykák.

Pierrónak a sok vád, melly Zsigmond fejdelem' megjelenését követte, eszébe juttatá a városberket, hol alig két rövid órával előbb Báthori Boldizsár' átlovaglása fölvillanyzotta a kedélyeket, s mig az ügybarátok' arczára derüt s csaknem elragadtatást vont, a másik párt' embereit, ha nem is csábitotta együtt-tombolásra, de legalább némákká és hunyászkodókká tevé.

— Mindenütt többségünk van tehát. Ha ő fensége mutatja arczát, akkor ő nagyságáét dicsérik; ha ő nagysága lép föl, a kölcsönt nem kapja vissza a fenséges ur. Cospettó! — milly kényelmes Sofronia kisasszonyt követni rokonszenveiben! — Ugy látszik, hogy a melly vonásokon kapnak a némberek, azokat szereti a nép is. Mindig egy virágra gyűlnek a kajtár lepkék és a szorgalmas méhek. Mért törődjem a fekete szakálu jós' czélzásain? Igaz hátam megfázott azon ördögök nevére, kik — a csillagba néző signor szerint — postálkodásommal foglalkoznak; de e hidegvett részét testemnek már is jól betakarta a lorettói szüzben helyzett bizodalomnak palástja, sietek a levéllel.

Midőn Pierro illy vallásos gondolatok által balzsamat csepegtetett szivébe, közel volt a várkapuhoz.

Julia a folvonó hid' szegletkövénél várt rá.

— Megálljon az ur!, kiáltá a komorna megfogván balkarját, melly mig müvészünk politikai hozzávetésekkel társalgott, érdekesen és szabadon loginyáza a légben. —

— Páh, kis tubi!, válaszolá Pierro, kifejtvén kezét a pántlikás haju kegyhölgy' körmei közül és a hid' másik szögletéről két ujja által egy képzelmi csókot uta-

sitván a leányzóhoz gyors távozása' édesitésére. — Nekem most futni kell kötelességből. Mindjárt elkésem: mondá visszafordult arczczal és előre haladó lábokkal. . . . . . Különben is mindig azzal akar hitegetni, hogy Miskája rám féltékeny. Pedig csupán a kisasszonyért beszélek néha vele.

Ezen commentárt Juliávali viszonya iránt csak tájékozás végett mormogta maga számára.

— Mikor mondom, álljon meg, lihegé a lány, megint letartoztatván őt. Sofronia kisasszony izent.

— Már az más, szóla Pierro nem egészen gentiluomohoz illő udvariassággal.

— Hol a levél, Pierró ur?

A müvész elbámult, hogy egy falusi vadrózsa, még az irásba foglalt szerelem' dolgainak titkaihoz is ért. Mit mondasz, kis galambom?

— Hát csak azt, sugá Julia, hogy adja hamar át a tudva levő czédulát.

Illy egyszerüsitése Sofronia kisasszony' közlekedéseinek durván hatott Pierro' kedélyére, mert egész jövendőjét fenyegeté. — Ha a szinésznő megelégszik komornájának segédével szinpadon kivűli szerepei' rendezésében, ha e kis postagalambka' szárnyaira bizza levelkéit, a becsületes, hű és jámbor bajazzó' táskája helyett: akkor, óh akkor, miért varrtak Pierro' mentéjére zsebet, s miért verik a pénzt, . . ha nem az ő boszantására?

— Leányasszony!, szóla müvészünk ezen mord eszmétől facsargatott szivvel, mit rám biznak előbb pontosan végrehajtom s aztán számolok.

Menni akart.

— Na de engem hijába kerül ki; mert ott van Miska a kapunál, s neki is megparancsolták, hogy az urtól elvegye s visszavigye azt a nem tom micsa czédulát.

— A kisasszonyhoz?

— Persze.

Malomkő hullott le Pierro' kebléről, hallván, hogy Julia még azt sem látszik tudni: kihez szól e levél?, és sejtvén, hogy Sofronia nem őt mellőzi, de közbe jött körülmények miatt tervét változtatá meg.

— Ah, szól ez egészen más. S noha jobb volna, ha személyesen udvarolnék az én kegyes védnőmnek — mert, hiában illy ügy sok óvakodást igényel, — még is, ha maga, drága leányasszony, ugy akarja, tehát én szivesen átadom a le. . . ve. . . let.

E rövid szót levelet, nem azért mondá Pierró olly dadogva, mintha őt hirtelen a gutta ütötte volna meg, hanem mivel bizvást megüthető, sőt csuda, hogy illy rémitő perczben kikerülte. Miért is nem jött el az a szélhüdés a csomóketté oldására? Miért nincs ugy rendezve az ember' élete, hogy midőn hosszas évek' fáradságai által szerzett hirét egy sivar percz élégeti, nem borul rögtön sáppadó arczára a feledés' örök fátyola, hogy eltakarja a szégyenétől? Miért kell a hősnek néha fonnyadt borostyánain pihenni, holott legkeményebb ágyvánkos a hervadt babérból készül.

A becsületes Pierro, — hogy ezen sokat jelentő sohajok után vissza térjek reá — midőn a levelet emlité, zsebéhez nyult, de visszarántá kezét, mintha ott egy

kurtakigyó fészkelne. Nyelve elzsibbadott, arczbőre szürkevászonná lön, szemei égtek az összevont ivek alatt, és a rögtön teremtett homlokredők közt garázda szenvedélyek tévedeztek.

Nagyott pihegett melle.

A komornát félelem fogta el.

És a müvész rezkető ujjakkal keresgélt ismét zsebében.

— Szent szüz! sohajtá, de fogcsikorgatva.

— Jesus Mária! mi leli az urat? szólott megszeppenve Julia.

Nehány későn hazaszállangó a Miklóstér' tömegéből a hidfőről azon sikátor felé tekintvén, mellynek népetlen keblében egy haragos úr és egy rettegve visszavonulni kezdő lány festői helyzetben néztek szerteszét, örömest tanuja lett volna e jeleneteknek, ha az ebéd órája időkimélést nem javasolna. Igy azonban ember embert váltott föl s kiki lassu ballagása közt csak percznyi élvezetet merithetett a sikátor' szinpadáról.

Pierro, az illedelemre különben sokat tartó müvész, most számba sem vette őket.

— Eltünt, elveszett! — ekkor tenyerével homlokára csapott — nem.... nem.... hihetlen.... képtelenség.... nem, eloroztaték,.... és a fekete szakálu czáp — uram bocsáss meg! — a szent csillagász jóslatai!..... Igen, világos....

Ekkor Pierro a lány után irámlék, s karonragadva lejebb hurczolta a sikátorba.

A lorettoi szüzre!, ha gyanum alapos volna, akkor Pierronak semmivé lett élete... Mért egyem, mért gyüjt-

sek vért és nedvet ennek az áruló testnek számára, mellyből mint a hitetlen szolga elszökött az ügyesség, s magával lopta kincseimet: az önbecsülést, a büszkeséget, a tagjaim' hajlékonyságában, a figyelem' erélyében rejlő tőkét, mellyből minden vagyonom állott, s mellyre épültek reményeim agg napjaimnak tengetése iránt. — Pierro!, megszégyenitett, legyalázott Pierro! társaid a müvészetnek fogják szentelni éveiket. Battista tapsok közt lép a kötélre, s midőn lábát még egyszer kinyujtja, hogy papucsának talpa megkrétáztassék, és te szürke kuvasz oda közelitesz, teljesitni kötelességedet, ő mondani fogja — mert mindig irigy volt — takarodjál nem vagy közénk való, hisz saját fegyvereddel vertek meg. . . Hah! Pierrot, a fiflkust, a zseborzót, ki ifju korában királya volt az apró szerzéseknek — miért egyébaránt a lorettoi szüz megbocsátott; áldassék érte szent neve! — igen, Pierrot, saját merterfogásaival kiátszotta, tönkre tette, a szégyen' perlengérére juttatá Gyula-Fehérvár' legcsámpásabb embere, egy szobatudós, jegy oktondi filkó, kinek testét a természet zsibvásár rongyokból férczelte össze, s kinek minden mozdulata gyávaság, bókja fertelem, és keze dróton járó fonnyadt husdarab volt! — Megőrülök! —

Könnyek reszkettek a kétségbe eső müvész' szemein.

— Eresszen, eresszen el az ur! kiáltá Julia.

Pierro rövid szünet után szaggatva mormogta tovább magány beszédét: — Nem; ez még sem lehetséges. — Elveszhetett. . . . . mi persze mocsok volna nevemen; de nem letörölhetetlen bélyeg. Világositsd föl el-

mémet, lorettoi szüz! és én imádkozom szent kápolnádban, mig vagy térdem, vagy zsámolyod elkopik.

Illy zarándoki eszme után a szegény Juliát nyakon ölelé és ennek nagy rémülésére olly kézfogásokat tőn rajta, mellyek a szerelmi társalgás és egy fülbevaló vagy aranygyürü elorzása miatti motozat közt változtaták kétséges jellemöket.

A lány zokogni kezd és szepegve mondja: az ur megbolondult! minő arczátlanság!

Pierro pedig tusakodik: igy is lehetett; de igen merész fogás. Igy. . . . . egyszer probáltam Rimigniben, azonban csaknem börtönbe juték. Igy. . . . ezért akasztták föl Tomasiot, mert rajtaveszté. Igy. . . . cospetto! cospetto!, nyomon vagyunk. Ő rajtam megkisértette e fogást, én is másokon sikerrel. Ördög és pokol!, minden világos.

Ekkor dühösen lökte el magától a lányt s mintha rögtön meg bánná tettét, minden ezüst pénzt zsebéből kivevén, Julia' kezébe nyomta:

— Bocsásson meg, szólott könnyektől elfojtott hangon. Ne vegye rosz neven a vén, a második gyermekké vált Pierro' dőreségeit. Szép Julia! engedjen meg nekem, és mondja meg asszonyának, Sofronia kisasszonynak, hogy midőn egy gyáva ember iránt irgalommal tud lenni, intsen, parancsoljon, hogy megvetésének gyilkoló szavaival repessze szét szivemet; mert ez kegyelem leend. Jelentse föl, Julia!, hogy a gyalázatos Pierrotól ellopták a kisasszony' levelét. . . . S most távozzék.

Ekkor a müvész viszont dühösségbe jött.

— Csillagkém és bölcs! ti már eddig rég kinevettetek. De Pierronak van esze és epéje. Hah! a bosszu!... ujjaim összevonulnak, körmölnöm, tépnem kell.

Ekkor fövege alatt megránczigálá üstökét.

Majd öklével észak- nyugot felé fenyegetődzött, hol a városberek van és rozsamáli bor méretik.

Illy hatályos nyilatkozat után szélvészként takaradott el a Miklóskapu irányában.

Mi okozhatá azon nagy zavart, azon titokszerü aggodalmakat és szaladáshoz hasonló visszalovaglást, mellynek annyi nép lön tanuja, s mellynek gyorsan elterjedt hire olly sok gunyor s keserü órák' martalékává tette Erdély' tizenkilencz éves fejdelmét? e kérdés regényes és emlékdus vidékekre vezet minket, hová Zsigmond ő fensége a Miklósteren történt botrány előtt két rövid órával enyhe léget szivni ment, többnyire fiatal udvaronczoktól kisértetve. —

Vannak emberek, kik andalgón örvendenek és komolyan vidorok, kik egész átengedéssel látszanak függeni a percz' parányi élvein, mig keblök végetlen búemléket fedez. Nálok az öröm egy rózsafüzér, mellyet az élet minden halottak' éjelén a sirokra aggat. S ha temetőinken a virágok nem a tavaszt, de a hervadást juttatják eszünkbe, mért csodálkoznánk, midőn illy lények társaságában, kedélyünk nem arczaikról, hanem szivökből fogad el benyomásokat, s minél több örömet akarnának

ránk erőltetni, hangulatunkban annál mélább húrok rezgenek meg?

Ezen emberekhez, — kiknél az öröm tettetés, a bú titok s mindkettő egymásért szent — hasonlitanak Erdélyhon' sok tájékai, mellyeken dús növényzet virit történészeti sirok fölött, szép láthatár dereng, romoktól visszavert napfénnyel és fűszerlég vonul át hős porokkal játszó szelekkel.

Itt a természet' bája nem igézi meg az utast, mert elfoglalják őt az emlékek. S ha az ipar barázdákat von, a kert virággal kinál, a szirt komoran néz ránk, a falusi lány felénk mosolyg, a madár énekel és harsog a vihar, önkénytelen kérdezzük: nem tördelt-e el szent csontokat az ekevas?, nincs-e e leszakitott virág gyökere alatt egy lacrimatorium, kiszáradt könnyekkel? nem rejt-e a sötét szirt' barlangja iszonyatos történeteket s bazalt oszlopa nem örök obelisk-e halottakkal és fölirat nélkül? s e falusi lány nem azon kunyhóból jött-e mosolygó ajkaival, mellynek sikárlott falai Apulum' vagy Sarmis' palotáiból épültek? aztán, mért zeng búsan a kis madár, talán fészkét olly fára rakta, melly idő előtt kiszáradt; mert nem terjesztheté gyökerét a titkos vizcsatornák és boltivek miatt?, hah! mint ordit a szél!, talán a felhők requiemet tartanak vihardallal s villanydörejjel azon nagy halottak' emlékére, kiknek alkotó szelleme megváltoztatá a föld' és a polgári viszonyok' szinét, s kik iránt háladatos a természet, mig feledékenyek az emberek? Minő requiem ez! —.

Illy tájak közé tartozik Fehérvár' és Vincz' környéke.

Ha szekered a városból kihaladt, római gyarmat' rónáján vagy.

Jobb kézre lankás dombok; hol török sátrak állottak, mig a várban Erdély szabadválasztás utján kiáltá a ráparancsolt fejdelmet.

Innen egy óranegyedig csak a szép vidék' képletei követnek, hogy aztán tovább vezessenek a komoly történészet' benyomásai.

Lovaid fáradni kezdenek a mély kerékvágások közt. Félölnyire derék kövezet van. Oda hajtasz. Ez Traján utja.

A Maros' tükre sárga partszalagok közt ragyog.

Áldozz ezüst árjának nehány perczet; mert smaragd-szigeteket karol át és tündér-völgy' kapui felé rohan.

Tovább, tovább.

Már előtted egy igénytelen város körrajzai.

Az apró házak körül föltartja tömör és sötét homlokát egy nagy épület. Hajdan hatszeg volt; most csak egy oldala ép, a másik sebzett, a többiek romok.

Ez Martinuzzi' vára.

Azon bástyáról, hol ő meggyilkoltaték s hol a padlazatra folyt vért még apáink láthatták, egy ablak gyönyörü kilátást leplez föl Kenyérmezőig. Itt egy oszlop a nyert csata' helyén. Közel hozzá szerény falu, mellyben egy ösmerősem' kertje, hol több sirhalmok vannak.

Itt pihennek agg gyümölcsfák' árnyai alatt Kenyérmező' hősei.

Kazinczy fölvéste nevét valamellyik kőre vagy fára.

Kis epigram ez, egy kedélyes olvasótól a nagy epos' utolsó lapjára rajzónnal irva!

De hagyjuk el a tájékot s keressük föl a regényt. . :

A fejdelem kiséretestől már Vincz' határára lépett át és a Maros' fövenyes partján halad.

Derült ég és május' végnapjai közül egyik levén, a porond, mellyben lovaik' lába fördik, forró volt; a fák s rónaság az érkező nyár kevésbé kaczér és egyszinübb mezébe kezdenek öltözni; a láthatár veszit költészetéből, mert felhői gyérebbek, fénye és hévfoka ritkábban változik.

Minden élvekre szólit ugyan de nem azon tomboló önfeledésre, mellyben a természet pezsgő szesze, melly a földszőnyegről és füszerlégből ránk tódul, kéjittasá teszi érzékeinket, hogy szűknek tartjuk keblünket és a tért, szelekkel vágyunk versenyezni, és most a láthatárt magos szédítő pontokról egy szomju nézettel benyelni, majd méneinken átszáguldani akarjuk.

A naparcz, mint a férfikor' szenvedélye, egyenlő s kitartó meleggel önté el pályája' egész körét.

Mindenütt fény és érlelés. —

A kis dandár lépésben közelit Vinczre.

Ott a város' előre figyelmeztetett hatóságai egybegyűlve várják Erdély' uralkodóját.

Mert Zsigmond fejdelem főként csak szabad léget szivni hagyta oda palotáját, mellybe nehány napig sötétté vált kedélyének rémképeitől üldöztetve zárkozék; de egyszersmind — kitudná mi okból? — jobb karban akarta látni Erdély' minden apró erősségeit, s most a

monda szerint, tündérektől épült Zebernyik várnak — melly háborus időkben Vincz' környékének menhelyűl szolgált — roskatag falait kitataroztatni szándékozék.

Kegyenczei és apródjai, azon pillanatokat kivéve, midőn urok indulatos és ábrándozó volt, annyira fesz nélkül társalogtak vele, s körében olly szabadon követték szeszélyeiket, hogy egy idegen, ki a külföldi udvarok' szokásait ösmerte, az első óranegyed alatt elámulna Zsigmond' igénytelen magaviseletén, a másodikon pedig megbotránkoznék a körülötte levők' szemtelenségén, és utoljára is azon meggyőződésre jutna, hogy mindent összevéve, szilárdabb alapokan nyugszik az ország' csendessége, ha a fejdelmet egész törvénykönyve a gyártott illedelmeknek választja külön még nejétől, gyermekétől és udvaronczaitól is, mint akkor, midőn a hideg, innepélyes, tartozkodó modor a trón elől viszavonulván, helyt enged ama házias hangulatnak, mellyet legkönnyebben hizelgés, fortély, árulkodás és becsszomj tud kizsákmányolni,

Zsigmond' keveset követelő szeszélyéből folyt, hogy most is csak nehányan lovagoltak mögötte, mig a többiek apró köröket alkotva rendesen hátramaradoztak és egymás közt majd lassu, majd hangosabb beszélgetést szövének.

Nagyobb rész' arczán neme a titokszerűnek borongott.

A fejdelem sem látszék szabad s nyilt kedélyűnek.

Ő azon jellemekhez tartozott, kik ma a közöny' olly vastag rétegével tudják bepánczélozni mellöket, hogy a szivhez még a szerencsétlenség' nyilvesszői sem

repeszthetnek útat; mig aztán holnap tárva áll érzésök az agály' legkisebb légvonalára, és minden porusaik kitágulnak, hogy beszivhassák a külélet' hatásait, nedvét és kóranyagát.

Midőn palotájából távozék, már képzelődése alaktalan sejtelmekkel kezde foglalkozni.

Miklós-kapunál pap lépett elébe, később üres csebrekkel jövő pórlányokkal találkozék, a portusi révben midőn kompja hasitni indul a hullámokat, egyik evező a Marosba hull.

Ő nem volt babonásabb, mint kortársai; de most rendetlen képzelődése e véletlenekből előjeleket gyártott, mikből aztán a szerepviteli ösztön képcsarnokokat rajzolt öntagadó uralkodókról, kik kötelességeiknek áldozzák életöket is, ha egy ördög Avernust vékony hinárral választaná el a felső világtól, meg ezen szakadózott tószőnyegre is ráléptetnék lovaikat, ha másként oda, hová menni igérkeztek, elérkezni nem lehetne.

Illy zord eszmékből már Várallyánál hullatott el holmi töredékeket, s mennyire meg vala lepetve, midőn kegyenczei az általános nézeteket, mellyeket ő csak bölcseleti s országtani szempontból kivánt tárgyaltatni, kapcsolatba hozák épen azon titkos forrással, honnan támadtak és példákat idéztek előjelekről s jóslatokról, mellyek gyakran a világ' legnagyobb uralkodóit is feltételeik' megváltoztatására birták.

— Nem lett volna-e jobb Caesárnak azon nap, mellyet a csillagász veszélyesnek hirdetett, palotájába zárkozni? kérdé a fejdelemtől Ártai egy vén udvaroncz, kinek fertelmes nagy szája, potyka szeme, örökös bor-

szivattyuvá vált torka volt: de kinek fogait többnyire elhordotta az idő és péplágygyá higgasztotta agyát, anélkül, hogy koponyájából egészen kipárolgatta volna ifjukori tudományos miveltségének minden töredékeit.

— Most is czélszerü lenne haza térnünk, mormogta magának Bodoni ugy, hogy a fejdelem is hallhatá.

Zsigmond elsáppad és sarkantyut ad ménének.

Igy érkeztek minden további szó nélkül a Marospartra, hol megint a fejdelem lépésben kezd haladni, s mert közlékenységre hajlamat nem mutatott, csak néhány kegyencz' kiséretében leli magát.

A többiek — mint mondám — külön csoportozatokat formáltak és jókora távolságra háta mögött olly vitatkozásokba vegyültek, mellyeknek arczra vetett kinyomata aggodalmasnak látszék.

— Ti valami titkot rejtetek előlem, visszakiált csengő érczhangon a fejdelem, megállitva lovát.

Arczárol a festékként éles és árnyolatlan pir elhal, homloka szigoru redőket vált, és sötét szemei parancsolók s égetők voltak.

A hátramaradók némi döbbenéssel csődülének elé. Jósika, ki most örökké oldala mellett vala, kedvetlenűl szól: minden elhullatott hirt, fönséges uram, nem kellene senkinek fölszedni, mert magunknál tartva alkalmatlan podgyász, mással közölve minket még inkább nyomó teher, miután a megoszlás által súlya növekedni szokott.

— Talán a tatár rontott be országunkba?, mond a fejdelem, Ártaihoz intézve kérdését gunynyal és türelmetlenül.

— Az örvendetes ujság volna, válaszolá konok hizelgéssel a potyka szemü ur, mert minden nyilt ellenség egy nyert győzedelem; ha fönséged' zászlója alatt küzdhetünk. De a titkos ármány és csel annál veszélyesebb, minél őszintébb kedélyü és bátrabb az, ki ellen intéztetik.

— Ah, tehát megint a mi kedves rokonunk, a Fogarasi gróf rettegteti önt? Tán éjfélkor jelent meg ágyához, mint általában a kisértetek szoktak? Hja, a popáncz többnyire a nehézkés, jól táplált és gömbölyü hasu urakat gyötri nagy vacsorák után, mindjárt az első álomra, kivált ha sok nyulhust ettek. Ugy-e Bodoni, mi fiatal emberek, nem vagyunk rémlátók? Én a mult éjen is igen csöndesen pihentem.

Ezzel Zsigmond fejdelem sarkantyuját a normanba döfte és kiséretével együtt ügetve közelit Vinczhez.

Már a kis város alig fekvék a társaságtól egy óranegyedre.

Ártai, ha merészelné, megbántva érezte volna magát a magos helyről jött ötletekért, igy pedig mosolyga magányélvezetűl, nem épen müvészi görbületeket adva bepotyadt alsó ajkának.

A többiek lovaikkal foglalkoztak, hogy ne kelljen egymással társalogni.

De a fejdelem' képzelődése asbest- tekercshez hasonlitott, mellyet ha tüzbe vetnek, eltünik róla a régi irás, hogy lapjára rögtön új betüket lehessen jegyezni.

Már nyugtalanitá őt a csend és ostromlák az imént kigunyolt agályok.

— Micsoda rémségekről beszéltetek külön, titokban? kérdé udvaronczaitól.

Mindenik kezd lován fészkelődni és hallgat.

— Szólj te Bodoni.

— Fönséges uram!, mikor elindultunk rebesgették, hogy Boldizsár ő nagysága távol létünk alatt elakarja foglalni a fejdelmi palotát. Én e gyanunak nem mertem hitelt adni.

— Korcsmákból hallottad, ugy-e? kérdezé Zsigmond hideg, mosolygó arczczal, de égő és kém szemekkel, mig lova tombol a titkos rándités miatt, mellyet keze ösztönileg tön.

— Nem palotákból, fönséges ur, válaszolá hanyagul, de aligha minden dacz nélkül, Bodoni.

— Ön is Ártai, kétség kivül tud valamit e meséről?

— Csak annyit tudok, hogy egy életem van, mellyel fönségednek tartozom. Én pontos fizető fogok lenni, ma vagy máskor. Közönyös a határidő, midőn a tőke kész és átadásra vár szekrényünkben.

— Tehát senki sem sziveskedik nyiltan beszélni velem? szól ingerülten Zsigmond.

— Ártai barátomtól hallám, mondá őszintén Jósika, hogy tanácsnok Geszti ur meg van győződve e hir' alaposságáról.

— Igen, közbevág Ártai, ő titkon egy kis serget is vont magához, hogy minden véletlenre készen álljon, és szivünkre köté nem hagyni el fegyvereinket, mi felesleges volt, miután a lovag, csak tánczra megyen kard nélkül. Kovasolczky is értesitve van. Ő — nem tu-

dom miért? — nevetségesnek tartá e gyanut, azonban kéz alatt a szükséges előintézkedéseket meg tenni igérte, de ismételten kért, ne háborgatnók fönségedʼ nyugalmát, illy — mint mondá — bitang hirekkel.

— Tudjátok-e, szól nevetve a fejdelem, honnan került e pletyka? — Ekkor hahotára fakadt, de a mellynek vidor hangjába idegen szerü s tán ellenkező érzések is befolyni látszottak.

— Még ki nem nyomozhatók eredetét, válaszolá komolyan Ártai.

— Kérdjétek meg Jósikától. Ő megmondhatja: min szokta fejecskéjét jártatni egy kecses nő, ha szivére az udvarlónak többé nincs szüksége? A szép Gesztinének, kit Boldizsár rég óta mellőz, a gyanusitási bosszunál még többre van joga. De azért mi ne féljünk a konty alatt álmadott pártütéstől.

— Fönséges ur, szól mosolygva Jósika, ha szemem nem káprázott, ma valószinüleg kevesebb panasza van Gesztinének a fogarasi grófra mint tegnap. Korán reggel egy narancs — szin bérruhát láttam a gróf lépcsőin fölsuhanni zömök és rövid tartalommal.

— Ah, az Gesztinéʼ törpéje! s igy megfordul a koczka, mondá a fejdelem. De, tevé hozzá kevés szünetre, ha egy csalatott nőʼ gyanui iránt kétkedők valánk, higyjünk-e a féltékeny férj rémképeinek? Vagy Geszti vagy neje álmodta palotánkʼ ostromát.

Ezzel csaknem dévaj kedvün fordul el kiséretétől.

Már két puskalövésnél alig volt távolabb Vinczʼ legszélső házának szalmakeritése.

— Hogy merte Boldizsár fogarasi őrsergét behozni, mormogá e perczben a fejdelem s meglassitotta norman ménének lépését.

— S furcsa, hogy midőn zsoldosai Fehérvárra érkeztek, épen akkor kék darabontaink elszökének: emlité vigyorgón Ártai, az uralkodó' oldala mellett.

— Mindig ezen elkoptatott megjegyzés! Többé nem akarom hallani: kiáltá a fejdelem.

A leriagatott Ártainak potykaszemei sürün kezdettek pislogni a hamvaskék héjak közt, s ajkai a néhai fogak' romjaira még inkább bedőltek szégyen és döbbenés miatt.

Pajzán örömmel nézett rá Jósika; de e kedv' élénk játéka hamar letünt arczáról; mert ő fenségére egy pillantást vetvén, vonásain rosszul leplezett zavart vön észre.

Zsigmond küzdeni látszott. Ellenkező érzések keselyköröммel tépték szivét. Valami ösmeretlen indok jégkezekkel ragadta meg és sodrá a félelem' örvényei közé. Szemei kémlőn jártak szét. Lovának sarkantyut ad. Kiválik kisérete közül. Még egy rövid percz, s már hanyagon csügg a ló' serényén jobbja, s a vezetéstől föloldott norman mellre szegzett fővel árulja el tüzét, s meg meg iramlik, hogy figyelemre kényszeritse mélázó urát.

— Tulajdonitsunk-e erőt a sejtésnek? kérdi Erdély' fejdelme, a hozzá közelebb esőktől komor, ábrándos arczczal.

— A nagy Caesár, fönséges uram!. . . .

— Hallgasson ön, Ártai!

— Jósika, mi véleményed, a fogarasi gróf felől támadt hirről?

— Nem tartom valószinünek.

Zsigmond bosszankodva fordul el kegyenczétől, s nehány lépést halad.

Vincz' harangjai zugni kezdenek, hirdetve a magos vendég' közelgését.

Az utczanép tódul a kis dandár felé, melly alig volt száz ölre a város' besánczolt rétjeitől, és az elszórtan heverő majorházaktól.

— Nemde, te gyülölöd Boldizsárt? szól Zsigmond Jósikához.

— Tehetek-e másként, fönséges úr?

— A szilárd férfi ellenségéről a rosz hireket kétség alá hozza, mert fél rágalmazónak tartatni.

— Én illy szilárd nem vagyok, válaszolá mosolyogva a kegyencz.

Ismét tovább haladnak.

— Bodoni, szól kevés szünet után Zsigmond fejdelem, hazug-e Geszti?

— Hogyan volna az, fenséges ur?! — Kendi sem hagyja őt hátra az igazmondásban.

— Jósika!, Félénk-e Geszti, ki minden bitang hirre oknélkül hideglázat kapjon?

— Korán sem fönséges ur, azonban. . . . .

A fejdelem kedvetlenül int kezével, s Jósika elhallgat.

— Ártai, szól viszont Zsigmond, mit tart ön a sejtelmekről?

— A nagy Caesár, fönséges uram!. . . .

— Elég, uraim vissza Fehérvárra!

E jelenetben volt valami nevetséges; de a fejdelem sötét, jéghideg arcza, indulatosan forgó szemei és földult kedélye által iszonyatossá változott.

— Fönséges úr, a vinczi biró és hadnagy közelget, szól Jósika kikelve képéből.

— Ezen oktondik egész órat rabolnának el szónoklataikkal. Adja nekik tudtul valamellyik, hogy mielőbb ki fogom bocsátani rendeleteimet, s most nincs időm romlott várak' felett tartani szemlét. — Ah, egy óra gyakran halhatatlan eredményeket szülhet, perczei megtörhetnek kerekeikkel egy tront, s többször morzsoltak már országokat szét. Induljunk.

A kiséret vágtatni kezd.

— Fejdelmi pálcza és vándorbot! Hah, minő választás! — szól Zsigmond.

Vérig döfé sarkantyuját lovába és szélgyorsan halad. —

A Miklóster előtti jeleneteket már ösmerik olvasóim.

A gyanu alaptalan volt.

Geszti, kinek tulajdonitja minden krónikairó e hir' koholását, igen kitünő egyéniség arra, hogy rágalmazónak s ne félrevezetettnek tartsuk.

Zsigmond rosz csillaga ugy hozá, miként Báthori Boldizsár a palotaostromra kijelelt idő alatt még otthon se legyen.

A városberek' számos vendégei — mint emlékezhetünk — láták őt titkárjától kisértetve, Tövis felé lovagolni, s hogy később tért vissza a Vinczről hazaszaladt dandárnál, az is kétségtelenné lön.

A fejdelem' páni félelme sokáig titok nem maradhatott.

Előbb a paloták suttogták azt, később a nép gunyolta.

Egy kegyetlenség, egy erőszakos szabály félannyit sem csökkenthetett volna tekintélyén, mint e botrány.

Ő meg volt verétve Boldizsár' árnya által

Pártja kezdé szégyelleni azon zászlót, melly alatt küzd; mert legnagyobb politikai bününk a nevetségesség. Szörnyért sokan áldozzák föl életöket, a rosz ügy elég védőre talál; mig a kigunyolt lobogó legkevesebb vértanukat állit elő azon igazságokért is, melylyek különben szentek.

Ehhez járult még, hogy Báthori Boldizsár, ki eddig mindig olcsárolta, most sajnálá őt.

Akár mephistoi gyöngédség, akár egy nemes kedélyből ömlő részvét volt ez, többet ártott a fejdelemnek mint ama gunyor, melly kifogyhatatlanul ágazott el a társas körökben, és az uralkodó — székhéznőtt kegyeleteknek gyökereit sodorta.

Illy körülmények közt gyült össze Erdély' senatusa junius' 1-ső napján, s hozá azon titkos végzést, mellynek Zsigmond ő fenségével szoros eskü melletti közlése Gyulai Pálra, mint legfiatalabb tanácsnokra bizaték.

Térjünk közhelyünkről boudoirba, országos ügyekről egy lányéra.

Sofronia komornájától meghallá szerelmi levelkéje' eloroztatását.

Mit tegyen?

Álmatlanul töltött egy éjt.

Másnap tele sirt kendővel ült öltözködője előtt.

Pierro ármánykodott-e? megfoghatlan illy bün, nem jelleméért, de az indokok hiányából.

Aztán, mért adta volna rögtön hirül e véletlent, melly ha ármány volt, a tüstént figyelmeztetés által lelhetné csak ellenmérgét.

De másfelől a fejdelem' iródiákja, honnan sejté e levél' létezését? Aztán Pierro, nem páratlanul ügyes-e, mig Gergely élhetetlennek és balgának tartatik?

Ennyi talány igen sok egy lánynak, félelemmel szivében és szenvedélylyel.

Hátha csak Czeczil' számára tünt el a levél?

Hátha elveszett, s a bohócz szégyelli megvallani?

Két lehetség: mindenik fullánkokkal, de legalább nem gyilokkal.

Azonban, ha ő fenségé kezei közé jutott volna!

Sofronia összeborzadott és reszketett.

Egy perczig szaladásról gondolkodott.

Hová? — A széles világba: vagyon nélkül és egyedül.

Ekkor az olasz' sáppadt arcza, éles nagy fekete szemei tüntek föl, Gengáé, ki csak barátja volt. Követni fogja-e őt? A barátság nem számüzi magát, nem keres koldusbotot érzelmei miatt. Ezt ábránd volna

igényelni. És nincs-e börtönben Senno, ki szintén barátja Gengának, s kiért a becsület parancsolja, hogy ő Fehérvárt maradjon?

Sofronia zokogott; mert ugyan e perczben a fejdelem' arcza is szeme előtt lebeg féltékenyen, bosszulón. Rémképek szegeztek mellére gyilkot.

Álljon, vagy szaladjon, mindenütt lába alatt sülyedez a föld, egy egész élet' eljátszott szerencséjével.

Mit tegyen?

Értesitse-e Gengát a történtekről? Az indulatos olasz megtámodná Pierrot és a bősz lármából nyilványra törhetne ki a titok, melly tán különben rejtve maradna?

Megvallja-e önként a fejdelemnél ballépését az ártatlan indokkal együtt?

Borzadott, mert szeplőtlen öntudattal is még tegnap reggel félt ő fenségénél közben járni Senno' ügyében; s óriás áldozatnak, szörnyü merészségnek hitte eltökéllését, midőn Pierrohoz inditá Juliát a levélért, s még inkább az alatt, mig komornáját visszavárá.

Hát még most!

Mit lehete választani a szegény lánynak?

Nemes őszintesége által inkább akart széttipratni, mint többé a kétségek' kinpadján szenvedni.

„Megyek a fejdelemhez!" sohajtá; de a szándék és kivitel, az akarat és vallomás közt rémitő mélység tátongott, mit rögtön átlépni lehetetlen volt.

Még egy éj álmatlanul, s mennyi rémekkel! —

Reggel tegnapi föltételét igy modositá Sofronia: Zsigmondnál könyörög Sennó' szabadon boosátásáért, s ha lehet . . . . ha már szükséges, esdeklésébe szövi Boldizsárhoz badarul, de ártatlan czélból intézett folyamodásának lényegét . . . . röviden.

Azonban elébb személyesen beszél Pierroval a levél' sorsa felől.

Hátha igy még elmaradna a keserü pohár' kiüritése, — a vallomásé! —

VIII.

Miután azon titkos tanácsnak, mellynek vitatkozásait, igen megbocsátható regényirói taktikánal fogva előbb közöltük, mint indokait, s melly magában a fejdelmi palotában szavazott Zsigmond ő fensége vagy Báthori Boldizsár' halála fölött, — miután, ismétlem, ezen titkos tanácsnak ülésezése még tizenkét órakor bevégezteték: Gyulai, lelkének minden erélyét összeszedte, hogy rögtön közölhesse, az utasitásba tett szoros eskü mellett, Erdély' uralkodójával a senatus' eltökélését.

Zsigmond épen könyelmü szeszélyében volt, a gondatlant, nyájast és gyönyörlesőt játszodta szereppel vegyült érzésből.

Örvendett két nap óta nem látott kegyenczének,

Tudakolta: miért halasztatnak olly soká a vitézi játékokra tett készületek? — Lásd, szóla, sötét napjaim voltak, az én betyár rokonom egy csekélységet akarna tőlem kicsikarni, a fejdelmi pálczát: különben megengedné, hogy akár a lantot, akár a mirtuságat, akár a boristen' venyigebotját forgassam kezemben. Miatta dalolhatnék, szerelmeskedhetném, és szabad volna leinni eszemet is, csak adjam át a hatalmat és a polgárzati erők' czimjeleit: de nekem épen a hatalom kell, érted-e Gyulaim?, a hatalom kell, székkel, palásttal, süveggel, pálczával együtt. Régóta aggódtam szándékolt eloroztatásáért, sőt közelebbről rettegék is, ébren s álmomban. Hiu félelem! Egy uralkodónak őrködni illik és örvendeni; takarja be gondjait a mosoly leplével. Ha sorsom alatt egy vulkán forr, boritsa legalább annak fölszinét virány, mirtus, rózsa, babér, olaj és a narancsfa, mint Ischiában, hol az örökké égő tüz fölött, mindig enyhe, mindig enyelgő tavasz zöldel. — Miért nem sietsz a vitézi játékokkal, magam is sorompóba kivánnék lépni; de eltakart arczrostélylyal? S hát a szinmüvek, a hangászat számüzettek-e országomból? Hirből sem hallok rólok. Hah! most ötlik eszembe, hogy a karmestert húsre tétetted. Akasztasd föl őt, ha téged bántott, ha engem, bocsásd szabadon. A nyirettyüvel ugysem lehet trónokat dönteni. De a szép szinésznők, — őket sem láttam. Tán nem zártad Sofroniát Sennohoz? Ne bántsd a hölgyeket: könyeik nekem gyémántokba kerülnek. Tapasztalásból szólok. Kimélni kell az adót; mert a porta nagyon sürget és az ország' rendei naponként fukarabbá válnak.

Milly visszáson hatott Gyulai' kedélyére a komor órák után e gyermekies ész, — a szenvedélyek' hullámsirja föllött e léha barcarol!.

Egy másodperczig szégyellé, hogy életét áldozni kész olly elvért — t. i. a fönálló hatalom védelméért, mellynek biborpalástját egy higeszü lény harlequin foltokkal tarkázza: de ezen gyöngeséget kiüzte szivéből Báthori Kristof' emléke, kinek ő becsületét köszöni. Fölülkerült a Zsigmond iránti rokonszenv, mellyet, mint szélvész a cserfát, gyakran megingatott már ő fensége' viharos jelleme, de csak azért, hogy gyökereit még mélyebbekké tegye. — Vannak szilárd emberek, kik egy finom s átszellemült önzésnél fogva a' gyöngeségben mindig a támasz' szükségét látják, s életöket megkoszoruzva hiszik, ha mind a szőlőág a tőkére, rájok fonódhatik egy szeretett lény' gyarlósága. A nők és uralkodók sokszor találtak már illy áldozó önzésre.

Gyulai a silány kérdésekre teendő felelet helyett értesité védurát, hogy igen komoly ügyben küldeték hozzá a senatustól.

Zsigmond türelmetlenül szól: tán a vén urak dohognak, hogy Tiefenbach gróf látogatásainak indokairól nem értesittettem őket? Igaz, hazánk' törvényei parancsolják közleni minden külügyi apróságokat kormánytanácsunkkal. De V-ik Károly végbagyományában irva van, hogy a fejdelem isteni jognál fogva törvények fölött áll. Hah!, tudom én azt jól. Nem mindig enyelgünk; sőt néha forgatjuk a hasznos könyveket is. Virág és fegyver van kezünkben.

— Fölséges ur, én most más dologban járok.

Zsigmond Gyulai' vállára teszi kezét és mosolyogva mondja: tán a senatus sokalja az idegen müvészeknek fizetett havidijt? — Igaz, népünk felesen adózik, de sokat is szerez be. Magam láttam ezüst kalánokat parasztainknál, és a fukar szászok, megannyi Croesusai Erdélynek. Én szeretem a mulatságot. Egyébaránt lehetek engedékeny e pontban, noha II-ik Fülep állitja, hogy a nép egy tehén, mellyet az uralkodónak addig kell fejni, mig tőlgye vérzeni kezd.

A kegyencz, hogy több találgatás ne rögtönöztessen ő fenségénél olly nézeteket, mellyeket szó nélkül hagyni nehéz, megczáfolni kellemetlen, érinté, mikép Báthori Boldizsárra vonatkozó határozat' közlése bizaték rá; de a senatus' itéletét csak akkor nyilvánithatja, ha a fejdelem szoros eskü mellett igér hallgatást. —

És Zsigmond, ki mint választott uralkodó is szintén isteni helytartónak képzelte magos személyét, ki Európa' nagy zsarnokaival egy kalap és egy elv alatt akart országolni — mi a kis Erdélyben és a maroknyi fejdelmi jogok mellett olly szépen adta ki magát, mintha a lippe-detmoldi herczeg Nagy Károly palástjából készittetne souverain-vállaira frakkot, — Zsigmond, ki a beiktatási esküt is élete némelly perczeiben botrányos szertartásnak képzelte, mert kétellyel vegyült számoltatási hajlomat rejt kedélyes formák közé, — most meg sem akará hallgatni azon indokokat, mellyek senatusát ösztönözték csak kikötések mellett tudatni a fejdelemmel — minden polgárzati hatalom' forrásával — egy szándékot, egy szabályt.

— Hozzák elő a keresztet s én tüstint hitet teszek rá, mondá Gyulainak.

Rövid óranegyed kelle, hogy a titkos tanácsban megállitott korlátok közt, fölvilágositassék a vérbirák itéletéről.

— Ezt neked köszönöm, kedves barátom, szóla a kegyenczhez örömtől sugárzó szemekkel.

Gyulainak szivét hasogatta Zsigmond fejdelem' sejtése; mert a titok' esküje miatt még el sem háritható magárol.

— Meghálálom. Nem fogok feledékeny lenni.

— Engedje fönséged, hogy ügyéért kionthassam véremet a nélkül, hogy e szavak emlékemhez ragadjanak és a kronika' lapjaira följegyeztessenek: esdeklék Gyulai átváltozott s megható vonalokkal.

— Hallgatunk, kedves barátom, némák leendünk, mint a hal.

— Nagy ég, mennyi kin vegyült e perczhez; sohajtá a kegyencz és rövid bucsu után távozott, noha a fejdelem még a palota' lépcsőinél is ebédre marasztgatá, és csodálkozék: miként vonulhat valaki vissza a vidor poharazástól, sürgető országos dolgok miatt, holott az élet olly rövid és üröm bővön terem rajta, a nélkül hogy vetnők!

IX.

Gyulai othon ebédelt magánosan, társaság nélkül. Dél után is senkit sem fogadott el. Komornyika — mint később beszélé — Kristóf vajda' temetése óta illy levertnek nem találta. Másnap a kormánytanácsban neki kellett volna egy szövevényes ügyet előterjeszteni; de figyelme a kérdés' sarkait nem tudta kifürkészni, s hogy kedélyéért ártatlanok ne szenvedjenek, mert a tárgy sürgető és két árva' minden vagyonát érdeklő volt, összegyüjté az okiratokat, s gyöngélkedéssel mentvén magát, átküldé a korlátnoknak, hogy alkalmasb egyénre bizathassanak.

Ah! az idő, ezen ólomlábon járó, e lajhárlassu idő! Ki merné állitani, hogy szabályoztuk részeit az órák

által, s hogy egyik nap akkora mint a másik? Igen, ha csak vérforgató gépül használhatnók a szivet, és e gép nem bocsátana több cseppeket egy perczben az élet' kerekeinek jártatására, mint a másikban, — oh! ekkor meg volna az arány! — De nem hallottatok-e semmit azon ifjuról, ki rémitőn magos köszziklára mászott, hogy egy keselyfészket kizsákmányolhasson? Midőn épen kezét nyujtá a fiak után, megérkezik az anyakesely és szárnyaival csapdosni kezdi őt. Szédelgett, a légben függe, ujjai — mellyek a szirt' vékony ágait átszoriták — zsibbadoztak a test' és ütések' terhe alatt. Fülében vijjongás, és suham, agyában őrült káprázolatok, szivében jég félelem, szeme előtt tátongó sir, egy kifürkészhetlen mélység! — Egyik kezéből lefejlik a szirt, mig a másikkal a véletlen — zuhanások közt és a halál légörvényében új kődarabokat ragadtat meg. Megint ostrom és bukás, diadalmas keselyszárny s védő szirtszeletek, megint haldoklás és remény! Végre egy széles kőlapra ereszkedhetik le és mentve van, de barna fürtei megőszültek, s az ifjuból agg lön. E változat hatvan percz alatt történt: mondják. Ámitás! Elröpithet-e egy óra tropicus égalyakból a hideg földsark' jéghegyeihez? S megfehéredik-e hajunk e rövid időközben; melly alatt máskor egy benyomást is alig tudánk kicserélni? Lehetetlen. — Semmi többször nem csalt, ámitott és hazudott, mint az óramutató; ezen pedant igazmondó. Az idő két part közé zárt tenger. Hajónk rajta a sziv, melly benyomásokból alkotja éleményeit. S nem mondhatja-e a gálya: milly hosszu volt utam!; s nem sohajthatja-e a gőzöny: milly keskeny e tenger!, s

mellyiknek van igaza? — A puszta űr' számára egyenlők az idő' részei, míg az embernek mindig új óramutatókat készitnek szenvedései és örömei.

Gyulai sivar merengésben tölté a végetlen időt délutántól alkonyatig.

„Három golyó mondott halált Zsigmondra, öt Boldizsárra."

E sorsszámok lebegtek, lángoltak, sustorgattak kedélyének sötét láthatárán, mint a büvész' rajgói a komor éjben.

Érzé, hogy midőn a kormánytanácsban is három szó meritene gyilkot a fejdelem' szivébe pártdüh és bosszu nélkül: akkor a tömegben kétségkivül nagy többség kiált „véritéletet".

„Bár mit határozzatok, kettémetszétek Boldizsár életének fonalát" — ezt mormogta volt Gyulai, midőn a titkos gyülés' ládája elővételék, hogy öblébe fogadhassa „ a lét' s nemlét' kérdését".

A halál' martalékául Báthori Boldizsár jelelteték ki; de csak akkor, „ha törvénytelen föllépésével a boszuló igazság' számára új okot szolgáltatna".

De illy helyzetben minden késedelem nem Zsigmond' bukása-e? Nem fog-e, a nélkül hogy a nemzeti hadak' tábornokától nyilvánosan izgattatnék, a népszerü pártnak mind száma, mind tekintélye oda gyarapodni, hol még a lázzadás' nevét is megszünteti a nagy többség', az ország' eszméje? Vagy, ha e növekedést törvénytapodó jeleneteknek is kell megelőzni, nem lehetséges-e, hogy mig illy tények a boszuló igazság' biráló széke elébe vonatnának, már két tanácsnok a forradalom' ügyéhez

szegődik, és akkor az ötös szám, megfogja változtatni halálhozó irányát, s mint vámpir a félelem nélkül pihenő Zsigmondra borulván, fejdelmi vért szivand ki a pártosé helyett? Aztán két titkos, két ki nem fürkészhető lény' szeszélyétől függjön-e a törvényesen választott uralkodó' jövendője? Lehet-e őt, a semmi roszat nem gyanitót, ezen ingatag szőnyeggel eltakart mélység fölött járni engedni? S ha Zsigmond, — kit figyelmessé tenni esküik tiltanak — kisértené meg előbb rokona ellen a törvénytelen föllépést: akkor nem forduland-e reá vissza a titkos határozat' pallosának éle? S nem lehet-e minden perczben rettegni, hogy az ifju uralkodó, rég megszokván bátyjával viszongani, megtámadott helyett üldözővé válik? És akkor ki mentheti meg őt, akár senatusától, akár ellenségétől? Hol van neki támasza, hol van egy harmadik erő szembeszállani és győzni?

Illy kérdések villámlottak át Gyulai' agyában.

„Vagy tenni kell, vagy hitetlennek lenni bünös hanyagság által politikai nézeteihez, rokonszenvéhez, kötelességéhez. Igen, Báthori Kristóf a fogarasi rabok közül vagy háládatlant mentett meg az erkölcsi mocsok' bélyegétől, vagy egy ifjat, ki midőn szivében hálát esküvék, a viszonyok' átkos szövegénél fogva igérete beváltásául bünre is kötelezte magát. Ah! csak a kárhozat' örvénye vezet ki e tömkelegből!"

Ezen rémitő választás voná végig bősz képleteit Gyulai' szeme előtt.

„Tenni, azaz rémitőt vétkezni" e szándék vésődölt rémes ábrándok' tüze által fölhevült szivébe.

Feje tompa, keble szorongó, kedélye csüggeteg volt.

És e késedelmes nap, még magosan függ a láthatáron!

Az idő nem akar mozdulni, hogy az éj, e szüz apácza fekete köntösben, ki meglátogatja nagy kórházunkat, a földet, sürün fátyolzott arczczal Gyulai' vánkosához érkezhessék, balzsamával behinteni a sebeket, harmatkönyével lemosni a küzdő lélek' vérfoltjait és mákonyával elzsibbasztani a kin' görcseit!

Ah! az idő lassu, lomha!

A horák, az égjegyeket vezető istennők, összetették szárnyaikat, — egy toll sem ing e szárnyakon, megszünt azon sorserő, melly őket örvényeivel ragadja tovább, tovább, — ők a kegyetlenek visszaédelegnek Gyulai' fájdalmaira, — hat óra, örökké hat óra van délután, egy perczczel sem több, — az idő' mutatója megállott, — a napot egy mágus, valamellyik Josue a rosz szellemek közűl a meny' kristályivére fagyasztotta, onnan néz alá kiveresült kémszemekkel, mereven! — Hah! e gunyos pihenés!

Éj, te zárdanő!, fogsz-e gyógyszekrényeddel, az álmak' öszvegével, megjelenni? Vagy a könyörülő szerzetek' némbereinek is tiltva van a kórház' némelly lázas betegeit ápolni, a ragály' félelme miatt? —

„Tenni kell." ismétlé Gyulai szünetlenűl.

S mit?: e kérdés két lehetséget tárt föl azon párkányokkal, mikről belenézni őrület volt.

Fölfedezze-e a titkot Zsigmondnak, a feszűletre tett esküt megszegvén? — Ez borzasztó bűnnek látszék. De

legalább hasznos-e eredményeiben? Ha a fejdelemnek erős pártja és vasjelleme volna, akkor mi történnék? — Először, megvetné őt, mint árulót; mert egy ösztön él az emberi szivben, használni a hitlenségből támadt előnyöket, de egyszersmint hála helyett undort érezni a szószegő iránt. Aztán, ha a vasjellemü uralkodó egy Rulich lenne, az orosz szörny, fölgyujtaná a senatus' termét, hogy égjenek oda azok, kik vagy véleményben fejdelemgyilkosok, vagy legalább illy tervnek kihallgatói és titkolói voltak. Ha ellenben a vasjellemü statusfő a hideg, számitó, cselszövényes XI-ik Lajoshoz hasonlitana; ekkor hallgatna, erősitené magát minden áron uj pártelemekkel, tán nagy áldozatokkal is közelitene Boldizsárhoz és midőn a megtorlás' órája üt, rendre vérpadra vezetné a tanácsosokat, hogy megmenekülvén a házi árulástól, később hatálylyal léphessen föl a gyülölt fogarasi gróf ellen.

Igy védve lenne a fejdelmi szék; vérrel, fortélylyal, árulással, — de legalább védve.

Azonban miután Zsigmond ingatag, változékony és lenge eszü, vezethetne-e bünön kivül másra a titkos ülés' vitatkozásainak fölleplezése?

Mik volnának eredményei egy kegyencz' eszküszegésének?

Az indulatos és hatalomra féltékeny uralkodó vagy hebehurgya tettek vagy sötét gyanuk által elárulná magát. A senatus' akármellyik tagja kiolvasná szeméből és tétovázó szabályaiból roszul örzött titkát. A „három fekete golyó' emberei" Boldizsárhoz pártolnának. Ő megtudná tőlök a junius' első napján hozott végzést. A láz-

zadás rögtön kiütne. Zsigmond zászlóját a többi tanácsos sem pártolná, mig egy hitszegővel kellene alatta küzdeni. Ime a vándorbot, méregkehely vagy vérpad Gyulai számára. S nem méltán-e a bünösre, és haszon nélkül, sőt végveszélylyel a fejdelmi székre nézve?

Nem, a titok' kárpitjának vétkes szellőztetése a czéltól még távolabb fogna vezetni! —

„Tenni kell": ismétlé Gyulai, ezen sivar eszmék' daczára is.

Mit? — tudakolá viszont lávaként rohanó s égető érzése.

Ekkor tüzbetükkel függtek szeme előtt a gyülés alatt elmormogott szavai:

„Bár mit határozzatok, kettèmetszétek Boldizsár' életének fonalát."

Minden szöglete szobájának és szivének visszahangozta e sorserejü szavakat.

Gyulainak utoljára is kétséges jelentésü szándékát értelmezni kellett volna, hogy tervvé alakulhasson.

De visszaborzadott, mint egy fölidézett rémtől.

Ekkor már valahára eljött az estve, sötétségével s nyugalma nélkül.

Az álnok éj másoknak osztá ki minden álmait: Gyulait naplója előtt látjuk.

Olvassuk el e naplót, noha betűi egy nemes sziv' vérébe hullatott méregcsepekkel irvák!

— „Lefogom győzni ezeket a garázda gondjait a silány életnek.

Szétdulták ugyan a határsorompókat, mellyek két birtokot különválasztának, betolakodtak az éjbe, — az álom' és pihenés' semleges földjére — s most mint Genserich' vad tábora a világpolgárosodás' országait, elpusztitani akarják a tanulmányok paradicsomát, a hajnal' óráit. De én fölfegyverkeztem ellenők. Dulongjanak ők nappal. Legyen a sötét terveké a fényes dél és Eumenidáké az éjfél: de te szüz korány ne fertőztesd meg fátyolodat s kedélyedet! harmatodat és könyeidet! Te a bölcseség' mátkája vagy, és jegyesed gyülöli e mocsáros föld' páráiból homlokodra szállt föllegeket.

El el aggodalmai az országtárnak.

Most asztalomon meggyult a mécs; körülem könyvek.

Leplet, sürü szönyeget, a mult' tükrére, a visszaemlékezésre, hol a gorgonfő még szünetlen rázza kigyófürteit!

Minden eszme, minden terv, minden ingere a pokolnak és e szivnek, melly tombol az udvaroncz' vérében, aludjék el! Mert Gyulainak, Zsigmond fejdelem' tanácsosának nem szabad ébren lenni, midőn Gyulai, a tudományok' szolgája és ápolója virraszt.

Könyveket, könyveket e sötét gondok' kergetésére! . . . ."

— „Mért loptad magad szemem elébe máglyára itélt könyv, mellynek szerzője Páduából és Bolognából számüzeték?

A szabad akarat és végzetszerüség' tárgya kétkedő tolladnak, oh! fél-bölcs és fél-eretnek Pomponace!

Minek kérdeni: a golyó gyilkol-e, ha átfurta a szivet, vagy pedig a suly' és sebesség' természeti törvénye egy czélozó kéz által alkalmazás alá véve?

Mi vagyunk a golyók. És a sors? Ah ösmerem e e kezet!. . . . . ."

— „Csodálatos, hogy tegnap a történészet, ma a bölcselet, tegnap a Sejanusok' rémárnyai, ma Pompanace' nyugtalan szelleme beszéltek velem az élet' talányairól!

Mért nem szólitának ők föl régebben e kérdések' megoldására!. . . ."

— „Midőn Senno, kit a fejdelem kegyekkel halmozott, rakonczátlanúl nyilatkozék Boldizsár mellett, midőn börtönéből lázitá a népet, s e nép, noha mindig kancsal szemmel nézte a müvészeket, most egy bűn' méltó megfenyitéseért ellenem támad, ellenem, ki olly hűn, olly ébren, annyi félreértetés és küzdelem közt örködtem érdekei fölött; midőn az utczák közbotrányok' szinterévé váltak és a részeg szenvedélyek a rend' eszközeit sárral s átkokkal dobálták; midőn fegyveres erővel kellett vársánczok alá kisértetnem egy galád embert, hogy a bősz tömeg ki ne szabadithassa; midőn a forrongás' vezérévé azok tolák föl magokat, kiktől legkevesebbé lehete várni, s kiknek eléléhetésök is a fejdelemtől függ; midőn naponként rettegni kellett egy csupán fegyelmi kérdés miatt lázzadások' kiütésétől, és Sennó, bármint öriztessem, erővel akar olly bünök örvényébe sodortatni, mellyek rajongásáért vérpadra ve-

zessék; midőn Boldizsár gróf a nélkül, hogy nyilvános izgatásba vegyűlne, kénye szerint tudja a fejdelmi széket és egy uralkodó' igaz jogait megdönteni, s e merényre a mi pártunkból, a mi proletariusainkból is fog kapni elég eszközöket; midőn a vas kénytelenség perczenként mind inkább ösztönze, vagy gyávává vagy vérengzővé lennem: — illy szörnyü órákban tanitott meg a tudomány, hogy a világ' szinpadán fabábok játszanak vig és szomoru szerepeket, s hogy a mozgató sodrony állitja elő a párizsi vérmenyekzőt és szitott tüzet Phalaris rézbikája alá.

A szinműnek, melly több mint öt ezer év óta ismételtetik, neve — „a sors."

— „Pomponace és Sveton!; mondjátok meg: könyveitek miért olly kétszinüek?

Tizenöt éve forgatom e lapokat.

A roskadó romai világ' korszakáról irt történészet eseményeket tárt föl, mellyek borzasztók és aljasok valának. Miután a bünök' aknájában bolyongattam, rémképek, éj és fojtó lég közt; mennyire jól esett szivemnek, megint kilépni e föld' zöld szőnyegére, hol füszeres volt a róna, tág és tiszta a láthatár, kedélyt edző s lelket frisitő mind a szellő mind a vihar! Mint mosolygott felém hazám' jelene s mennyi aranyfonalt szőtt tetteimből a sejtések' nemtője Erdélyhon' jövendője közé!

Akkor hivém, hogy Svetonból e tanuság foly: van becsesebb kincs az életnél, — erényünk.

És Pomponace, mit hirdetett nekem merész könyved, melly a szellemvilág égivén nagy rázkódásokat jósló meteorként repült át? Nem mondotta-e, hogy a

„kijelentésekben" vetett horgony nélkül sem sülyed el a remény, szeretet, közboldogság és végetlen tökéletesedés' kincseit hordozó gálya, — s hogy a bölcselet különszakadva a hittantól s magát emanzipálva is megótalmazza nemünk' önállását, meg a szabadakaratot?

Minő téveg ez!

Most lássam-e, hogy szavaitoknak balértelmet adtam?

Átok! átok!

S tehát a bölcseség és történészet, az elmélet' és tapasztalás' alapja: nem sorozni bün' és erény' neve alá a tetteket, számüzni a tulajdonitást, és az eseményék' szülőházára fölirni az igaz czimet: sors.

Ezt mondátok ti nekem tegnap és ma!

Vagy rosszul fogtam föl a tanuságot?

Tán minden könyv ollyan, mint a mágusoké, mellyet végig olvashatunk a nélkül, hogy jelt adjon a fejünk fölött zsibongó szellemvilág, s a nélkül, hogy lapjain érdekes apróságoknál, homályos szavaknál és csodálatos czirádáknál egyebet találjunk: de aztán, ha ugyan ezen könyvet bizonyos órákon, bizonyos hangulat és szertartások után kezünkbe vesszük, tüstént megleli szemünk azon lappangó kabalát, mellynek kimondásakor leveti ködköntösét a gonosz szellem, elónkbe tűzi sivar arczát, hogy elmondhassák ajkai azon talányokat, mellyeket tudni, szövetkezés a pokollal?

Talán az ösmeret és tapasztalás érzéseink' rabnője, s mindig a szenvedély' gyarapitására késziti adatait?

Tán nincs az egész Vaticannak olly könyve, mellyből én most mást olvashatnék, mint e szót: sors?!

Ah, ah!, ki magyarázza meg nekem e titkot?"

— „Titok: milly úndoritó szó ez!

Megborzadtam.

De testemen nem azon nagyszerü borzadály nyargalt át, melly midőn összeszoritja a szivet, megkettőzteti ennek erejét, s mellyet a vadász érez, mikor az ős-erdők' rengetegében recseg az avar, csattognak a szárazágak, szétfoszlanak a sürü harasztok, eltörik az ifju cser . . . s kilép az óriás-kigyóval küzdő oroszlán, vagy mikor a tó' tükrét millió szárny csapta meg, a sima lap apró örvényekké válik, a fölvert vizi madarak tarka szőnyegként sodratnak a légbe, a part' szirtjei viszhangoznak, ... mert sátó- és nádvánkosain megbődült a nilusi barom.

Oh! ez költői, magasztos, iszonyu!

A borzadás, melly e szóra titok bennem gerjed, hasonlit egy gyönge idegzetü nő' undorához a ronda póktól, a varos békától és a legferdébb nemü rovaroktól.

Nem merész banditák vagy kalózok, de zseborzók iráshamisitók, ledér nők és kétszin udvaronczok találták ki e sunyogó, álnok szót: titok.

Milly szeny a ti hüségteken Erdély' nagy férfiai, s milly átok rajtam!"

— „Meghálálom, nem fogok feledékeny lenni: mondá egy magos rangu egyén olly fondor szolgálatért; mellyhez semmi közöm nem volt, s melly a jobbágyi hűség' mázát föstě arczára, hogy szerepét jól eljátszodhassa.

Vonjatok kinpadra, nyujtsátok a procrustes-ágyban testemet, mig térdkötelékei szétszakadnak, aztán emeljetek föl a hevitett ércztronra, hol a bakók Dózsát megsütötték, czimboráinak élelmül, s midőn az orvos mondani fogja, hogy még egy kinpillanattal több a nemlét' édes, s enyhe karjai közé vezetne, fektessetek rögtön puha vánkosokra, ápoljátok sebeimet, mig a virasztó gond reményt adhat három napi életre, s akkor öntsétek torkomba azon szörnyü méregcseppeket, mellyeket csak olaszhonban tudnak késziteni s mellyek nem ölik meg áldozataikat, de elorozzák tőlök az élet' jelenségeit, és ha ez megtörtént, fektessétek a tetszhalottat buállványra, vonjatok rá szemfedelet, tartsatok innepélyes szertartásokat, szegezzétek jól le a koporsót, vigyétek a kriptába, zárjátok be nagy lakatokkal a vasajtót, hogy midőn harmadik napon föl fogok ébredni a mákonypor álmából, forduljak meg siromban, kapkodjon tüdőm lég után, kék ajkakkal rágjam kezemet, s mig fogaim közt csorog a vér, őrjöngő orditásom gunydal legyen a passio utáni föltámadásra!

Hah!, mint borzad hajam e gondolattól!

De tegyétek ezt velem, csak a szent istenért!, ne mondjátok, hogy nekem köszönitek, nekem háláljátok meg azon határozatot, mellynek folyama, mellynek részlete... ah! ... titok"

— „A kelő nap sürü ablak függönyeimen átlopta sugárait; de arany szinök vérvörössé változott.

Eszembe jön a mult idő s emlékei átszürődnek kedélyemen.

Légy hiv Zsigmond fejdelemhez tettel, tanácscsal, szenvedések közt: szóla a hős és szent férfiu, Lengyelország' királya.

Milly innepélyes, s érző hangon mondaték ez!

Soha nem felejthetném el a legnagyobb Báthorinak szivemre kötött ohajtását.

Ő beteg volt. Én nála követségben jártam. Értekeztünk családi s meg erdélyhoni dolgokról. Miután némelly intézkedéseket tön, tudakolodék az akkor még gyermek Zsigmondról s előhozatá Torino által rajzolt mellképét. Mert unoka öcscsét személyesen nem ösmerte.

Elégületlen lön az arczvonalokkal s veszélyt olvasott azokból Erdélyre.

Én szivemnek minden erélyével ótalmazám uralkodómat. Hisz örökké szerettem Zsigmondot, s aztán ő Báthori Kristof' fija! De nyilatkozataim egészen más hatást gyakoroltak, mint a minőt remélhettem volna.

Az öreg Báthori István nem tudá elfeledni a rajz által okozott kedvetlen benyomást s noha már lépéseket tett Zsigmondnak lengyel trónörökössé választására, félbehagyatta a további izgatást olly rokon' ügye mellett, kinek arcza, mint mondá, baljóslatu. Azonban védelmem óta apai szeretettel kezdett hozzám ragaszkodni. S midőn áthatva mondá: légy hiv Zsigmond fejdelemhez tettel, tanácscsal, szenvedések közt! ekkor Pleskow' hőse meg vala győződve, hogy engemet a törvények és fejdelmi szék iránti hűség' regényes, magasztos, önáldozó vértanujává avatott föl.

Hiu álmok!

A vértanuból daemon lön, szintolly makacs kötelezteléssel.

Mert a hűség nem az erény' egyedáruja, sőt közös jog, mellyben, midőn a mindenség meghasonlott s külön vált, az ég és pokol igazságosan osztoztak.

Átok, átok!

Sejditetted-e nagy hős, bölcs férfiu és szent aggastyán!, sejditetted-e sirodhoz menyre függesztett szemekkel tántorgó Báthori István!, hogy tanácsod, melly átjárta szivemet, megmérgesedvén, átokká fajult, s tán holnap, tán ma legkedvesebb rokonodnak, Boldizsárnak életét üldözendi?

De sejditettem-e én is: mivé fog válni számomra Fogaras? S mikor Kristóf visszaszerezte álnokul elorzott becsületemet és én hálát fogadék, nem csengő igéretekkel, de néma szilárd eltökélésben: képzelhettem-e, mekkora belterje van e szónak „hála“ s hogy ez egyedűl megtöltheti a sziv két kamaráját, uralkodhatik a vér és nedvalkat felett, szétronthatja az erény keskeny sorompóit, a bün' mérdföltköveire tüzheti ki hóditó zászlóját, gyermekjátékként szórhatja el azon kincseket, mellyekért támadott, és a rokonszenv s kötelességérzet talapjairól zsarnokkénnyel, mint a többi szenvedélyek, tüzi ki az élet' irányát, az akarat' végczéljait.

Ah, az átok és áldás, mint cserélik föl neveiket és hatásaikat!

Ah, a bün és erény két világhajós! Egyik mindig keletre röpiti vitorláját, másik örökké nyugotra. S ki hinné, hogy a két vándor még valaha összetalálkozik; mert hiven követi pályáját?“

— „Félrevonom ablakom' függönyeit, hadd süssön szabadon be a nap sötét termembe!

Milly mosolygó, mint a teremtés' első reggelén!

Eszembe jő a mult idő!

Tizennyolcz éves koromban érkeztem a paduai egyetemből vissza.

Békessi pártzászlóihoz állék, hogy a háborgó Erdélynek nyugalmát megszerzeni segitvén, a közügy' mezejéről szégyenpir nélkül elvonulhassak s tudományoknak áldozhassam egész életemet.

És mit tettem az óta!

Két rövid munkám látott sajtót.

Egyik hasznosnak tartatik, a másik a hű barátnak és nagy mesternek, az én kedves Brutusomnak dicséretére volt érdemes.

De többek-e, mint első kezdet, mint zsengéi azon áldásnak, mellyet ha elpazérlánk nem csak a jótékony ég' legszebb ajándékaira méltatlanok voltunk; de okvetlen éltünket üresnek, pályánkat elhibázottnak s lényünket — hogy ugy szóljak — csonkának fogjuk tartani? Mert az istentől küldetés' hite a látnokon kivül senkiben nem ver olly mély gyökeret, mint egy iróban. Tedd őt a politikai láthatár' legmagosabb pontjára, honnan ezer család' boldogsága fölött őrködhetik; add kezébe az állományi gép' kerekeinek mozgatását; engedd éltébe szőhetni a becsszomj' legragyogóbb álmait: de még akkor se véld, hogy boldog és a betöltött kötelesség' léleknyugalmával bir. Ő magát mindig madárnak fogja képzelni, melly a tavasz' zöld lompbjai közt sem énekelt, hárfának, mellynek nincsenek hurjai, vagy egy

szivben zsibongó érzésnek, melly még nem találta még szavait, rimét, dallamát. Hogyan is hihetné az iró elvetett tolláért — e szellemkulcsért — kárpotlásnak a társaság' örömeit, kincseit, tapsát, — ő ki mint az öreg Philemon, istenekkel beszélhetett volna?! . . . . .

Aztán eddigi csekély dolgozataim szorosan az ösmeret és tudomány' körébe vágtak.

De hol maradott a szivvilág?

Már a férfi kor' délpontjához érkeztem a nélkül, hogy képzelődésem halványult és kedélyem veszitette volna smaragdzöldjét.

Elmémben ollykor fényképek jelennek meg, kérik tőlem az alakot, a hüvelyt, s gyilkosuknak mondanak az által, mert teremtőjök nem levék.

S még is kisértettem-e meg e mezőn erőmet?

Szereztem-e bár egy költeményt?

Mi a bölcs élet, ha nem minden tulajdonainknak öszhangzó munkássága, ha nem a lélek egész virágöszvegének szépen rendezett füzére?

Hol az én koszorumban a rózsa és emlény, a dal és epedés?

Mondják, hogy midőn az ember véletlenül megborzad, ez azért történik, mert olly helyen lépett át, hol valaki meghalt és nincs fejköve vagy keresztje: hányszor kelle nekem borzadni annyi eszme' jel nélküli sirja fölött járván!

Miért nem emeltem a keblemben küzdő s elhaló érzéseknek, benyomásoknak és szenvedélyeknek emléket?

Miért nem irtam bár egy dalt! . . . .

A könyveknek is meg van sorsa.

Én most nem vágynám Janus Pannonius' babérjaira.

Úgy rémlik előttem, hogy az emberi nem új tavaszhoz közelget.

Egy világ fedeztetett föl a másik földgömbön spanyol hajók által.

Ha nem csalódom ezen szerencsés hajóhoz hasonlitanak Bocaccio' és Petrarca müvei: mert általok szintén mostanig ösmeretlen continens' partjai foglaltattak el a szellemélet' tengerén.

Ők kitüzték hóditó zászlójokat és Europa már kezdi sejditeni, hogy ott olly kincsaknák rejlenek, mellyeknek tiszta és kifogyhatlan érczszalagaihoz mérve szegény az ó világ' megzsugorgatott pénztára.

Ah! e partok milly zöldek, még névnélküli növényzeteikkel, milly regényesek őserdőik' óriás szirtjeik', és tengerszéles folyamaik' tájképeivel! Minden ágon szivárványtarka madarak hintáznak és a kék eget hajnalszin flamingók' szárnya hasitja.

Tudtak-e ezekről Plinius' emberei valamit! látta-e őket Herodót, ki annyi csodákról értesitett.

Petrarca és Bocaccio, ti a görög és latin nyelv' jármát vonó szolga népnek, ti a muzsák' szajkóinak, kiknek minden érdemök ügyes kölcsönzés volt, megmutattátok az új világot, a nemzeti irodalmat, hol szüz természet van, szabadság és eredetiség.

S csak az olasz tudná-e barbar nyelvét széppé tenni?

S mi magyarok, ha hivatást éreznénk keblünkbe, idegen oltároknak áldozzunk, mint Janus Pannonius és csak a Tinodiak énekeljenek e népnek?. . . .

Irtam-e én egy sort hazám' édes hangján!

Megkellett volna kisérteni erőmet, s ha az akadályok közt, ha a járatlan útan, a nehéz pályán csak némi sükerrel is fáradtam vala, nem lenge s léha hir, de valódi érdem koszoruzná a merész kezdeményezőt.

Igaz, mostani miveltségünk csekélylene illy müvet, és tudosaink' köztársasága figyelemre alig méltatná.

Azonban nem érdem-e néha bizonyos éveken át feledve lenni, elaludni a telet, s mint a barázdába takart mag, kiczikázni tavasszal, hogy rajtunk himezze első reményzöldjét a fölmelegülő természet.

Mellyik kút dicsőbb, az-e, mellyből, mivel utszélen áll, a szolgák mindennap nehány korsóval meritenek; vagy pedig az, melly sivar homok pusztákon, a közlekedések' járatlan terén, egy kőbolt alá rejti gyöngycseppeit; de hosszas évek folytán a fáradt keresztes vitézeknek, kik szentföldre vándorolnak, legalább egyszer enyhülést nyujthat? S nem köszönhetni-e tán épen ennek, hogy a szabaditó sereg megérkezhetett Jerusalembe, a nagyszerü vállalat czéljához?

Miért nem irtam én a „döntő mogerek'" nyelvén, tieden hazám!. . . . . —"

— „S mit tevék legszebb éveimben?

Mint egy méla dal, eszembe jön a mult idő, s hangjai átszürődnek kedélyemen! . . .

Ah az élet minden képek közt legkevésbé ahoz hasonlit, millyenné vágyaink föstik!

Hallottátok-e hirét azon őrült müvésznek, ki mindig a tengeren utazott? Kivált ősszel, mikor a szélvész süvöltött, tánczoltak a hullámok, s megszakadtak a felhők, nem lehete őt az árboczkosárról leüzni. Vihar tépte a vitorlákot, a kormányrúd letört, a kisodrott evezők örvény közé tüntek, a hajó sértett girinczein habár omlott bé, a szivattyuk sükertelen fáradtak, a nép fölbőszült, imádkozott, átkozódék; de a müvész tompán nézett olly vidékekre, mellyeket halandó szem többé nem láthatott, s mellyeknek fekvését ő a délejtőnél jobban ösmerte. A matrózokot illy gunyos közöny gyakran ördögökké tevé. A szakadozó köteleken müvészünkig másztak, megragadák őt és a tengerbe veték. De tudott uszni, mint egy tryton. Nehány percz mulva megint a hajón volt ázott ruhával, csepegő fürtökkel, hidegtől reszketeg kézzel, s ha már az árboczkosarat is leverte az orkán, azon szögletbe vonult, hol félholt emberek hevertek. A villámtól meggyujtott deszkák' üszkein melengeté testést, s midőn idegei visszanyerték erélyöket, festék-kagylókat vett elő és rajzolt egy mosolygó völgyet verőfényes tetőkkel, viránydus szőnyeggel. A völgy' hátszinén mezei lak állott, fölfolyókkal, futóborostyánnal és szőlőgerezdekkel pártázott ablaksorral. A házereszen galambok búgtak. Lágy szellők és hattyúszárnyak ingatták a zöld udvar' közepén ezüst fátyolként csillámló tó' tükrét, mellyből kis vizszalagok serkedtek s terjedének szét parti liliomok', hosszu füszálak', és egy gazdag növényzet' gyökereit táplálva. A majorságok' fördő, repkedő, s a verőfényes helyeken tollaikat szárító köztársasága a legszeszélyesebb csoportozatot alkotá. Széles levelü fák'

árnyában gyepvánkoson többnyire valamellyik ült a hajó' matrózai közöl, sikerült, bámulásig hű arczvonalokkal, kezében vadászkürt, enyelgeni a hegyek' visszhangjaival és nyaka körül egy kedves, édes nő' hó-karjai. Az ablakokból kis gyermekek angyalarczai néztek ki, és a ház homlokára föl volt irva czimje: csendélet.

Miután az őrült müvész' nevét, — mint szokás a vászonszögletre jegyezte, zajongva futkároz a hajón, melly már szirtokra jutott és elmerülni akar. A nép átkozódik; mert a kába festő rajzát mindig a vonaglóknak, mindig a kétségbeesőknek mutogatja, hogy a csendéletnek viharközt alkotott másolatja a megtört szemek előtt lebegjen.

Él-e még e müvész, s hol üldözi a hánykodó hajó' matrózait?

Ti tudjátok ezt!

Ő az emberkebelben van s neve: vágy.

Mennyire különböznek rajzai az élettől! . . ."

— „Még is valahára könyet hullaték!

Oh! sebek' balzsama!

Tágul szivem s eszembe jő a mult idő, mint egy jobb létről hit a visszaemlékezés által föltámasztva!. . . .

Őseim nem sok fáradságot okoztak a kronikaíróknak.

Ők házi körben tölték napjaikat.

Régen én is szerettem a mezőt, a csendes alkonyt, a megtérő nyáj' kolompolását, a kutágast szürkülö róna' közepén, a kémény' kék füstjét, a szerény butorokat

egy agg karszékkel, a fölszitott kandalló' kedélyes melegét, szerettem a falusi életet.

Ki harmincz éves korán túl nem ohajt szenvedélyes viszonyok helyett szelid, hű és állando ragaszkodást, annak nem volt soha eléggé mély kedélye a szerelem' viharaira és a csalódás örvényére. —

Én kifáradtam a titáni küzdésben, melly egész eget akarna elfoglalni. Nem ohajthatom többé együtt az örök érzések' világoló mécsét és égető kanóczát, napfényét és villámait, — nem a sziv' lázas dobogását mámortalan kéjekkel. S miután választani kell a szenvedély és megelégülés közt, ha dicsérem a kikötőt, azért van, mert ösmerem a tenger' szélvészeit.

Mellyik bányász ássa a sötét hegyüregekben azon érczet, mellyből az én mátkagyürüm készülni fog! — Hadd, lépjen ki sáppadt arczával, kérges kezével, s nedves szőrrongyaival. Én keblemhez szoritom őt. Boldog akarnék lenni!. . .“

— „Eszembe jut István király' temetése.

Minden könyezett a nagy Báthoriért.

Én a buállvány mellett egy némbert láttam.

Nem az oltár' madonnája lépett le, nem a müvész személyesitő márványból a hit', remény' és szeretet' eszményét.

Hisz! az ég-arának még nincs Apellese! S hol a keresztyén Phidias? . . .

Merre tünt ő, — e némber?

A cserkesz hölgy a lerészegült érzékek' kéjadóját igényeli; a fővárosi körök' királynéi, európai bálványaink a szilaj, égető szenvedély', a magát hamvasztó

szív' lángjaira szórt tömény füstöt kedvelik: de téged, ösmeretlen lény, a szende, sugár alakkal, a mélyen-kék tiszta szemekkel, a szelid halvány arcczal, csak azon hű vonszalom nem bántana meg, melly mint a májusi ég, meleg és enyhe, rekkenőség s felhő nélkül.

Mért födi nevedet ki fürkészhetetlen titok?

A lengyel úrnők, kiktől azt tudakolám, nem ösmerék.

S most e napokban viszont láttam egy lényt hozzád bámulásig hasonlót; de olly szenvedő vonalokkal, mellyek vagy egy csalódott reményé vagy meghiusult vágyé.

Nővéred-e?

A természet nehezen tudott-e megválni ezen alaktól, mint legszebb eszméjétől a költő, és ismételte más árnyolattal?

Oh! illy magátutánzása becsesebb, mint lett volna minden eredetisége! —"

—„Megint ábrándok! Mért kössem csendélet olly sovárgáshoz, mellynek elérhetése véletlentől függ, sőt lehetetlenségbe ütközhetik?

Mért akarjam a szerelmet a megelégedésröli rajzban uralkodó szinnek?

Nem árulja-e e szerelem magát azon higgadt, ülepült, kitisztált vonzalmul, melly a zavartalan házi örömök' alapja és ápolója, mig más felől ábrándok' tartományába téved s egy lényért eseng, melly inkább tündérkép, inkább egy büvös óra' jelenségei közül a visszaemlékezés' kötfátyolain hagyott angyalhüvely, mint olly némber, ki-

nek sorsát rokonszenvünkkel összekötni, szivét szivünkhez szoritani, életét életünkbe forrasztani tudnók. ?

Mi az ő neve? Bársony volt-e pólaköteléke vagy rongy? A hő égaly' czedrusából készült-e bölcsője vagy az észak' közönséges fenyőiből? Hol hazája? A hosszu családfa' rajza alatt hallotta-e fényes teremben az első dajkadalt, vagy a szintén ragyogó természet' sátrában egy terepély juhar' zöld függönyei közt? Nép lánya-e ő vagy palotáké? A hatalmas király' koporsójánál volt-e, rokonai' társaságában, vagy tán midőn Guzman mellett lovagolt? Egy-e a két jelenség? Miként történik, hogy illy rendkivüli báj Fehérvárt semmi figyelmet nem gerjesztett?

Ah, ki fejti meg e titkokat?

Fővárosunk igen kicsiny még elrejteni a szépséget udvaronczaink elől.

Jósika beszélé, hogy Márkházi nejének örököse, egy gyönyörü havasalföldi lány a Mojszin-családból, nehány napig nálunk mulatott; de semmi körben meg nem jelent és véletlenűl távozék.

Ha ő volna a kedves ösmeretlen!

Sok körülmény ad helyet e dicső, e felséges gyanitásnak.

Havasalföld, ugyszólva, mindig a nagy Báthori' védszárnyai alatt élt.

Egy hölgy a dus és büszke bojárok közül a lengyel udvar' nőkoszorujába fonatható, mint a keleti gyöngy gyémánt és rubin kövek mellé.

Milly könnyü a szomszédországban meglelni őt, s milly természetes vala tágult politikai viszonyaink és csak-

nem szétszakadt összeköttetésök miatt, a szép ösmeretlennek István király halála óta nyomába sem akadni!....

Ah! de nem botlik-e kételyekbe a további találgatás?

Mért kisérte volna őt Guzmán, a csekély sorsu szinész? S midőn ezen hóbortos sugó' titkát pénzzel akartam megvásárolni: mért lázzadott föl ő, keritési dijnak nevezvén ajándékomat?

Úrnő iránti tudakoláshoz férhet-e illy gyanu?

Milly titkok!, mekkora téveg vezetőfonal nélkül!

Viszont Guzmanhoz kell folyamodnom; noha erős szándékom volt, a makacs idegenek közül senkit magamhoz nem bocsátani.

Ő, az összeférczelt szentmüvek' szinpadi sugója, elősegitendi e az én életdrámám' legszebb jelenetének eljátszását, s meg fogja e sugni az ég nagy mysteriumát, a boldogság' titkát?

Reméljünk! ....

De még is ... még is a csendélet' tervét kár volna bizonytalan kimenetelü ábrándhoz kötni, ha másként is létesithető.

Nem adtak-e nekem a jótékony csillagok érzékeny kedélyt, melly tárva áll a természet' és művilág' behatásaira?

Nem vagyok-e középszerü birtokaim mellett is eléggé gazdag az élet igénytelen gyönyöreinek megszerzésére?

Aklomban derék mének tombolnak.

Fegyvereim hiresek.

Könyvtáram sok ritka példánynyal és drága okiratgyüjteménnyel tömve.

Havasaimból rég nem zaklatott belények járnak a gyér dombok' kristályforrásaihoz, fenyüerdőből cserárnyak alá.

Vadászkürtömre szirttetőkről tiz visszhang felesel, és tudományos leveleimet Hollandia' bölcsei s olaszhon' dalnokai örömmel fogadják.

Ha a nap nyugszik, vörös arczával vadregényes tájakon édeleg, őseim birtokán. . . .

El el innen Fehérvárról!

Abafája, te a Gyulaiak' rég nem látott fészke, elfogadsz-e engem erdeid' közé könnyült szivvel megtérőt?

Lerázom a gondokat, megszököm a politikai élettől, másra bizom azon fáradtságot, mellyben az ember' kara munkától zsibbad, szive hő vágyak miatt kiszárad, lelke cselszövények közt szétmállik, és az élet sovárgásokba olvad föl, a nélkül, hogy a czél, — megközelitethetnék.

Hűs árnyaidba vágyom, erdős vidék, Abafája!

Midőn göröngyös utakon kocsim végkunyhóidhoz érkezik, fognak e leányaid cserlevelekkel, ifjaid — a nép, mellyet védtem — vidor arczczal előmbe jönni?

Hiu vágy!

Mért nem akarok ösmeretlenül s méltánylat nélkül élni?

Ne idvezeljetek jobbágyaim!

Feledni akarom, hogy hatalmas ur voltam.

Oh, a politikai befolyás feltételeit szivvéremmel irám le!

Nem akarok többé e kötményre emlékezni. Örömest feledem én a dicsöségét: csak feledje a pokol annak árát!

Midőn ősi kastélyomba fogok lépni, egybegyűjtöm alattvalóimat.

A kasznár, kulcsokkal övében, beszéleni fog a szűk bortermésről, s még is hordókkal tűrhetőleg ellátott pinczékbe vezet.

Az ispán rosz aratás felől panaszol, de csürömben magas és széles asztagok néznek rám, tán gyérebben mint máskor, azonban elég biztatással sorsom iránt.

Kertészem virágok' hervadásáról regél; mig felém illatár' köde lejt.

És én áttekintvén a vadon tájt, melly zordon ég-aljával a csendélet számára még is igen sokat nyujtott, sohajtani fogok a virító hegyaljakra vetvén szememet,

„Cur valle permutem Sabina

Divitias operosiores!" — mért cserélnék a sabibinumi völgyért nyomorral járó kincseket!

Oh, boldog ember!

S én volnék-e az?!. . .

Ábránd, mellyből rémitő valóra ébredünk! . . . . . —

A nap hév sugárokkal süt szobámba s fölkelti a küzdést.

Lódobogás hallatszik: emberek sürügnek.

Eszembe jő a mult idő; de bájképek nélkül!. . .

Hisz én a fejdelem' szolgája vagyok évek óta!

E gondolatra az országlár' kötelességei fölébrednek.

Isten hozzád csendélet!

Látlak-e még valaha Abafája?

Egy sejtés mondja: soha, soha!, — öröm közt legalább nem. . . . .

Ime a fejdelem' kocsija, mellynek kerekei ablakom előtt eldörgenek!

Ő imádkozni megyen székes egyházunkba.

Báthori Kristof' fia a' boldog szüznek könyörög megtámadott trónja' védelméért.

Oh! e' tény munkára szólit föl!

„Tenni kell" kiáltja a politika sivar rekedt hangon.

Jeladására eltűnik naplóm' álma; az átvirasztott éj' jelenetei torzalakot váltanak, és én, a tett' rabja, nevetségesnek kezdem hinni a csendélet' bájképeit.

A tanulmányi órak' végperczei közé vad eszmék tolonganak. . . . szivem összeszorul, mint a fukar' keze, ha drága ércz ért hozzá,. . . . belsőmet égő láng perzseli, ... agyam' üregébe a pokol egy mécset gyujtott, mellynek kisérteti fénye rémitő tervekre vet világot, ... a haldokló Báthori Kristófnak gyermekéért esdő szeme buzdit,. . . . e vonagló fejdelem' kék ajkai, mellyek szent énekek közt szüntek meg mozgani, bünökre csábitanak,. . . . fürteimre lehel a sivar szellem, — egy kisértet a reggel' tilos óráiban —, s azok fölborzadnak, mint a keselynek szárnya, midőn körmei' martalékjának vérereit megnyitják.

Isten hozzád lélekcsend!

„Tenni kell"

Fejem kábul!

Tollam kihull kezemből.

A komornyik vendégeket jelent be.
S Gyulai, az országlár kiáltja: átkozott légy sors!
Oh! csendélet, te a regék' gyermeke vagy!. . . .
Én terhemet emelem, s följajdulok sulya alatt. —"

Eddig terjed a napló.

Sokat gondolkoztam arról, mert az embert apróságok is érdeklik —, hogy ezen rajza egy szelid de bünfelé tántorgó kedély' küzdéseinek, megszakitás nélkül a kormánygyülés' napja utáni hajnalon iraték-e vagy pedig rendre, ámbár rövid idő alatt?

A szöveg' több helyei az első esetet hagyják gyanitani, mig a napló' nagy terje a másodikra látszik mutatni. Az érzések' árapályának mérfokai mind a két lehetség mellett egyaránt szólanak. Mert ha szivünkbe olly eltökélés szálott, melly kedélyünkkel és cselekedeteink' addigi formáival ellenkezik ugyan, de a viszonyok által ránk kényszeritetik, s valami uralkodó hatalomtól nyervén istápot némileg csakugyan jellemünknek alapszerkezetéből foly —; ha bünt kell meritenünk épen azon kutfőből, honnan mostanig erény serkedett, és vágyaink, mellyek eddig örökké szelid szellemekkel társalogtak, rögtön egy daemonnal találkoznak, s ennek is szintén értik csábját, mint amazoknak fölfogták volt igéreteit: természetes, miként az életnek illy napforditó pontján, mi mások számára alig létezünk, dolgainkat gépileg teljesitjük, lelkünk nincs jelen sem kötelességeinknél, sem szórakozásaink alatt, s ha a zajgó világ körülünk

zsibong s magányunkba visszalépni tilt, szenvedélyünket eltompult keblünkbe zárjuk s mindig az utolsó hangulatnak, mellyel küzdénk, neszével tartjuk ébren, hogy az elhagyatás óráiban, virrasztásaink közt, a megszakitott fonalszálakon szője tovább gyötréseit.

Azonban nem bonczolok tovább olly kérdést, melylyet adatok' hiánya miatt pontosan elhatározni ugysem tudnánk, — és szőrszálhasogatás helyett egy igen fontos észrevételt közlök olvasóimmal.

„Tenni kell“ mondá számtalanszor Gyulai.

Mit értett ő ezen?

Vannak eltökélések, mellyek bármilly szilárd alapra legyenek fektetve, annyi merészséggel nem birhatnak, hogy az agyidegek' sötét rejtekéből a fehér papirosra átköltözzenek. Gyakran kerülnek elő az életben szándékok, mellyeket végrehajtani igen, de följegyezni nem tudunk.

Ezen kisebb dologra nincs elég lélekerőnk.

Nem csak a szemérmet sértő, de a többi bünöknek is terve csupán igen aljas ember naplójába fér be s ez aligha egyedül a fölfedeztethetés' félelme miatt történik, sőt gyakran leginkább azért, mert a jobb érzések, mint Caesár, palástban akarnak haldokolni s önmagunktól is szoktuk átallani a léleknek szintén mint testünknek meztelenségét egy tükörben nézni.

„Tenni kell“ mit jelenthetnek ezen magyarázat nélkül hagyott szavak?

Ha eszünkbe jut:

— Miként Gyulai a titkostanács' határozatának indokait és folyamát elárulni veszélyesnek tartotta;

Miként továbbá minden perczben rettegett, hogy Zsigmond fog Báthori Boldizsár ellen jogtalanul föltépni és ekkor a fejdelem eshetik egy véritélet' martalékául.

Ha fontolás alá vesszük:

— Miként Gyulai, a nemzeti hadak' tábornoka' pártját olly hatalmasnak hitte, hogy ha rögtön gát nem vettetnék, Zsigmond' trónja minden erőszakos megtámadások nélkül szétmállik.

Miként továbbá a fogarasi gróf, ha szenvedély nem ösztönzi sokkal eszélyesebb, hogysem ott koczkáztasson valamit, hol különben is czélt érhet.

Ha figyelmünket nem mellőzte azon körülmény:

— Hogy Gyulai, Kristof vajdától megvédett becsületének hálájául magat bünre is kötelezettnek képzelte s a leszámolás' idejét ezen criticus órákra szoritá;

S hogy, ha Báthori Boldizsárnak — mert különben Zsigmond buknék, — rögtön szükség meghalni; ez legtöbb hihetőséggel csak akkor történhetnék végveszély nélkül, midőn Erdély' leghatalmasabb oligarchái kimondott végzésöknél fogva rá gyilkot emelni kénytelenittetnének.

Ha, ismétlem, ezen tekinteteket mérleg alá vontuk, napló nélkül is méggyőződünk arról, hogy e szavak, „tenni kell" mást nem jelenthetnek, mint fölingerelni, rábirni a semmit nem sejtő Báthori Boldizsárt, hogy mielőbb a fejdelem elleni törvénytelen tette által a boszuló igazságnak vérbiráskodásra alkalmat szolgáltasson.

X.

Eleonora, mihelyt Guzman által a maestro' szerencsétlenségéről értesült, nem tudott Sebeshelyt maradni.

Közel volt már az éjfél, mikor castiliai lovagunk a mysteriumok' annyi veszélyt hozó napján e havasos vidékre érkezett.

Sennoné nem várhata hajnalt. Látni akará férjét s megosztani vele a szenvedéseket és rabbilincset.

Hogy a nagy uraknak hatalmában álljon egy szegény, egy pártfogás nélküli művészt kínzani: ezt ő, a sors' mostohaságát ismerő némber, természetesnek hitte; de, hogy létezik a világon erő, bűn vagy boszú, melly meggátolja a szerelmet azzal, ki által boldogíttaték,

együtt türni nyomort, hogy létezzék polgári törvény, melly kétségbe hozza egy nő' jogát, férjét követni a börtönbe és vérpadra — óh! ezt Eleonora képtelenségnek tartotta. Illy vad szokás nem mocskolhatja be sem az emberi szivet, sem a büntető könyvek' lapjait! —

Az éj — mint olvasóim rá emlékezhetnek — hives, fellegtelen, nyugodt, holdvilágos volt.

— A szászsebesi börtönbe rekesztették-e Sennot? kérdé a sápadt nő, mig mantilláját elővette.

— Igen, de holnap hajnalban Fehérvárra kisérik, mond Guzman.

— Bizonyosan?

— Genga mondá. Ő mindennek utánjárt a kék darabontok' őrmesterétől.

— Induljunk tüstént Fehérvárra.

Nem adaték don Guzmánnak, a hires Cidtől örökölt bátorság mellett is, annyi lélekerő, hogy e nő' tekintetének, melly akart és esdett, kért és parancsolt, ellenszegülni merészeljen.

Fél óra mulva járatlan öszvényeken lovagolnak ő és két némber.

Barbara az ut' sanyarúsága iránti panaszát védszentekhez emelt fohászkodásokkal vegyíti.

Eleonora' mantillája szétbontakozik. E nő nem érzi a hideg leget, melly már Guzmán' fogait — igaz, hogy a castiliai égaljhoz szabott köntös miatt — olly gyakori és hangos érintkezésekbe kezdi hozni, minők egy ágyutelep' dörgésekor még a vitéz liga' zászlói alatt is mutatkoztak néha, de nem nála a derék bajnoknál — hisz

illy gyöngeség elveivel jönne összeütközésbe! — hanem szomszédainál, s nem is a hideg miatt.

Sugónk sok csapásai közt legalább azon vigasztalással halad, hogy Sennonét rábirhatta gondosan kikerülni az országutat.

— Gengához érkezünk, sohajtà magában, és ő jól le fog hordani, mert tudhatám, miként Senno úr kissé féltékeny és Gyulai Pál ő nagysága rosz szándékokkal bibelődik. Azonban válaszolni fogom: rendező úr! íme én úgy hoztam el a fiatal asszonyt, hogy egy madár sem látta meg. Ha hibáztam, ám állja ki ön több lélekerővel Eleonora' tekintetét; zárja őt valamellyik szobába, s küldje éjfél után vissza Sebeshelyre szinte járatlan utakon! Én szivesen ajánlkozom vezetőnek, s megint minden a régi lábra leend helyezve.

Utasaink hajnalszürkülés előtt Fehérvárt voltak.

Ebből önként folyt, hogy Sennóné férje' levelét, melly megtiltá a havasos vidékből távozni, nehány órával érkezése után vette át a bámuló s boszankodó Gengától, ki miután Eleonora nem annyira a törődések és átvirasztott éj, mint keblébe fojtott küzdései miatt kornyadozott, szivetlenségnek tartotta nem saját házában tenni olly intézkedéseket, mellyek a vizsga szemek elől szintúgy megótalmazhatták tejtestvérének féltett hitvesét, mint Sebeshely' szirtei és őserdői.

Gengának a cselédházon s konyhán kivül három szobája volt, kertrenyiló, magas és vas rostélyú ablakokkal.

Ezen épület nem igen messze fekvék Szentgyörgykaputól, az elővárosok' akkor legnéptelenebb utczáinak egyikében.

A tágas és külön ajtóú szögletszobába Genga költözék. A közepső terem Eleonorának nappali s a mellette levő kis cabinet hálószobája lön.

A butorok kényelmet nyujtottak. Minden rendben tartaték. Csín, tisztaság és pontos szolgálat volt, de ama' kedélyes jellem nélkül, mellyet csak egy nő' felügyelete tud elővarázsolni.

Sennonénak nem engedtetett meg a háztartás körül semmibe vegyülni, mert másként kikerülhetlen lett volna börtöne' küszöbén átlépni.

Ő t. i. fogoly vala. —

Mert Genga, minthogy már a maestro' nőjét Fehérvárról el nem távolíthatá, szigoru intézkedéseket tön minden kandiság és hiresztés ellen. Ő nemcsak Senno' féltékenységét ismerte, de Guzman által Gyulainak tudakolásai felől, és magától Sennótól a mysteriumot megelőző botrány' titkos indokáról értesülve volt.

Két cseléde közől a főzőné egy udvarhelyszéki vén anyó vala, pergő nyelvvel és kutató szemekkel: ezt, rendes fizetésén felül megjutalmazván, rögtön egy deszkával kereskedő gobé' szekerén honába visszaküldé.

Másik cseléde savoyard gyermek volt, a hegyi lakók' bárgyu fajából, rövid észszel, hű szivvel s azon

vador tájnyelvvel, mellyet még az olaszul jól beszélő is csak külön tanulmány után értett.

E savoyard nem levén veszélyes el nem bocsáták; de kötelessége csak a Genga' szobajára szorítatott.

Illy rendeletek' következésében Barbarára kellett nehezkedni a kamara', konyha' és öltözködő szoba' minden terhének. Ő volt házasszony, szakácsnő és komorna olly szigoru parancs mellett, hogy Eleonora' lakának ajtóit mindig zárva tartsa. Ezt a vén dajka nagy lelki erély nélkül is teljesíthetté; mert Sennóné észre sem látszott venni a korlátló szabályokat.

Nappali terméből egy szárnyajtó vezetett nehány kőlépcsön a kisded virágos kertbe, mellynek komor magas falai zárdáéhoz hasonlitottak: mit igen természetesnek találunk, mert a kert szabad mezőre nyilt, tehát csak nehezen átmászható kerítvénye által szerezheté meg azon bátor létet, mellyet akkor a félrefekvő házak' lakói nem mindig élvezhettek.

A kőlépcsőről szük de kecses láthatár terjedett a Bilakig, hol annyi gyógyfű terem s olly sok török és magyar vér omlott! — Balra kopár szirtoldalak és a fakó Ünőkő zárták el a szem' útját.

A kert alig volt egy holdnyi s mégis pusztán hevert nyesetlen fasorokkal, benőtt ösvényekkel, dudvás virágágygyal, csalán közé fonult komlólugossal, tört és mohos kőpaddal.

Midőn este lön, s a savoyard az udvarkaput bezárta, Genga mindig rövid látogatást tett Eleonoránál s bucsuzáskor kinyitá a kertajtót, hogy vendége szabad

leget szívhasson; a kulcsot, mikor a nő már le akart feküinni Barbara vitte be a házúrhoz.

Sennóné sem a tilalom, sem e szabadság után nem kérdezősködött. A tiszta éj' nagy részét kün tölté, az esős időkben ben virasztott; mindig komoran, de örökké panasz nélkül.

E megkövült fájdalomnak, melly könyekké ritkán olvadt, melly viharos kitörésekkel nem enyhíté magát, s melly tétlen elszánással várta az ég' védelmét vagy a sors' tiprását: rögtön más alakot, új lengületet adott egy véletlen fölvilágosúlás, mellynek titkához olvasóim a közelebbi szakaszok' drámai formába szoritott jelenetei által jutandnak.

XI.

(Eleonora' nappali terme. A kertajtótól, melly északra néz, balra zömök ruhatár. Ez hátával egy kettős ajtót fed, melly különben Genga' szobájába nyilt volna, de most zárva van és köze a hangot minél roszabbúl vezető anyagokkal tömeték meg. — Jobb kézről a kisded cabinet, mellynek a konyhával összekötött cselédszobába — hol jelenleg Barbara lakik — vivő falajtócskája szinte zárva áll.

A nappali teremben csinos butorzat és még hátra nem vont lilaszín ablakfüggönyök.

Reggeli nyolcz óra van.

Eleonora felöltözött, Barbara rakosgat.

— Barbara. Ah! (ásít) már ennek is vége. Minden rendben van és tiszta mint a tükör. Hozzam a reggelit? Lassan idd meg szép babám! s beszélgessünk. Majd egy kis ebédet készítek,. . . sokszor nyitom ki és zárom be ajtódat; hiszen ezzel is telik az idő! Naponként mondja Genga úr, hogy elűz, ha zajt csinálok; pedig én ölemben hordoztalak; mikor még nem is tudtál járni. Boldog szűz! szabad-e neki tégéd így megbántani?. . . S millyen puszta e ház! Sebeshelyt szökdécselt a patak, martján gyermekek játszottak, gubbenői közt a halászok pisztrangot kerestek fáklyával és szigonynyal; minden dombról fürészmalmok zúgtak, mintha egymásnak hosszú estéken régi meséket beszéltek volna; te énekeltél, nekém utczára is szabad volt kimenni, a betegek orvosságot, a koldusok alamizsnát kértek; éjfélig is vártuk Sennó urat: — jól telt az idő. — De itt a kapu felé sem lehet közelítenem. A kender haju kis fiút reggel elküldik hazulról, Genga úr bezárkozva él, erre még madarak is alig repülnek, minden olly csendes! — csak a kamarában lármáznak éjjel patkányok, vagy szellemkék. . . minthogy kár soha nem történik, tán a szellemkék. Kis babám! tetszik-e neked itt?

Eleonora. Dajkám! jöhet-e kérdés alá kevés vagy sok kényelem, midőn ő fogva van?

Barbara. Boldog isten! hisz Senno úr ült még börtönben.

Eleonora. Akkor nem volt neje, s igy az emberek igazságtalanok voltak iránta; de nem, mint most,

kegyetlenek. Nagy ég, mennyit kell neki értem aggódni! s én. . .

Barbara. Elsáppadtál kis babám! nagyon halvány vagy. Áh ne mond, mint szoktad, hogy nem eléggé bánkódol! Ha Szeremi Menyhért nagy uram meglátna,. . . Jézus, Mária! ha látná a kis Ellit illy komoran! Miért nem álmodsz fehér gyöngyökről?

Eleonora. S mi okból gyöngyről? dajkám.

Barbara. Mert a fehér gyöngyök könnyet jelentenek, és te szerencsés volnál, há sirni tudnál. A köny nem hervaszt.

Eleonora. Lásd, Barbarám! én ma reggel sokat zokogtam! de fejem miatta kábult lett és szivem nehéz. Nem mindennek használ az orvosság is.

Barbara. Te sirtál? Én hajnal óta örökké figyeltem. Sebeshelyt a legkisebb neszt is hallám. „Ah! az én gyöngyalakom még alszik, mert virasztott... már piheg . . fölébredt. . . most szemei Senno urat keresik. . . bizonyosan álmában szünetlen vele csevegett, különben emlékeznék, hogy éjre haza sem jött. . . Boldog szűz, milly szépen imádkozik az én Ellim, mindig térdelve és áhitattal, mindig bün nélkül!. . . Már dajkáját csengeti be; megyek, szemem' fénye!“ Örökké igy ügyeltem rád Sebeshelyt. De itt még a kicsin falajtó is kettős és zárva kell hogy legyen, semmit nem hallok. S te sirtál volna?

Eleonora. Álmomban atyámnál valék. Képzeld megőszültek fürtei! Görnyedten ült egy szinhagyott karszékben, és szomoru multak közé látszék mélyedni. Mennyi por volt bútorainkon; mennyi pókháló csüggött

szakadt rojtokban a falakról alá! Vetkező asztalomon a virágserleg' helyén halálfő állott és fölötte egy feszület. Én atyám' lábaihoz akartam borulni; de midőn meghajlanának térdeim, érzém hogy csak Sennóval együtt fogadhatnám el a bocsánatot és áldást. Az ajtóra függesztém szememet, őt váró, érette dobogó szivvel. Kit vársz — mondá apám feddő hangon — hárman vagyunk e szobában....Dajkám! a koponyára czélzott-e ő?. . . Szörnyü álom volt ez.

Barbara. Kis babám, halottal álmodni csak változó időt jelent. S nézd tiszta még az ég. Később zivatar támadhat, mert az álmak istentől jőnek, és képes beszédökkel nem hazudnak, ha tudjuk jól magyarázni. De mig a fellegek kibúhatnának rejtekeikből, hogy a nap' arczát sötétté és szomorúvá tegyék: addig Genga ur bizonyosan elmegy hazulról. Lelkem' élete! mikor magunkra maradunk vedd föl sürü fátyolodat, itt a kulcs, siessünk, láttogassuk meg férjedet. Addig te mindig aggódni fogsz, mig tőle nem hallod, hogy nincs veszélyben. Engem itt fenyegetnek, ha szobádból kibocsátnálak. Hiheted-e, holott én emlőimről tápláltalak. Szeremi Menyhért nagy uram sem merte Barbarát a kis Elitűl elhajtani; tudod mikor Senno úr' gyakori látogatásaiért boszankodék. Ki úzhetne el engemet tőled? Nevetség, nevetség! — Jer, szép babám, férjedhez.

Eleonora. Mit mondasz? neked jobban kellene engemet ismerni. Képzelheted-e hogy elfogadni merjem ajánlatodat?

Barbara. Szent ég! Micsoda bátorság kell erre? Aztán szemem' fénye! neked jól áll szived. Férjed'

oldala mellett lovagoltál rengetegek közt és pusztákon. Midőn tanyánk' ablakán a huha szólott nem féltél a jósjelektől; midőn ösvényünkön a fenyőt villám gyújtotta meg, nem rettegted az ég' haragját; midőn éjenként az ozmán várromok' párkányáról szél zugott, nem aggódtál a dzinektől és azon sivitó ének miatt, mellyel ők Eblist köszöntik; midőn a szirtrejtekekből nyilvesszők repültek felénk, bátran vezetted lovadot, s csak ha Senno úr mondá, eresztéd sisakrostélyod arczodra. S most félnél-e te? s miért, gyöngyöm?

Eleonora. Nincs-e megtiltva szobámból távozni?

Barbara. Kis bohó! hisz Genga úr nem a tatár chám, he, he! — Ki félne az ő parancsától?

Eleonora. Tudod, hogy Senno nem bocsát maga elébe. Fontos okai lehetnek. Szabad-e nekem áthágni akaratát? Ő igen indulatos . . . ah! az én szivem még megszakad.

Barbara. Életem fénye! Ha csak egyszer találkoznál férjeddel s tőle magától hallanád, hogy nincs veszedelemben, nyugodt lennél; de igy bár mint biztat Genga úr és a jó Guzman, lassanként megöl a bú.

Eleonora. Igaz, ők csekélynek festik s talán hiszik is e csapást. Ők minden nap várják Senno' szabadúlását. De nem csalódnak-e? vagy nem akarnak-e ámitani? Nagy ég! ha az isten minket ostorozni készül, ha atyám' átka . . . ha álmom' képei jósjelek voltak . . . ha a koponya . . . (megrázkódik) Barbarám! ha őt veszély fenyegeti. . .

Barbara. Mihelyt Genga úr elmegy, siessünk hozzá.

Eleonora. De ha szeme kárhoztatni fogja tettémet. . . .

Ekkor a szomszédszobában, hol a házúr lakott, szokottnál nagyobb vitatkozás támad. Eleinte a megtömött és ruhatárral fedett kettős ajtó azon érthetlen neszt bocsátá csak át, mellyből még egyes szavakat sem lehete kivenni, s csupán annyi vala gyanítható, hogy Genga olly emberrel, kinek hangja Eleonora és Barbara előtt tökéletesen ismeretlen vala, nem legkellemesb modoru szóváltásba egyeledett: de később, mint látszék, még magasabb fokra hágtak szenvedélyeik; mert a párbeszéd' némelly töredékeit nőink, ha elég újságvággyal birtak volna hallgatózni, már kivenni és összeallitani tudhaták vala; — mi azonban nem történt, mert Eleonora' feje és szive inkább volt saját ügyeivel betöltve, mintsem másé iránt érdekeltessék, Barbara pedig szép növeltjét okvetlen rá akarta birni Senno' meglátogatására; vagy azért, mivel ezt a nő' kedélyére jótékony befolyásunak tartotta, vagy pedig, mert egy kis ellenszegülést, egy kevés daczot szükségesnek vélt azon örömtelen és unalmas helyzettőli menekülésre, melly fehérvári lakásukat még sokkal egyhangúbbá tette, mint a sebeshelyit. De Sennoné rendithetlen volt.

— Hadd, Barbarám, kecsegtetéseidet — szóla szelid, de csüggeteg arczczal. Karjai közé sietni, hogy egy feddő tekintet, egy haragos homlokredő által visszautasitassam. . . a találkozás' örömeért felzavarni terveit, s tán még nagyobb veszélybe taszitani őt — ezt, Barbarám, nem kivánhatod. Neki fontos okai lehetnek melly-

ért nejét látni nem akarja. Tudod, mint ragaszkodik hozzám.

S még is szemem' fénye, örökké elzár, midőn városba érünk. Csak a pusztákon vándorlásaink alatt vagy szabad. Miért van ez igy?

— Hát elfelejtetted sok ellenségeinket? Rokonaim üldöznék őt, ha rám ismernének.

— De a törökök és olaszok közt nem lakik senki a Szeremi családból, s mi mégis mindig magányban élünk.

— Hisz az én ohajtásom ez. Birván őt, mi szükségem a világra.

Lelkem' élete! Kinek vágyai teljesülnek, hogyan könyezne? Te gyakran valál szomorú.

Eleonora neheztelő tekintetet vetett a dajkára s arczán egy nyugtalan kifejezés tanusitá, miként beszélgetésök ingerli kedélyét, s azt már félbeszakitani szeretné. De Barbara nem figyelt rá.

— Gyöngyöm! — szóla — mondjam-e hogy most komolyabb oka van téged bezárni mint máskor? Szent József! mekkora hazugság volna ez. Eszembe jutna halálos ágyamon fő bűneim közt s megzavarná lelkiismeretemet. Nem, kis gerlém! Senno úr most is csak azért rekeszt a szobába s nem hagy kimozdulni a miért régebben.

— Hogy érted ezt? — kérdé szigorúan Eleonora.

— Ő féltékeny. Ő nem bizik hitetben s szerelmedben.

— Honnan vetted e szabadságot? mióta engedtem meg, hogy férjem' rágalmazd? Mondottam-e valaha, hogy Barbara Eleonórával lakhatnék egy fedél alatt ak-

kor is, ha gondatlan fecsegéseivel Sennot sértené? Távozzál, magam kivánok lenni.

— Szivemnek szive! bocsáss meg, — esdeklék a dajka, míg könyei hullottak. — Én, folytatá félénken, nem emlékezem hogy látott volna gyermekkorod óta rokonaid közül valaki, itt Guzmánon s Genga úron kivűl senki sem ismer, s férjedet ki gyanithatná azon foglalatosságban, mellyet most űz? Felfödöztetésről tehát (de szép babám! ne haragudj, ne tekints olly sötét homlokkal rám) csak azt akartam mondani, hogy fölfedeztetésről félni nem lehetett volna... és mivel téged mégis házi fogságban tart, (ah istenem! te neheztelsz rám!) igen, ebből hittem, hogy ő erősen féltékeny.

— Ha féltékeny lenne is — szólott Eleonora sápadt arczczal, hidegen, mig hangjának egy alig észlelhető rezgése mutatá, hogy keblében erős érzések nyomultak elő — ha kétkednék is hűségem felől, okvetetlen hibás-e ő? Mellyikünk vádoltassék joggal? te Barbarám nem tudhatod. Ellenem szól minden esetre, hogy szétdultam egy kötelességet . . . Ah! szegény atyám!. . . Ki szülői iránt bűnös volt, mi által nyujt kezességet a férjnek? Egyik viszony' szentsége, támasza a másiknak. . . De — folytatá kevés szünet után — fejem kábul, rosz kedvem van, szeretnék magam lenni, okvetetlen magam. Majd egy óranegyed mulva behozhatod a reggelit. Távozz.

Barbara kétkedve állott, mig szemei a nő' parancsoló tekintetével találkoztak. Midőn mormogá: „ő ördöggé festi magát, hogy Senno urat angyalnak higyük„

már Eleonóra kerevétre ült és hímző tővel kezében, egy mintarajz' idomait vizsgálta, mellyet a rámára egészen átmásolt s mellynek csupán földje hibázott még.

A dajka ajtó felé tipegve visszanéz úrnőjére azon kisded szürke szemekkel, azon redőzött homlokkal, kérő és tolakodó arczczal, mellyből nehéz volna elhatározni: minő érzések csaltak két öreg cseppet pilláira?

— Megyek, kis babám, mint parancsolád, megyek.

Ekkor a kilincsre tette kezét, s miután semmi marasztást, semmi választ nem nyert, fölnyitá az ajtót s a küszöbön mondá!

„Ő inkább szereti férjét, mint szent Teréz és szent Aubergis a feszületet. Ő halálra kínzaná magát Senno úrért, mint ezek a megváltó' képe előtt. Bölcs isten, szent isten szabad-e igy ragaszkodni földi dolgokhoz.... Babám! bezárjam-e az ajtót?

Eleonora intett fejével.

A kulcs lassan fordult meg a zárban s a szép és bús nő egyedül maradt.

Barbara a konyhába tipegett s elégületlen pillantásokat vetett a szerény tűzhelyre, mellynek terjedelme egy nőtlen müvész' háztartásához volt mértékelve; a félrevont csuporra, mellyben Eleonora' kész reggelije állott; az óntálak és tányérokra, mellyek igen kényelmesen elfértek a fogason; három vagy négy ezüst kalánra,

melly mint nemesebb anyag, pléh társaitól külön választva volt, s minden nemtelen érintkezéstől óltalmaztatott. Barbara csaknem megvetéssel tekintett ezen gondoskodása alá bizott tárgyakra: nem azért úgyan mintha Sebeshelyt minden csupa arany és ezüst volt volna, korán sem; de, mert eszéből ki nem űzhette, hogy ő és úrnője becsukva tartatnak olly egyén által, ki semmi hatalomjoggal fölöttök nem bir, ki e tettét tán Senno' rendelésével sem igazolhatja, s ki végre az elorzott szabadságért, legkisebb kárpótlást sem tud kényelem', bőség, vagy fényűzés' utján nyujtani.

Barbara kevesbbé tartozott, mint más vén anyók, az epés nedvalkatuak közé; de mégis midőn a konyhaküszöbre lépett, nem állhatá meg, hogy csipőire ne szegezze kezeit, gúnyra ne csavarja alsó ajkát és farkas szemeket ne váltson a kis verébbel, melly az eszterhán csiripolt, a rőt kandurral, melly a kútpárkányra ülve részvékeny kedélylyel nézte két galamb' turbékolását a háztetőn és „Vigyázzal" a kopott szőrű ebbel, melly jámbor fejével mint sok más kutya, hitte, hogy valami fontos és eredményekre vezető kötelességet teljesít, ha a kerítésen át minden útczánjárót megugat.

— Itt üljek-e én — mond a dajka — én, kit Szeremi Menyhért nagy uram (áldja meg a szent isten) mindig megbecsült? Eltűrjem-e ha ezen idegen ember, kihez soha szolgálatba nem szegődtem, gorombán parancsolgat, s ha a kis majom, az a kondor hajú inas — midőn kérem hogy valamit segitsen fahordás vagy seprés körül — megnógatja fejét s vigyorogva tovább áll? Nem, ezt hordozni nem lehet! . . . De mit te-

gyek? Az én babám makacs, vakon imádja férjét, mindent tűr. Ellim! Ellim! szerencsétlen gyermekem!

Ezen rövid kitörés után, mellyet elfojtani nem tudott, rögtön megváltozott Barbara' kedélye. Az ingerültség helyébe aggodalom és bú következett. Száraz újjaival egy könyoseppet törölt le szeméről s fuldokolva sohajtá: „ő ma roszabb kedvű. Arcza fehér mint a liliom. Korán hervad el, korán! Nagy ég! milly hosszú nekem az élet!“ —

Bánattal Eleonoráért, és unalommal e magányos, e zárt lak iránt tért a vén nő a konyhába vissza s épen a tűzhely felé tipegett, hogy az árván hagyott reggelit már szemügyre vegye, midőn sikoltás hallaték, rövid, megszakított és metsző.

— Szent József! mi ez? rebegte Barbara.

Ajtózörej következett.

A dajka olly gyorsan mint csak kora engedé, ment kis hálószobáján át az Eleonoráéba.

— Nyisd ki az ajtót! követelte Sennóné indulattal és a fordítót zörgetve.

— Jézus Mária! — szepegé Barbara — valami szerencsétlenség történt.

A zár föltárult.

— Könyörűlő szent isten! — kiáltotta a dajka, Sennóné' arczára vetvén szemeit — minek kellett még megesni? micsoda csapás érhetett minket? Te elváltoztál. Az ég' szerelmeért! kis babám! . . . mi az? . . . te reszketsz? Ellim! szólj, végy erőt magadon! Jézus Mária! te beteg vagy, arczod lángol és sápadt.

— Engem kijátszottak, elámitottak, megcsalták — szólt Eleonora lihegve és a szenvedély miatt lenyomott érczetlen hangon. — Jer Barbara induljunk!

A dajka bámulva kérdé: hová?

— Sennóhoz, börtönébe, látni akarom őt.

— De az istenért! még Genga úr nem ment el hazúlról.

— Mit kérdem én azt! Mi köt akaratához? Jösz?

A dajka legyökerezve állott.

Eleonora a különben gyöngéd, érzelmes, kímélő nő félre taszítá az ajtó elől, s mig Barbara bámulatából kieszmélhetett, már az udvaron volt.

Mi, hogy e gyors változás' okait sejdíthessük, tekintsünk a másik szobába, hol Genga lakott.

XII.

(Tág szoba. Rendetlenül összezsúfolt butorok, mint szokott lenni a szállásaikból ki vagy még benem költözőknél. Az asztalokon és ülhelyeken vegyesen férfi- és nőruhák, tobbnyire ódonkoriak. Itt ott handzsárok, török szablyák, lovagkeztyűk, római sisakok és a szent könyv' történeteire szükséges hangszerek, sipok, tárogatók sat. A terem homályos, mert a kertre nyíló ablak táblái csaknem egészen behajtva vannak, s minden világ az ajtón felüli keskeny nyílásnak porlepett és mocskos üvegkarikáin szűrődik át.

Genga pongyolában ül egy karszéken, melly az Eleonora' szobájába vezető, de mint láttuk elzárt és ruhatárral fedett ajtóra támaszkodik.

Rendezőnk' szemeiből átvirasztott éj' vagy csüggeteg kedély bádjaltsága tünik ki.

Pierro belép.)

Pierro. Szolgája signor Genga! Tartsa isten önt és védje a szent szűz. Soká maradtam ki, nemde?

Genga. Alig hihettem volna, hogy kegyed elvállaljon egy megbízást, mellynek eredményéről aztán napokig halassza az értesítést. . . Miután már nem győztem önt várni, hányszor kerestem szállásán!

Pierro. És soha sem talált hon! Én, signor, már nem szoktam haza menni. A tükör, asztal, az ágyvánkosok, a papírsüveg mint régi ismerőseim gúnyos csekélyléssel fogadnának. „Pierro! te himpellér vagy" mondaná a legkisebb rongy azon öltözetből, mellyben egykor annyi tapssal üdvezeltettem. A lorettói szűz is ritkán lát térdelni oltárköveken, és a rózsamáli bor' zamatjára csak homályosan emlékezik Pierro. Cospetto! cospetto! mint megváltozott e szoba is. (Leül) Rend, csín, öszhangzás sehol! Ma izent Sofronia kisasszony, hogy látogatnám meg. Ha elmaradok bűnösnek fog tartani, holott az ő kárhoztatása egyenesen szivemet sebzi. Őrizzen a lorettoi szűz a signora' haragjától! Kegyed tudhatja milly hangolatban van most. Föl van-e dúlva a kisasszony' kedélye? Kényes volt-e a levél' tartalma? Ki engesztelődhetik-e irántam? Koczkáztathatok-e egy udvarlást nála? Vagy tán Pierro örökre száműzte magát védnőjének szine elől! —

Genga mindig nevekedő csudálkozással hallgatta a bajazzót. Érté hogy valami váratlan történt, s hogy az Senno' sorsával veszélyes kapcsolatban áll. De mi le-

het? kitalálni nem tudta. Ő midőn a levelet Pierrónak átadá, Sofroniahoz sietett volt, hogy tervök' kimenetele felöl rögtön értesülhessen; de a szerelempostát, ki a tudvalevő körülmények miatt hosszasan késett, bevárni azért sem lehetett, mert a szinésznő, kitől Czeczil épen akkor távozék, szórakozott vala, s elárulta, hogy maga szeretne maradni s hogy különösen Genga' jelenléte, ha nem terhére is, de aggodalmára van.

Mi volt illy gyors változásnak oka, s miért történt hogy Sofronia később, hol egy hol más szin alatt kikerült minden beszélgetést vele? ezt felfogni nem birta.

Annyit látott, miként a lány' rejtélyes szeszélyei, megmagyarázhatatlan hidegsége, vagy tartózkodása által eltünt a legtöbb sikerrel kecsegtető remény Senno' megszabadítására.

Gondolhatni tehát, hogy szokatlanúl komor volt.

S mi is lehete olly tevékeny embernek lehangolóbb, mint három hosszú renyhe nap, mellyben minden percz Senno' életével játszhatott s mellyben a kebelbarát' féltett ügyeért munkálni és a meginditott nőcselek' fonalait vezetni rés nem nyilt.

Pierro előbb megütődött, midőn sejteni kezdé, hogy Genga a levél' történetével ismeretlen; utóbb boszonkodék magára, látván, miként tévedésből új bajt gyüjtött fejére s már kénytelen olly vallomásokat tenni, mellyek ügyességét nem a legszerencsésebb világitásba helyzik; végre azon kérdés által: mi köze lehet Gengának Sof-

ronia' szivkalandaihoz? nem hihető-e hogy ő az elorzott iratka' tartalmáról szinte mit sem tud? szabad-e egy idegent a diák miatti botrányos kaland' részleteibe avatni s igy félig elárulni egy némbertitkot; ismétlem, ezen kérdések által, mellyeket többször hányogatott elméjében, igyekezett magával elhitetni, hogy neki épen semmiről sem szabad a rendezőt értesíteni.

De Genga mindent és rögtön tudni kivánt. Hangja elárulá, mi mélyen van érdekeltetve. Sápadt arczán nem a régi hidegség, szavaiban nem közöny, éles fekete szemeiben nem kisszerű újságvágy, modorán nem faggatás parányi pletykákért ömlék el: de egész lénye olly határozott lőn, melly egyszerre kért, akart, kényszeritett s még a furfangos Pierrót is zavarba hozta.

Volt-e mit tenni? — A bajazzo elbeszélé a város berekbeni találkozást, közlé viszont föltámadt hiedelmét az iránt, hogy a „kék darabontok" elszökésekor Mészáros' kisérletét is a diák' ravaszsága juttatá zátonyra, megemlíté az astrolog' gyanús jóslatait, s hogy valószínűleg a két bitóvirág egy kézre játszik. Szivéből sajnálta azon kedvetlen körülményt, minélfogva épen ő, ki még fiatal kori gyarlóságai közt is a' lorettói szűz' pártfogásába veté reményeinek horgonyát, és az egyházi hatalom iránt örökké tisztelettel volt, most olly embert — t. i. Farkas Istvánt — kénytelen rosz szinben álló czimboráskodással vádolni, ki tulajdonkép nem a világi rendhez tartozik, és ha nem is pap, minden esetre hosszú ruhában jár.

Eddig csak derekason forgott Pierro' nyelve, sőt a mint ötletei az előadási tárgyról félrevezetni kezdék, ar-

-czá kividorult, tagjárása élénk lön s több versen hullatott el apró töredékeket azon csípős és szemtelen elmésségekből, mellyek beszélési modorát jellemzék. De midőn kénytelen lön Szentmiklóstérre átmenni, mutogatni a népcsődületet, a zajt, a köz botrányt s végre hosszas czerimonia után kipottyantani, hogy ő, ha Sofronia' komornájával nem találkozik a fogarasi gróf' palotájáig észre sem veszi a levél' eltűnését; ekkor fokonként lohadtak Pierro' szeszélyei, kényelmetlenűl érzé magát a puha karszékben, hangja' érczlisztasága csökkent és arcza olly változó szint tűntetett fel, mellyet — ha hihetlennek nem látszanék — tán szégyenpírnak is lehetne állitani.

Természetes lőn, hogy illy hangulatban némi zavar és kapkodás siklott át előadásán.

Genga közbeszólás nélkül hallgatta a bajazzot.

Eleinte még Sofroniát mozgató szellemnek, Pierrót eszköznek, magát kijátszottnak hitte; s következőleg aggályos szivvel, epés kedélylyel, sötét homlokkal, többnyire földre szegzett szemmel és a forrongó vérnek arczon átvont szinváltozatai közt figyelt.

Később látá, hogy barátnéjának a dolgok' e fordulatában ártatlannak, e kimeneteltől idegenkedőnek kell lenni; és ekkor összeszoritották szivét, elsápasztották vonalait s lázítón megrezgettek minden ideget a gaz tettnek, művésznőnkre és Sennora nézve egyformán rémitővé alakulható eredményei.

De érzéseinek szilaj árja csak hamar egy gyanuba ütközék és tört meg.

A küzdést nehány pillanatnyi jéghideg de szinte veszélyes nyugalom váltotta föl: sőt midőn Pierro álsze-

méremből akadozni kezdett s eretlenűl nyujtogatá elbeszélése' fonalszálait, hogy legalább másodperczekig tartóztassa fel azon gyalázat' meggyónását, miszerint őt, ki minden büszkeségét a külső ügyességbe helyzé, egy kalandos és élhetetlen papirmázoló vízre vitte: akkor Gengának arczán bősz vidorság honolt és a gúny' rideg, fagyos, metsző kinyomata, elölte a többi érzéseket.

— Az ön szavaira — mondá csaknem enyelgőn — rá van nyomva az igazság' bélyege, a diák tátos, úgy kell lenni! És a mostoha természettől vállaira gyáván férczelt kezeit, bizonyosan Farkas István uram által fölbüvölt ördögök vezették. Kegyed a pokol' e csínja miatt a nehéz hitű világ előtt — vagy ha illy csekély ügyek négy fal között maradnak, tehát ismerőseinek szemében — olly gyáva lénynek tünik föl, ki egy némber' titkait nehány denárért elárulja, ki a vétkes szerelmi viszonyokból jövedelmet vonván, ha számitáson felűl egy marék ezüst pénzre nyílik remény, azt, kit a kéj' ölébe vezetni igért, elviszi a féltékenység' leshelyeire, hogy a forró élvek vérlüktetéseit a fölfedeztetés' borzadálya takarja be a görcsök' vagy ájulás' jéglemezével, s hogy a kegyed' befolyásával ledérré vált nő a bűnmocskot fehér testéről saját szivéből kicsapolt vérfördőben mossa le. Igen, Pierro úr! ön legalább előttem, Gergely diák' dévajsága miatt azon világitásban fog állani, melly még a daemonoknál is, t. i. az ő értelmökben igen fényes, igen szemkápráztató leendene, — azon világitásban, miszerint Sofronia kisasszonynyal álnokul, kétszínűen addig közlé Boldizsár gróf' epedező izeneteit és szerelemlevelkéit, mig egy gyönge pillanatban fölbátorító választ csi-

kart ki, hogy aztán a hűtlenség' ezen bizonyítványát nyomorú zsoldért ő fensége' iródiákja által a fejdelem' kezébe játszattassa. Mit mond Kegyed erre?

— Azt, signor Genga! — mondá Pierro közönyös de önérzetű hangon — hogy illy badar gyanut ön komolyan hinni soha sem fog, mert aligha elfelejthetni, hogy a becsületes bajazzó, gaz fiú lehet ugyan szívben s lélekben, azonban esze még ki nem billent a szokott kerékvágásból, s ennélfogva annyit csak tud, hogy egy évek óta gyakorlott hivatást, melly malmára örökké jobban hajtott, mint művészete, olcsó áron szétdulni több mint bűn, mert ballépés; több mint őrület, mert kábaság. És, signor Genga! — folytatá Pierro emelkedettebb modorban — válaszolhatnám hogy ön, ki nem bársony pólában született, s kit a szegénység néha közelvitt ama' műhelyhez, mellyben a nyomor szebb érzésink' tiszta érczét olly judáspénzzé verheti, mellyeken a megváltó elárultatott, — ön, signor, jól ismeri a becsületi törvényeket, miket a zsiványok is szentebbűl tartanak meg, mint a grófok, marquis-k és herczegek a magokéit, — ön kétségkivül tudni fogja, hogy nincs még bandita is, ki midőn egy gyilkolást elvállalt, és érette a zechinákat zsebébe tette, a megbérlőt akár rendőrségnek, akár a kijelelt áldozatnak díjért viszont elárulja. Illy mocskos bűnt nem tűrhet a rablók' szövetsége, s mért kövessen el a szegény Pierro, ki, a lorettoi szűz' védelme alatt akar az isten' színe elébe lépni?

— Igen szép, barátom! — szól Genga mosolygva és súlytalan hideg hanggal. Kegyed nem rest, sőt

mondhatnám élénk, gyors az ártatlanságát tolmácsló eszmécskék' kifürkészésében. S miért ne? Ez legcsendesebb lélekismerettel is szinte megtörténhetik. Örömest hiszem, hogy eljárása hótiszta. De, engedje meg őszinteségemet, némelly körülményekben több gyanusító erő rejlik, mint védő a legszónokibb okokban. Ennélfogva tán nem sértem meg sem keresztyéni szelídségét, sem erényes életről elveit, ha állítom, miként önnek a diákkal egy vagy más úton leszámolni valója van. Nem érzi kegyed ezt?

— Mit? nem érzem-e? — kiáltja Pierro fölpattanva karszékéből — érezhetnék-e napfényt, esőt, hideget, szomjat, érezhetnék azon gyönyörökből s kinokból, mellyek ápolják vagy sanyargatják testünket, — érezhetné-e Pierro, mikor félkupa forró olajt töltenének meztelen hátára, hogy az fáj; és nem lenne-e otromba szemtelenség, ha vitatni merném, hogy néha alszom, máskor ébren vagyok, s hogy lélekzem, élek s még nem haltam meg, . . . szóval, signor! lehetnék-e egy darab békasónál vagy pálakőnél több, ha még azt sem érzeném: miként a diákkal leszámolni valóm van, s hogy addig sem éjjelem sem nappalom, mig galád tettét vissza nem torlandom. Igen, Genga úr! nekem rajta fényes boszút kell állani.

A rendező, a nélkül hogy szólott volna, a termében összehányt ruhadarabok és fegyverek közt keresgél.

— Találtam végre a sok bőrkörmölők mellett két derék kardot, mellyet még az is, kit a spanyol király ütött lovaggá, felkötheth.

Pierro ámulattal néz Gengára, meg nem foghatván sem tettét sem szavait.

A rendező hozzá lép.

— Mikorra kivánja ön, hogy a diákot az ön nevében párbajra hívjam? Miután a valóságos ok, Sofronia iránti gyöngédségből elhallgatandó, czélirányos fog lenni, ha csak ma este, vagy holnap reggel teszem. Addig kegyed kaphat ürügyet, vagy ha illyesmit rögtön összeférczelni nem lehetne, tehát kényszerítse őt a föllépésre. Minden esetben ajánlom e kardokat használatra. Jobb aczélt csak Damaszkban készíthetnek s nagyobb mesterség csekély sebet vágni velök, mint mélyet.

Genga átnyujtja az egyik kardot.

Pierro megsuhogtatván, mosolygva szól: alig lehet az öntagadást fanyarabb alakban gyakorolni, mint midőn mi, kik hőn gyülölünk, illy fegyvert lelvén a boszúra, azt mégis magunktól elutasítjuk. De . . . . — ekkor vállat vonított, újra a légbe szabdalt, aztán ápoló gyöngédséggel törölgeté az aczélról a port, s nehányszor illetvén jól kiköszörült élét, a kardot egy köze asztalra tevé.

— Tán — szól Genga — ön nem eléggé veszélyesnek tartja a párviadalt karddal s úgy mint most divatban van? Igaz, mióta a francziák, nemévé az időtöltésnek változtatták, melly érdekesebb ingerbe hozza az idegrendszert, noha annyira sem koczkáztatja éltünket, mint egy merész vadászat bölény vagy vadkan ellen — a párbaj lőpor nélkül inkább csak a kedély' parányi epéskedését enyhítheti, mint a sivar boszúvágy' égő szomját. De lehetnek feltételek, miknél fogva illy küz-

dés visszaölti ős természetét, midőn istenítélet volt, s mindig egy gyilkolás által mosott le a jellemről egy bűngyanút. Azonban ha ön okvetetlen pisztolyokat választ, Sennónak innen két óra távolságra több van; tüstént lóra ülök, s délre kegyed még fegyverrel leend ellátva, a nélkül hogy keresgélések által zajt csinálnánk.

— Igen nagy szívesség, signor! — válaszolá Pierro — s én önnek hő részvétét ezerszer köszönöm; noha ajánlatát elfogadni, azon boszú' természete, melly vérmértékemmel legegyezőbb, tilalmazza.

— Ah! értem önt — szól Genga, közelebb simulva Pierrohoz, és a romlott lényék' szemtelen modorát utánozva, kik vérlázító merények felől, olly kedves csevegéssel beszélnek, mintha a pokol' kronikája tulajdonkép csak abban különbözném a menyországétól, hogy elmésebb anecdoták és felötlőbb furcsaságokkal van megtömve.

— Alig hihetem, signor! hogy egészen értene — mond a bajazzó, fürkésző tekintetet vetve Gengára.

— Pah, művész úr! mintha olly bajos volna azon lehetségeken átfutni, mellyek közűl ön választhat. Hisz csak nem akar ökölharczot a diákkal, Nagy Imre' modorában? *)

— Tehetné ezt egy gentiluomo? — válaszolá Pierro.

— S tehát mi volna hátra? — kérdé Genga — úgy-e kegyed a mérget Erdélyben sokra nem becsülheti, miután a legjobb nemek, mellyek erélylyel hatnak

*) Egy híres küzdő s öklöző Báthori Zsigmond' korában.

és titkon, nálunk meg nem szerezhetők, s többnyire csak Olaszhon' szép ege alatt divatoznak? . . . Ah! dévaj barátom, ön még tagadni akarná, hogy egy tőrre gondolt midőn a boszút említé? Ah! az művészi szúrás volna, melly az ön kezéből jőne, s általa olly könnyen csattanna az élet, mint egy csók' nesze. Illy boszú nemes, keresztyéni, mert gazdálkodik a fájdalmakban, és nem foglalatoskodtatja a martalékot egész óranegyedig a halál' eszméjével, mint a párbaj.

Gengának e gúnyos szavak alatt már oszlott béketűrése és vonalai viharzani kezdettek.

Pierro nyugodtan, döbbenés vagy újságvágy nélkül tekintett a rendező' arczára, mintha rég kiolvasta volna azon szándékot, melly ennek lelkében forr és küzd.

— Signor! — szól kevés szünetre — különös, a mit mondani akarok. Thomasio, kenyér- és sátortársam, az ifjukor' vedések' napjaiban meggyilkolt egy rendőrt, ki közönyös volt üzleteink iránt s nem gonosz szándékkal jött hozzánk. Az áldozatnak nem vala bátor szíve, tehát igen természetes lön, hogy azon érzések, mellyek, midőn a tőr baloldalába suhant, szíve' tájáról fölemelkedtek, nagy működésbe hozták az izmokat, és arczára egész világát a fájdalomnak, vádnak, s az esdeklés közt kétségbeeséssé fagylalt réműletnek rajzolják le. Ez az első gyilkolás, mellyet láttam. Később résztvevék néplázadásokban; a vér patakként omlott, a halálozás megtizedelte az élőket: s mégis e küzdés közt elbukottak' árnyai soha sem jelentek meg álmaimnak. De, a lorettói szűzre! Thomasio' rendőrének arcza esős időben, hosszas vacsorák után s más véletlen alkalmak-

kor ágyam mellé áll, kezeit rimánkodva összefogja, és számomra egész bősz bohózatát az esdő, szemrehányó, remélő és kétségbeeső arczkifijezéseknek játszodja; holott én csak tanuja voltam a tettnek s nem elkövetője. Ebből következtetem, hogy küzdés közt valakit megölni könnyű, a szenvedély mitsem kimél; de ólálva, hideg vérrel, vagy a védelmetlent és esdőt: ez nehezebb feladat, mint első látszatra rémlik.

— S következőleg ön tőr által sem áll boszút a galád levélorzón, — jegyzé meg dühvel Genga.

— Cospetto! milly hamar kitalálta a signor lelkemnek titkát; — válaszolta Pierro, nem minden gúny nélkül.

— Ugy tehát le van önről az álarcz vonva. Engem illet a boszú' kötelessége — kiálta Genga. Én szavak által ki nem elégitetem. Vért akarok látni. Védje ön magát.

Egy éles csendület hallatszott, mit zörej követett.

— Itt a karddarabok — szóla Pierro, földre mutatva, hol az észrevehetlen gyorsasággal kettétört, és Genga' lába elébe dobott fegyver hevert; — kisértse meg ön Thomasio' tettét, ha merészli; én védtelen vagyok. Vívni nincs szándékom.

Gengának kezét egy daemon ellenállhatlanúl vonta, tüstént keresztüldöfni Pierrot. S ki tudja fékezhette volna-e dühét, ha a bajazzó' arczán csak árnya is a gúnynak vagy kihívásnak jelentkeznék?

De Pierro eszélyesebb volt, hogysem ne érezze, miként illy perczekben egy hajszállal több, már lebillentené a szenvedély' mérlegét.

— Hah, e gyávaság! ordítá Genga.

— Miért kell nekünk egymás' élete ellen törni? — kérdezte Pierro szelíd hangon. Ön miért ohajtja hogy a börtönre vetett Sennonak egyetlen támasza kidőljön, s én mért vágyjam arra, hogy a legügyetlenebb tett fejezze be élményeimet? Mért bószüljünk mi egymásra? holott a signornak barátját, nekem hírnevemet kell védni vagy megboszulni!

— Még Sennóra mert e féreg emlékeztetni? — kiálta Genga éles fájdalomba merült dühvel. Hiszen épen galád tette által dőlt végreményünk le! . . . Senno veszélyben forog, kilátásai sötétek, sorsa naponként komorul: s türjük-e hogy kit hű társának vélt, járuljon leginkább szenvedései' öregbítéséhez?

A szomszéd szobából most hangzott Eleonora' sikoltása. Az ajtóköz elvevé élét, s az egész olly kétes, olly rövid volt, minő éjente egy hang a szélveszek közé vegyült szellemek' sirromjából.

Piero, kinek hallása rendkivüli volt, az ajtóra függeszté szemeit, és ösztönszerüleg vonult olly helyzetbe, mellyből a figyelés leginkább jellemzi magát; de több nesz nem következék; semmi azon sürgésből, melly máskor ehhez hasonló esetekkor támad; semmi egy nő' zokogásai, vagy kitörései körül, semmi a segitségre csődült futkározásból. Minden néma lön, vagy halk.

Genga szenvedélyein kivűl egyébre alig ügyelvén, a sikoltást tán észre se vevé, s inkább csak Pierro' arczáról találta ki, hogy a másik szobában valaminek történni kellett.

— Signor! — mond ez hozzá lépvén — tán e házban több kellemetlenséget okoztam, mint képzelhetém. — Ekkor az ajtó felé tévedtek pillanatai, mi Gengának kedélyét, indulatos kitöréseitől mind inkább el, és új szorongatások közé vonta. — Nem tudom — folytatá — hogy miután most e párbajt el nem fogadtam, méltónak tartand-e ismét haragjával és kihívásával megtisztelni? de kérem vizsgálja hideg vérrel a levélorzás' történetét, s ha nem fogja látni, miként nekem egy nehezéknyi józan észszel is lehetetlen volt ezt gyártani; kérdezze meg Sofronia kisasszonyt, hihetőnek tartja-e ő, hogy Pierro, ki a megrendelések' teljesítésében örökké lélekismeretes vala, most olly signora' titkát árulja el, ki iránta bőkezübb, hogy sem könnyen feláldoztassék, és gyakran volt annyira nyilt sőt eszélytelen, hogy ha titkait a szegény bajazzo bérért fölfedezni akarta volna, akkor rövid idő alatt már sok alkalom fordult elő, mellyben kecsegtetőbb kilátásokkal és a rajtavesztés' kevesebb félelmével teheté, mint épen jelenleg. — Szóval, gondolkozzék ön higgadtan és járjon mindenek utána, s ha három nap mulva is szükségesnek tartja ellenem gyanut s boszút táplálni: ám akkor szólitson fel, s látni fogja, hogy, szintolly férfiasan tudok küzdeni, mint a milly béketüréssel hallgattam most el, egy gentiluomonok nem egészen kedvező véleményét igénytelen személyem iránt.

Ezzel Pierro meghajtá magát, és Genga' válaszát sem várva, távozék.

A rendező elfásultan, kimerülve veté magát karszékbe.

— Mellyiknek higyek? — töprenkedék, kezét homlokára kulcsolva, mintha agyát figyelemre akarná kényszeríteni — Ah! ah! kábaság volt őt szabadon bocsátani. Nekem vérére van szükségem. A bünös, a gyáva Pierro' vérére. Hiszen nevetség képzelni, hogy egy ügyetlen s csak nem nyomorék rászedhette volna ezen ördögét a cseleknek! Aztán történt volt-e Mészáros' megtámadtatása? s ha nem, ki figyelmeztetheté más a diákot összejövetelükre?. . . Bizonyos, bizonyos. S hogy én ezt feledni tudtam! mi igézte le eszemet? mi kábithatott meg?

Genga mintha rögtöni visszaemlékezések támadtak volna agyában, fölpattant székéről. Sebes léptekkel ment végig. Egy szekrényből kulcsot vön ki s fövegéhez nyult.

Igen, egy sikoltás hangzék. Hinném, hogy álmodtam s hogy fülemnek csengése, szivemben egy érzéshúr' elpattanása volt e rövid, e kétes nesz: ha Pierro fürkésző arcza, mellynek minden vonásai most is szemem előtt vannak, nem árulta volna el, miként ő szobámban titkot szagolt. Mért nem töröm ki nyakát!

Ekkor gépileg tevé le fövegét s a kulcsot zsebébe dugván, karszékbe dölt; fülét minél közelebb tapasztá az ajtóhoz. „Nincs semmi zaj" mondá, s megint figyelt. „Vagy képzelődésem csalt meg, vagy csak egy erősebb hang' rezgése tört hozzánk; különben tán most is vennék észre legalább mozgást a szobában. Megyek hozzá."

Azonban a helyett hogy távoznék, tovább folytatta hallgatódzásait, az ajtóhoz nyomott fővel és visszafojtott lélekzettel.

Ezen állásban lepte meg őt Guzman lovag.

A castiliai lovagnak vérmérséke olly szokatlan fokra volt emelve, mellyben nem látszék hivatva sem egy táborozási tervnek hideg átfontolására, sem a schweiczi nyilasnak — ki gyermeke' fejéről egy almát lőtt le — sikerdús utánzására.

Sőt ha ismert mestersége — a vérmenyegzőkor tett zsákmányozás — birálaton felül nem helyeznék: gyanitani lennénk bátrak, miként arczán a fehér viasz' színe, előadásában a hosszabb szavaknak esetlen megszakitása, azon kedélyállapotból származik, mellyet a ki félelemnek nevezne megsértené ugyan hősünket, de állitását a küljelekből némileg igazolni tudná.

— Mi történt? az istenért! minő új szerencsétlenség ért? — kérdé Genga felpattanván leshelyéből és a súgóhoz közeledvén, ki a nyitott ajtónál leszegezve állott s arczán a többi háborgó érzések mellett, még a helytelen pillanatban belépő vendég' álszemérmet is láttatá.

— Ügyünk fordulatponton libeg, — mondá ez — Gyulai Pál úr épen most hivatott. Kétségkívűl társaságunk' sorsáról határoz. Utamba ejtém önt, hogy előlegesen értekezhessünk. Nagy isten! mekkora feleletteher hever rajtam. Ha merészség kellene, csak fel tudnám

magam lelni. De hát ha furfangos okoskodásokra lesz szükség? Úgy tetszik, eszem' kereke befagyott s nem tud gondolatokat őrleni. Ide jöttöm alatt mindig próbáltam ellenvetéseket, s választ rájok, s higye ön, alig sikerülnek. Ah! a liga óta. . . . .

— Hagyjuk ki most, barátom, a játékból mellékleteivel együtt a ligát, — szól Genga redőbe vonva homlokát. — Félek, hogy új veszélyek tüntek elő, melylyek egyik tagtársunk' fondorkodásával kapcsolatban vannak. Gyulai Pál a fejedelem' kegyencze, s előtte nincs ő fenségének titka. Ha önt bizonyos levél iránt hivatná? . . . De miért épen önt? Megfoghatatlan. . . azonban egyéb ügyekben is szinte ezen kérdés merülne föl. Szent ég; milly lavinán állunk!. . . Egy rosz lépés kegyedtől, s minden a mélységbe zuhan. Elbeszélem a történteket; de az istenért! szedje össze bátorságát; így miként most van reszketni fognak eszében az ötletek, mint szélvészkor a nyárlevél, mellynek szinét sem lehet ismerni.

— Ah! szepegte Guzman — a katonai s polgári bátorság közt nagy különbség van; én az elsővel vagyok inkább ellátva.

— Menjünk — szól Genga — kisérni fogom önt a székes egyházig. Utunkban minden kérdést kifőzünk. Szemébe nézünk a lehetőségeknek. Bízik-e, hogy Gyulai úr' tudakolásaira pontosan azt fogja felelni, miben együtt megegyezünk?

— Emlékező tehetségem nem rosz, Genga úr! de. . .

— Csak az istenért! semmi tétova. Egy gondatlan szó Sennonak bilincset verhet lábaira, s könyeket vonand Eleonora' szemeire.

— Ne féljen ön! — válaszolá Guzman áthatva-e' két névre, lelkem vissza fogja nyerni egész erélyét.

— A székes egyháznál elválunk; de én ott fogom önt bevárni.

Genga kalapját ragadá, s Guzmannal karöltve indult.

GYULAI PÁL.

ÍRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

HARMADIK KÖTET.

PEST.

HARTLEBEN C. A. TULAJDONA.

1847.

Pesten nyomt. Trattner-Károlyinál.

I.

Barbara s úrnője, a Szentgyörgykapuhoz vivő utczák közől, járatlanságból a bal kézre esőt, melly kerülőbb volt, választották; s így történt hogy a Gengához siető Guzman lovaggal nem találkoztak.

E tévedés sok eseményeknek lön szülő oka. Nőinknek minden lépése börtönükből Sennoéhoz — egy bizar közmondás szerint — hét mérföldes csizmákkal utaztatá a sorsot, titkos rejtekéből a teljesülés' sorompóihoz.

Az ember úgy van a körülményekkel, mint a nehéz idővel, melly egy sík mezőn találja, hol a természet' nagy villámhárítói, a mocsárok és hegyek, hiányzanak. Szaladunk a felhőtől, melly fejünk felett dörög és záporral fenyeget.

Tán a kitörés előtt menhelyre érünk, ezt reméli a szív.

Hiu ábránd.

Épen azon mozgás, melly tovább és tovább távoztat, egy légvonalt nyit, s ennek láthatlan örvénye magához s hozzánk vonja a villámot. —

Eleonora arczfátyolát hon feledte, noha nélküle urinőink akkor ritkán mentek ki.

Ő tulragadtatott, a férje' helyzetéről véletlen nyert fölvilágositások által, s azon szivetlen bánás miatt, mellynél fogva tőle — kit a világon leginkább érdekelhetett — a Sennot fenyegető veszély eltitkolva lön. Illy hiányát az őszinteségnek megbocsátani; illy durva kimelést melly épen azt rabolja el a szívtől, mi erőt ad a szerencsétlenség' hordozására t. i. az előkészületet, a hozzá törődést: mély boszankodás nélkül türni lehetetlen volt.

— Szent isten! Miért sietsz úgy? lihegé Barbara — kisérni nem tudlak, szép babám! Mellem elszorult. Ah én öreg vagyok! Nem hallasz? Az utból is kitértünk.

Ekkor nagy erőködéssel a dajka Eleonoráig jutott, s ezt kezen ragadá.

Egymásra tekintettek.

Soha tán nem volt szebb az ifju nő, és szánatraméltóbb Barbara.

— Ellim, Ellim! kedves gyermekem! csendesítsd indulataidat, — szepegte a dajka szaggatott és kimerült hangon. Redős arcza rőtsárga volt; fekete csipkés főkötője alól nehány ősz fürtről veríték szivárgott keskeny és sötét foltos homlokára, beesett alajka reszketett, ap-

ró szemeiben kövér könyek szűrődtek össze, és száraz köhécselés tölté azon rövid időközöket be, mellyekben szavakat nem használhatott. — „Te mindig szelid s magadat mérséklő voltál, áldjon érette istenem! Gyöngyöm, hallgass rám! Menjünk lassan, hogy győzze Barbara is vén testével s hogy csilapulhasson haragod. — Ekkor karjáról Eleonora' kezére ereszté váz újjait, mellyek csak nem görcsösen szoriták azt át.

— Bocsásd meg gondatlanságomat! — válaszolá az ifju nő, erőt véve indulatain s visszaidézve korlátai közé a szenvedélyt, melly egész testére, nemét a villanyos rezgésnek lehellé, az arczbőr hófátyola alatt meg meg gyujtá a vért, és nagy kék szemeiben sötét tüzzel égett.

— Szivem' ereje, lelkem' élete! melletted akarok lenni, közel hozzád, mindig oldaladon, — szóla a dajka. Én valamennyire ismerem az utczákat. Honnan tudnál te eligazodni olly városban, hova Senno úr lépni sem engedett? Ah! ő mindig rokonaidról beszél, kik rád ismerhetnének. Mért hagyád el a sűrű fátyolt? Menjünk népetlenebb helyeken Szentgyörgykapujáig éjjel is el tudnálak vezetni. Ott valakitől megkérdezzük a várbörtönt. A bölcs isten megőriz a szerencsétlenségtől és a szemtelenek' kandiságától.

Az elóváros azon részébe értek, hol most a piacz van.

Épen e táj — hova később VI Károl, hogy a vár' nyugoti és éjszaki oldala szabadon álljon s töltésekkel vétethessék körül, az egész megcsökkent népességet át

költöztető — volt a nemzeti fejdelmek korában leggyérebben beépítve.

A Szentgyörgykapuhoz tehát, melly a mostani fő hidtól jobb kézre, a Kapisztrán-kápolna mellett fekvék, sokszor lehetett eljutni minden találkozás nélkül az udvaronczokkal s ifju lovagokkal, kik rendszerint a fejdelmi palotához közelebb eső Miklóstért választották a semmit nem tevés' édes óráiban gyűlhelyökül.

— Im a karcsu, a kerek torony, szűk ablakaival, érczkeresztével és a téglaszín köntüsö pap' képével, ki szent volt, angyalokkal társalkodott és sergeket vezetett háborúba! — szóla Barbara hosszas szünet után úrnőjéhez fordulva. — Szemem' fénye! látod-e közel e kápolnához a magas kőalakot szárnyakkal, karddal kezében és lába alatt sárkányfővel? E szobor, kis bábom, a kapu fölött áll. Mi oda menyünk. Ah! mint süt a nap szemed közé: Hő reggel van. Elfáradtál?

Eleonora tagadólag rázta fejét és hallgatott.

Csodálatos a némberkedély!

A mint asszonyaink közelebb érkezvén a belvároshoz, élénkebb mozgással, pezsgőbb élettel találkoztak, határozatlanabb, aggóbb lett Eleonora; nem azért mert tettében hibát vön észre, vagy mert a tulságosan szeretett férjért kész ne volna minden perczben veszélyek közé sodorni magát: de mivel most egy körülte gyülemlő utczanép juttatta eszébe, hogy Senno megtiltá a kijárást; majd egy feléje ámuló uracs pirítá el azon gondolatra, hogy fátyolát otthon feledte, s nyilt arczczal a világra kilépni illedelem ellen van.

E csekélységek őt perczenként rezgőbbé tevék.

— Kis babám! miért tekintesz mindig vissza?

— Nem kisér-e, nem vön-e észre valaki? Dajkám! te kérdezd meg, hol lakik a börtönőr. Én nem akarok idegenekkel szólani. Istenem! Ha Senno hibáztatná! — Ah ott lovagok jönnek, térjünk ki. — Úgy-e te gyermekednek tartasz, s mondhatom a kérdezőknek, hogy nem kisérőm — anyám vagy? Én, mint nő, magam is járhatnék, de ha a tömlöczőr kérdi nevem, úgy-e mégis nem vallhatnám meg, hogy Senno' hitvese vagyok?

A hidhoz értek, melly a Szentgyörgykapu előtt széles árkon vont ívet.

Midőn a padlazatra lép Eleonora, a belváros' egyik oldalutczájából kocsi robban elő.

A nő, hogy helyt engedjen, a hidfő' oszlopához vonul vissza.

Szorosan mellette egy férfi állott, az oszlopra támasztva hátát, és kezét összekulcsolva. Nagy kék szemei mélán vonultak a fellegekről, mellyeknek szemléletébe látszék merülni, a szép nő' sáppadt arczára; s azon függének mohón és szüntelenűl, mig e sapadt arcz, az illetlen bámészkodásra kigyúladt.

Az idegen egy arányban haladt nőinkkel a hidon és Szentgyörgykapun a Kapisztrán kápolna' ajtajáig.

Itt eltünt.

Eleonora' szíve megkönnyült.

Mészáros uram' kedves komája a tömlöczőr, egyetlen leánya a szép Klárika által jól kifésült és rendezett hajjal, mellértes rövid dolmánban, zsinórozott kék nadrágban, nagy rézgombos pálczával kezében fogadta a kis őrlak' ajtajánál ismeretlen vendégeit, az agg és ifjú nőt.

Épen nyilt s derült kedélyében volt, mi nála komor foglalkozásai' daczára is nem szokatlan; s ámbár külseje a széles vállak közé fektetett nyakkal, a rövidre nyesett szürke szakálú zömök állal, melly az egész arcz' alapjaként tünt fel, a tág pofacsontokkal, mellyeknek aránytalan tére miatt az arcz' folsó része keskenyebbnek látszék mint az alsó, végre a rövid homlok és hosszú szőrű csomagos szemöldök miatt nem mutatkozott első perczre megnyerőnek: de a szives mosoly, melly ajkain lebegett, a kisded azonban tiszta fényű kék szemeknek eleven tüze és a többnyire elégült nedvalkat, melly még a börtön' penészes fala s dohos lege közt is minden örömsugártól fölmelegülni birt, lassanként eloszlatták azon kellemetlen hatást, mellyet alakja ollyaknál okozhatott, kik a jót örökké a szép' hüvelyében keresik.

— Rendkívül sajnálom — szólott a tömlöczőr, miután Eleonora kevés vonakodás után elbeszélte, miként a bezárt karmestert akarná börtönében meglátogatni — szívemből sajnálom, hogy az ifju asszony'. . . követem alássan — egy pillanatot vetve a nő' jelentékeny külsejére — az úri asszony' parancsolatát nem áll hatalmamban teljesiteni. Tekintetes és vitézlő Márkházy úr, az én előjáróm, szoros kötelességgé tette, senkit hozzá nem bocsátani. Szegény Senno, ő igen jó ember,

noha gyakran találom zúzmarás kedvvel, s olly sötét arczczal, hogy megszólitani nincs bátorságom. Hiában! ezek a szigorú szabályok elkedvetlenítik.

— De az istenért! — rebegé Eleonora tört hangon — mit akarnak vele? Elzárni ismerőseitől, rokonaitól és... itt kipirult arcza, azon szómiatt, mellyet mondandó volt, de elhallgatott. Megfosztani őt a vigasztalástól, mit barátja' szeméből olvashatna ki; a reménytől, mellyet igaz ügyében fáradó társainak részvéte nyujthat; megfosztani őt a könyektől, mellyeket.., itt ismét félbeszakitá szavait — Nem nem, ez lehetetlen — kiáltá kitörő hangon, esdő és parancsoló tekintetet vetve a börtönőrre.

— Szép babám! mérsékeld magad, — rimánkodék Barbara. — Ezen jó ember nem fogja megtagadni kivánságunkat. Szent József! Kőből volna-e az ő szive? Hiheted-e babám! ezt?

— Még hozzá szóló leveleket sem fogadhatok el — mentegetődzék a tömlöczőr tisztelettel, s még mindig szellőztetve föveget — annál kevesbbé szabad valakit börtönébe bocsátanom.

Barbara minden ékesszólását kimeritette, hogy Balázst, kit szelíd modora miatt rábeszélhetőnek hitt, engedékenységre birja; de a székely tágitani nem akart, mert mint mondá, már ő nagy részt olly dolgokért is, mellyek Senno' kiszabadításával összefüggésben voltak, rosszul van fölirva nemzetes Márkházy úrnál, s a legelső hibája miatt, mellyet elkövetne, hivatalából kimozditatnék.

— Én nem kérem — szól Eleonora illetett hangon —hogy magunk hagyassunk a börtönben. Ám! legyenek a leggyöngédebb érzéseknek hideg, közönyös tanui, kiket azok nem érdekelhetnek. Mit bánom én? Nekem látnom kell őt! Jöjjön kegyed velem Sennohoz. Hozzon magával őröket, hogy annal inkább megnyugodhassanak azon urak, kik egy gyarló némber által is veszélyeztetve hiszik fogházukat és a köz csendet. Figyeljenek kegyetek minden arczvonalra, minden szóra, sohajra és mozdulatra; állják útját minden bátorításnak, melly ajkaimról, minden vigasznak melly könyeim közöl törne ki. Tartsanak távol, hogy e kéz ne nyujthasson át egy nehezéknyi mérget, melly kiemelhetné őt börtöne' és a föld' bilincseiből s megfoszthatná a jól teljesített kötelesség' érzetétől az igazság' eszközeit és a hóhért. Mit árthat így Senno' ellenségeinek a látogatás, s nincs-e elérve a szigorú tilalom' czélja? Vezessen hozzá! Ah! miért kétkedni? Bátran! Ki róhatná e lépést hibáúl fel? De ön érzéketlen — folytatá a nő kezeit tördelve — Nem akar rám hallgatni. Oh! az emberek, az emberek! S e földért történt-e a megváltás? E szívekért, — mellyek mint a koporsó csak rothadást zárnak magokba — irattak-e a hit' könyvei? Ördög és ember: minő vesztegetés a szavakban. Miért adni két testvérnek külön nevet?!

A szegény tömlöczör képéből ki volt kelve. Ellenállási erejét csökkenni érzé. S ha a jó szándékú Barbara, sopánkodásaival közbejővén, akarata ellen nem adott volna rést az öreg székelynek, hogy hülepültebb vérrel gondolkodhassék azon romlásról, mellyet lágyszívűsége okozhatna háznépének; úgy kétség kívül föl-

nyilt volna Eleonora előtt a vakon bálványozott férj börtönajtaja.

De végre a tömlöczőr leküzdé a szánalmat, melly keblében egész lázadást ütött „Nem lehet, nem lehet“ szóla fejét rázva, azonban szemeit a nőre forditani sem mervén.

— Semmi áron, semmi jutalomért nem? — kiáltott Eleonora. E szavakra végig siklott pillanata mellén, karján, újjain, övén. Ah! sehol nem volt rajta egy ékszer; semmi nyakláncz, karperecz, gyűrű, semmi becscsel biró tárgy! Anyja' drága köveit elfeledé magával hozni, ő a balgatag! ki szebb csengést tulajdonitott a hőn esdő szavaknak, mint a hideg — de mint mondják — nemes ércznek. Megnevezhetlen kín fátyolozta el arczát és szeméből egy köny csordult a hosszú, árnyas bársony pillák közé. Barbarának intett.

— Megyek, szaladok, gyermekem! mindjárt itt fogok lenni. — kiáltá az agg nő, elértvén a czélzást.

De a tömlöczőr megragadá a dajka' kezét, s visszatartóztatván azt, arczát szelid, önérző vonalokkal függeszté Eleonorára. „Asszonyom! — szólott nyugodt hangon — minden vagyonom Márkházy úr' süvegének boglárát sem éri föl, azonban még senki nem mondotta az öreg Balázsról, hogy ő mint némelly elöljárói bérért elfelejtette volna kötelességét. Körülmények, barátaim' kérése — hisz az ember nincs kőből faragva — botlásokra vezettek mig s a hol lehetett. Sennoval egy találkozás meg nem könnyitené az úri asszony' szivét a bútól, ámde engem meg hivatalomtól. Potomra, minden haszon nélkül kivetnének házamból; mert, láthatja az asz-

szony, itt mindig járnak emberek, s tettem titokban nem maradhatna. Más volt a minap éjjel, midőn Mészáros komám, patvarkodásával elrontotta bizonyos urak' jó szándékát s midőn kiszabadulhatott volna Senno a nélkül, hogy nyakig gyalázatba essem. De akkor is, most is, minden inkább történhetik, mint az, hogy a vén tömlöczőr díjért legyen szánakozó felebarátán, és ezüst vagy arany pénzért nyuljon övéhez a börtönkulcs után. — Márkházy úr . . . no ez egészen más. De ő nagy úr. Neki tán nem is kell annyira békességben élni lelkisméretével, mint nekünk szegény ördögöknek; . . aztán a világ is inkább keresztűl nézi újjain a gazdagok' hibáit.

— Hol lakik Márkházy úr? — tudakolá Eleonora, egy remény éledvén szívében.

A vén Balázs megmutatá az udvari őrök' hadnagyának fényes lakát.

Az ifju nő derültebb arczczal bucsuzék a hajthatatlan székelytől, mint a fenebbi jelenet után hinni lehetett.

Midőn Barbarától kisértetve az utczára lépett „követem alássan — szólítja meg Balázs, kezével megállásra intve — egy óra mulva a 8dik számu börtönt, hol a művész úr van letartóztatva, fogom meglátogatni; ha tehát az urasszony bántásnak nem venné, kérném: tudathatom-e vele, kik vettek részt szerencsétlenségében?

Eleonora kérdően függeszté a tömlöczőrre szemeit, de azok egy nyilt arczczal s ármány nélküli vonalokkal találkoztak.

— Hát mondja meg jó uram! — válaszolá az ifju nő helyett Barbara, hogy azon vén asszony, ki Szászsebestől nem messze a hegyek között lakik, látogatta meg lányával, a szép . . . de mit is akarék mondani? igen kegyelmed elbeszélheti hogy néz ki leányom, és Senno úr név nélkül is rá fog ismerni.

Eleonorának hóhomlokára egy kedvetlen érzés vetett árnyat, s szemei a földre sülyedvén, lassan emelkedtek Balázsra, kin a csudálkozó meglepetés elárulta, hogy ámbár Barbara' szavait kétségbe hozni nem akarja, mégis nem csekély erőtetésébe kerül elhinni: mikép tündérszép s olly deli, kiválólagos modorú vendége, e mostoha külsőjű és köz származású némber' leánya lehessen.

— A kisasszony — szól Balázs ámuló tekintettel — felette szép arra hogy egy öreg ember' szük képzelődése az alkalmas szavakat lerajzolására megtalálhassa. Az én Klárikám a magunk sorsához tartozandók közt — nem azért mondom, mert magzatom — csinos, helyes, takaros gyermeknek tartatik, és soha aggodalmam nem volt férjhezadhatása iránt; de ő mégis csak vadrózsa a kert' ültetett, gonddal ápolt, nemes virágaihoz képest... A kisasszony — kérdé rövid szünetre s mintegy megszakítván előbbi gondolatainak fónalát — a kisasszony nemde nemzetes és vitézlő Márkházy úrhoz akar menni, hogy kérjen tőle olly kegyet, mellyet mások . . . ne vegye ezt elöljáróm elleni rágalmazásnak . . . megvásárolni szoktak?

— Barbara! te elfogod ékszereimet hozni — mondá határozottan Eleonora, feledvén a szerepet, mellyet daj-

kájára ruházott. — Igen én Márkházyhoz megyek — folytatá a börtönőrhöz intézve szavait — és szivemből örvendek, hogy azon urak, kik Senno' üldözésében résztvesznek, minden szolgálatot megfizettetnek s igy olly kötelezvénynyel, melly legnyomasztóbb volna, a hálával nem terhelnek.

— Klárikám — mondá Balázs bozontos szemöldeit összevonva — nem menend kegyelemért nemzetes és vitézlő Márkházy úrhoz, ha engem valaha börtönbe fognak; neki mátkája, vallása és szép arcza van.

Eleonorán e szavakra borzadás nyargalt át.

— A kisasszony sejdítheti, hogy nem minden áldozatot köszönünk meg azoknak, kiket szeretünk.

A székely választ sem várva megfordult hogy távozzék.

— Szent isten! — rebegte Eleonora, mondhatlan fájdalommal — ki fog rajtam könyörülni?

Balázs áthatva tekintett a bánatos nőre vissza.

— Ismeri-e a kisasszony Gyulai Pált? — szóla botjára támaszkodva.

— Nevéről igen, mióta tettéért gyülölni tanultam őt.

— S pedig csak tőle jöhetne segítség, válaszola a tömlöczőr.

— Kis babám! — sápítá Barbara — tartóztasd vissza könyeidet. Menjünk Gyulai Pál urhoz, ott öntsd ki szivedet és panaszodat. Ez a jó ember azt mondja, hogy ő segíteni tud rajtunk. Boldog szűz! milly megátalkodottnak kellene neki lenni ha a te könyeidre, a te kérésedre, Ellim'-zokogásaira meg nem lágyulna.

— Igen — támogatá Balázs, a vén asszony' tanácsadásait — egész Erdélyben senkihez sincsenek több bizodalommal az elnyomattak, mint Gyulai Pál ő nagyságához. Való, hogy ő Senno iránt tulszigorú, de mint mi közemberek mondani szoktunk: a száz forintos paripa is botlik néha; aztán különösen van a dolog ezekkel a pártvillongásokkal. A ki különben szelíd, dühössé válik, ha a belháború, mint most, kiütni készül. Én is háboruban szolgáltam; midőn fölkelő fuvaték István ő fensége alatt és Szentpál felé mentünk Békessi uram ellen. Akkor, bocsássa meg az isten! kilőttem volna az anya' kebléről a csecsemőt, midőn feléje mosolygott és kis karjait nyakához fonni akarta, ha olly küszöb előtt találom, melly lázadóé volt. Szerencse hogy István ő fensége megtiltott minden oknélküli vérengezést! — Most azonban még ennyire nem értek a dolgok, és a végén is Senno úr, mint Mészáros komámtól hallám, csak a fejdelem' ellenségét éltette a muzsikusok által, és a népet szólitotta föl, hogy börtönéből erőszakkal szabadítsák meg. Ez nem nagy dolog, miután a madár is kivágyik a kaliczkából. És Gyulai Pál úr bizonyosan meg fogja engedni, hogy a kisasszony, ki Sennonak rokona, vagy — tevé hozzá némi zavarral — tán mátkája, meglátogassa őt. Hisz az egész tilalom bizonyosan azért van, hogy összeesküvésekre s más titkos fortélyokra alkalom ne nyiljék. Azonban mit lehetne tartani férfiaknak egy gyönge nőtől? Ki tudja, nem fog-e a büntetésen is könnyíteni illy szelíd, esdeklő közbenjárás? Gyulai úrnak nemes szive van.

Balázs rég foglalkozásaihoz vonult, de Eleonora még mindig az utczán állott, közel a börtönőr' lakához.

Lássa-e férjét bilincsei közt? — Oh! vele találkozni, arczáról egy égő könyet letörölni, sebeit, mellyeket az élet nyilaitól kapott a szerelem' balzsamával enyhíteni! . . . egek! mi van áldozatot érdemlő, ha ez nem?

Közelebbről olvastam egy régi utazó' naplójából, hogy Keletindia fűszerdús vidékein, főként Lahore örökké derűs ege alatt, vannak olly pálmafák, mellyek miután sötét mély árnyaikkal és széles leveleik' smaragdzöld színével, az enyhűlés' és tavasz' jelképei voltak: rögtön kezdenek lankadni, kérgök feltöredezik, virágaik hullanak, koronájuk csüggedez és a kiszáradástól csupán az által óvatnak meg, ha egy sajnálkozó kéz ágaikat a szomszéd pálma' ágaival összeköti; hogy a virágajkak a testvérnövény' virágajkait érinthessék, mig a lombok' sovár karjai az idegen lombokkal szövetkeznek. — Eleonora érezte hogy illy pálma a mélyebb jellemű ember' kedélye és az élet' boldogsága e viszonyból áll, s mert ki mondhatatlanul szerencsétlen lett volna, ha midőn a mostoha sors öldozné, férjének jelenlétéből nem meríthetne vigaszt és erőt; hitte hogy Senno is hasonló lelkülettel bír s hogy a börtön szürkületéből egész paradicsoma derűlne föl az örömnek azon perczben, mellyben ők egymással találkoznának. Mi könnyü volna akkor nekik reménleni a csapások közt. Mert két szerető szív egymásra támaszkodva, szerencsétlen lehet, de csüggeteg nem.

Mikép nyerjen bebocsátást hozzá? — E kérdés Eleonora' kedélyét — mellyben mint az egen csak angyaloknak és szép álmoknak kellene lakni — olly komor képletekkel terhelte, hogy akaratának minden erélye hasztalan küzdött ellenök.

Nehány lépésre tőle Márkházy' palotája diszlett, a gyalázatos kéjenczé, ki Kristóf vajda' korában nőjéveli regénye s kicsapongásai által Prágától Konstantinápolyig figyelmet birt ébreszteni; s most is, — noha már túlélte magát — csaknem annyi panaszra nyujtott alkalmat rakonczátlan viselete, mint világhirü pénzszomja s lelkismeretlensége miatt.

Alig bizonyithat valami inkább Sennonénak félrevonúlt s a társaság' ledér pletykáit — mellyek, fájdalom még a leghűbb kedélyű nők' képzelődéseit is megragadják — viszautasító életéről, mint azon körülmény, hogy ő Balázstól értesült legelőbb Márkházy' neve s hajlamai felől.

De a mit csak általános czélzatokban hallott is az udvári őrök' vezérének jelleméről, borzadással tölté őt.,

Nehány lépést tön a börtön' kapujától, mélán, akaratlanúl, ösztönileg.

Barbara mondott valamit üres sápitásokkal és mély érzéssel vegyítve. Mit hallá ő ezt? A szavak nyom nélkül pergettek le figyelméről, mint egy sima márványtábláról az esőcseppek.

Márkházy' palotájának vasrostélyu erkelye alá jött, a karcsú, szellős granitoszlopok mellé.

Hova hova szép nő?

Itt a gyalázat, bélyege süttetik a bemenő hölgyek' homlokára, és a hókezek a fertelem' csatornájából keresik ki a börtönben sinló mátka' vagy férj' számára a részvét', irgalom' és kegy' drága gyöngyeit. — Minő gyöngyök ezek, mellyek Eblis' koronáján egy angyal aláhullott könyeiből jegedtek meg; de égi származásuk mellett is a pokol' diszjelei közé tartoznak!

Eleonora' kedélye sivar lön, mind az őszi idő, ha a láthatár' kupján lázálomként csapongnak, vegyülnek öszsze a felhők és közőlök néha kiémed, mint egy világos gondolat a nap; de a bősz elemek által viszont elsodortatik.

Sennot látni! oh igen, minden áron! — ezt mondotta volna szíve, míg nem gyanitá a legfelső díjt.

— Menjünk Barbarám! — szóla rövid pihenés után — menjünk, távozzunk. Mert lásd itt a samaritánus nő köntösébe öltöztetik a bünt, hogy midőn a szenvedő szerelmet ápolni igéri, az életbalzam közé titkon mérget csepegtessen. Oh! itt a pokol' káprázatai lebegnek serapharczczal és a hazug légajkak a hitszegést, melly az erkölcs' árán menti meg a veszély közé sodort férj életét, szellemibb, magasabb hűségnek állitják. Ah! e csalfa légajkak elszokták bűvös énekökkel a szívet altatni, hogy belőle az ég' üdvét kilophassák! Fussunk innen Barbarám!

— Gyermekem, lelkem' reménye, Ellim! Menjünk Gyulai Pál úrhoz, róla a vén ember ezer jót mondott — szóla a dajka aggodó arczczal tekintve Márkházy' udvarára, nem azért mintha Eleonora' eszméit fölfoghatta

volna; de mivel e nő' tündérszép arczán megszellemült félelem rá visszahatott, s keblében azon sürgős, ügyetlen, át nem értett remegést ébresztő föl, melly az öreg asszonyoknál olly gyakran mutatkozik, s melly Sennoné' magasztos kedélyállapotától annyira különbözött, mint az ég' villámlásától egy redves fatörzsnek, mellyet ez meggyujtott, perczegő lángja.

Gyulai Pál' nevére minden keserü minden gyötrő óra, mellyet a mysteriumok' estéje óta kiszenvedett, föltámadt Eleonora' emlékében.

Neki gyülölni kellett e férfit, mert vakon imádta férjét.

— Ah! mint iszonyodom Senno' üldözőjével találkozni! — sohajtá, mig a várárok melletti utczából, hol a börtön fekvék, Szentgyörgykapu elébe, Kapistránkápolnájához érkeztek.

— A boldog szűz, szép gyermekem, erőt fog neked adni.

— Ne hidd, Barbarám! sőt az ég viszavonandja tőlem a rábeszélés' hatalmát. Tudom én: mennyi feltetés, milly fékezése szivemnek kell arra, hogy e szörnyre kérelmek helyett vádakat ne szórjak. Láttad-e őt valaha?

— Midőn még ki nem költöztünk Sebeshelyre, Guzman, szép babám! magával vitt, hogy a szinpad körül segitsek, és ekkor közel hozzám, egy még fiatal és igen barátságos úr rendeléseket osztott. Sugár termete volt, sötét nagy fekete szeme, és nyilt homloka, Gyermekem! olly örömmel engedelmeskedtek neki. Minden szerette, s mivel főrangúnak nézett ki, köztünk ki lehetett volna más, mint ő? — Emlékezel-e szivem' élete!

hogy Senno úr miatt Erdélybe jövetelünk óta templomba menni sem volt szabad, de te. . .

— Oh ne említsd, Barbara! mert e bűnöm még neki meg sem vallhatám, s azért lelkemet égeti.

— Te, — folytatá a vén nő, számba sem véve e figyelmeztetést — imádkozni és gyónni akartál, minthogy épen azon nap volt, mellyen Szeremi Menyhért nagy uramat (kit a szent felség vigasztaljon!) odahagytuk, s a széles világba elvándorlánk. Illyenkor, szép babám! végetlenűl szerencsétlen vagy, ha az oltár előtt nem könnyíthetsz szíved' terhén. Én ismertem szokásaidat, s rábeszéltelek, hogy isteni szolgálatot hallgassunk Fehérvárt. Utunkban egy nemes modorú leventét láttam, ki tán minket kisért szemével. Guzman más oldalra fordítá fejét; arczodat fátyol takarta 's méla valál. Én sokszor tekintettem rá, mert igen delin lovagolt. Szép babám!. . . ez a színkörben látott úr, ez Gyulai Pál volt.

— Ne rágalmazd az istent — mondá Eleonóra sötét hangon. — Ő a vérszomjas állatokra, kegyetlenségök' bélyegét rásüté. Miért akarna hát minket csak az emberi forma által ámitani? Inkább hiszem hogy lovagod' szemében basiliskusi tűz égett s arczát a kajánság rézszíne és kárjósló vonalok jellemzették, mintsem a nyilt tekintetű s nemes modorú külsőben valaha Gyulait kereshessem.

— Szép bábom! midőn sötét ösvényeken utazunk, a kószafény hínárból, a csillag égből néz ránk; s még is nem hasonlók-e?

Illy beszédek köst a Szentgyörgykapú előtti mélyebb utczából kijövén, már azon térre érkeztek, mellyen a jezusrend' temploma és kolostora állott, s melly a piaczot kivéve legzajosabb volt.

— Térjünk más oldalra — sugta szorongva Eleonora.

Balról épen a tér' fenekén egy sikátorból, melly a székes egyház' porticusával párhuzamban eső rövid utczába merült, — honnan csak nehány lépés volt a fejedelmi udvarig — több lovagok robbantak elő fényes öltözetben és nagy kisérettel.

Hogy ezekkel ne találkozhassanak, nőink kénytelenek valának, szorosan a zárda' homloka mellé vonulni.

Eleonora' aggodalmai csak akkor szüntek, midőn a lódobogás és fegyverzörej nem tilták többe fölemelni szemeit.

Az óra tizet ütött fejök felett erős, parancsoló, megrázó hangon. Érez nyelve olly közel csendült el füleikhez s olly komoran figyelmeztető volt, hogy szavára szétrezzentek a kicsin félelmek és tétovák, s nőink megint az utczán, emberek közt, tolongásban lelték magokat.

— Hol lakik ő? — kérdé még némi küzdéssel, Eleonora.

— Gyulai?, kis babám!

— Igen.

— Nem lehet háza messze tőlünk; mert minden nagy úr a várban tart szállást. Megkérdezzem valakitől?

— Várj, Barbarám! csak két vagy három... nem, nem... egy rövid perczet. Egek! mekkora teher rajtam,

szemei közé nézni! Hát még, keblemben a gyűlölet' érzésével, s ajkaimon szelíd, kérő szavakkal?! — Ah! milly színpad az élet. . . Barbarám! tudakold meg hakát.

A vén nő visszafordult a Szentgyörgykapu felé. Háta megett egy szőke fiatal ember vonszolta hanyagúl lábát s működtette órafüggönyként egyenes vonalban balkezét, mig bámész arcza a hátratekintő Barbarán függött; — ugyan azon arcz, melly kémlő és szemtelen kinyomatával Eleonorát a hídfőnél elrémíté.

— Nemzetes uram! — szóla a dajka — szíveskedjék megmondani: hol lakik Gyulai Pál ő nagysága.

— A fejedelmi udvarban, hátul, alant az első ajtónál; — válaszolá a kérdezett, kiben mi Gergely diákot gyanitjuk, gyors s nyomatlan hangon. — Egyébiránt — ekkor levevé fövegét s Eleonora előtt mélyen bókolván, hozzá intézé többi szavait; — egyébiránt, tisztelt úrhölgyek! Bathu pannoniai király' jeles utódja, a nyírbáthori, somlyói, ecsedi és szinéri Báthori család' büszkesége, Fogarasföld' örökös ura és a nemzeti hadak' tábornoka, az egyedűl hatalmas főnök, kinek akarata mindig teljesedésbe megy, a nép kegyencze, a művésznek barátja és szenvedők' óltalmazója, nemzetes és vitézlő Báthori Boldizsár ő nagysága ezen palotában lakik, mellynek márványoszlopzatu kapuja előtt állunk.

Midőn a különcz bevégezte utasitását rögtön bucsut vett, s mielőtt a bámuló nők meglepetése szünt, már a jesusrend' zárdája előtt csengetett.

— Barbarám!, mondá meghatva Sennoné, ezen csodálatos lény által az isten szólott hozzánk. Guzmán beszelé, hogy férjem Báthori Boldizsárért üldöztetik,. . . . s ez csak most jut eszembe!

II.

Erdély legnagyobb dynastájának — kihez Eleonora Gergely által utasíttatott — palotáját a fejdelem' udvaránál fényesebbnek mondhatnók, ha e szót fény magas értelemben vesszük; mert mig ő fensége nagy becsü butorok, szövetek, és más drágamüvekkel terhelte szobáit, a fogarasi grófnál hosszú során a termeknek egész a cabinetig minden tömve volt látogatók, kérelmesek, párthívek, divaturacsok, nemes apródok, s önkéntesek, őrök, cselédség, és proletáriusok' sokaságával, úgy annyira, hogy az idegen első tekintetre meggyőződhették, miként az erdélyi nyilvános életnek szíve e helyt dobog, vérrendszere ide öszpontosúl, s hogy e lak a

hatalom' fegyverháza, mig a fejedelmi palota legfelebb kincs- és ritkaságtár.

Sennoné szerencsés időben jött esdekleni férjéért, mert az előtermek aránylag népetlenek voltak, mivel a hivatalos foglalkozások' reggeli órái még alig töltek el, s e fölött közönségesen tudaték, hogy a gróf — a mustrák rendes ideje bekövetkezvén — hadi szemlét fog tartani a fehérmegyei nemesség' zászlóalján. E viszonyokkal ösmeretesek tehát máskorra halasztották tisztelgésöket, s nem segitheték a fiatal apródokat merész kandiság által zavarba hozni egy némbert, ki a nagyvilágból régóta elvonúlván, minden szemtelen tekintet' élét inkább érezte arczán. —

De hagyjuk az aggódó nőt magára, s lepjük meg a háztulajdonost dolgozó-kabinetében egy órával a szép vendég érkezése előtt.

Báthori Boldizsárnak külföldi komornyikja majd mindent tön már, hogy deli grófja' mai megjelenése által a többi lovagok árnyékba helyeztessenek, és a hölgyvilág elragadtassék.

Mennyire kelle e buzgó férfiúnak szomorkodni, midőn a fürge kis titkár belépett, iratokat szakitott fel, hírekről beszélt, utasitásokat kért, tanakodék, s végre odavitte a dolgot, hogy a hibátlan öltözetű gróf karszékbe veté magát, ásítások közt újjaival diesőn rendezett hajfürtein dúlt, majd meg ottomanra heveredék, s

gyakran behúnyt szemei vagy a mély figyelemmel, vagy egy álmacskával látszottak kaczérkodni. Mennyire sebzé e bősz jelenet a lelkiesméretes komornyik szivét, azt nyájás olvasóim, voltakép mi becsszomjas emberek tudjuk fölfogni, kik már rég meggyőződtünk, hogy a füstbe oszlott remények, midőn hiúságunkkal nöttek össze, igen egyaránt hatnak kedélyünkre, habár czéljok ezer bomlott agy', vagy pedig csak néhány fürt' rendbehozása volt.

Ne bámuljunk tehát a hires csüggedésen, melly emberünk arczán mutatkozék, s mellynek az öltöztetés kronikájában ritkán került elő mása, midőn a gróf ezt mondá: barátom, távozhatsz!

És e szerint fényes hadi szemle, s legnagyobb zavar a tábornok' köntösén!

— Megfoghatatlan: gondolá a komornyik, s mi is elámulnánk, ha nem olvastuk volna több egykori irókból, hogy éppen illy szeszélykék tevék érdekessé Boldizsár grófot, mint hajdan Alcibiadest.

— Santissima madre! szóla titkárjához, türelmét vesztve a gróf, te megakarsz ölni halomra gyült papiraiddal. Ah! e tentafogyasztó kor! ősöm, Athaulf, a góth király, ha szerét teheté, fölgyujtott minden levéltárt. Tán sejditette a jámbor úr, hogy a betük fogják lomhává tenni egyik unokájának vérét. Agyam elkábúlt, van e még sok olvasni valód?

— A hivatalos ügyekben, nagysád kiadta már rendeleteit. Majláthék követelései Fogaras földhöz jogtanárainknak véleményezésre átirandók. — Tegnap Prépostvári úrtól Magyarhonból levél jött.

— Olvastad?

— Végigtekintém. Tartalma igen érdekes.

— Közöld hát rövid kivonatát.

Vádak, nagysád, modora ellen, s csak egészben mulatságosok.

— Hadd ki belölök legalább a latin idézeseket.

— Úgy nem sok marad, mi értelemmel bírjon.

— Szent béketürés! Fogadnék, hogy öcsém is hasonló leczkét kapott. A jótakaró úr, mind kettőnk megtérítését reméli . . . alapmondások által. Olvasd.

A titkár Prépostvári intéseihez fog. Boldizsár gróf eleinte figyel, de midőn látni kezdi, hogy a tekintélyes férfi irata a pedant előadásból kibontakozván, mély, és megható „fél ész elég reá, mormogá, s figyelmem másik részét egy régi viszony vonaglásaira fordithatom“ — Ezzel aranyos szegélyü levélkét szakitott föl, melly asztalán hevert, s összekuszált betüi által nő kezet gyanítata. „Segény Gesztiné! még korán reggel küldé, s feledtem.“

Titoknok. (olvas): nem kell végsőre vinni a szenvedélyeket. A szerencse álnok, a gőgöt bukás követi.

Báthori (magában szinte olvas) Férjem gyanakodik. Rettegek minden tekintetétől. Ha fölfedezné szenvedélyemet; vagy ha te azt kijátszanád! — Bizonyos

volna egyik esetben halálom. . . . S mit érne másikban az élet!

Titoknok (olvas) Változtassa meg ön viszonyait Zsigmond fejdelemhez. Hódoljon az ő személyében azon tekintélynek, melly által kezeli a gondviselés a népek' sorsát. A fölkentek körül villámaival őrködik az ég.

Báthori (olvas) Maradj állandó. Bünben is létezhetik neme a nagyszerüségnek, mig a könnyelmü változékonyságot megvetéssel kiséri a világ. (ásit s kiejti a levelet kezéből) . . . Ah! Gesztiné tulságig érzelmes . . . három nap óta.

Titkár (olvas) Távoztassa el honától ama szerencsétlenséget, hogy vagy leglovagiasabb gyermekének sorsát minden perczben rettegje; vagy pedig szünetlenül aggódni kénytelenittessék a rend, fegyelem, s közszellem végsülyedésén.

— A lovagiasságra vonatkozó dorgálás, szóla Boldizsár gróf ülőhelyéről fölemelkedve, eszembe juttatja Sennot. Át adtad-e Markházynak rendeletemet szabadon bocsátatása iránt?

— Rég nagyságos úr.

— S ő még is bilincsben hever?

— Igen, mert nagysád tiltja a népdemonstratiókba vegyülésemet.

— Figyelmeztesd szómmal Markházyt kötelességére, mondá sötét arczczal a gróf. Ha Gyulait, ki mostanig cselszövényektől távol tartotta magát nem kimélném, már rég cserélt volna szobát a palotaőr a bástyarabbal. —

— Nagy innep lenne illy nap Czeczil kisasszonynál, szóla mosolygva a kondor hajú titkár, mig barna arczának élénk vonalairól dévajkodás sugárzék.

— S mért épen innep?

— Közelebbről szünetlen kért: járúlnék nagyságodnál közbe a rabmüvészért, mert mint mondá egy barátnéjávali kedvetlensége óta lélekvádat érez Senno' bilincsei miatt. Hogy, s mért? erről hallgatott.

— S te most gyakran találkozol Czeczíllel?

— Kétszer kéretett magához, mindég ezen ügyben. —

— Meggondoltad-e, hogy Czeczil szép, kellemes s mondhatnám gazdag?

A fogarasi gróf e szavakra felbátorító tekintetet vetett titkárjára, ki túlmerész modora mellett is a zavart, meglepetést, és bámulatot alig palástolhatta. Mert noha sejdítette, hogy az énekesnő folytonos kedvetlenségének mély kutfői lehetnek, s noha némi elhanyagoltatást gyanított, annyira még sem hivé megunatkozottnak Báthori Boldizsárt, hogy nála illy hangulatot találhasson. Azonban — mint látszék — kevés vágya, vagy bátorsága volt védura nyiltszívüségét kizsákmányolni, s egy pár percz, és közönyös szóváltás után, ismét hivatalos foglalkozásokban leljük őt, s félfigyelőn a grófot.

— A warmiai püspök levele, nagyságos úr!

Elolvasását hallasszuk holnapra: mert belértéke kétségkívül több, mint a milly hosszu most időnk. Testvérem a leggazdagabb eszmeurak közé tartozik. Roppant földbirtokos a lélek és értelem' tartományaiban.

A titkár más iratokat vön elő.

— Egy academiai értekezés', szerzője által nagyságádnak ajánlva. . . . Svédhonból ,. . . . s kezdősoraiból látom, hogy új hittan' emberétől.

— Inkább örvendek ezen, mintha a trieri választó fejdelem egy palaczkot küldött volna legjobb átalag borából, mellyet a vénség' tejének nevez, s a mankónál elébb használni, erőfecsérlésnek tart. Hiuk vagyunk népszerüségünkre, — ez a valódi bor: szesze a paradicsom' képeit teremti, zamatja a halhatatlanság' íze ajkainkon. — De, folytatá a gróf mosolygva, ki Fehérvárt a legbuzgóbb szerzetes?

— Cyprian atya, ő fensége' concienatora.

— Küld az eretnek' könyvét hozzá, s mond: olvassa figyelemmel, s belőle az idvesb eszméket közölje öcsémmel is.

— Még inkább fog haragudni a fejedelem nagyságádra.

— Mit sem tesz. Mig szid, nem imádkozhatik, s meszebb húll az idvességtől. . . . . Bontsd föl a többi leveleket.

— Viszont nyomtatvány a boriték alatt, szól a titkár, kinyitván egy csomagot.

— Santissima madre! még tábornoki ruhámra tudósszag ragad.

— Ah! lengyel versek.

— Kitől?

— Valami pultawai kanonoktól.

— S mit tárgyaznak?

— Fölolvassam?

— Hogyan is ne! Fuss át rajtok szemeiddel.

— Nagysád, mint látom Szentgyörgyhöz hasonlíttatik.

— Remélem csak vitézségemnél fogva.

— Valóban nem találok semmit a kanonok úr' rímeiben, mi a gróf kegyes életét is illő világításba helyzené. Minden szóharangja csupán a dicsőségről cseng.

— Forditasd át magyarra egy kóbor költővel. Nőm örvendeni fog híremen. A szegény nő! Még néhány év, ... s házias ember, hű férj leendek. — Te mosolygasz?. . . Életem a Sybilla' könyve. Felét már szeszélyből lángok közé dobtam; de a véglapokat ő, egyedül ő birandja, noha a díj mit az angyal szelid lény érettök fizetett, az egészet megérdemelte volna. —

A titkár ámulattal tekinte Boldizsár' méla vonalaira. Grófja Gesztiné' szerelmi levelét ásítva ejtette ki kezéből, Czeczilt feledni látszék, nője iránt érzelmes, s mind ez fél óra alatt történik. Mennyi változás! — De a kondorhajú ifju épebb agyvelejü volt, hogy sem rögtön Pált várjon Saulból. — Nagyságos úr! szóla foglalkozásaira térve, levelünk van Plymouthból is.

— Nem gyaníthatom kitől.

A titoknok feltörvén a pecsétet, olvasá az aláírást: Raleigh

Nagy ég! az én eszményképem, Raleigh, ő, a világ legbölcsebb, legdelibb modoru embere, ő irt. Két éve hallgat, nem tudat magáról semmit, s most, midőn már nem is remélem, megemlékezik barátjáról. Olvasd, hamar. . . . hamar.

Boldizsár e szavakat nyugtalanúl mondá, mig a szobába fel, s alá sétált. Lelkesült vonalai, és szikrázó

szemei eléggé kitüntették a bálványzást, mellyel ezen regényes jellemű de szemtelen, higagyú de lángeszü, kalandor, és hidegszámitó, nevetséges s nagyszerü férfi iránt viselteték.

Raleigh, ki csak egy bársonypalásttal birt, de azt válláról lekapcsolván sárba dobta, hogy Erzsébet királyné, midőn csolnokba akart lépni papucsát be ne mocskolja; Raleigh, ki e kalandért a szüznek czimzett uralkodónő' legnagyobb kegyébe jutott, de e kincset, mint a pazar fiú dús örökségét, százszor tette koczkára, veszté el s nyerte vissza; Raleigh, ki egy elmés gúny által gyakran ministereket buktatott meg, de a hatalom tetőpontján szabóját sem tudta kifizetni; Raleigh, kinek több eredeti eszméje volt, mint egész tudóstársulatnak, s még is nehány jó ötleten s valami másodrangu rhapsodián kivül miveltségének semmi nyomát nem hagyta hátra; Raleigh, ki óriás fölfödezéseket tön az uj világrészen, de félig a véletlen s vakeset által; Raleigh, ki csaknem könnyelmüségből alapját vetette meg Angolhon' tengerészetének: — ezen koborló és koldus admiral sokban hasonlitott a fogarasi grófhoz, ámbár ez józanabb, az termékenyebb eszü volt. Nem az volt tehát felötlő, hogy Boldizsár előszeretettel viselteték iránta, de, hogy véletlenektől függő életpályáját és hig agyát bálványozta leginkább.

— Santissima madre!, mondá béketlenül titkárjának, ki a levelet elég nyomatékkal olvasta, — te most nem vagy hangodnál. Raleigh legigénytelenebb szava többet ér az alexandriai könyvtárnál. Ő látja leplezetlenül az életet, mint a bányatündér Golkonda' kincsaknáinak

azon gyémánterét, mellyet soha halandó szem föl nem fedezhet, mert általa igen ragyogóvá válnék a világ és a jóból csak salak közé vegyitett apró dijakot nyujt az Istenség a közönséges lények' számára. — Olvasd ujra Raleigh' levelét.

A Plymouthból érkezett sorok előttünk kevés becscsel birnak. Az admiral értesíté Boldizsár grófot, hogy nagy tengeri vállalatra készül Panama szoros felé. Midőn az első hajó föl volt szerelve, mint mondá, lakoma tartaték és ő a hajó' orrán serleget üritett a véletlenért, a merész vállolatakért, a balsorsbani lélekébérségért s végre több rokonérzetü barátai közt Báthori Boldizsárért is. Drága billikomát pedig, melly minden vagyonát becsben kétszer tulhaladá, rögtön a hullámos tenger' örvényei közé dobta, mert osztatlan boldogság nem e föld lakóié s ő nagy áldozattal akará kegymosolyra birni a változékony szerencsét.

— Barátom!, szóla titkárjához a gróf, mig lelkesülése tuláradt. Erdély' fejdelmi süvege holnap halantékaimon lehetne, a nélkül, hogy kezemet utána nyujtsam. Verestorony' szirtein ... a hunyadmegyei vaskapunál, ... Solymosvár alatt a Maros' keskeny partján, vagy — ha kell — a bánát' sik terén megverném a török tábort. Prágában békekötést készitenék Rudolffal, nem, alázatosan mint nagybátyám, István király, épen nem, sőt követelőn, ágyuk mellett. Tiz megyét foglalnék el Magyarországból, czimeremet Kassától Gyulafehérvárig homlokán hordaná minden várkapu. Nagyságom tetőpontra érne, — végrehajthatnám a becsszomj' lázas álmait ... de e szédítő tervek által mit nyernék? Csak-

nem akkora urrá fúnám föl magamat, mint Zápolya János, ki midőn szétverte a' pogányokat, megcsókolta a padisa' papucsát. — Santissima madre!, milly nyomorult tér nyilik nálunk a' becsszomjnak! — Kinek jutna Gyulafehérvárt több eszébe, mint kéj és elkábulás? Milly boldog Raleigh! Ő, egy nagy biradalom' polgára, és szeretője volt egy hires királynénak. Midőn régebben üres vala zsebe, zörgetett Erzsébetnél, ki a durczást játszotta, — mert sokszor sérteték meg a szép ifju' ledérsége által —: „mikor szünend meg ön koldulni?" kérdé a' nő, „mikor felséged elszokik kegyes lenni" válaszolá és mosolyt s kézszoritást nyert dijul. Barátom! ezen ötlet Croesus kincstárát földéri, ... és e kézszoritás! ... mi becscsel bir mellette fejdelmi süvegünk?!

E perczben a komornyik benyitott. Elégületlen tekintete mutatá, hogy grófja öltözetét uj rendezésre szükültnek tartja, a sürgetés' kinyomata arczán a hadi gyakorlatok' órájának közelitését jelenti, 's némi aggadalom, mellyet vissza nem fojthatott, sejditni hagyá, miként olly kötelességben jár, melly vágyainak még inkább ellenszegülhet. —

— Egy uriasszony kiván rövid ideig sürgetős ügyben szólani nagysáddal. Nevét vonakodék megmondani.

— De neked különben is tudnod kell azt. Nem tegnap jöttünk Erdélybe

— Soha sem volt még nagysádnál.

— Ugy én bizonyosan igen nála.

— Idegennek látszik. Rendkivül nemes modoru, s még bánatja sem mulja felül szépségét, noha szenve-

dóbb arczot csak templomképeken található koporsókövek mellett.

— Miért nem vezetted rögtön be? siess.

A komornyik távozik.

— Ki lehet e nő, könnyező szemekkel?, töprenkedék Boldizsár gróf, midőn az ajtó' szárnyai fölnyilnak és a várt vendég helyett sötét ruhában s még sötétebb és izgatott vonalokkal belép — a' fejdelem gyóntatója.

— Szent atyám, ön?, kiáltá csodálkozva a gróf, szemébe nézett s visszadöbben. Mi történt? — Ah! én nem vetettem tengerbe engesztelésül drágaköves serleget! —

Ezen sejtelemmé alakult visszaemlékezést a plymouthi levélre a titkár tökéletesen értette, mihelyt Alfonso paterre függeszté tekintetét.

Sennoné kiállotta volt már a gyötrelmet, mellyet két hosszu percz szórhat vizsga idegenek és bámész apródok közt egy magányban élő némber' kedélyére.

A komornyik jött, hogy föltárja az ajtót, midőn a jesuita megjelent s egy pillanatnyi várakozást kért a nőtől és választ sem várva, helyette belépett.

Nehány másodpercz mulva tudtul adaték az előterembeni kiséretnek, hogy a gróf a mai hadgyakorlatban részt nem veend.

Utóbb viszont föltárul az ajtó, ragyogó ruhában Eleonora mellett megy el egy fiatal ur, mélyen meghajtja magát, tán szólott is hozzá, miről és mit? alig sejthető, — hová távozhatik a gróf és jesuita? e kérdés zsibongott a körüle állók ajkain. — Szép babám!, menjünk mi is, oszlanak, mondá egy ösmeretes hang. Eleonora gépileg engedelmeskedék.

Midőn megint szabadba s kevesebb emberek közt voltak, „életem' élete! siessünk haza, — esdeklék a dajka —, a napokban viszont eljövünk, akkor tán inkább kedvez a szent ég."

— Gyulaihoz, Gyulaihoz, válaszolá Eleonora. Tudnom kell sorsomat. Mi nem történhetik Sennóval? Menjünk. Tán erőt nyujt az isten legyőzni gyülöletemet!

Tanakodások közt már a székesegyházig érkeztek, midőn Genga — ki, mint olvasóim emlékeznek, itt várokozék a kegyenczhez ment Guzmanra — egy oszlop mellől kilépvén, karon fogja Eleonorát.

— Barátném!, mondá nyugodt hangon, gyanyítja-e, miért záraték börtönbe férje? Guzman részletesebben fog erről beszélhetni, de én is megsughatok egy szót a szövevényes titokból.

Ekkor a sáppadt nő' füléhez tartá ajkait.

Barbara Eleonora segítségére sietett midőn ez fuldokolva kiáltá: „odavagyok, odavan ő, ... mért nincs oda e' föld?" 's Genga' karjai közé szédelgett.

Perczig tartott csak a nő' gyöngesége. Kevés nép ácsorgott a templomteren. Csődülés nem történhetett.

Hallgatva érkeztek haza a rendező, barátnéja és a dajka.

III.

Senno az óta, hogy Márkházy hatósága alá vettették, jó darabig még tarkább csalálmak közt remélt, mint eleinte. —

A nagy politikai bünösökkel egyenlő fēgyelem, s eljárás alá vonatni: — ez hizelgett becsszomjának, s mondhatjuk, hogy csordultig telt boldogságának pohara, midőn az utczán, mig ez alvárasból a vársánczok alá viteték, egy csoportozat, gyermekekből, és őrültháziakból álló utánkurjongatott az őt környező kék darabontoknak, és szivéből megbocsátá vala, ha egy merész pártütő a fegyveres kíséretre tüzelvén, golyójával őt találta volna; de természetesen úgy, hogy sebe halálos ne le-

gyen, 's betegágyához eljuthasson a sensatio, mellyet illy történetnek a' nemes közönségben ébreszteni kell.

Ha Sennót — mint a' lovagtörténetekben nem ritka eset — üldözöi valami rengetegbe, egy járatlan vadászvár titkos üregébe csukták volna, mig az ösmeretes fenyegetések szerint „körmei akkorára nőnek, mint a saskeselyé, és haja éles leend, mint a tövisdisznó' tüskéje“, ha képzelődéséből kizárva lenne minden panasz a kőormokkal vivó szélvészen, s minden meglepetés, a rémek' látogatásán kivül; ha nem hinne más erőben, melly megdönthetné börtönét, mint a viharében, más szemben, melly bilincsei közé tekinthessen, mint a csillagokéban; ha csak a véletlen, és csodák által remélhetne szabaditókra találni: akkor senkinek kedélye nem öltözneék gyorsabban az ábrándok rózsaleplelből a lemondás' szőrruhájába, mint a mi foglyunké, senki nem vetné magát olly rögtön a remény' hitegető karjai közül a kétségbeesés vasmarkába, mint a mi hiú Sennónk.

De a vársánczok igen közel fekvének az erdélyi közélet, és élénkség' gyülpontjához. Ide elhatott a nép, és csoportozatok' zaja.

A fogoly szive tehát neszek szerint emelkedheték aléltságából hő dobogásra.

Azon lárma, melly az éber közlekedések' folyadéka volt, szintén lehetett a lázzadásé is. S ki mondaná meg, e fegyverzörej, melly a hidon, a bástya közül, a távolságban majd itt, majd ott hangzék, az őröké-e, vagy a szabaditóké?

Senno semmit sem látott, de a mit hallott épen ezért annál több felé magyarázhatta.

Ő magát néprokonszenv, pártérdek' tárgyának képzelé.

Tudta, hogy ezt meg nem érdemli, azonban tudták-e mások?

Jöttek ugyan perczek, mellyekben némi kétely, egy kevés szorongás vonult ködfátyolként reményeinek fénnyképeire; de a legroszabb hangulatban is csak két lehetségről volt hite: — mert vagy azt várta, hogy a fejdelem elleni párt ügyérti szenvedésnek tekintvén fogságát, megszabaditja őt, és jutalmakkal halmozza; vagy ha nem sikerülne az ámitásnak, sokáig elvérti vértanúskodásúl tüntetni fel egy vad indulatroham' következményeit, legalább arról megvala győződve, hogy Gyulainak sem lehet szándékában hoszason börtönözni olly müvészt, ki goromba volt ugyan, de nyirettyűjével a fejdelem szivében sok férfias szándékot merített a kéjvágy' örvényei közé, sok tettsovárt andalitott örömesengéssé. —

— Voto a dios! kiáltott illyenkor fől, az én hangszerem, és Sofronia karjai, azon mágnesek, mellyek Zsigmond ő fensége jellemeiben rejlő minden vasparányt magukhoz vonnak. Segédünk nélkül érezni fogná a kegyencz: milly komoly tréfa, ha annál, ki hatalmas, s kit önteltségünkben bábjátékunknak képzelénk, kiütne egy kis vasakarat, egy kis vasfejűség. Ah! tudok én Florencz' évrajzaiban, Padua', és Ferrara' titkos botrányai közt olly perczeket, mellyekben az első tánczosnő papucsa hegyével kilebbenthette volna sarkaiból a dolgok' fenálló rendét, és keringőjének szellője által, ha

tetszék, lángra lobbanthatá a pártok' lappangó tüzét. Mi lehetetlen a müvészetnek, kivált midőn az ifjoncz uralkodó idegrendszerét megfinomíták az élvek, és szivérélyét kiszűrte a kéj? — És Gyulai Pál úr, ön ne birna-e életbölcseséggel? Hisz, kegyednek engem szabaddá kell tenni, hogy rabja maradhasson Báthori Zsigmond! Mi érthetőbb illy igazságnál? — Aztán, hogy vitályunk titkos okát is mérlegre vegyük, az én nőm, a kis gerle, nem fog nagyságod kaliczkájában turbékolni. Ő olly havasos vidéken búg párja után, melly föllelhetetlen, mint a' szép Ilonának tündérországa, mellyről a magyar nép ajkain egy kedves kis mese kering. Jobb leend önnek engemet rusnya börtönömből kibocsátani; mert páduai Szent Antalra! semmi sem nehezebb, mint Ellimmel ezen uton boldogúlni. Igaz hogy én nagyságodat érdeklőleg valami macskazenéről is szót tettem. Rövid fergetege volt ez a földuzatt kedélynek. De senki sem hireszteték el inkább azon kellemes bohóságról, mellyet nemeslelküségnek, megbocsátásnak neveznek, mint ön. Ebből foly, hogy magános sérelemért kegyednek a gyöngék ellen boszút forralni nincs szokásában. Nagysás úr! maradjunk tehát most is következetesek. Úgy-e: ha a fogarasi gróf ki nem szabaditna, kegyed saját jószántából nyúl e vasajtó kulcsához? Tudtomra ezt az erkölcstan igényli, mellynek szabályait egy Gyulai Pálnak inkább kell tudni, mint nekem, ki nem vagyok módos úr, az illedelmet.

Ezen ábrándok ingatag alapjaikkal, s fellegekbe nyúló épitményökkel, ösmeretesek olvasóim előtt; hiszen a régibb fogházban támadt álmok' folytatásai voltak!

De a regényszerző, ha csak eseményeket ad a kedély' történetei, és a szív életirása nélkül, a hatásért feláldozta a hatás' becsét.

Senno Eleonoráról is a szép, a sápadt nőrül gondolkodék, kivált ha hiusága a várt jövendő' Igéretföldén olly kies pontokhoz jutott, mellyeken megpihenni, és körültekinteni kelle.

Illyenkor gyémántköveket szórt a bájos némber fürtei közé, arany lánczot vetett hó nyakára, a legdrágább ruhakelmékkel rakta meg öltözö asztalát, s engedé, hogy magányából kilépjen, de csak mig a szeremi családból a legbüszkébbeket, kik nem szivelhettek egy kalandorrali rokonságot, lehete a pazér fény által elpiritani.

Még volt egy helyzet, mellyben ő szintén lefesté, s maga ellébe álitá Eleonora képét, — ez a börtönbőli menekvés után az első találkozásé.

Senno csupán az anyagi tökélyekért, és a rendkivűli szépség' varázsa által vonatott Eleonorához; ő a testi ingereken túl kétség kivül semmit nem becsült: s még is, bosszantóbb képet alig fösthetne elébe egy kárörvendő szellem, egy üldözö büvölet, mint az Eleonoráét, regényes, és hervasztó fájdalmak nélkül.

Senno, midőn a viszontlátásról álmodozott, olly összedúlt, olly szétziláltnak képzelé a kecses némber' kedélyét, mintha az irgalmas zárdanők' kórodájából választott volna ki a bú' mintájáúl egy szerelembeteget, kinek lovagját éppen a menyegzői élvek' pillanataiban rohanták meg, és kötözék gályarudhoz a tunisi kalózok. Az önző férj mindent levonni kivánt Eleonoráról, mit a bánatnak odadobni lehetett a nélkül, hogy azon vágyébresztő kecsek

megtámadtassanak, mellyek egy buja férfi' érzékeire hatnak. Ohajtotta volna, hogy utólsó cseppig elsírja könnyeit; de ne veszitsen az arcz', a karok, a kebel, az egész alkat varázsaiból, ingereiből. Maradjanak meg a szépség ragyogó formái, ha szintén bennök, mint a fényesen kivilágitott búállványon, egy tetszhalott szunyad — a kétségbeesett sziv.

Ah! Eleonora, te a legmélyebb fájdalom által sem tudtál forró lázba esni, szilárd egészséged daczolt az ostromló bánattal, idegeidet soha nem hálózta be az ájulás' zsibbadása, tested a görcsök miatt perczeig sem lön olly merevvé, minő Galathea' márványszobra volt, — miért vágytál hát férjed' börtönébe, te, ki a hiú müvésznek azon elégtételt nem adhattad volna, hogy meleg karjai közt nyerj ismét életszikrát?

— Paduai szent Antalra! kiáltá gyakran Senno, telhetnék-e rabnak több haszonnal ideje, mint nekem? Nem dijaz-e minden percz? Uzsorás vagyok, ki nagy kamatot von potomságért. Gyulai bezárata, — s íme én e körülményt, mellyet mások leverőnek tekinthettek volna, hasznositám, s a nép ma holnap polgárerélyekkel diszlő egyénnek, nagy honfinak, párttekintélynek tartand. — Ha majd a lázzadás „éljenek" közt emel a vársánczok alól vállaira, per dio! milly macskazenét rendezek a kegyencz ő nagysága számára. A csillagok nevetni fognak személyemen. És én e vidor csillagokat még más élvek' tanúivá is avatom. Kilovaglok lámpáik fénye mellett Sebeshelyre, a nyárerdők, és kőszirtek vadgalambjához. Milly sáppadt ő, e zárkozó Elli! Hogy engem rég nem láthatott, lelke már megúnta az összeköttetést a

szép hüvelylyel, s olly könnyen kilebbenhet abból, mint szélzúgásra a virágpor a virágkelyhéből! Egek minő öröm szeretni! ...... Csillagok! mióta a sürü ablakfüggöny divatba jött, ti már nem vagytok a legérdekesebb titkok' tanúi. A pásztorórák többnyire hiretök nélkül folynak el. De ellenkezőleg áll a bánattal. — A búnak meg van azon ártatlan önzése, hogy — ha csak lehet — nem mulatja el hozzátok emelni szemeit, s midőn az emberektől rejtezik is, könyeit az ég által örömest megszámláltatja. Csillagok, kik Sebeshelyre vezettetek, valljátok meg: van-e férfi, kiért némber inkább epesztette volna magát, mint érettem Szeremi Eleonora? van-e, ki rövid idő alatt közelebb ragadtaték a kétségbeeséshez, mint ő? — Per dio! ha van, én e boldog férjet, mert szerencséjével önzésemet sérti, párbajra hívom, ha t. i. neje a szertelen gyász közt nem vesztette el szépségét: de ellenkezőleg, midőn ez a könyek terhes adójáért koldússá lőn kecsekben, már ekkor bizonyára kinevetem. Mert virág a szépség, s illatja az élv. Ki tüzi keblére a kórót a volt illatért? és ki szeretne a mult élvek' emléke miatt?

Illy hangulatban Senno a bástyafeneken, a sötét, a rekkenö lég közt — noha rövid időig — valósággal boldogabb volt, mint sok más a szabad mezőn, hol a rónaszellők a tavasz egész fűszertárral hordják szárnyaikon, és semmi nem korlátozza a nyilt láthatárt. —

Márkházy, ki, mint olvasóim már jól tudják, a török udvar' titkos ügyvitelének feje volt, hogy a temesvári basának részletes tudósítást nyújthasson az ország' minden bonyolodalmairól, figyelmével nem mellöz-

heté Sennót; mert egy politikai fogoly, millyennek a maestro közönségesen tartaték, akkortájban még nagy ritkaság volt Erdélyben.

A palotaőrök' kapitánya tehát, hogy azon rendelést, miszerint senkinek bármi ürügy alatt e rabot meglátogatni szabad nem volt, híven végrehajthassa, s még is a török udvarnak apró titkokkal szolgálhasson, Balázsnak kötelességéve tette naponként több versen meglátogatni a maestrot; remélvén, mikép a beszédes természetű tömlöczőr által, ha valami figyelmet igénylő fordúlna elő, annak könnyebben jutand nyomába, mint más mesterségesebb módok- és eszközökkel.

Balázs azonban Mészáros uram útján — kinek a művészekkeli czimboraságát ösmerjük — a kékdarabontok' terveibe vonatván, természetes volt, hogy Gyulai úr' parancsát, melly minden idegen érintkezést a fogollyal tilalmazott, csak betüszerínt teljesíté, az az, ügyelt, hogy a maestro senkivel levelezést ne folytasson, de kötelességellenninek nem tartá, némelly repeső hireket Sennónak megvinni, s köztök ollyakat is, mellyek minden általánosságuk mellett sejdíteni hagyák a kékdarabontok' elégületlenségével kapcsolatban álló terveket.

A megszabadításra kijelölt éjfél tehát szintolly álmatlanul váraték a börtönben, mint Guzmán lovag' szobájában, hol a müvésztársaság' határozatabb jellemü tagjai — mint olvasóim rá jól emlékeznek — összegyűltek volt, s poharazás közt rendezék tervöket.

Midőn 11-et ütött, még azon csillámló képek lebegtek Senno előtt, mellyek Eleonorával történendő találkozását ábrázolák, s mellyekben minden fény, a nő'

könnyein tört meg, hogy visszaverödése által a férj' önzése körül dicssugárokat fonjon.

Egy negyeddel utóbb már sokkal inkább volt a nagyra vágyásra felhurozva a művész' kedélye, hogysem háttérbe ne szoríttassék, Sebeshely, és az, kit ő a szirtek' vadgalambjának nevezett, a házi élettel, a családkörrel együtt. Mindent elnyelt, mindent magához sodort a legközönségesebb hiúsággá törpitett becsszomj. —

Voto a dios! kiáltá többször nyugtalanúl járva, s majd a magas szelelők alatt, — mellyek, mint közönségesen a bástyanyílások kevéssel voltak egy tenyérnél szélesebbek —, majd a vaspántokkal megerősített de régi, és szúett ajtó előtt fülelve. — Voto a dios! neszek, zsivajkák, csikorgások, elfojtott s újratámadó hangok váltják föl az aggodalmak — és félelmekkel kisért terv' halálcsendes működéseit. A szándék halad előre, mint csúszik a kigyó alig zörrentvén meg az ösvények' avarait. — Itt itt a börtönajtó, nyissátok ki, orkulccsal, feszitőkkel, gyorsan, és lárma nélkül! . . . Milly enyhe a lég! szívtam a szabad légből, mellem kitágúlt, fejem elveszté forróságát, szívem visszanyerte erélyét. Menjünk! — Gyújtsatok meg egy házat fákiyáúl, hogy lássa Gyulai úr: kit hordatok vállaitokon, kinek szól a „hurrah" és „éljen? Az ő arcza elsápadott, és szerencsecsillagáé is. Illyen a sors. Az élet forgószél, mi polyvák vagyunk, emeltetünk fel, sodortatunk alá. Könnyüségünk oka mind a magasságnak, mind a mélységnek, mellyen járunk. — Az én napom ragyog. Éljen Báthori Boldizsár!"

Különös, hogy a maestro egy perczig sem kételkedett a vállalat' sikerétől, nem az előkészületekkor,

nem az alvárosban támadt azon lárma alatt, mellyben Mészáros elfogaték, nem a kék darabontok szökésekor, minek lassu zsivalya néha behallatszék börtönébe, nem miután csend állott be, sokáig igen sokáig nem.

Gyakran a könnyelmü jellemek, mint az alvajárók, vagy nem látják a mélységet, vagy látván rögtön belé buknak. Izmaik' rugonyosságát, idegeik erélyét egy álom adja, és az éberség orozza el. — Ezen hasonlatosságban ezer hiúk' rövid életirása van.

Kalandorunk, ki a földgolyó' csaknem minden égövén tanulta ösmerni a világot, ki Velenczében most a tizek' kémje, majd főrangu henyélők' asztaltársa volt, ki Stambulbol nyakszegő módon haremhölgyet szöktetett el, ki a piombik és a pinczéből rögtönzött börtönökben, a mivelt s félvad népek' fogházaiban nem egyszer tartozkodott: szóval, a sokat szenvedett, és tapasztalt Senno, a kék darabontok elszökése utáni korányon merőben új emberré, a szerencsésből elhagyottá, a merészből csüggeteggé lön.

Az élettel ösmeretlen egyének megszokván sok élményekhez sok ügyességet képzelni, alig foghatják meg e változást, s alig hihetik el, hogy egy férfi, ha gyakran menekült az őt környező veszélyekből, ne birjon elég lélekerővel, daczolni a sorssal, és remélleni a csapások köztt. —

Mert a szerencsétlenségnek meg van saját dicssugára, és a töviskorona, mellyet akár a sors, akár az emberek üldözése készit, viselőjét, mint a többi koronák, a tömeg fölébe emeli.

Mi az anyag törvényeit a kalandor' megitélésekor igen szorosan alkalmazzuk a szellemre.

Valamint az erőtanban egy tárgy a nagy sulynak melly rá függesztetik, vagy merevsége, vagy rugonyossága által tud ellentállani: úgy szintén hinni akarjuk, hogy azon ember, ki mély bui, üldöző veszélyt, nehéz csapást, és sivar nélkülözéseket szenvedett, e terheit az életnek, vagy jellemének vaserélye, vagy kedélyének aczélhajlékonsága által hordozta.

Mi kalandorainkban vagy makacs kitürést, vagy könnyelmü csüggedetlenséget keresünk, noha van sziv, melly minden szerencsétlenségre megtörik, de az idő által viszont összefor; van jellem, mellyet — mint némelly vad állatok a halottat, és ájultat szét nem szaggatják, — a sors csak azért kimélt meg, mert élet s mozgás nélkül talált; vannak gyarló lények, kik szünetlenül csügggedve, és remélve, a vihar örvényében, vagy hullámai fölött épen könnyüségök miatt örökké a vizszinen maradnak. —

Senno — kinek jellemét, és kedélyének a vársánczok alatti gyors hangváltozatait csak úgy foghatjuk föl, ha kevesebb szilárdságot tulajdonitunk neki, mint a mennyire regényes élményei jogosítnának — Senno viszontagsággal tölt napjaiban sokszor volt már csekély okból kislelküség', és csüggedés' martaléka, míg más felöl nem egyszer ragadtatott parányi kilátás, s a siker' kétes reményei által szédelgő vállalatokra. —

Ő birt ember ismerettel, de annélkül, hogy e nehéz tanban tett haladásai a viszonyok', és körülmények' józan mérlegeléseig vezetthették volna.

A hiuság áldozatává, a remény lelkeánnyé, harag merészé, a szenvedély őrjöngővé fokozhatta nedvalkatát; azonban alig volt ember, kinek belsője üresebb, pusztább, minden segédforrásoktól megfosztattabb lehete, mint az övé, ha abban a csüggedés beférkezni tudott. Illyenkor nem volt hite a gondviselésben, nem volt bizodalma a véletlen iránt is.

Illy jellem mellett természetes volt, hogy a maestro, midőn a nap' első világa a bástyabörtön' szük nyilásait fölkereste, kimerült arcczal, forró homlokkal, zsibbadó, elványolt, és dermedező szivvel ült szalmaágyán, s mig feje, mint egy ólomgolyó, mellynek súlya a gyönge nyakizmokat elfárasztotta, mélyen alácsüggött, égő, s kiveresült szemei a kőpadlazat' egyik pontjára valának szegezve olly merőn, olly eszmeüresen, olly fájdalmatlanúl, mintha épen azon kőkoczka, mellyre tekintete jegedt, egy tündércsapásra fölnyilván, bényelte volna a földi boldogság' egész álomvilágát, és az ádáz sors, megúnva az emberi fajjal bajlódni, már nem csak a börtönök' ajtóira, hanem a hegyszirtek' granittábláira, a láthatár' hig folyadékára, a mennyasszonyi ágy' kárpitjára, a hajók' szélben uszó vitorláira, az oltár' párkányára, a koporsók' köveire felirta volna e jeligét: nincs többé remény! —

Tudják olvasóim, hogy Fehérvár alant fekvő része soha nem számíttaték a legegézségesebb tájak közé, s noha évenkénti halandósága korán sem olly tetemes,

hogy miatta a letelepüléstől valaki elidegeníttessék, de annyi még is bizonyosnak marad, mikéat a lázak' közönségesebb nemei igen szeretnek itt tartózkodni.

Ez régen is így volt, s jelesen a vársánczokat többféle kór, sőt járványok' fészkének tartották, kivált a nyári hónapokban.

A század' szelleme épen nem vala gyöngéd a rabok iránt, s alig ha jutott Báthori Zsigmond' országlása alatt a legszelidebb birónak is eszébe, hogy terhesített büntetés, egy elítéltet olly fogházba zárni, mellyben tartózkodás a lég' befolyása miatt több veszéllyel, és testi szenvedésekkel jár, mint másutt.

Gyulai Pál sem hurczoltatta Sennot ezen czélból a bástya' fenekére.

Illy kegyetlenség neki eszébe nem ötlék, szivéhez nem fért. —

Egyébiránt kalandorunk' testalkata olly edzett vala, hogy miként a jó bor az egyenlitőn átvive sem romlik meg, Pontini' mocsárai közt, vagy Havanna' léthervasztó égöve alatt is versenyezhetett volna — mig szellemi okok idegrendszerének megtámadására be nem folytak — akárkivel a romlott lég' hatása eltürésében.

De a léleknek a testen bámító hatalma van.

Egészségünk nem csak az által függ össze kedélyünkkel, hogy a szenvedélyek, ha magas fokra hágtak, gyakran ideg - és szívbetegségeket támasztanak, óh! nem; hiszen ez a legtermészetesebb, senkitől kétségbe nem hozott, s aránylag kevés martalékot igénylő viszony volna! De hogyan magyarázzuk meg a sors kettős kegyetlenségét, mellynél fogva az, kit a remény elha-

gyott, a bú tép, a félelem remegtet, a kétségbeesés sújt, lélekfájdalmai által idomitatik a ragályok' gyülpontjává, s valamint a villámhárító magához vonja a fellegek' nedvében meggyúlt vilanyanyagot, szintúgy azon test, mellyben egy beteg, vagy aggó szív lakik, a légkörben szállangó minden járványok' beszívására fogékonnyá lön?

Forgassuk a kronikákat, mellyek tartományok' népességének istenitélet általi megtizedeltetéséről szólanak, kezdve az athenaei dögmirigyen le az epekórig, melly közép Ázsia' párkányától Mansanares partjáig száguldott, s mindenütt a nyomor' tanyáján, és a bánat' siralomházaiban kereste martalékait: járjunk utána azon áldozatok' sorsának, mellyek a miazmás lég' fuvalma által sodortattak a föld szinéről sirüregekbe, és meg fogunk győződni, miként a félelem, csüggetegség, bú', a blasirozott s életcsömörös kedély volt legbuzgóbb segéde, és terjesztője a ragályoknak. —

S tapasztalandjuk azt is, hogy e vész leginkább a feltétlenül boldogokat, vagy a becsszomjas jellemüeket kimélte meg, kik szilárdúl csüggvén egy terven, vagy vágyon, időt nem vettek magoknak körülnézni, és mint Lótnak volt parancsolva, haladtak czéljok felé visszatekintés nélkül az égő Gomorhára, részvét nélkül a köznyomor iránt.

Sőt arra is van példa, hogy a félelem, melly rendes nyilvánulásai közt a szív' erejét gyöngitvén, és a bőr' beszívó tehetségét elómozditva, a járványokra nagy fogékonyságot fejt ki, ellenkező tulajdonuvá, t. i. óvszerré válik, ha az iszony' képletei által túlhuroztatva,

neméve a sivar elszánásnak magasul. És bizonyára a legnagyobb hasonszenvi gyógyász Münnich orosz tábornok volt, ki a török háborúkor egy napi parancsolatot tett közzé, mellyben a katonáknak szorosan tiltaték, hogy pestisbe essenek. Ha valaki engedetlen volt, s megbetegedett, elevenen eltemették. Az oroszok állítják, hogy ezen parancs kibocsátása napján, már a sereg egészségi állapota nagyon javúlt, s rövid időn a terjedő dögvész olly sorompóra talált az iszonyban, minőre szokott lelni egy túláradt lelkesülésben, melly az anyagi akadályokon, és a test' kórain is győz. —

Sennó — kinek további kedélyhangulata' bonczolására e megjegyzések szükségessé váltak — szilárd lélekkel, és vas egészséggel birt.

Azonban a bástyafeneken a lég nyomasztólag zárt, s rekkenő volt.

Még kün is a szabad ég alatt nagy hő uralkodott, s ámbár a Szent Miklóskapu mögött terjedő előváros többnyire szellős, és emelkedett helyzeténél fogva a váltó- és ideglázoktól megkímélteték; de azon aránylag népetlen téren, hol most az alváros fekszik, s mellyre a bástyabörtönök néztek, számos esetei fordultak elő e betegségeknek, többnyire a mocsárok által megvesztegetett lég' következtében.

S minő dohos, nehéz, csaknem folyó volt a nedves falak' — Senno fogházának göze!

Ezt ő, mig a „kék darabantok" menekülési terve folyamban vala, mig a szabadságról, és dicsőségről regélő álmai szét nem oszlának, alig érezte, sőt a leg-

füszeresb láthatár' balzsamillatjával sem cserélte volna be.

De midón eszmélni kezde helyzetéről; midón az iszonytól rögtön megkapatva, többé remélleni nem tudott; midőn a nap első sugárainál már forró homlokkal, kimerült arczczal, és földre szegzett szemekkel ült a falszögletnél: midőn végre annyi virasztás, és kín után pihenést keresett, de egy rövid, és tévedező félszendernél többre nem talált: — ah! ekkor Senno el volt készítve egy nedves, penészes, rekkenőségig hő lak' minden kellemetlenségeit sokszorozva érezni, s a megvesztegetett lég' kóranyagjainak martalékúl kitételni. — Csak a külvilággali érintkezés, csak olly hírek, mellyek a remény', vagy félelem' újabb tájképeit nyitnák föl, adhatnának kedélyének még derültebb szint: de Balázs, a vén tömlöczőr, hamar észrevette, hogy a kék darabontok' elszökésének körülményei legkönnyebben napfényre derülnek, ha a müvészek vele, és Mészárossal gyanút ébresztő viszonyban maradnának. Míg tehát az éji csata miatt ágyban heverő barátjával részletesen értekezhetnék azon módokról, mellyek a szigorúan történendő nyomozás' esetére legczélszerübbek volnának, elhatározá: minden alkalmat kerülni, mellyben Sennóval bővebb érintkezésbe jöhetne, s olly szorosan tartani magát a Márkházy által adott utasításokhoz, mintha szivének legkisebb köze se volna azon fájdalmak iránt, mellyeket egy szenvedőben egy érzéketlenneli érintkezés okoz. Nála — a különben jó szivű öregnél — nehéz feladat volt ez.

Sennó, a mint az idő delet meghaladta, s közelge a börtönőrreli találkozás' rendes órája, kezd mély csüggetegségéből, tompa apathiájából ébredni; mert annyira megszokta volt, Balázstól apró, bizonytalan, de még is érdekes tudósításokat hallani a pártmozgalmakról, és a szabadítására vonatkozó hírek felől, hogy most is, noha semmiben nem bizott kevésbbé, mint jövendőjében, szíve meg megdobbant a legkisebb neszre, melly fogházának ajtaja körül hangzék. —

Végre zörg a kulcs, a vasrekesz fölemeltetik, a zár kinyilt, és a kenyér, s vizzel egy őrszolga lép be, kit Senno soha nem látott, s kinek nyers, érzéketlen arczvonalai mutaták: milly haszontalan volna ezen embernek ajkairól szavakat várni, mik a vigasztalással, vagy könyörrel legtávolabbi kapcsolatban állanak.

Nem koczkáztatott tehát egy kérdést is, sötétebbre vonta homlokredőit, s midőn az őrszolga távozék, nehány sohaj, melly kebléből fölörvénylék, elárulá, hogy a reményhagyott szív hasonlít egy pézsmaszekrényhez, mellyből tartalma kivételetett, de a melly üresen is még hosszas ideig fogja azon illatparányokat kilehelni, miknek benne semmi anyaga, semmi látható maradványa nincs. —

Ah! a nap milly rekkenő, a börtönlég milly dohos' a magány milly lelketlenül egyhangu, és a lassu, rest perczek, milly örjöngítők!

Soha sem érezte ezt illy mértékben Senno.

Ha tegnap, midőn még beteg ingerlékenységbe nem hozaték idegrendszere, valaki erős vonásokkal rajzolá le az utczanépnek azon szenvedéseket, mellyek egész-

ségtelen fogháza miatt sanyargatják, ő e tényt ügyes izgatásnál, melly a valótól kölcsönzött gyönge vonásokból hatályos rémképeket tud összeállítani, egyébnek nem fogta volna tartani. —

De most „óh! tán nem is földi mű e bástya“ sohajtá „tán a gonosz lények, minden kövét legyilkolt emberek' büszhödő testének nedvével áztatták meg, 's most építményöket a pokolkatlana fölébe állíták, hogy gözőlögjön, mig általa ragály terjed egy félvilágra. — Boldog szűz! hisz én itt őrültté leszek, mig meghalhatnék!“

És az est is a fellegzett, s csillagtalan ólomkék éggel, — az est szellőzörej által élénkké nem vált erdőivel sötét, és néma Marosterével, szem elől elburkolt szirteivel, és a pásztortüzek által alig kijelelt üszökövel, — az est a lenyomúlt füst, és sürü párák közt heverő külvárosokkal, a szekérkerekek alatt fáján csikorgó szentgyörgyhiddal, a korcsmák' részeg életével s a toronyőr' méla fölszólalásaival, — az est, a bástyarabokkal, kikhez a mély várárok, s a zárt ablakrések miatt, csak barna homályát küldhete, és nem fris, üdítő legét, — az est szintolly csüggeteg, szintolly lázas, s még is tompa hangulatban találá Sennot, mint a minőben hagyta el a láthatárt a letünt nap.

S midőn az éjfél közelge egy a legrémitőbb hangulatok közül, mutatkozék nála.

Érzé, hogy szemei, a közelebbi virasztások miatt nehezednek. Használni akará tehát e perczet, melly után régóta olly hőn sovárgott, és lehajtá fejét szalmaágyának vánkosaira, mellyek durvák ugyan, de mig a

szabadulásról, s dicsőségről ábrándozott, nem voltak fösvények kecses, és üdítő álmok' nyujtásában.

S íme, mihelyt a szempillákat összehajtá, agyán átrezgett egy határozatlan, de fájó gondolat, szivét megszoritotta egy félémedt, de szúró érzés, és eltünt testének lankadtsága. Nem fekheték többé. Arra igen izgataggá lön kedélye melly vérét felzaklatta. S megint sétálni látjuk a börtönben keresztbe fogott kezekkel és merengő arcczal.

E méla vonalok viszont föloszlanak, s helyökbe lép a kimerültség, és bágyadás jellemtelen arczirata. Itt az idő alvásra, és Senno újra ágyban van.

De az óramutató alig siklott néhany percz' rövid közén át, s már egy idegrángás szétüzte a tünde álmak hirnökeit, azon zavaros eszméket, mellyeket találjunk bár szépeknek, vagy rémítőknek, fölfogni, kisérni, és másokkal közleni nem tudunk. — Senno viszont éberré lön.

Ez igy folyt a hajnal első pirkadásáig.

Rémítő helyzet! Mig a börtönben föl, s le járt, mig a bástya' egyik szögletébe vonúlt olly bágyadt lön, hogy lépései gyakran el vesztették a súlyegyent és vágya, szomja lázas, ellentálhatatlan, örjöngő volt a pihenés és nyugalom iránt: de mihelyt lefeküdt, épen azon gondolatok röpkedtek kétes körvonalakkal ágya fölött — mint a denevérszárnyak a félvilágos éjben — mellyekkel átkozódni lehetett, de aludni nem. —

Örökké e jelenetek ismételtettek.

Végre olly levihatlanná vált sovárgása az álom iránt, hogy egy órai szenderért odaadta volna a földi-

lét' minden reményeit, és a lélek' halhatatlanságát: de viszont annyira meg vala győződve vágya' kivihetetlenségéről, hogy egy lépést sem mert a szoba azon része felé tenni, hol az ágy volt, s hol — midőn lefeküdt — mint a cilicium' szegei szurták, vérezték, ezer apró kinok, ezer kétes alakú eszmék.

Napok teltek igy.

Balázs, mihelyt a kék darabontok elszökése iránti nyomozat nem látszék eredményre vezetni, mind többet nyert vissza régi szivességéből, s valami ollyat is kezde keblében érezni, melly önhibáztatáshoz hasonlitott Sennó irányában, kit kényessé vált helyzetében, magára, és gyötrelmei martalékául hagyott volt.

Alig távozék tehát tőle Eleonóra, s már eltökéllé, a Márkházy által különös figyelmére bizott rabot még az nap meglátogatni, — de minden ovatossággal.

— Gyakran lenni körüle, ez kötelességemmé tétetett, gondolá magában. No abból bizony nem következék, hogy alkalmat szolgáltassak azon tervekre, mellyek ha kitudatnának, hivatalomba, vagy tán még nyakamba is kerülhettek volna. De már a multat bajos javitni. Egyébiránt — folytatá elemzéseit — minden hibámat homály takarja, és el fogja boronálni az idő. Csak arra ügyelek, hogy többé semmi czimboraságot ne tarthasson Senno uram ő kegyelme a művészekkel. Vajjon kell e emliteni annak a tündér szép nőnek, s meg a vén anyóknak látogatását? . . . . Hallgatok róla. . . . De

nem igértem-e ellenkezőt? Aztán sokkal okosabb vagyok, hogy sem be ne lássam, miként ifjú vendégem rá akart szedni, midőn magát egy pórszármazású agg nő gyermekének mondá. Ez olly hihetlen, mint egy sátros czigányné ujján a gyémántgyürű. Nem . . . . . ő palotában született, hová minket be sem bocsátnának, s mellynek szőnyegein lábunk megbotlanék. Klárikám is szép, de ezen ösmeretlen! . . . . . . őt, ha rongyba volna is öltözve, nem merné Andor átölelni. — — kezét csókolná meg. Mindent sejtek. Hatalmasok' érdekei fordulnak itt elő. . . . . De fölötte ovatos leendek. Minél kevesebb szót, s minél jobban megfontolva.

Illy biztatás után sietett a bástyabörtönbe.

IV.

A vár' jobb kézre eső részein több ház vala, a Báthori család' magánybirtoka. Itt látták olvasóim a fogarasi gróf' pompás palotáját, s közel hozzá feküdt egy komor épület, melly szintén a Báthoriak' telkén István lengyel király' kegyes adományából emelkedék fel templomostól: ez a jézusrend' zárdája volt.

Keressük egyik czellájában regényünk' szövegének fonalszálait.

Alfonsó, Zsigmond fejedelemnek a prágai, és varmiai birtokosokkal szőtt titkos tervei' avatottja, május'

végnapján Erdély' állapotáról következő levelet intézett Tiefenbach grófhoz:

„— Nagy méltóságu gróf, udvari tanácsnok úr!

Mióta szerencsém volt nagyméltóságod által biztositatni arról, hogy a felséges udvar erkölcsi befolyásával, és hatalmában álló minden eszközökkel előmozditandja terveimet, mellyeknek egyedüli czélja: Zsigmond ő fensége' ingatag kedélyét azon meggyőződésben szünetlen erősiteni, miszerint a keresztyénség iránti kötelességei parancsolón kivánják, hogy addig is, mig alkalom nyilik Erdélyt a közellenség' torkából kiszabaditani, ne idegenkedjék az 1571-ikben kötött titkos alku' feltételei mellett az apostoli király' védő szárnyai alá vonulástól; — mióta szerencsém volt viszont nagyméltóságod által a kitisztitási roppant felelősséggel járó műre teljesleg felhatalmaztatni; olly események jöttek közbe, mellyeket hogy nagyméltóságod bölcs tanácsai, és utasitása által mielőbb gyámolitassam, rögtön feljelenteni szoros kötelességemnek tartom.

Ő fenségének sok politicai kellemetlenségek miatt lehangolt kedélye a napokban, szünetlen sovárogta a hit' vigasztalásait. —

Két éve, hogy a gyónás utáni bünoldást tőlem, az anyaszentegyház' méltatlan szolgájától, fogadja el; de még soha sem találtam olly alázattal meghajolva a kereszt előtt, 's olly mély törődéssel esengeni az ég' malasztját e siralomvölgy' terheinek hordozhatásaira. —

Naponkint több órát mulattam a magas személy oldala mellett, s igy alkalmam nyilt lelkébe tekinteni,

hogy tapasztalásaimat nagy érdekeink' gyarapitásaira használhassam.

Minden, mit észre vevék, ha erős bizodalmam nem volna a gondviselésben, csüggedéssel töltené keblemet.

Tudom, nagyméltóságu gróf!, hogy Róma nem egy nap épült, s hogy azon idvezítő hit is, mellyet rendkivüli csodák terjesztettek, s mellyért az istenember szenvede, még jelenleg sem vett a poklokon teljes győzedelmet, s egyfelől a bálványimádás, másrészről a még gyalázatosabb eretnekség' ördögei ellen folytonosan küzd; — jól tudom, hogy a bün' fertőjében sinlő világon minden, mi az örökké való dicsőitésére szolgál, csak kitartás által és lassanként eszközöltetik: azonban e meggyőződés mellett is ama perczek, mellyekben ő fenségét a vallás' malasztos fegyvereivel igyekeztem czéljaink' bajnokává avatni, gyakran csaknem kétségbe ejtettek az iránt, hogy sikerülend-e valaha fáradozásaim' gyűmölcseit szakitani!

Erdély' fejedelmének jellemére állandólag hatni gyönyeségei miatt nehezebb, mint a legszilárdabb férfiakéra.

Inkább magamra vállalnám, hogy a görög patriarchát, megtéritvén eretnekségéből, rábeszéljem egy szoros szegénységet fogadó rendbe lépni, és utczáinkan alamizsnát koldulni a diák szertartásu hit' kegyes alapitványainak gazdagitására; mintsem valaha kieszközölni reméljem, hogy Zsigmond ő fensége idegen támaszok nélkül ne ingadozzék, ha hónapokig, sőt évekig kell egy nagy szándék felé haladni, küzdés, fáradság, áldozatok és félreértetés közt.

Miután tehát a törökpárt Erdélyben nevezetes több-séggel bir, az apostoli király' védelme alá csak akkor vonulhatunk, ha a fejdelem' oldala mellett olly ember áll, ki népszerüségével nem csak lecsilapitani birja országunk' ellenszenvét a prágai udvar iránt; de még — a mi sokkal nehezebb feladat — Zsigmond ő fenségének korántsem kegyencze, hanem gyámja tud lenni, s akkora befolyással van ellátva, hogy miután a mozgalom megindittatnék, lengeteg uralkodónkat kényszeriteni, s magával sodorni alkalmas a nagy czél' ösvényén.

E meggyőződés önként vezette Báthori Boldizsár fogarasi grófra figyelmemet és szükségesnek tartám, mielőtt a napi események miatt — mellyek méltó aggadalmainkat ébreszthetik föl — ellenségünknek tekintenők őt, jol megvizsgálni; nem válhatnék-e más körülmények s általunk kieszközölhető feltételek alatt barátunkká?

Minthogy az ő segitségével ügyünk nyertes leend, de ellenben, ha szövetségünkbe nem vonatik, csak testén keresztül vihetnők Erdélyt a magyar király' trónjának zsámolyához: — e két ok feljogosit, nagyméltóságodnak tartalék nélkül elmondanom Boldizsár gróf iránti nézeteimet.

Ő a pultávai egyetemben tanult és a mi szerzetünk, a kiapadhatlan buzgalmu jézusrend által nyerte miveltségének alapját. Igaz, hogy később az eretnekség' bünfészkeit Svécziát, Németalföldet és Angliát beutazta; mi kétség kivül rosz hatással volt kedélyére, s noha szivét a vallás' ragyogó égéről a tévedések' ködös homályába nem vezette, de csepegtetett csakugyan érzé-

sei közé türelmet a secták iránt, mi a hitetlenségnek már egy neme.

Igaz, hogy haza érkezése óta, gyakori levelezésben áll olly tudósok - és országlárokkal, kik a világi ösmeretek utáni kapzsiságukban feledik szellemi malasztokat nyerni s idvességök' örök kincseit gyarapitani.

De másrészröl ne feledjük, hogy a ki gyönge évei hajnalában az ösmeretek' első zsengéit a mi rendünktől kapta, minden nemzetek' történészete szerint soha sem vált még az anyaszentegyház' egészen hálátlan gyermekévé.

Aztán mellyikünk nem hallá hirét ama dicső napoknak, mellyekben a két fiatal Báthori — András és Boldizsár — Európa' nevezetes helyeit bejárván, végre a szent városba érkeztek? Róma' népe meglepve lön magyar vendégei' gyönyörü külsője, fényes kisérete, nyájas modora, szerénysége, buzgósága és bő adakozásai által. A püspökök s bibornokok nem győzték eléggé magasztalni a világhirü lengyel király szeretett rokonainak széles ösmereteit, finom izlését, és a vallás' mély igazságaival gazdag kedélyét. Pápa ő szentsége pedig magas körébe vonva a két Báthorit s csak nem barátságával tisztelve meg, egy innepélyes alkalommal őket princeps juventutis czimmel ékesité föl; mi bizonyára a királyoktól nyerhető minden kereszttek és rendjeleknél nagyobb kitüntetésnek tekintethetik.

Báthori Boldizsár meleg képzelődésü. Róma templomai szent szobrai és rajzaival, — Róma nagyszerü szertartásaival és szivrázó karénekével, — Róma' dicső történészetével s a vértanuk' ereklyéjéivel, — Róma az

angyalvárral, a vaticannal s benne a keresztyénség atyjával, bizonyára a fenebbi körülmények közt olly bényomást tőn rá, mellynek okvetlenül keresztül kelle élete' minden óráin szürödni, s melly, ha az évek' leple alatt színéből és erélyéből vesztett volna is, egy művészi kéz segédével könnyen visszanyerheti fényét és lelkesitő tulajdonait.

Továbbá jusson eszünkbe, hogy Boldizsár grófnak testvére a wármiai püspök, kinek buzgósága rendre kiüzhetné ennek kebléből a közönyt, melly a fattyu dicsőséggel ragyogó idegen tudósok és országlárokkali viszony által abba szivároghatott, 's mint félek — ha korán nem gondoskodnánk illő ovszerekről — mérges nedvével végre a pultavai egyetemben rakott alapokat is meggyengithetné.

Nagy méltóságu gróf!, ezen okokat összefoglalva, kétségtelenné válik, hogy Báthori Boldizsár, kedélyét és körülményeinket tekintve, nem olly egyén, kivel szövetkeznünk szabad vagy tanácsos ne volna.

Sőt ha meggondoljuk, miként Erdélyben a secták' nagy terjedelmű jogai, s az ez által táplált tűrelem miatt leghatalmasabb országnagyaink vagy az eretnekség', vagy a ki gyógyithatlan közöny' veszélyes nyavalyájában sinlenek, szivünkből kell örvendeni, ha ollyanra találunk, kit legalább félig magunkénak vallhatunk s ki reméllleni hagyja még szorosabb csatlakozását az anyaszentegyház' érdekeihez.

De mit nyernénk, ha a mostani kegyenczek helyett a fogarasi gróf kormányozná Zsigmond ő fensége' kedélyét, s ha mi, az ő védelmére támaszkodva, mozdi-

tanánk minden követ meg, Erdélyt a felséges udvar' védszárnyai alá vezetve, a magyar koronához eleinte csak az 1571-iki kötmény értelmében, utóbb meg egészen visszacsatolni?

E kérdés a politikai számvetés' mezejére vezeti gondolatainkat.

Ereszkedjünk a körülmények' és lehetségek' mérlegelésébe, s hogy könnyebben haladjunk, képzeljük néhány perczig, mintha Báthori Boldizsár már valósággal zászlónk alá esküdött volna.

Ő Erdély' leggazdagabb, legfőbb rangu és tekintélyesb országnagya, senkinek olly számos és hű kisérete nincs. A tömeg egyedül hozzá ragaszkodik. A vármiai püspök András' kimerithetlen pénztára és erkölcsi béfolyása, — továbbá harmadik testvérének a nagyváradi várnagynak, ki hivatalánál fogva egyszersmind bihari főispán, vitéz sergei feltétlenül rendelkezése alá esnének.

Illy hatalommal kezében — ha más kutforrásai nem lennének is — sorompóba léphetne és diadalt arathatna, a török béfolyásnak bajnokai egy Kendi, Kovásolczky, Ifju és Gyulai ellen, kik különben eléggé erősek volnának a népszerütlen fejdelem' daczára mindig országgyülési többséget szerezni magoknak.

De a fenebbiek még csak egy ágát tennék Báthori Boldizsár' befolyásának

Ő a fiatal urfiak', a lovagsarkantyut remélő nemzedék' bálványa. Kiki vágyik szerinte öltözködni, s társalogni, követni modorát és hibáit. Szeszélye teremti a husz éves ifjak' véleményét, szabja meg a közizlést, vál-

toztatja a paloták' hangulatát. Mennyi csábérő illy helyzetben, mekkora öszszpontositó hatalom! — De ha még ehez járul a nők' kegye is, ha hölgyeink' tetszelgési vágya és könynyelmüsége szövetkezik a többi elemekkel, mellyek a fogarasi grófnak felső körökre gyakorolt befolyását biztositják sőt naponként öregbitik: akkor semmi okunk nincs félni, hogy az általa képviselt ügy valaha makacs viszszatetszéssel találkozzék.

Mi — értem itt a szoros szabályu rendek' tagjait — kik három fogadás által érczfalakat emelénk keblünk és a megengedett világi örömök' nagy része közé is, termés-etesen kettős szigorral kárhoztatjuk a kicsapongások' olly nemeit, mellyek szent jogokat sértvén, isten igéje helyett a babyloniai kéjhölgy' uralkodását terjesztik: de következik-e ebből, hogy ne igyekezzünk a létező bünnek veszélyeit, midőn máskint nem lehet, legalább az által is csökkenteni, miszerint eredményeit nem a pokol', de az ég' számára gyümölcsöztetjük. Ha kivinni tudnók, hogy az erény rosz alkalmazás által soha a bűn' müveit ne épitse, és a bün, eredményeinél fogva, örökké az erény istápjává válni kénytelenitessék; ha a viszonyok' alakitásában és termékenyitése körül ugy hathatnánk, hogy a jó eszköz rosz czélokra ne folyjon be, és a jó czél a rosz eszközöket is szünetlen saját fegyvereivé zsákmányolja ki: akkor volnánk csak az örök igazság' legyőzhetetlen bajnokai, kik semmi rést nem engedénk arra, hogy a sátán' országa terjedhessen.

Ez okból, nagyméltóságu gróf!, valamint nevezetes tényezőül számithatjuk terveinkre nézve Báthori Boldizsár' hóditó társalgási modorát, melly a közerkölcsi-

ségnek nem nagy dicséretére válik ugyan, de kétség kivül tetemes befolyással van politikai hatalma' gyarapitásában: ugy más részröl szivemelő látmány tapasztalni az isteni gondviselés' bölcseségét, melly a fogarasi gróf' jellemének fő hibáját a veszélyes secták iránti türelmet — ha zászlónk alá nyerhetnők őt — még idővel vállalatunk és az anyaszentegyház' érdekei' számára hasznositandja.

Mert Báthori Boldizsár' vétkes közönye által az eretnekség' fertőjében bugyborékoló székelynép' rokonszenvét megnyerte, és legkevesebbet mondva tiz ezer fegyvert támaszthat minden perczben azon jelszó' védelmére, mellyet pártlobogójára jegyez föl. A rövidlátók állitha'ják ugyan, hogy miután a jézusrend' gyülölete izgatja Zsigmond ő fensége elleni lázzadásra e tévelygők' kedélyét, a fogarasi gróf' hatása rájok tüstént megszünendik, mihelyt ő az egyedül üdvözitő hit' legbuzgóbb apostolaival szövetségre lépend.

De kik illy hebehurgyán itélnek, nem is sejtik szerzetünk' bölcseségének mértékét, nem a rugékonyságot politikánkban, nem az ovakodást eszközeink' alkalmazása körül, s nem — mi legfőbb — ama finom tapintatot, melly különböző czélokat tud fontosságuk szerint sorozni s egymás alá rendelni, hogy látszólag ellenkező ösvények a nagy eredmény' nyugpontjára vihessenek.

Ha Báthori Boldizsárral csatlakoznánk, szemünk előtt lebegne, őt nem gyengiteni, hogy mi erősek lehessünk, — s következőleg ámbár az istenben boldogult bibornok, s váradi és csanádi püspök Martinuzzi lelkességét a székelyek közti hitterjesztésben bámuljuk,

az ő győzedelmes fegyvereit kezeinkbe ragadni még is ideiglen elhanyagolnók.

Miért?

Mert, nagyméltóságú gróf! általános czélunk ugyan a secták' gyengitése s az eretnekség' irtása, de egyszersmind magunkra vállalt feladatunk volna a török zsarnokság alól ki ragadni, és a keresztyén Európa' érdekeihez kötni Erdélyt.

Hogy az utóbbit a székely nemzet által is előmozditsuk, a türelem' leplét takarnók buzgóságunkra, sőt miután a secták tőlünk undorodnak, a visszacsatlás körül semmi nyilvános szerepet nem játszanánk. Engednők a fogarasi grófot munkálni, lelkesiteni, s öszpontositani a szétszakadt erőket, mig Rudolf ő felsége koronája alá vonatnék az anyaszentegyház aklán belül és kivül álló nyáj — egész Erdély.

S mit nyernénk ezen vétkesnek látszó közönynyel?

Nem csak azt, hogy egy tartomány a pogányok hatalmából kiragadtatnék, de ennél sokkal többet, t. i. biztos kilátást arra, mikép a Magyarországon virágzó igaz hit visszahatna az Erdélyben minden segéd források nélkül sinlőre, emelné felekezetünk' számát, és buzgóságát, megbontaná a négy vallás úgy nevezett súlyegyenét, a három előtolakodott sectát régi homályába hátranyomná, és a magyarországi primás' vezérlete alatt rendszerezett szövetségben folytatná táborozásait az eretnekség ellen, melly a sötétség' és bün' fajzata. —

Remélem, Nagyméltóságod a felhozattak után legkevésbbé sem kétkedik, miként Báthori Boldizsár Zsig-

mond ő fenségével kibékülve nekünk országgyülési többséget szerezne.

Azonban, hogy egyoldalu nézetek' tévegébe ne bonyolodjunk, tegyük fel, miszerint Jósika, Geszti, Bodoni, és más hiveink összevetett vállal munkálva, s hogy én olvasómmal kezemben, imádsággal ajkimon, és szivemben a mély' áhitat' örökké éber kötelességével a fejedelem' változó kedélyére halva, — nem csak az udvart kitisztithatjuk az ozmán párt' tagjaitól, de a hongyülésen is, vagy mi illy czélra alkalmasabb, a főurak' titkos tanácskormányában keresztül vihetnők terveinket.

Még ez eset' hihetőségekor se feledjük megfontolni: valjon egy jegyzőkönyvi határozat által Erdély tettleg átmegyen-e a magyar király védszárnyai alá?

Mióta nálunk Zápolya' becsszomja miatt, a török lön úr, kötteték már több olly szerződés, millyet most eszközölni akarunk, de minden eskük' daczára a titok' burkában sokáig nem lappanghatván, tüstént megsemmisült, mert korán lépett világosság elébe. —

Ne ámitsuk magunkat ragyogó reményekkel főuraink erkölcsisége iránt. Higyjük el, a bölcs isten az emberösmeret' csalóka voltáról akart felvilágositani, midőn hagyá, hogy a megváltót tizenkét kiszemelt barátai, tanitványai közül egyik elárulja. Legyünk a gyakorlati élet' ezer csábjai s gyarlóságai felöl elfogulatlanok, és ne kétkedjünk, miként bármelly szoros esküvel fogadjanak a Rudolf ő felségével szövetkező országrendek, vagy főurak titoktartást, még is kötményünk' hire hamarább indulna el Istambulba, mint Prágába.

Igy történt ez régebben is.

A török rögtön hadi készületeket tenne; s mi vagy a tört utat követnők, t. i. engednők eltagadtatni, s tettleg megsemmisülni az Erdélyt Magyarhonhoz csatló alkut, mint Zápolya Zsigmond s Báthori István fejedelmek alatt; vagy pedig annak táborozás és győzedelmek által szereznénk érvényességet.

Ha fövényre nem akarunk épiteni, mindég a második eset bekövetkezésére kell gondolnunk.

De kérdés: honnan léptetjük fel a vitéz sergeket, mellyek megállapodásunkra diadalmas fegyvereikkel nyujtsanak sanctiot? Ah! a szép napok, nagyméltóságu gróf! midőn a romai curia volt az erők' és mozgás' központja, midőn egy szent szerzetes' lelkesitő szava Flamand szélétöl Trinacriaig viszhangra talált, s a Balduinok és Tancredok' földje kiürült, hogy a vándor bajnokok közellenségeink' gyógjét megtörjék; — ah e szép évek, mellyekben egy pásztori levél a Belt' hives hullámaitól Szentvinczentfokig, mindenütt engedelmes szivekre talált, — mellyekben Ptolemais kikötőjét a testvérekké vált európai népek' lobogói köszönték s majd a rőtszakállu Fridrik, majd pedig szent Lajos állott a hitszövetség' élére, — ah! e gyönyörü idők talán örökre elmulának!

Nem azon goromba német barát, ki vad ujitásait legdurvább szavakkal terjeszté, ki felfuvalkodott büszkeségében mélyebb belátásunak mereszélte magát hinni egy szent Ágostonnál, s a régi tudós és istentöl ihletett atyáknál, sőt magánál a romai curiánál, s a szent conciliumoknál is; — nem ezen Luther Márton egye-

düli oka, hogy most a keresztyénség a pogányoknak Európábóli kiüzésére öszszetartani és közháborut folytatni nem alkalmas.

A trónokról távozék el a szeretet' és testvériség' lelke. Uralkodóink' szive kevés kivétellel, Ninivéhez, a dobzodó városhoz hasonlit, mellyben nagyravágyás, fösvénység, kapzsiság, és pazarlás foglalatoskodtatják a bün' müveivel minden napnak huszonnégy óráit. A világ' felkentjeit terjeszkedési szomj, és a u r i f a m e s gyötri, mint Izraelnek istentöl távozó népét a bélpoklosság' kinja. Ők családaiknak tenyérnyi hasznait, s nem a keresztyénség' nagy érdekét tartják szem előtt. Szent buzgóságuk — melly a mórokat kiüzé és a szaraczént sivatagaiban fölkereste — mint egy éjjel' rövid virasztása, emlékestől eltünt. Most a fejedelmek örökös villongásokkal szomszédaikat marczongolják. Inkább minden ragályt és végromlást egy más' fejére görditenek, mintsem sergeik' s kincstáruk' némi részét a pogányok' kiirtására áldoznák. Inkább szövetkeznek a törökkel vagy az eretnek sectákat titkon bujtogatják, hogysem hallgatnának a vaticanumi szóra, melly az anyaszentegyház' örök kincseit a hitetlenek' orzó kezétöl, nyugotról és keletről, — Vittembergától és Istambultól félti, s bár siket fülek' számára cseng, szünetlen kiáltja: m i g e g y e n k é n t k é s ü n k e g y ü t t e l v e s z e n d ü n k.

E sajnos észrevételek után, nagyméltóságu gróf! meglehetünk győződve, hogy ha Erdélylyel sikerülne a Magyarországhoz térés iránt kötményre lépni, s ez okvetlen folyadékul török sergeket vonna Zsigmond' ő fensége nyakára, — illy esetben hasztalan várnánk az eu-

ropai idegen hatalmasságoktól segedelmet; mert mig III-ik Fülep, IV-ik Henrik, vagy III. Zsigmond számunkra egy zászlóalyat összegyűjtene, már a sipahik és janicsárok Gyulafehérvár' székesegyházából mecsetet, s a mi szerzetünk kolostorából — reszketek rágondolni — akár háremet csinálhatnának.

S valjon Rudolf Császár magára hagyatva indithatna-e olly tábort Erdélybe, melly Zsigmond ő fenségével kötendő alkuknak az által adjon sanctiot, hogy a török nagyvezér' sergeit még a határszéleken szétverje?

Ez jelen viszonyok közt alig lehető. Mert pénztára sem győzne sok ezerre menő fegyverest felállitani, s kivált olly tartományba küldeni, melly vele barátságos levén, nem eshetnék azon divatos elv alá, hogy a zsoldot zsákmány fedezze. Aztán csekély tapintatot árulna el olly országok' hadi népét inditani Erdélybe, mellyek többnyire a törökhatalom' torkában fekszenek, s megköszönhetik, ha saját ótalmukra elégségesek.

A prágai cabinét válassza az alkalmas időt fellépésére, midőn az ozman Velenczével, Lengyelországgal vagy Persiával véres háborút folytat.

Ebben lel határt szerepe, a többit Erdélynek szükség eligazitani. —

Igy állván ügyeink, minél többet aggódám kegyelmességed' megbizásában, annál inkább átláttam, hogy Erdély iránti alkudozásainknak lehetlen volna érvényességet szerezni a fogarasi gróf rokonszenve és csatlakozása nélkül.

Mert egyedül ő tud nálunk nagy táborokat vezérelni.

S még akkor is, ha egy lángeszü seregfőt vetne a kegyes gondviselés véletlenül közénk, — mit használna ezen égi irgalom a diadál' babérágainák megnyerésére, holott Jósika, Bodoni, Geszti, s más hű eszközeink annyi katonai erőt sem tudnának teremteni, a mennyi szakácsot, és kuktát szokott magával hordani a nagyvezér?

De némelly ócsárlóim gunyosan mondhatnák, hogy mig a jövendő' szürkületes távolságában a lehetségeket vizsgálám, figyelmemet kikerülé a jelen percz és azon ösmeretes tény, miszerint Báthori Zsigmond s Boldizsár engesztelhetlen gyülölséggel viseltetnek egymáshoz.

Mi szerzetesek, kiket szigorú magányunk a világ' gyönyörei és szórakozásai alól kiemel, kiket a zárdai élet' innepélyes hangulata elmélyedésre, s a lélek természete buvárlására vezet, mig aztán a gyónószék a szív' vizsgálatára felfegyverzett figyelmünket a családok' szentélyeibe vonja; mi, ismétlem, helyzetünk' előnyei miatt, az emberösmeret' nehéz tanját — mennyire rövid látásu halandónak lehet — gyorsan sajátitjuk el.

A nélkül, nagyméltóságú grof! hogy e megjegyzés által több érvényességet kivánnék nézeteimnek szerezni, mint a mennyit tartalmuknál fogva igényelhetnek, rövid birálat alá vonandom ama szerencsétlen összeütközéseket, mellyek a két Báthorit halálos ellenségként lépteték fel.

Ők a lengyel király kimulása után is sokáig hűn, szeretettel, mély rokonérzettel ragaszkodtak egymáshoz.

Miért hasonlának meg rögtön? Mi okozhatá, hogy ki reggel olly öszhangzón hagyá őket, már este az el-

lemszenv miatt egészen átváltozott lélekszerkezetüeknek találta? Tán a sejtelem' fellegéből véletlenül kitört politicai meggyőződés' villany ereje szakitotta külön a két egybeforrott kedélyt? Tán a hiteszmék' választékai hullottak e szivek közé, hogy a gyülölséget kötelességgé, az üldözést törvényessé tegyék? Tán a szerelem' féketlen erélye egy közös vágyban találkozék, hogy az érzések ezen átkos ikersége által, a testvéri szeretet egész paradicsomát feldúlja? Tán a becsszomj olly éles szemü, olly önző szenvedélye véteté velök észre, hogy az életpályán soha többé egymásra támasszkodva haladniok nem lehet?

Nem, koránt sem.

Mindenikünk tudja, hogy neheztelésök ő fensége apródának, az akkor még rang, vagyon és név nélküli Jósika Istvánnak, Boldizsár gróf általi megsértésekor eredt. —

Czivódásaik a küzdhomokon történtek, s olly ösmeretes botrány után, ezer alakban léptek a közönség elébe, s a rosz szándékuak által pártszakaszdásokra zsákmányoltattak ki. —

De bárkit szólitsunk fel, mély számitásu, kifőzött, s naponkint hideg vérrel gyarapitott megbuktatási tervet egyik fél részéről sem tudand előmutatni. —

Égető, sajgó, fulánkos elménczkedések, kölcsönös ingerlés s gunyor, egymás' apró érdekeinek keresztülvágása, káröröm az okozott házi bonyodalmakon, ezek jellemzik a két Báthori' viszályát. —

Kérdem: ha négy fal közti titkokról vonogatjuk le a leplet, nem látandunk-e száz meg száz család keblében illy nemű egyenetlenséget?

S még is, merné-e valaki mondani, hogy, mi kik helyzetünknél fogva vagyunk a háznépek' tanácsadói, vigasztalói, titokba avattatjai, békebirái soha se léttünk volna azon isteni kéj' részesei, hogy a félreértések' sorompóit leverve, az idegenkedő rokon keblekeket egymáshoz közelvonjuk? —

És miért ne remélhetnénk hasonló sikert Erdély' legfényesebb családjában?

Talán az emberek is, mint a hegyek, minél magasabb helyzetüek, annál kevesebb meleggel birnak?

Ez szomorú volna: de legalább a két Báthorit alig lehet fagyos vérmérsékkel vádolnunk, ha őket túlszigorún is akarnók birálni.

Azonban hát ha igaz, mit Zsigmond ő fensége hiszen, s a befolyásos egyének nevezetes töredéke állit, hogy t. i. Báthori Boldizsár az erdélyi uralkodószékre vágyik, s ingerkedései alatt rendezett megbuktatási czél lappang?

Ekkor rá többé számitani természetesen őrültség volna tőlünk.

De semmi jel illy merényt nem tanúsit.

Az ő dicsvágyának más iránya van.

Egy kis tartományban hübérese lenni a törökportának, alkudozni, furfangokat szőni az évi adó' csökkendése fölött, Nándor-Fehérvárra idéztetni, hogy a fővezér előtt térdet hajtson, vagy a padisa' palástját megcsókolja, — a keleti barbar politikához nehézked-

ni béfolyásával, — törni fejét, hogy az ármánykodó Erdélyi urak fülbesugás által egy basánál rosz szinbe ne hozzák, unalmas törvénykezések és diéták közt emészteni napjait, s végre meghalni, a nélkül, hogy neve a világtörténészetben helyet foglaljon: — illy nemü dicsőségre neki semmi vágya nincs.

Ő hiu a hirre, de nem szomjas a hatalom után.

Inkább szeretne a prágai cabinet' tábornoka, vagy valamellyik lovagias országban innepelt udvaroncz, tekintélyes főnök lenni, mint fejdelem olly tartományban, melly, hogy ugy szóljak, az európai polgárosodás' égövén kivül esik.

Őt olly kitüntetések büszkévé tennék, mellyek III-ik Fülöp', Rudolf', vagy IV-ik Henrik' vezéreivel és országláraival egy sorba igtatnák.

Szóval hajlamai által már a gondviseléstől arra van kiszemelve, hogy egy Erdélyt a keresztyénség' politikájához visszacsatló párt' élén álljon. —

Mi bizonyára megnyerjük őt, de miután sikert ohajtunk, legyünk bőkezüek hiuságának táplálása körül.

Kegyelmességeddeli értekeződéseink' alkalmával, szerencsém volt emliteni, hogy a fogarasi gróf' részünkre hóditására szükséges volna, ha ő szentsége az arany gyapjat a spanyol király ő felségétől számára kieszközölné.

Semmit nem kétledem, miként akkor is, ha Báthori Boldizsár kezében volna a fejdelmi pálcza és athnamé: ezekről — tudván, hogy megegyezésünkkel soha nem birhatja — szivesen lemondana olly diszes rend-

jelért, melly az europai birodalmak' legnagyobb embereivel egy vonalba állitaná, egy társulatba vezetné őt.

Esdekleném tehát, kegyeskedjék a nagy méltóságu gróf egész befolyását használni mind a romai szentszék mind a prágai cabinét által! hogy III-ik Fülep ő catholicus felsége, tekintetbe vévén magas czimét, melly — ha lehet — a többi keresztyén uralkodóknál még szorosabban köti anyaszentegyházunk' érdekeihez, — és szivén hordván azon rokonérzetet, melly a hatalmas habsburgi család' másik ága iránt szintén olthatlan hévvel lángol: méltoztassék Báthori Boldizsár fogarasi grófot az emlitett magas rendü érdemjellel kegyesen földisziteni.

Illy alapra sikerrel épithetnék, s a nemzeti hadak' tábornokának részünkre megnyerését nem csak hinném, de olly bizonyosnak tartanám, hogy merész volnék iránta a legszigorubb kezességet elvállalni.

Minthogy azonban a két magas rokon' kibékülése Jósika Istvánnak bukása nélkül alig képzelhető, kérdés támad: minő viszonyban álljunk rendünknek ezen szeretett hivével, s igen hasznos ügybarátunkkal?

Széttiporni őt korán volna; emelni, nagy czélunkkal ütközhetnék össze.

Legjobb tehát csak olly távolságban tartani a fejedelem' szivétől, hogy körülmények szerint akár az országlat' élére vergődhessék, akár pedig, mint felesleges eszköz, melly bonyolitván a gép' szerkezetét, annak hatását csökkenti, késedelem nélkül félredobható legyen.

Gyulai Pál' sorsáról a fogarasi gróffali szövetségünk' esetében a viszonyok' hatalma önként határoz. Mert vagy

rá vétetik Báthori Boldizsár által, ki iránt nagy tisztelettel volt mindig, az új ösvény' követésére, vagy ha meggyőződése utóbb is a török érdekek mellé ragadná, mint dicsvágy és önzés nélküli ember, irtózni fog meghasonlás' okává lenni a kibékült rokonok közt, s letevén hivatalát, mellynek terhét már rég érzi, magányba vonulandana, hogy hő vágyának, a tudományos munkásságnak szentelhesse életét.

De nagyméltóságú gróf! az eszmetársulat Gyulai Pálról, olly ötletre vezet, melly agyamban éppen most villant meg, s fontosságát még csak sejdíteni kezdem. —

Sokat panaszolék levelem' elején ő fenségének ingatag természetéről, melly gyakran alig hihető gyorsasággal rohan a legszögesebb végletekre.

Arra szükség tehát törekednünk, hogy szünetlen hatalmunkban álljon e Proteusként változó ember' kedélye.

Világos, miként semmi kegyencz illy reménynyel minket nem kecsegtethet.

De nem lehet-e más eszköz czélunkra?

Zsigmond ő fensége csaknem gyermek korában vezettetett feslett életre.

A kéjhölgyek általi durva élvezetet tanulta meg szerelemnek nevezni. —

Minő hatással lehetne szivére egy emésztő és mély érzés, melly a ki nem elégitett vágyakból meritené a korlátlan szenvedély' anyagjait!

Egy nő ki tervünkbe volna avatva, s ki jó hirét védni tudná, a nélkül, hogy udvarlóját a meghallgatta-

tás' reményétől hidegségével elzárná, — — — illy nő' kecsegtetései és a fogarasi gróf' erélye vezetvén porázon fejdelmünket. . . — de nem folytatom tovább e megpenditett eszmét, különben is nagyméltóságod sokkal finomabb tapintattal bir, mintsem gondolataim' egész lánczolatán végig futván, ne mondaná: illy fegyverekkel csak győzni lehet.

Kegyelmességed' becses nézeteit egész levelemre, ide értvén végsoraimat is, mielőbb megnyerni remélvén, mély tisztelettel maradok Nagyméltoságod.

legalázatosabb hive
„Cariglia Alfonso."

E levél' kelésének ideje majus hó 31-ikére van téve.

Ugyanezen nap történt alaptalan pletykák miatt Zsigmond fejdelemnek Vincz mellőli hazaszaladása, melly véglengületet ada a kormánytanács' titkos határozatára.

Kétség kivül Alfonso pater vagy még semmit nem hallott a fönséges ur' olly gyáva, mint oktalan tettéről, vagy minden következményeiben át nem értê azon előnyt, mellyet egy párt nyer, midőn a vele versenyző másik felekezet' képviselőjének lépéseit az ő ócsárlása nélkül is a közönség nevetségesnek és nyomorultnak kénytelen tartani. Mert ha Alfonso kellő világitásban láthatta volna e bal helyzetét Zsigmondnak, a nélkül, hogy a kibékités' lehetsége iránt elcsüggedjen, csak ugyan több ag-

gályival tekintett vala a közel jövendőbe, s rettegne olly véletlen fejleményektől, mellyek a legbölcsebb fők' számításain s igy minden óv- vagy ellenszereken kivül esnek.

De a jezsuita' elmeélének dicséretére kell emlitenünk, hogy e nyugalma nem sokáig tartott.

Mihelyt tudósitását bevégzé s a zárda' magányából távozhatott, idegenszerűnek lelé a szabad léget, mellyet nehány óráig nem szivhata, a várutczák' kifejezését, a tolongó nép' arczát és kedélyét, a főurak' mosolyát, vagy homlokredőit, magát a gondatlanságot szintugy, mint a csekélységekért is sáppadó kételyt.

A szegletkövektől kezdve, mellyek siketnéma tanui az eseményeknek, az országlári termek' suttogó és aggályos társaságáig, minden holt anyag s élőlény, egy véletlen egy megmagyarázhatlan valaminek elősejtelmét lehellette kedélyére.

A lég is rejtélyes események' láthatlan parányaival hömpölygött fürtei körül, verdeste arczáját, fuvalt szőrmezének redőire, s szemei elébe búskomor, titkos, baljóslatu, zord láthatárt vont.

Szóval Alfonso zárdáját odahagyva, azon sejtések martaléka lőn, mellyeket gyakran érzünk, midőn egy kedvetlen történet' kezdetéből kimaradánk, s folyamába véletlenűl lépünk.

Később adatok igazolák hangulatát. —

Milly buzgósággal törekvék ő az uralkodó' ballépéseit szépiteni, némelly szivtelen kitörést mérsékelni, — ennek fölhozása czélunkhoz nem tartozik.

Legsajátságosb vala helyzetében, hogy noha sikerült neki most egy otromba tervet az eszély' fegyverével legyőzni, majd egy durva hangulatot az illem' fátyolával betakarni és egy nyers szót enyhitő magyarázat által megszeliditni: még is érzé miként kibékitéseivel nincs elemében, s tanácsai félszegeknek látszanak; mert valami korlát van közte és az események közt, valami titok nyomult elő, mellyet ő észre venni, kifürkészni, hasznára forditani nem tud.

Illy kedvetlen, de csak félig ösmert viszonyokkali küzdésben elfáradva, junius 3-ikának reggelén, czellájában volt, szent kötelességeire készülődve, midőn Gergely diák belép s nehány szót váltván, távozik.

Miről értesité e szemfüles ember őt? később világosságra jőn. Alfonsó másra bizván templomi foglalatosságait, mihelyt a fejdelemnél megjelenhetni hivé, az udvarba s onnan rövid félóra mulva Báthori Boldizsárhoz sietett.

Ide — mint látók — épen akkor érkezék, midőn Eleonora férjeért esdekleni akart, s a hatalmas gróf' közbenjárását kieszközölni reméllé.

Kétség kivül nagy nyomatéku okok által tudta csak Alfonsó kieszközölni, hogy Boldizsár az udvarias lovag hazulról rögtön eltávozzék időt sem szakitva magának egy fiatal s csodaszépnek rajzolt nő' látogatásának elfogadására.

A pap és a kéjencz, a kereszt' és a kard' fia sötét arczczal, szótlanul mentek az utczán s lépének a zárda' küszöbére.

A bezárt czellában suttogva folyt értekézéseik iránt elég felvilágositást nyujtand Alfonsónak még az nap Tiefenbach grófhoz intézett második levele, mellynek szövegét viszont kihagyások nélkül közöljük.

„Nagy méltóságu gróf udvari tanácsnok Ur!

Vérem annyira forr, agyam ugy szédelg egy rendkivüli szándék miatt, melly minden terveinket szétrombolhatta volna s csak az isteni gondviselés' különös kegyelméből lön általam fölfödezve, s remélem meggátolva, — szivem annyira dobog most is a kiütheto uj bonyodalmaktóli aggodalmak közt, hogy sem erőm sem türelmem nincs, e titkos merény' körülményein kivül egyébrül tudósitani nagy méltóságodat.

Később talán ki egészitendem e hézagot, melly az erdélyi viszonyokról igért értesitéseimben támad: de most másra nem gondolhatok, mint e szörnyű szándékra.

Hallgasson ki kegyelmességed s itéljen ügyeinkröl, — nem feledve, hogy közleményem' tárgyához egyházi helyzetemből folyó viszony által jutottam, s hogy illy titoknak elterjedése rám és nagyméltoságodra homályt boritana. —

Ma reggel épen isteni szolgálatra készülék, midőn Gergely diák, kit nagyméltóságod' figyelmébe különösön ájánlottam, belép czellámba.

Hozzá szoktam e csodálatos ember' megjelenéséhez mindig valami felőtlőt vagy reménytelent csatolni; mert ámbár ügyetlen külsövel bir, szellemében végetlen ravaszság s erély rejlik. Aztán csaknem megfoghatla-

nul minden véletlen neművel a' magnesi vonszerőnek tapad hozzá, hogy általa nyilvánuljon először és használtassék föl.

Ügyünknek nálánál czélszerűbb segéde nincs, s még is néha aggálylyal tekintek rá, sőt vannak perczek, mellyekben felsőséget látszik gyakorolni kedélyemen, és bámész tekintete fölfüggeszti eszméim' járását.

Midőn czellámba nyitott, bősz sejtelem rohant meg, noha arczán inkább kiváncsiság, mint aggály űlt.

— Rosz hirt hozott ugy-e? kérdém mohón.

— Szent atyám! szóla a diák szokott különcz modorával, — mennyit törték fejöket a bölcsek, hogy tovább ne menjennk, csak Pithagorás óta. Ha az olajat, melly mellett virasztottak, Chaldeától Magyarország'g különböző helyeken, mind egy csomóba önthetnők, olly nagy tenger válnék, mekkora az özönviz volt, sőt félő, hogy az uj Noe ezen áradatban uszván bárkájával soha még az Araráthegy' tetejére se köthetne ki, s még is — szent atyám! ki hinné, milly keveset nyertünk a bölcsek mélységes visgálodásai által a gyakorlati élet számára? Mert mit gyümölcsöz a tudomány, ha emberösmeretre nem vezet, mit használ, ha én különböző üvegekkel felfegyverkezve a teli holdon, bár mint ámitson fényes tányérával, sötét foltokra találok, mellyek, mintegy titkos terv' homálya boronganak; mig aztán legfürkészőbb szemeimmel is Kendi ur' hideg, méla arczán, vagy Kovasoiczky' zárt, ravasz vonalain semmit kihalászni nem tudok veszélyes czélzataikból? — Ér-e igy valamit a bölcsesség szent atyám!, kérem, ér-e valamit?

Mindjárt vevém észre; hogy az én emberem olly rejtélyre akadt, mellynek nyitját bámitó gyakorlattságával is meglelnie nem sikerült. Kérdezék, tudakoltam tőle mindent sürgetőn s egy sejtelmes döbbenéssel.

Ő Bombastus Paracelsus de Hohenheimot, s annak bizonyos könyvét, mellyet — ha jol emlékszem — Archidoxis magicának nevezett, keményen lehordotta azért, mert ez az ujjaknak bűv erejéröl több helyt emlékezik ugyan, s világosan mondja, hogy egy bölcs tanár alkalmas volna, ugy használni még a szemeiben rejlő mágnes szikrákat is valakinek idegrendszere' izgatására, hogy az lelke' legmélyebb titkait elragadtatása közt megvallaná: azonban e felséges találmányt sesol anynyira érthetőn nem terjeszti elő, hogy most, midőn nagy szükség volnà rá, Kendi és Kovasolczky urakon gyakorlatba lehessen venni; noha tán illy igézet által a haza mentetnék meg.

E czélzat után még inkább nevekedtek ujságvágyom és aggadalmaim.

Komolyan figyelmeztetém tehát Gergely diákot hoszszas tétovázás nélkül közleni velem, mit e férfiak körül észre vön,

Ő végre kisüté, hogy junius' hó' elsőjén titkos kormány gyülés volt azon teremben, hová csak a fejdelem szobáin át lehet hallgatozás végett különböző hágcsokan és falrejtélyeken jutni. Ha tehát az ember az ülésezés óráját előre is tudta volna, egyedül ő fensége hirével és engedelmével figyelhetett volna. De e kényes alkalom is nem lön használható; mert, mint gyanithatni, maga a fejdelem sem értesült a gyülés' tartásárol. —

Erősen megdöbbentem e tudósitásra, s hogyan is ne? mi után mostanig titkos gyülés csak a külföldi hatalmakkali nagy alkudozások végett történék, midőn még a kormány tanács' minden tagjait sem tanácsos az első-ges értekezések' részletibe avatni.

A diák elősorolta azon neveket is, kik meg nem hivattának, láthatja szent atyám! szóla, hogy senki részt nem vett, kinek ifju felesége van. Már mit csináljunk? Olly okos és vén matronák, mint Kendi — vagy Gálfiné bizony nem hizelegnek ki férjeiktől egy körömhegynyi vallomást is, s következőleg minden viszonyaim a komornákkal jelen esetben hasztalanok.

Én buzditám őt ernyedetlen fürkészetre, s alig várván, hogy távozzék, tüstént a fejdelmi udvarba siettem, hogy legalább uralkodómmal tudassam e tényt, ha a közrend' nagy botrányára tőle is titkoltatott volna. —

Soha nem szerettem midőn korán reggel az elfogadó termekben lelém ő fenségét; mert ez többnyire annak volt jele, hogy izgékony képzelődése valami kedvencz szerep' eljátszására birta, s dorbézolni akar mint nagy Sándor, mértékletes lenni mint Cyrus, ékesen beszéleni mint Pericles. Örömmel nyiték tehát hoszszu során a szobáknak mindig belebb, mig végre a háló-terem melletti kis cabinet' ajtóját a komornyik föltárá.

Ő fensége bágyattan űlt egy karmazsin boritéku ottomanon. Ugy látszék lelki küzdelmek fárasztották el, mert előtte szent Ágoston' munkái pompás ivkiadásban hevertek, s keze a háznépével sokszor meghasonló szent Dávid' egyik zsoltárán nyugvék.

— Óh Absolon, Absolon!, téged nemződ megsiratott pedig bűnös valál! . . . . . Erős a családi viszonyok' bilincse s a vér vizzé soha nem változhatik! — Ezen sohaj repült el ajkain, mig mélán fordítá hozzám szemeit s fejével intett, hogy mellé üljek.

Én átlátám miként a magas személy, noha tán szinészi modorából egy adag álérzés gyanitható, melly, mint a festett tűz, hűn van szinezve, de nem melegit: csakugyan egészben tekintvén a kegyesebb hangulatok béhatásai közt áll.

Ovakodtam tehát ollyat mondani, melly uj eszmék által más lengületet adhatna kedélyének s a társalgásban inkább csak szenvedőleg vettem részt.

Ő fensége gyakran sohajtva, dicsérni kezdé szerény életpályámat s emlité, hogy legfőbb vágya volna ha egy kolostor érczkapuja örökre elzárná e nyomorult világtól.

Más fejdelemnek az uralkodók' magas kötelességeiről szólottam volna! de nála illy nemű kitérést mellőzni hittem szükségesnek s áhitatos arczczal a kegyes élet' mindennél drágább malasztjairól mondék valamit.

Ez természetesen ő fensége' eszméi' irányait még kevésbé változtatta meg mint egy bedobott kövecs a havasi patak' utját, holott a legrövidebb figyelmeztetés fejdelmi pálczájára szétoszlathatta volna czéljaimnak kedvező hangulatát.

Báthori Zsigmond könyökén nyugtatva fejét folytatá:

— Atyaságod hires hittanár, megvisgáltatott az egyházi bölcsek által és teljes sulyunak találtaték. Értekezéseket szerzett vallásos kérdésekről. Buzgón üldözte az eretne-

keket Praelatokkal folytat levelezést. Püspökök barátjai. Érsekekkel vitatkozott. Ő szentsége gyürüjét, kezét, saruját sokszor csókolta meg. És ah boldogság! concilinmokban vett munkás részt. Nálamnál tehát ezerszer jobban ösmeri a kősziklára épült anyaszentegyház' csalhatatlan nézeteit.

Gondolatomban sem volt valamit leróni a rám ruházott nagy érdemekből, ne hogy a magambani kétkedés, gyöngitse hitét tanácsaim' érvényessége iránt, s epedve vártam: mi következik ő fensége' előzményeiből?

De a magas személy félbeszakitá eszméje' fonalát, arcza sötétebbé lön, mélázat lenge át vonalain, szemei a koronás dalnok' szent énekein nyugodtak, s hosszas szünet után egy mély sohaj örvénylék kebléből.

— Ah Absolon! Absolon!, kiáltá. . . . . S még is, tevé rögtön hozzá, ha legalább minden lázzadó Absolonnak nagy haja volna, hogy magától akadjon egy ágra!

Tüstént sejtém, hogy itt Absolon neve alatt a fogarasi gróf értetik, de tanácsosabbnak tartottam még hallgatni.

A fejdelem rajtam legeltette némi kivánosisággal tekintetét, s arczán a szokottnál több pir mutatkozék.

— Nem tükre-e a jeles uralkodóknak II-ik Fülöp Spanyol király?, kérdé végre.

Megvallom, Nagyméltóságú gróf! szögletbe szorítattam e tudakolás által; mert hazám világhirű monarcháját, kinek hamvait nálamnál mélyebb kegyelettel senki sem tiszteli, sokszor rajzolám le Zsigmond fejdelem előtt mint a koronás fők' eszményképét. De most keblemnek

égy sejtése sugta, hogy ő fensége ezen dicső uralkodó' életéből is, mint Dávid király' sorsából ollyas példát szemelt ki, melly valami sötét tervre, lelkiesméretének támokúl használtassék. Áhitattal felelém tehát: kétségkivül nagy volt a föld legóriásabb birodalmának fentartó szelleme II. Fülöp. Áldassék emléke erényeiért! S bocsássa meg az isten vétkeit!

Borogó arczú szomszédomnál némi visszátetszést szült nyilatkozatom, mit onnan gyaniték, mert fájdalommal szoritá össze ajkait, és az ottománon béketlenül kezdett mozogni.

Azonban hamar lecsilapult, s közelebb vonulván hozzám, míg újjai a szent Ágoston' munkáin heverő olvasónak gyöngyeivel játszottak, fanyar mosollyal szóla:
— Atyaságod emlékezik-e Don Carlos szerencsétlen kimulására? — Egy apa az ég által szorosabban van fiához csatolva, mint a széles családfa' tagjai egymáshoz a vér' kötelékeivel. De a természet' kapcsait széttörheti viszonyaink' vas keze. Don Carlos vérpadra lépett. Mit tart ön Fülöppről, és a bünoldás malasztja felöl?

Veriték csordult homlokomra, és szivemet a borzadály' hideg lehellete érte; azonban szükség volt palástolni kedélyemet, mintha nem is gyanitnám a közös pontot, mi körül ő fensége ziláltnak látszó eszméi forgattak. — A végetlen kegyelmü isten, szólék, talán irgalmassággal fogja birálni a különben dicső II-ik Fülöp' tettét. Mert fönséges ur! miket nem tön ő lelki nyugalmának viszszaszerzéseért? A pogányok ellen szünetlen harczolt. Széles birodalmában ezer meg ezer kolostort

épitett. Ki üríté kincstárait kegyes alapitványok' szerzésében. A tévelygések' meggátlására az éjeleket nappalaihoz toldotta. Virasztott, imádkozván kriptákban és koporsó-köveken. Mindig mértékletesen ebédelt sőt gyakran koplalt. Világi zenét a harcz' tárógatóin kivűl alig hallott. Az Escurial zárdailag csendessé lön. — Ő a szerelem' élveit még az oltártól megszentelt viszonyokban is többnyire kerülte. Minden innepnapon bőjtölt. Sanyargatá testét. Idő előtt őszültek meg hajai, öszszeroskadott, szemeit az enyhitő álom kerülte, sőt arról is alig kezeskedném, hogy ciliciumot nem hordott derekán. Toldjuk még töredelmes szivének ezen küzdéseihez, a szerencsés körülményeket, mellyek nem téveszthetik el hatásukat az isten trónja előtt. — II-ik Fülöp catholicus czimmel diszlő felkentek' sorából való volt, s e magas hivatásnak nagyszerűn felelt meg. Tettel állott a keresztyénség' élén. Aztán hol létezik birodalom, mellynek zárdáiban annyi szent életű atyák tartozkodnának, mint a pyréni félszigeten. Ezen érette imádkozók' felesleges erényei sokat nyomnak az örök kegyelem' mérlegében. — A föld' kerekségén nincs most uralkodó, ki Fülöpéhez hasonló bünbánat s más előnyök által annyira birná vétkei' tulajdonitását mérsékelni. S még is, fönséges uram! én, különben legcsekélyebb tagja az anyaszentegyháznak, végetlen távolságban hazámtól s itt a keresztyénség' ultima Thulején, a Gyulafehérvári jézusrend' zárdájának csendes falai közt, gyakran összefogom éjeli órákon kezeimet, és imádkozom a nagy uralkodó' lelkéért, bizonyosan nem tudván: valljon

nincs-e szükség a kegyelem' serpenyőjének gazdagitása végett igénytelen fohászaimra is.

Remélém, nagyméltóságu gróf!, hogy midőn nyilatkozatomban a physicai nélkülőzésekre czélzok, mellyek egy igazi bűnbánatból ki nem maradhatnak, nem tévesztem el a hatást ő fensége elkényesztetett létegére. Ohajtásam sikerült. A magas személy' testén alig észrevehető borzadályok nyargaltak át, s én tövises pályámnak legmenyeibb örömét élveztem, látván, hogy a lelki betegnek nem valék eszélytelen orvosa. — Ki minket ócsárol, probálja meg az okoskodás' és hideg életbölcseség' fegyvereivel legyőzni a rosz szándékot egy szenvedélyes kedélyben, melly körülményeinél fogva felelőségtől sem retteg. Bizony mondom: minél kevesebb templom épül, annál több menhelye készül a bűnnek. A hit' fékén kivül nincs más olly asbest - kötél, melly tűzmentes volna, s mellyet ne égethetne hamuvá az indulat' heve.

— Szent férfiu! szóla a fejdelem fátyolzott és rezgékeny hangjával a keblében támadó rémületnek, — szüléink roszul intézék növelésünket. Atyám a bibliát évenként kétszer olvasta át és szent dalok' éneklése közt mult ki, s még is merőben haszontalan világi ösmeretekkel tömettte meg agyamat. Én, mintegy ügyész, végig tudnám folytatni pöreimet, és a legkisebb formásságokat sem vétném el, azonban — ah! milly nyomorult miveltséggel birunk! — Semmi hitem nincs magamhoz, hogy az egyházi törvények' és idvesség' kellékeit tárgyazó elvek' szövevényei közt ugy mozoghassak, miszerint szenvedélyem' kielégitése ne sértse meg vala-

mellyikét azon rendeleteknek, mellyek lépcséjén lehet csak az öröklét' koronájához jutni.

Ekkor aggállyal szorongatá kezeimet és szemeiben köny rezgett.

— Fenséges Uram! szólék, épen e hiányok'kipótlására vagyunk mi lélekóvók a hatalmasok' és gyarlók' mellé istentől egyaránt rendelve, mert mind az erő, mind a gyöngeség tanácsaink nélkül a bűn' hinárjába vezet.

A magas személy kérdőn függeszté rám tekintetét s némi vonakodás után mondá: Atyaságod igen jártas hittanár; de . . . . ne nehezteljen szavaimra . . . . de megvan e győződve, hogy az egyház' nézeteit olly csalhatatlanul tudja magyarázni, mint akárki más e széles világon, s mint tudta a maga korában például szent Tamás az aquinai püspök?

— Fenséges uram, vélaszolám, a nélkül, hogy a Canonizált férfiakkal vetélkedni merész volnék, bátran állithatom, hogy a szent törvényék' értelmét fonákul felfogni vagy roszul tolmácsolni olly tudatlanság lenne, mellytől az isten' kegyelme és buzgó fáradozásaim megőriztek.

— Köszönöm szent férfiu! nyilatkozatát, mert szivemet végetlen tehertől oldja fől.

Ekkor a magas személy' kedélye végküzdésre látszék viszszavonulni.

Egy néma fohász emelkedék keblemből, hogy e harcz a jobb ösztönök' diadalmára folyjon le.

— Atyaságod, szóla nehány másod percz után ő fensége, mit tart az eskü' szentségéről?

— A hitlétel által pecsételt titkot szentszékünk' föloldása nélkül nagy bűn nyilvánítani valakinek, a gyóntatón kivül, válaszolám innepélyes hangon.

— Igen, de ön az én gyontatóm.

— Még eddig fönséged e rendkivűli bizodalommal tisztelt meg. —

Veszélyes csend állott be, mellynek létkinzó másodperczei uj küzdésekkel ömlöttek a jelen' szók medréből a mult' végetlen tengerébe.

A magas személy arczszine csüggedés s remény közt fölváltva éledett és sáppadt el. Végre mély sohaj tört ki kebléből s remegve mondá: — ah! az esküик is különböznek. Némellyikre nézve az isten' újja zárja be ajkainkat, és az ádáz sors bősz képletei fenyegetve őrzik az adott szó' szentségét. Óh!, atyaságod, tán nem is ősmeri ama rémitő keresztet, melly mondák szerint, Libussa királyné' ékköveiből készült!! Érczében megtorlás lakik. Minden parányа furiákkal tölti be a léget, a hittapodók' üldözésére. Megfagy vérünk, elaszik a sziv, a lélek' ezélye haldoklik, midőn eszünkbe jut, hogy ezer év óta senki sem szegte meg e keresztre tett esküjét, a nélkül, hogy nyomorultá, a nélkül hogy véginség gyermekévé, vagy halál' martalékává váljék. Szent atyám!, rettegjen érettem; mert e feszületre fogadám föl egy szivemet kinzó közállományi titok' megőrzését.

— Ah a szerencsétlen emberek, sohajtám érzékenyen, kik a sors' vérrel irt könyvéből tanuság helyett mindig téveszméket olvasnak! — Ők a tapasztalás' magas pontjárol, a termékeny völgyeken pusztitó események' árjára letekintenek, mint egy gyönge agyu vén-

dor a vad hullámokra, hogy elszédülvén örvények közé bukjanak! — Mit fönséged a kereszt' bűverejéről monda, egyéb-e, mint egy világos tényből vont álkövetkeztetés? Átok szállott az esküszegőkre, igaz. De miért? Mert szentül igérének jót, s cselekvének álnokul roszat. A bűnben rejlik a bűndij. S képzelheti e fönséged, hogy ha a feszületre esküvék egy fekete vétket az alvilág lelkeinek számára, és makacsan végre is hajtandja, ekkor nem kettős átok fogja-e nyomni: egyik, mert a gyónószéknek nem nyujtott rést a sátánnak tett alkutóli föloldásra; másik, mert az igért bűnt elköveté? Ótalmazza meg a gondviselés földünket azon aljasodástól, hogy még egyházunk' hű gyermekei is higyjék, miként létezhetik titkos eskű, melly az isten' szolgáinak helybenhagyása nélkül bűnként ne jegyeztessék föl az egek' magasságában! Ez az eretnekség' tana volna.

Szavaim nem hullottak kősziklára.

Ő felsége keresztyén emberhez illő vallomást tett.

Borzadva hallám a rémitő közállományi titkot, melly sikerülve vagy zátonyra jutva vérjeleneteket hozott volna napi rendze, s a lázzadás' lobogóit minden erdélyi várra kitűzvén, csak a két küzdő párt' egyikének kiirtása után igért békét, oh! nem nyugalom helyett végaléltságot.

Most is szédelg fejem, ha elgondolom, milly közel valánk polgári háboru által török közbevegyüléshez.

Hiheti-e nagyméltóságod, hogy e gyenge uralkodó, ki mankó nélkül — értem kegyenczeit — a legközszerűbb ügyek' terén is alig tud vagy mer mozogni, olly sivar politikai lépésre vala kész magát elhatározni,

melly XI-ik Lajos' erélyével a hatalom' öszpontositására vezethette volna ugyan, de különben mást alig szülhetne, mint az igazgatás' gyeplőjenék a kontár kezekbőli kiragadását, és a fejetlenség' divatba hozatalát?

Azonban a tény' elbeszélésének helyét nem akarom hoszszas okoskodásokkal betölteni, s viszszatérek a veszélyes palotamerényre, miről tudositani kegyelmességedet köztervünk' sorsa igényli.

Ő fensége egész bizodalommal tárta föl szivét s értesitett a junius első napján egybehívott tanácskozmányról, melly az ő tudtán kivül tartaték.

E gyűlésben — mint mondá — Gyulai Pál ur lángszavakkal festette le Báthori Boldizsár' rendetlenségeit, nagyravágyását és uralkodási szomját. Czáfolhatlan okokkal bizonyitotta be, hogy ha csak nehány napig késedelmeskedik a kormánygyűlés, a lázadást korlátolni lehetetlen leend és a fejdelem élete fog veszélybe sodortatni. Midőn az állomány legtekintélyesebb férfiai egészen meggyőződének szavai' igazságárol, inditványba hozta, hogy a fogarasi gróf' első törvénytelen föllépésekor ölessék meg, mint Bebek legyilkoltatott Izabella' királyné' parancsából; mert a forradalom szélére sodort Erdély csak jus ligatum és vérbiróság által hozathatik rendbe. — A tanácsosok áthatva idves nézeteitől, e szabályt elfogadák; de határozataik' titokban tartására a mysticus erejű keresztre esküdtek meg. — Mihelyt a gyűlés berekeszteték Gyulai Pál közakaratból — igy végzi vallomását a fejdelem — hozzám küldeték, s miután meggyőzött, hogy nagy fontosságu tény jött nálok szőnyegre, mellynek nyilvánitásából fejemre és a hazára

végveszély háramlana, rá vön, mikép én is a feszületre fogadjak örök és feltétlen eltitkolást. Illy előzmény után értésemre adta, a kormánytanács' határozatát. *)

— És főnséged, nem lelt-e semmit abban, mi viszszatetszést okozott volna keblében?, kérdém boszankodás — és ámulattal.

— Atyaságod' akkori vagy mostani hangulatamat tudakolja-e?

— Mindkettőt, válaszolám.

— Akkor, szóla a fejdelem gyermeki bizodalomma nyugtatva kezét vállamon, de arczán olly bősz vegyületével a bűn — és őszinteségnek, hogy egy angyal elhullatott hűvelyébe burkolt rosz szellemet véltem oldalom mellett, akkor, szent atyám, lelkem mélyében hibáztattam Gyulait, mert uralkodójával feltétlenül s nem eskű

---

*) Olvasóim emlékezhetnek, hogy a titkos gyűlés' folyama ellenkezik Alfonsó' e közleményével; mert épen Gyulai volt, ki leginkább kárhoztatá Kendinek a fejdelemmel is csak félig közlött inditványát. Azonban a tény illy elferditését nem lehet a szent atyára róni. Mert midőn Báthori Zsigmond, a kegyenczczel tartott párbeszédkor, neki tulajdonitá a tanács' megállapodását, s ez hiven esküjéhez, bár mint küzdött szive, ollyant nem nyilvánithatot, mi a fejdelem' makacs hitét megczáfolja — már el vala vetve a félreértés' magva. — Zsigmond rögzött hite mellett maradott, ezen alapra épité vallomásait, s mondott a gyülés' folyamárol olly általánosságokat, mellyek természetesen másként nem is történhettek volna, ha a tények ugy állották vala, mint azokról Zsigmond értesiteték, s ha az inditvány valósággal Gyulai Páltól származott volna.

mellett lett volna kötelessége közleni az alattvalók' nézeteit; s mert a kormányzási bölcseséggel ellenkezőnek hivém, egy lázasztónak haladékok által időt engedni még több árulásra. Erélyes terv' s fontos végrehajtás őrzik a közrendet.

— Szent ég! kiáltám, ez volt fönséged' akkori hangulata?

— Igen, szóla csaknem kedélyesen.

— S a mostani?

— Egészen más.

Meg akartam köszönni érzéseinek szerencsés változását, midőn feleletemet nem várva, folytatá: szent atya! a sziv, eszünk' tiltakozási ellenére, idegen erőktől függő ár- s apályoknak van kitéve. Mint a tenger, ez is kincseket vet néha a part' fövényére s a gyermekek és kábák gazdagnak tartják mélyét, jótékonynak hullámait. S pedig e csalárd elem csak azért szórt ki egy könnyű ékszert vagy gyöngyfüzért medréből, hogy diadalát, melly által az ész' kincshordó gályáit elsülyesztette, a világnak értésül adja.

— S miből áll, kérdém fájdalommal, fönségednél a sziv győzedelme, mit most ismét kárhoztatni látszik.

— Ah, szent atyám!, szóla, nehány órával Gyulai' távozása után érzeni kezdém a kormánytanács' önzését. Ők helyesnek tarták Boldizsárt megölni: de nem valának férfiasak saját kezökkel és felelősségökre tenni. Rám akarják a közvélemény által a rokongyilkos bélyeget süttetni. Ők tisztára moshatják kezöket mindig. Szövetségeseimnek sem mondhatom a keresztre tett esküm miatt soha e ravasz embereket. A világ csak engem

vonand kérdőre ! — Ily hűtlenség' szemlélete gyötreni kezdé keblemet. . . . Báthori Boldizsár, István bátyámnak vonalaival arczán, a vérpadról, vagy egy ór-kéz' gyilkától fuldokló keblével, minő tekintetet vethetne rám! Töprenkedtem. Álmomban, az idvezült lengyel király tegnap és ma éjjel szünetlenül velem járt. Majd a' templom' csarnokában, majd a vitézi játékokon találkozánk, hogy némán megszoritsuk egymás' kezét. Ő ifjabb vala, mint e vásznan, (ekkor a magas személy nagy bátya' képére mutatott, melly a háló terem' falán függött s ottomanunkról, a nyitott ajtón át látható volt) szent atyám! ő e képnél legalább husz évvel fiatalabbnak rémlett, s ez okból vérlázitólag hasonlitott Boldizsárhoz. Mihelyt fölébredtem ma s tegnap imádkozni kezdék, hogy kétszeres erővel gyűlölhessem álnok rokonomat, mert másként haldokló arcza megfogná idővel zavarni lélekcsendemet. Gyulai iránt is hűlni érzém barátságomat; mert miért nem tudtak ők cselekedni és hallgatni? Mi uralkodók szivesen eltürnők, ha kedvelt embereink néha jogainkba vágnának. Nem hogy mindent m i t e g y ü n k, de, hogy mindent m i t e h e s s ü n k: ez a fejdelmi hatalom. — Kedélyem folytonosan borongóbbá vált és szórakozást szerezni a szent könyvhez nyultam Történetből Dávid király korára nyiték. Absolon' bűneit olvasám, s utóbb megkerestem a koronás dalnok' panaszait zsoltáraiban. Mily szerencsés volt Dávid! Hivei megbüntették a lázzadót magok erején, s ő a vérkötelékek széttszakitásakor vétekssuly nélkül könyezhetett! Hol vannak most e Joabok — Szent atyám:, keblem' hangulata boszusággal telt Gyulaira. —

Ez sok volt edzett türelmem' számára is.

Pirulva vallom meg nagyméltóságodnak, hogy a régóta fékelt vérmérsék elhagyott.

Mit tehetek róla? — Ideges nedvalkatu vagyok.

Hasztalan zártam magamat el a világtól, hasztalan hivém, hogy mivel a kolostorok kivül vannak a lét' apró küzdelmein, tehát a szerzet' tagjai is felül a szenvedélyeken. Ez olly ábránd volt, minő azé, ki egy magas hegyre fölmászván, képzelte, hogy közelebb áll az éghez, mert a földtől távolabb.

Vérem, ő fensége' bünös szavaira agyamra todult halántékaim dobogtak.

Éles kín nyilallot szivemre, fölpattantam az ottománról. Térdre akarék borulni, hogy esdekeljek kegyelemért Boldizsár' gróf számára, s hogy bár egy szikráját a nemesebb érzésnek gerjesszem föl azon sivar kebelben, melly istenével végkép meghasonlani látszék.

De midőn már padlazat felé nyomta térdeimet a könyörület s bűnisszony, átlövelt minden idegeimen az önérzés büszke erélye. Mit? én hajtsam-e le arczomat föld' poráig olly nyomorult lény előtt, ki még a szent könyvből is mérget sziv, s ki az idvesség' lapjaiból tanulja gyülölni egy kegyenczét, mert ez nem akará bandittaként, vagy a haza' törvényeinek széttapodásával meggyilkolni fejdelme' rokonát, Erdély' legjelesebb gyermekét? — Mit, én boruljak e térdre? — Soha, soha! — A régi századok' egyházi férfiainak tisztes kara vonult szemem előtt el. Láttam a szerzetest, ki a nagy Teodosiusra menydörgé átkát, és ő, az annyiszor győ-

zedelmes császár, a templomcsarnok kövezetére borult, megszaggatá öltözetét, tépte fürteit és irgalomért rimánkodott, mig bűnét az összecsődült nép előtt kiáltá a hitnek szigoru erényü szolgája.

E hangulattól áthatva léptem Zsigmond fejdelem elébe. Megtiltám a titkos tanács' érvénytelen és vétkes határozataihoz járulást. Engedelmességet parancsoltam az isten' törvényei iránt. Fenyegetém, ha a bün' örvényén tovább mer haladni, örök kárhozattal s uralkodói széke' elvesztésével.

Ő rémülve tekintett rám, mig arczán a dacz és világi hatalmában bizakodás' árnyai zsibongottak.

El kelle üznöm ördögeit az alvilágnak mellyek szivében föléledni akartak.

Még merészebben mondám tehát: midőn a' fogarasi gróf ellen e vérítélét' teljesitése megkisértetik, midőn — ha ő perbe vonatnék — a törvényes' ügyfolyamon legkisebb csorba történik, akkor, nem a más párt, — mi fogjuk fönségedet legelőbb zsarnoknak kiáltani. Ám! vesse el a kormánytanács a polgári háboru' koczkáit: de azt végveszedelmekor se hidje fönséged, hogy az egész keresztyén világból egy fegyver is megmozduland trónja' védelmére. Sőt a romai szentszék' átkát mondandja ki merényére. S ha én — ki istenemmel mindig békében voltam — e perczben a bakónak átadatnám — mit tesz az? meguntam e nyomorult földet — ha szivvérem legitt e padlazatra feccsenne is, van szerzetünknek elég bátor tagja, él még a varmiai püspök, és ezek kereszttel kezökben s ajkaikon a meg-

torlás döregével fogják kihirdetni s végrehajtani tudni a vatican' átkát. *)

Nem merném vitatni, hogy négy öt évvel utóbb, — ha t. i. a ma tapasztalt rosz irányban fejlödnék ifju uralkodónk' érzülete — vérpadra nem fogna-e vonszoltatni a hótakart fürtü legtisztesebb szent atya is, az enyimhez hasonló fellépésekor: de rendünk' buzgó tagja Zsombori pater által a gyermekszivbe csepegtetett mély ragaszkodás egyházunk' szolgái iránt, még most nem irtaték annyira ki Zsigmond ő fensége jelleméből, hogy fenyegetésem egy hamar elmuló neheztelés után, a bánat, töródés és lelki jövendője felöli aggályon kivül más nyomokat hagyjon hátra.

Minden lengületét a vad szenvedélynek korán elfojtám, minden hullámzását ingatag nedvalkatának, nehány erélyes szavam lecsilapitá: s egy rövid óranegyed mulva, szentül esküvé, hogy ha szükség leend a fogarasi gróf' megbüntetésére, mint keresztyén s alkotmányos fejdelemhez illik, fog fellépni, és semmi formásságát a honárulási pörnek nem támadja meg.

Sőt útóbb eddigi vétkes gondolataiért is a szükséges penitencziát kérte tőlem. És én bünoldásra készitő imádságokat rendelvén, távozám az udvarból. —

Mig lassu léptekkel haladtam a piaczon rendünk zárdája fölé, ezer aggály közt fontolgatám a mai nap' eseményét.

Hamar valék kénytelen észrevenni, hogy legerősebb fegyveremet használtam a magas személy' rosz

*) Lásd Bethlen Farkas 3-ik kötetét.

hajlamai' legyőzésére, s hogy egy visszaeséskor kétséges idézendenek e azok elő hasonló eredményt?

A lélektan nem biztathatott több illy sikerrel; mert az erkölcsi szerek gyakori használat által még inkább vesztik erejöket, mint az anyagiak.

Igy tehát gondolám — csak a kórokok' megszünése eszközölhet gyökeres gyógyulást.

A rokonok közti viszályt rögtön el kell távoztatni. Egy ingerlés végletre ragadhatja a fejdelmet.

De ezt mondani könnyebb, mint eszközölni.

S noha a kibékités' lehetségéről hitem nem ingadozott: kénytelen valék magamnak meg vallani, hogy a két rokon első közelitésére is napok, hetek szükségesek.

Azonban várakoznak-e a viszonyok' bonyodalmai illy hosszason? Hisz a kölcsönös ingerkedés régota foly. Huszonnégy óra nem enyészhetik el apró boszuk nélkül.

A pártok utczákon támadják meg egymást, s mig mind két részről sok főur a rokonrágalmazás által nyert fontosságot s reméli becsszomja' kielégitését, a tömeg közt ezer henye ember van, ki ha otthon nejére megharagszik, vagy kenyérkeresetét folytatni unja, siet az alváros' félre eső sikátoraira, hogy isten igazában üvöltsön, káromkodjék, támadja meg versenytársait, s főtördelések közt frisitse fel vérét és szerezzen szórakozást magának.

Minden korcsma, hol jó bor méretik, támaszthat olly pártharczot, melly legbuzgóbb fáradozásaimat tüstént megsemmisitheti.

Főként a vasárnapoktól kell rettegnem. —

Illy fontolgatások átlátni kényszeritének, hogy ha tekintetbe nem veszem, miként a czél meg szenteli az eszközt, s ha mostani kivételes helyzetünkben nem figyelmeztetném a fogarasi grófot, a fejdelmi palotában velem közlött titkos vallomásokra, — akkor ön kezemmel dönteném romba fényes terveinket a prágai udvarhoz csatlakozás iránt, és hallgatásommal vagy Báthori Boldizsár' meggyilkoltatását eszközölném, vagy ha ez ze orgyilkok s vérbiráskodásnak nem sikerülne, a polgárháborut és a fejdelem' számüzetését vonnám Erdélyre.

Eltökélém tehát közleni a szándékolt merényt.

Azonban természetesen sok tapogatodzás után s olly esetben, ha látom, hogy Báthori Boldizsár nem csak elég eltökéléssel birand, keblébe zárni titkomat, de fejthet is ki olly önmérséklést, melly fölhivatásokra is, nemes szigorral tudja fékezni szenvedélyeit, s pártját rendbe tartani.

Kolostoromba érkezvén nehány perczet tölték tervem' kifőzésével, s mihelyt hivém, hogy kik az udvarból távozásomkor történetesen az utczákon voltak, már jobbra balra elszéledének, Báthori Boldizsár' palotájába indultam.

Az előterem nemes apródokkal volt tele, s olly vendégek, kik többnyire hivatalos ügyek miatt várák fogadtatásukat, sürgettek s csaknem tolongának.

Szőrruhám utat nyitott a csoport közt.

Egy nő, igéző vonalaival a szépség — és szenvedésnek, akart épen a cabinet' küszöbére lépni, midőn tárgyam fontossága miatt megszegvén az illedék' törvé-

nyeit, előtte átsuhantam, s minden bejelentés nélkül a fogarasi grófhoz nyiték.

Kérém pár perczre a szomszéd szobába jöni velem, s Báthori Boldizsár — mint gyanitám — nem benső vonakodás nélkül, mert tán foglalkozásaiban vagy szeszélyei körül okoztam zavart, kisért a mellék terembe.

Mondám, hogy nagy nyomatéku ügyben kell vele tüstént értekeznem: de ez csak czellámban történhetik, hol — lakótársam csikszékbe küldetvén — tanuk s meglepetés nélkül szólhatunk.

Nem mutatkozott hajlónak a rögtöni távozásra, mert szintén gyors intézendői valának.

Ismételten kérém.

Ő csak egy óranegyedet kötött ki.

Evel sem valék megelégedve.

Csudálkozék sürgetésemen.

Válaszolám, hogy gyakran egy percztől függ egész jövőnk, s évek sem hozzák vissza az alkalmas pillanat' elvesztését.

Mosolygva mondta, mikép a regényes kalandokon kivül, az élet illy kipótolhatlan időparányokat nem ösmer.

— Hát midőn létünk forog szóban? kérdém.

— Atyaságodé? tudakolá döbbenve.

— Öné, szólék.

— Hisz nem süvöltenek fülem körül ágyugolyók.

— Nem mindig a csatamező legveszélyesebb hely, mondám.

— Az udvaronczнак egy ingatag fejdelem' díszterme még sikámlóbb állást nyujt: de én nem vagyok az

Aggódni kezdék, s esdekeltem, hogy ha valaha becsült, tellyesitse mostani kérésemet, mellynek megtagadását velem együtt Erdély fogja gyászolni.

Nagy szemeket vetett rám. Némán ragadta meg karomat s távozánk.

A' külterem' embereinek csudálkozása kisért; mert Boldizsár gróf, azon könnyelmű modorával, melly sajátja 's nem foghatom meg: miért?, népszerüségének a hozzászoktatás által egyik alapjává vált, még bocsánatot sem kére távozásaért.

Zárt ajtó mellett, adagonként, s a melly mértékben szenvedélye' lengűletei által kezességet nyertem, hogy nyiltságommal semmit sem koczkáztatok, — közlém titkomat.

A kegyes ég megáldá szivem' buzgóságát; mert Boldizsár gróf, minden összeütközési anyag' eltávolitását igérte.

Örömömben fölkiálték: ha isten segit, még valaha a dicső Báthori család' két fő tagját a régi rokon érzés' megujult lángja közt látandom egy nagy czélra hevülni.

Ő fanyar mosollyal nógatta fejét, kezet szoritva távozék. —

És én, kegyelmes uram!, bár mennyi kétely lebegett a fogarasi gróf' ajkain jóslatomkor, mellyet ábrándnak tarta; még is magamra maradván, könyező szemekkel adtam hálát az idő' s öröklét' urának, ki gyakran töredékeny eszközök által világsulyu eseményeket mozgat.

Meg van az első lépés téve: a többi könnyebb.

Czélunk kimerült az álmak' ködéből és a valósulás' határszélein áll. Egy sziget ez, mellyet a rongált hajó' matrózai légjelenetnek hisznek; de a kormányos szürkülő partoknak tart s delejtüje neki ad igazat.

Föl föl a gyors vitorlákkal: siessünk révbe!

Az istenért! nagyméltóságu gróf!, sürgesse az aranygyapjat, hogy mi a habsburgház' e kegyéért Erdélyt hozhassuk ajándékba. —

Asztalom mellett találl az éjfél. Tollam, elmém kifáradott; s pedig még egy kérdés volna érintendő.

Csak két szót róla:

Jósika helyzete e történet által szilárddá vált. Milly könnyen megbocsátandja Báthori Boldizsár az apró ingerléseket, midőn boszuja kétszeresen forr Gyulai ellen; mert ez élete ellen tört, s mert bizodalma vala iránta

Illy csalódás után feledi a sziv kisebb sérveit.

Csupán egy év mulva is, hol fog a hatalmas kegyencz mulatni? — A fejdelmi palotában-e? . . . . . bilincsek közt-e, ... vagy számüzetésben?

Sajnálom szegény Gyulai Pált.

Ő nagy hazafi; de czéljainkra mit sem ér. —

Tartsa becses kegyeiben nagyméltóságod továbbra is

a szegény
Cariglia Alfonsót.

Utóirat Különcz ifju az a Gergely diák. Ha nem lenne bérlett eszközünk, csekély helyzete mellett is nem csak tartani . . . de félni tudnék tőle. Midőn a fejdelemtől kolostoromba érkeztem, rögtön nállam termett. Ugy látszik tudakolni akart; de látván, hogy kedvem

feleletre nincs, rögtön elhalgatván az ablakhoz vonult. — Szent atyám!, kiálta az utczára nézvén. Milly deli hölgy! — S ezzel egy nőalakra mutatott, ki a fogarasi gróf palotájának ajtója előtt kétkedőn állott. — Én, folytatá, — mert valami panasza lehet Báthori Boldizsárhoz utasitám. S pedig nem lett volna-e jobb a fejdelemhez? — Ekkor sarkán megfordult s olly lélekmélyéig égető kém-pillanatot vetett rám, hogy minden vércseppem agyamra tódult. — Ördöge van-e ezen embernek? Egy fascinatio által olvasta-e ki vonalaimról, hogy mult levelemben nagy méltóságodnak arról irék: minő oriás eredményt remélhetnénk czéljainkra, ha kegyenczek helyett, egy némber az eszményivé magasitott szerelem' pórázán vezetné terveink' tömkelegén át Rudolf császár' trónjához hübéresül az erdélyi fejdelmet? — Nem, nem, illy büverő nem lappanghat igénytelen tudósunk' szemeiben. Csak a véletlen' játéka volt. De milly különös játék! Esengve várom kegyelmességed' nézeteit első levelem' végsorái iránt. —

V.

Senno érzé hogy azon szokatlan forróság, melly idegein átfuvamlik, már nem egyedül a kedély' küzdéseinek származéka, hanem testi kór s egy gyökeret vert és gyorsan harapozó láz' jelenségeivel mutatkozik.

Öltözetben hevert zsupágyán, mellynek különben is, minden fölszerelése durva vászonpárnából és bozontos pokróczból állott.

Kedélyét valamennyire javultnak mondhatnók, miután a vad kétségbeesés közé, mellynek egyik véglete örjöngő düh, a másik hideg dermedt nyugalom volt, enyhébb érzés, mélázat a hervadásról vegyült.

Mi költé fel e szelid lengületet?

A testi kór, melly a lélekbetegségekben a sors' legerősebb vigasztalása.

Mert kevés ember van, ki azon nyavalyát, melly természetes halállal biztat, egy könyörülő nemtőként ne fogadja akkor, ha az életörömmel számadását berekesztette, ha szenvedélyei végcsüggedésre vagy tulzó merényekre ragadták volt, s más kilátást nem ösmert, mint a végzet' vasökle által mélységbe löketvén egy rémitő catastroph' örvénye közé sodortatni.

Senno a sötétségök mellett is csaknem szelid s mondhatnám mosolygó szinű meglepetésekhez számitá sejtelmét, hogy mielőtt Gyulai Pál üldözése tetőpontig hágna, már a testi kór kifejtendi egész erejét, és fájdalmával a büntetés' kinjától, lázaival a magány' lehangoló unalmától, örjöngéseivel a jövendőbe émedéstől s tán a kimulás által kivégeztetés alól szabaditandja meg őt.

E hit sokat szelidité kedélyét.

Gondolatai inkább búsak mint keverők valának, s ő annyira meg volt keblének ezen rég nem ösmert hangulatával elégülve, hogy boszankodott, lépéseket hallván a vársánczban, s nehány másodperczczel utóbb börtönajtója előtt.

Föltekinte.

A vaspánt szokott gyárilag elháritaték, a kulcs fordult: „mit keres e bárgyu börtönszolga illy időben?" töprenkedék Senno, midőn egy nagy gombu pálcza, egy rókaprémzett s mellértes kelméjű kéz, egy jól táplált has összetalálkozó mellény- és nadrágsujtásokkal, . . . s igy rendre Balázs uram ő kegyelme megjelen

innepi, s tehát legkevésbé a nyári hónapok' igényeinek megfelelő, noha különben díszes ruhában.

Arczán a szivesség' természetes jelei között bizonyos aggódó tartózkodás mutatkozott. Kék szemei a mereven néző Sennohoz részvéttel fordultak; de míg széles ajkain kedélyes mosoly szökelt át, nehány mélyebb redő a homlokon és a levont szemhéjak kétkedni látszottak ezen emberbaráti hangulatnak vagy helyes vagy hasznos voltán.

Balázs csaknem fél óráig mulatott a maestronál.

Nem mondhatnók, hogy látogatása a rab' aggodalmainak enyhitésére lényegesen befolyt volna, sőt mintán szeme előtt tartá semmit nem hozni föl, mi által helyzetét ingataggá tehetné, de magát annyira még sem fékezhette, hogy legalább átalános és ködbe burkolt czélzatokkal ne érdekelje a mult napi eseményeket, — természetes volt, miként e modor Sennoban azon gyötrő ujságvágyat táplálá, melly a szerencsétlenségeknek, mikkel környeztetik, részleteit tudni akarja, remény és menekvési utógondolat nélkül.

Ide járult, hogy Balázs' arcczán s nehány szavaiból mutatkozék valami titokszerü, valami rejtély, mellyet ő — mint látszék — megmondani vagy elhallgatni szintén lelkiösmeretét sértő dolognak tartott, mi iránt tehát a bevallás s titkolás mérlegét minden percz föl- és lebillegeté.

— Nem akarok, szólott végre Senno határozottan, nemzetes uramtól semmiről értesülni. Mentsen isten, hogy kérésemmel valakinek bajt okozzak! S mire is vezetne minden tudakolás? Ön különböző nevek és alakok alatt jelentené, hogy egy vendégem érkezett — a halál. Tudom én ezt! s ha a csontváz ide bekopogtat nem fog sápadtnak találni. Voto a dios! Senno e husatlan alakot; e kaszával járó idomtalan ábrát ugy fogadja, mint a gyermek a krampuszt, mellyet karácsonéjen kap, s mellyre eleinte rá bámul, de rövid idön annyira hozzá szokik, hogy bölcsőjébe veszi, s vele mint testvérrel alszik el. Mi az élet? Nevetem azon dőrét, ki reméli, nevetem azon ábrándozót, ki e romvárban, mellyet világnak nevezünk keresi a boldogságot, keresi a gyönyörüen színezett falképeket, mellyek — ha a' monda nem hazud — csarnokait ékesiték. Nemzetes ur! e rajzokat rég letörölte az idő' irigy keze. Az aranykor eltünt s azóta e pompás épület, mellyet világnak nevezünk, düledezik. Most ki vágynék illy romokban lakni, hol a tenyésző erő mohok és penész előállitásában meriti ki magát, hol a haladó évek' számát repedések mutatják, hol a legélénkebb szózat ronda halálbaglyoké, s hol legfestőibb életkép a vércse tépő körmei által falakra leszivárgó martalékvér? Igen nemzetes ur! én örömest halok meg, s előttem közönyös: minő terveket forralnak hátra lévő életperczeim' megmérgezésére a zsarnokkény emberei? Méltóztassék tehát ön minden körülményekről olly szigoruan hallgatni, mint kötelességül tétetett. De kevés ember van, kinek valami végelintézendője ne volna. Átkunk, hogy a lét' silány szerepei

által szerelmessé, férjjé, apává, családfővé kényszeritetünk. Ez a szinműiró' és rendező dőresége. Számoljanak érette a gondviselés s polgári intézmények. Elég hozzá magamnak is vannak rendezendő ügyeim. Megengedi e ön, hogy börtönömből értesítsem azok iránt barátaimat s főként Gengát?

— Miért ne, ha közölhetem leveleit Gyulai Pál ő nagyságával? válaszolá szives részvéttel Balázs.

— Pah! ezt nem fogjuk tenni. Miért tárnám föl keblemet azon karvalyok' számára, kik életnedveimből akarnak táplálkozni? Gyulai, remélem, rám vonatkozót nem olvasand el a végitéleten kivül. Nemzetes ur! irhatok e egy levelet Guzmánhoz? Ez idegen ember s nem tartozik családom közé.

— Mihelyt hozzá egy sort vinnék hír nélkül, a kulcsokat legombolnák övemről, hogy ne én zárjak be mást, de bezárassam, válaszolá Balázs.

— Tehát Battistához irok, szóla Senno, ez talpig gyáva ficzkó. Nincs mért erélyétől félni.

Balázs tagadólag rázta fejét.

— Ugy szándékaimmal Pierrót bízom meg. Ez öccse a leggazabb ördögnek. Badarság tőle részvétet várni a nyomor iránt. Engedje, hogy Pierronak irjak.

— Csak ha főnökömmel közlém, szolgáltathatom kézbe sorait, mentegetőzék Balázs.

— Midőn testvéremhez, vagy például nőmhez irnék, akkor is tanuk' szeme fertőztetné-e meg a szív legtitkosabb érzéseire szánt sorokat?

— Utasitásom e részben is szoros; mert az ország Békessi lázadása óta olly veszélyben nem forgott, mint

most, s legkisebb szikra lángot lobbanthatna: válaszolá Balázs a faszékről fölvevén fövegét, kulcsát övéből kikeresvén, s fölebb hatolván a léposókön, mellyek a bástyafenékből a várárok' szinére, a dohos gőzkörből szabadabb noha rekedt légre vezetnek.

Midőn már a zár' nyitján volt keze, visszatekintett, s arczán az érzések' némi küzdelme lebbent át.

Sennonak föltünt e habzás, e tétova. Kérdő tekintete, sápadt csüggeteg vonásai, vegyitve egy sugárával a börtönőr iránti bizodalomnak, meghaták az aggot.

— Nem kell mindjárt lemondani reményeinkről, szóla ez. Noha tiltva van bármi összeköttetését az ifju urnak előmozditanom, s noha ön mig én leendek fölügyelő, senkit terveibe nem avatand és segédül hini nem fog, — mert az embernek maga javára is tekintettel kell lenni, s én nem koczkáztathatom helyzetemet, kivált miután látom, hogy Klárikám is ollyanhoz megyen férjhez, kinek jó szivén és takaros termetén kivül a többi birtoka, ha a holdban nincs, ugy alkalmasint sehol: — igen, mit is akartam mondani, ... már jut eszembe, . . de nem tudom, miként hozzam elő, mert utoljára is e fecsegés némi megsértése Márkházi ur parancsának —: szóval, noha az ifju ur veszélyekbe bonyolitva és minden védelemtől megfosztva látszik, nincs oka bizodalmát elveszteni szabadulása iránt. Nekem tapasztalásaim vannak a börtönök és a rabok' sorsa körűl, s több példát idézhetnék . . . . — itt Balázs kissé megpihent, hogy szavaiban a nyiltszivüség szükséges de veszély-nélküli mértékét eltalálhassa.

Perczenként a nyoszolya, melly szokott helyén volt s csak abban különbözék a régitől, kogy finomabb, mondhatnám ráfuvalt leplekkel és vánkosokkal duzzadozott, olly tikkasztó meleggé lőn, mintha egy befütött virágház szögletében állana.

A hőség szünetlen növekedett.

Ez, Eleonora' csókjai, lehellete, égő szeme, s meg ama kimagyarázhatlan, lebilincselő, tiltó korláttali küzdés, amaz alaktalan és rettegett emlék, elkábiták Sennot.

Behunyt szemmel, mint kővé vált szobor fekvék az ágyban. Csak szive élt s dobogott, csak félholt képzelődése vetett az eszmélet' táblaira kétes és elmosódott rajzokat a körülfekvő tárgyak- s Eleonoráról.

A hőség pedig nem szünt meg öregbedni.

A hófehér vánkosok feje alatt összekonyultak és fonnyadának, mint nyári rekkenőségben a liliom; míg végre nyoszolyája az utosó Inca' vasrostélyu, izzó, égető ágyához hasonlitott.

Ekkor öntudatát veszté el — álmában. És volt sokáig . . . sokáig — élet nélkül.

Midőn ugy látszék, hogy föltámadott vagy fölébredt; midőn mély lélekzeteket vonva szemeit kinyitá, ismét mint rekkenő nap függtek Eleonóra' vágyó ingerlő szemei rajta, a hő karok nyakát szoriták a szintén hó mellhez, mellynek még mindig leánydad, rugonyos, kerek és hullámzó formái a természet' alakitó ügyességének mintaképei voltak.

Senno csak a szenvedély' szokott melegét érzé szive körül, homlokán, vérereiben.

Viszont neje' karcsu derekát ölelé át.

De e perczben éles, hideg légömlet futott rajta keresztül, s mint látszék, Eleonorán is; mert ez megreszketett karjai közt.

A légár felé tekintett Senno, — s ime az ágy' leeresztett kárpitainak szárnyai félig visszavonva voltak, az asztalmécs lobogott, a patyolat asztalteritő' öblei türemlének, rojtjai ingottak, a félrevont kárpitok közül pedig egy árnyba tartott fő kémszemei látszottak kisérni a férj' édelgéseit.

Csakhamar megsokasultak az emberfők, s mint szappanbuborék szálottak fel az ágymenyezetre, hová félig befuródva dombormüvekként függtek s nézének arczúkkal alá

Ah! ezen arczok Gyulai Páléi valának különböző kiadásban!

Egyik irigy, másik élvekre buzditó, a harmadik szeszélyesen vig, a negyedik haragos és torz volt. Ez vágyott Senno helyébe, az — mint sejthető — már rég megunta az Eleonórávali pásztorórákat. Vala köztök arcz, mellyről minden vonásban egy gúny üdvezlé a férj' szarvait, vala arcz, melly a bölcselkedő semlegesség' kinyomatával kérdezi: mi öröm lehet a gyönyörök' tarlóiról böngészett kalászokban?

Undor szoritá össze Senno szivét e ferde képek miatt.

S ime a dombormüvekről megannyi árny hámlott le, s mint őszi falevél hintázott alább, alább.

A testetlen vendégek elfoglalták az ágyat, s majd vigyorgó s majd sovár arczczal Eleonora fehér pongyo-

lábán, meztelen karjain, hallhatólag dobogó szivén, hullámviharos mellén és szégyen pirjától égő vonalain lebegtek ingadozva, reszketve, elmosódva, egymást tolva és fölváltva.

A menyezet' dombormüvei pedig jóváhagyón mosolygottak megszökött árnyaik' kacsér tréfáira.

Senno dühbe jő, fölszökni akar, de a legsilányabb arcz-árny, melly a gyönyörök' böngészete felett elmélkedő dombormüről csak most szakadt le, mellére hull, s mint a lidércznyomás lekötve tartja.

Ekkor a szoba' minden zugából elnyomott röhögés hallszik, s végre iszonyu hahotává tör ki. —

Senno fölébredett.

A hajnal szürkülete s friss lege szüródék a keskeny ablaknyiláson át szalmaágyához.

A régi fenyő boronák közt néhány szú furt és őrölt, az óra ketyegéséhez hasonló nesszel.

Senno homlokát tápintá, s az forró és kábult volt.

Tegnapi gyötrő gondolatai a lopóláz' jelenségeivel összefonódva legtermészetesebb lélektani ügyfolyam által idézték elő e csodálatos álmot, melyben minden nevezetesebb lengület betegségének foka s a sejtett vagy érzett külbenyomások szerint támadt.

De különös volt, hogy illy önkénytelen uton, s gyakran a véletlentől nyert anyagokból akkora szigorral és következetességgel bontakoztak ki a féltékenységnek

olly oldalai, mellyek az első roham alatt nem jelentkeztének, de a mellyek, ha máestronk ébren tölté vala az éjet, bizonyosan ki nem maradtak volna.

Ugy járt Senno, mint a tündérmeséiben azon ács, kinek nappal megkezdett házát, az éj óráiban egészen fölépitették a szellemek.

Vagy, hogy még helyesebb hasonlitással éljek, az történt vele, mi gyakran az alvajárókkal, kik estve félbehagyott műveiket, reggel elkészitve találják asztalukon, mert a hold rémitő befolyása közt hajnalig fáradtak behunyt szemmel, gépileg hű kezekkel, — öntudatlanul, müvészileg.

Ah! a féltékenység' egész hálózata ki volt szőve Senno' szivében — álma által!

Nehány perczre fölébredése után odahagyta nyugvagy jobban mondva kinhelyét s gyors léptekkel sétált börtönében, hogy feledje az éjet, multját, jövőjét, kétségbeesését, féltékenységét: de hasztalan! mert álmai és Gyulai Pál' képe üldözték.

Létrendszere annyira elviselve, teste olly bádjadt s feje olly kábult volt, mikép rövid időn viszont szükségesnek látta lefeküinni s magát azon benyomások' martalékául hagyni, miktől különben sem menekedhetett.

— Per dio! e sátán-nő érzékeimhez kötötte magát. Az ő képét kell szivem' még el nem fogyott erejének megtermeni, mint a rothadt fának azon mohokat, mellyek betegsége' jelei, mint a nedves falnak a penészt, melly titkos porhadását hirdeti, mint a holt testnek azon férgeket, mellyek megemésztendik. Az ő képe kisért engemet, és ah! Gyulai Pálé, — ez őrültté tesz.

— A boszu! a boszu!.. csak annyi boszut a kegyencz' fejére, mint a legrövidebb átok, mellyet valaha ajkaira vőn a földult boldogság s én enyhülve érezném lelkemet, s tudnék várni mig a többit, évek szenvedései közt kiimádkozhatnám az égtől! Egy mákszemnyi boszut foglalóul, Bűn és Kárhozat! s számotokra lekötöm e földi életet és halhatatlanságomat.

A zsupágyon hevert Senno lankadt kifáradt testtel, s mégis dobogó halántékokkal s fölforralt képzelődéssel.

Álmának buja képletei örökké szeme előtt tarták a nőt, kit ő — mert romlott lelkülete a szerelem' magasabb, szentebb élveire alkalmatlan volt — csak az állati ösztönök' szilaj, kéjelgő, dobzódó hevével szeretett, s kit a börtön' következtében pár hétig nélkülözvén, most mámoros érzékeinek örjöngő vágyával áhitott karjai közé, hogy gyönyör közt — fojtson meg.

Mint a részeg ember kezébe ragadja a serleget, s midőn végcseppig kiüritette főldhöz üti, ugy ohajtotta magához Eleonórát, egy hosszu óra alatt csömörig szeretni s aztán széttiprani.

Ezen bódult állati ösztön, mellyet zabolázni nem tudott, kárhozata lőn; mert a minő arányban népesült képzelődése neje' kecseinek emlékeivel, abban a mértékben öregbült féltékenysége Gyulai ellen, — és a mint nevekedék bosszuvágya, tüntek föl édelgőbb, sovárabb vonásokban Eleonóra' arcza s termete.

A kéj a féltékenység' rémképét, a féltékenység a kéj' büvölő alakjait rajzolá elébe.

Illy vétkes körben forgott elméje órákig, enyh és szünet nélkül.

— Álmodtam valamit, szóla a vén Balázs korán reggel nyitván föl a fogoly' börtönét, s rendkivüli megjelenését, még mielőtt Sennonak köszönt volna indokolni akarván. Igen ifju ur!, én . . . de, nagy isten! milly sápadt ön! nyugtalan éje volt-e?

— Csak mint eddig, válaszolá Senno. Régóta nem állok jó lábon az éjekkel.

— Tán beteg? — Orvost fogok küldeni.

— Minek!, szóla hanyagul a rab.

— Ha önként nem akarnám is tenni — azonban ezzel még senki sem vádolt — el nem mulaszthatom; mert szoros kötelességem a bástya' lakosainak egészségi állapotára szigoruan fölügyelni.

— Mellőzze e kötelességet rám nézve. Egyébiránt nincs is most szükség a tanár urak' üvegeire. Egy átfutó változás, mellynek rövid időn nyóma sem leend: ez minden bajom. — S ön, mint mondá, az éjjel álmodott? Alig hittem volna, hogy az én nyomorult fejemen kivül valakié azon silányságra vetemedjék, hogy dőre álmokkal kábitsa magát. Aludni vagy meghalni: ez megy, — de álmodni! — S miről álmodott ön?

— Én e szójárással, csak azt akarám kifejezni, mikép véletlenül egy eszmém támadt, egy ötletem születék: melly, folytatá Balázs kevés szünet után derült

arczczal, egyenesen az ifju urra vonatkozik s remélem, jó eredményt hozand magával.

— Alig hihetem!

— S miért ne?

— Mert a mi nekem jó volna, azért ön könyeket sirna, haját tépné.

— S ezt rólam felteszi az ifju ur? mondá neheztelve Balázs.

— Hogyan ne? — Hát ha p. o. most meggyulna e bástya, s én elragadnám kezéből a kulcsot, hogy az ablakon kivessem, és szép lassan ideégnénk mindketten, örvendene-e ön? s pedig rám nézve ez nagy boldogság volna.

Balázs ösztönileg övéhez nyult, aztán foglyára tekintett, kinek szigoru arczkinyomatán nehány vad, mondhatnám örjöngő vonal e különcz eszmére komor, vérdermesztő jelentékenységet ruházott.

Egy percz folyt le szóváltás nélkül.

— Ön beteg, mondá a börtönőr szelid hangon.

Senno tagadólag rázta fejét.

— Ön elcsüggedett, korán csüggedett el.

— Igen a törvényfáig vagy az öngyilkolásig örökké korán van gondolkodni sorsunkról. Nemde, álmunkban, eszmélet nélkül vonassunk kötélre, meritsünk gyilkot magunkba, vagy, ha kell, mások keblébe? Tanitson meg e mesterségre s én örömmel kidobok agyamból minden töprenkedést a jövő iránt s minden fájdalmat a jelenért.

Balázs, kinek, miota magas védelem alá helyzettnek hitte rabját s tapasztalá, hogy a kék darabontok' ügyében nyujtott segéd világosságra nem jő, lassanként megtért bátorsága és részvéte, most szives barátsággal szoritá meg Senno' kezét.

— Ifju ur! szóla, ne törje fejét sem bús sem agyarkodó terveken. Nem nagy találmány kétségbe esni, azt minden nyúlfi tudja. Aztán az ön' sorsa derül, bontakozik ki felhöiből, még sok szép napokat igér. Meglátja az ifju ur, hogy rövid időn olly szabad lábra tétetik, mint a pénz, midőn keringésnek indul. Az én Klárikám Mészáros Andorral jegygyűrüt váltott, mahólnap, azaz, midőn elég öszvegem lesz illő kiházasitásra, mennyekzőt fogunk tartani. Fogadom: még ön járja el az első tánczot vele, ha t. i. az én szegény házamhoz megalázandja magát.

— Szivesen, uram! válaszolta Senno fájó mosolylyal, azonban kérem, még se várjanak rám a lakadalommal, mert igen jól tudom képzelni, minő baj volna egy szerelmes leányra nézve a mátkaság és esküvő közé egy örökkévalóságot csempészni be.

— Ha ha ha! minő mogorva szinbe öltöztet ön mindent! szóla nevetve Balázs. Nem kicsinylelküség-e ez, épen most, mikor uj fordulatot kezd ügye venni? Avagy kiért jár kegyelmet eszközölni Fehérvár' csodaszép uriasszonya, az az ösmeretlen tündér, kinek egy pillantására a legmegátalkodottabb sziv zárja is fölpattan? Nem tudjuk ugy-e? he he! —

Senno megrázkodék és összeszoritá ajkait.

A börtönőr észre nem vevén e változást, víg hangon folytatá: csak magunk részéről sem kell semmit elhanyagolni. Verjük a vasat, míg meleg. Egy tanácsom van az ifju urhoz, melly utasításom szellemével megegyezik, és nagy hasznot, bizonyos szabadulást igér.

— Halljuk e tanácsot! szóla Senno arczának még mindig bősz kinyomatával.

— Gondolnám, mond Balázs, hogy miután az ifju ur szép védője már kétségkivül megpuhitá a fejdelmi biztosnak makacsságát, czélszerü volna, ha ön egy kérelemlevelet irna, mellyben a mi vétséget elkövetett, bevallván, folyamodnék kegyelemért. Gyulai Pál urnak érzékeny szive van. . .

— Ha ha! szakitá félbe Senno csaknem kisértetileg rémes hangon.

— Igen, erősité hévvel Balázs, Gyulai ur talpig becsületes ember. S én meg levén győződve, hogy kegyed, e lépéstől nem vonakodik, magammal iróeszközöket hoztam.

Ekkor kivonta zsebéből a tintatartót és egy kendőből papirt vőn elé, mellyet a tollal egyetemben, mint a dugárus tilos kelméit, nagy ovatossággal gönyölgetett elő.

Senno szivén és arczán harapozó lángként különböző szenvedélyek lobbantak föl, alvának el, s nyertek uj erélyt majd egy majd más alakban. Végre a tervek' sürü füstjéből egy világos eszme tört ki s égett a szemek' tüzében a halvány vonalok fölött, mint a sirhalomra

vetett fáklya, mellyet a rothadás' góze' a halál' párája perczegtet, föl föl szít, s viszont eloltani készül.

— Arany ötlet öntől, kiáltá rövid küzdés után maestronk, igen . . . várjunk csak egy keveset . . . igen, nekem kár volna illy szép alkalmat elmulasztani a . . .

— A kiengesztelődésre Gyulai urral, közbevágott Balázs.

— Vagy szenvedélyemmel, igazitá ki Balázs' megjegyzését Senno kétértelmü hangon. De tudja-e ön, folytatá, hogy e folyamodvány nem lehet nyilt, mint a rendes kérelmi levelek?

— Miért? kérdé a tömlöczőr.

— Mert, kedves barátom! olly embernek, ki, isten tudná, minő titkos okból csukatott be, lehetnek vallomásai, mellyek' elmondása szükséges a nélkül, hogy az illető személyen kívül másnak figyelmére alkalmas volna.

— Tán nem akar az ifju ur föladó lenni, kérdé döbbenve Balázs. Gondolja meg. . .

— Tarthat-e ön illy gyávának? közbevágott Senno.

A börtönőr pillanatig tétovázott, s aztán határozottan mondá: a pecsétlésre szükséges eszközöket tüstént fogom elhozni, hisz az lehetetlen, hogy az ifju ur, mint mesében a róka, ugy akarjon a kutból kimenekülni, hogy mást bemerülni hagyjon.

— Soha áruló nem voltam, mondá Senno szilárd hangnyomattal. S aztán, függeszté hozzá, hogyan s minő titkot tudnék?

Balázs keresztülfutá elméjével a „kék darabontok“ kiszabaditásábani részvétének körülményeit, s miután

meggyőződék, hogy Senno — ha lelkiösmeretlen is volna — azok földeritésére semmi lényeges adatokkal nem szolgálhat, egészen lecsilapult kedélylyel távozott.

„ — Vén gyerek! kiáltá Senno, midőn az agg' léptei elhangzottak, a te elért s megkásásodott agyad tán azért nem hullott még le fonnyadt ágáról trágyázni a halál levétől ifjuló földet, mert számomra, mert boszszumért ápoltatott a' hű kertész által pár nappal tovább, mint különben kellett volna."

„Mégis az ég nem puszta űr! — Van fön gondviselés, mellynek létét, ha a napsugárokból nem, megtudjuk a villámokból."

„Ah! de milly nyomorult, milly kicsi e boszu, — az én boszum!!"

„Szidalom a tőrszuráskor: egyéb semmi."

„De ha egy méhtől elragadja a tolvajkéz egész takarmányát, minden kincsét, tehet-e ő róla, hogy fulánkja nem a skorpióé, melly mérgez és öl?"

„Ki ki azon fegyverrel küzd, mellyel bír."

„A méh szúr és széttipratik."

„S hasztalan élt-e, ő, ki ellenségének fájdalma tuda okozni?"

Senno nyugágyára veté magát, s arczán neme a szilaj örömnek ült.

VI.

Épen a fönebbi szakasz' végjelenetével egy napon, Fehérvártól délnyugotra fekvő hegysorok közé a természet' zord ölébe vonul s vezet történetünk.

Az ut, mellyen egy madárhúsu, kisded szikar, borzas s kopott szőrű, de kiformált izmu mokány-ló halad keveset ügyelve a rajta ülő' figyelmeztetésére, azonban minden véleményt meghaladó ovatossággal, hol mélységek mutatkoznak és veszély tűzi elő magát, — ismétlem, ezen hegyi ut, majd kitágulvan, majd pedig karcsu és kődarabok által megszakitott ösvénnyé szorulva több regényes képleteket tár föl, mint a mennyinek élvezetére kedve, vagy fogékonysága van lovasunknak, ki

valami népdal' egyszerü lejtéseit fütyörészi, s kit mi érette s a tájékért nyomról nyomra fogunk kisérni.

Fiatal utazónk húsz és harmincz év közt lehet. Testét Brassóban szőtt durva kék-posztó fedi. Nadrága és mentéje sárga szőrzsinórral van kihányva. Törpe süvegét bokréta ékesiti, azon madártollakból, mellyeket hihetőleg vállán függő derék csőjével szerzett.

E puska, előtte, mint látszik, nagy becsben áll, mert tükörtisztán ki van takaritva, s rajta a legkisebb vasszeg is jobban csillámlik, mint azon fél-arany gyürücske, mellyet kis ujján hord, de a melly mivel elég ápolásban nem részesült, az idegen vegynek mocskát és rőt szinét kezdi elárulni. Ha e gyürű az édes, noha gyakran annyi bánatkönynyel fizetett órák' emléke volna, akkor kétségtelen, hogy barnapapiros arczu ifjunk a nyalkán kipedrett bajusz, a tüzes fekete szem, a több versen ismételt búskomor népdal' daczára is, sokkal több hajlamot mutat vállalkozó, erélyes, akadályokba botló, és a szerelmi benyomások' tartósságának nem igen kedvező életmódra, mint azon egy nótán járó foglalatosságokra, mellyeknek prozai, ámbár még azért épen nem örömtelen eredményét, egy ösmeretes vers igy adja elő.

Szánt, vet, gazdálkodik szép feleségével.
S megtelik a kis ház sok apró gyermekkel.

A mokánylő, fajának ősi szokásánál fogva, egy perczig sem feledé hideg, hanyag makacsságát, melly a kényszerinti vezetés' sükere iránt utazónkat korán s annyira kiábránditá, hogy ez a kötőfeket nyeregkápára

ereszté, s csak midőn ovakodóbb járatra lön szükség kisértete meg a parancsnok- a gazda-szerepet játszani.

Azonban e próbái is csötörtököt mondának; mert a silány kenderművű, melly a zablát, kantárt és kantárszijat képviselte, nem bírt illő hatálylyal küzdeni a kopott deres kancza erős szájával; s mert — mi fő tekintetet érdemel — e nyomorult pára, midőn kőről kőre kellett szökelni, vagy szalagkeskeny ösvényeken tekergőzni, annyi ügyességet tanusitott, hogy lovasunk hamar átlátta miként közbevegyülése inkább árt mint segit.

Istenre és a fakengyelű mokányra bizván tehát magát, lejtett azon meredek hegylapról alá, melly csalit s bokrok közül egy szűk völgy' teknőjébe sülyedt le.

A nap szirtokra vetett szegélyü fellegboltozat közt függe.

Két rövid óra lehetett alkonyig.

A szelek' járása reméleni hagyá, hogy a nyugoti láthatár' borúja szétoszlik, s az éj csillagos eget fog hozni, a vándorok' és szeretők' számára, még mielőtt azon óra ütne, mellyben a' sirszellemek fölébrednek, a villik' tündértáncza kezdődik, az erdőcsősz a rémvadász' láthatlan ebeitől retteg, a házi kobold a fukar' mellére ül s nehéz hortyogásaiban gyönyörködik, a vén anyók pemetén repül sátán- urfiakhoz látogatóba, a bánya-gnom a föld' még ki nem ásott, a virasztó bú pedig ennek már elvesztegetett vagy elrabolt kincsei fölött andalg. —

Utasunk, Boros Jancsi, ki Gerendi ur' szolgálatába állott hogy azon kisérethez tartozhassék, melly az évi adóval a török padisához indulandó, s kivel, tra t. i.

Sofronia kisasszony' komornájának pletykáira épithetünk, — Zsuzsi a szinésznő háztulajdonosának pesztrája addig czihogott, mig a botrányokon örvendőket azon reményre jogositá, hogy a közerkölcs' szilárditása végett nehány hónap mulva egy templom követőt fognak hosszu ingben és mezitláb látni — ismétlem, Boros Jancsi, midőn a falmeredek bérczről a völgy' torkához érkezett, leszálla nyergéből, megsimogatá lova' izzadt fejét, és a kurta rőt serényen nehány erélyes ránditást tevén, utját, mindig azonegy dallamot fütyörészve, viszont folytatni kezdé.

A táj, mellyen eddig haladott, pázsitos lankán, bozóttal takart dombokon és kövér-zöldű fiatal erdőn kezdődék. Alant a fűzsorokból szarkák szökeltek víg csacsogás közt ágról ágra, — fönebb a pacsirta lökte fel magát a törpe bokrok' tövéből, s a magas tiszta légben megpihenvén, visszasírt dala elhagyott fészkéhez, — még fönebb mogyorófák' és hárs' ernyőiből a közelgő lódobogásra vadgalambok' szárnya csattogott, a bábaszarka suhamlék hátrább, a banka tévedett ki, mint egy tettre meg nem ért eszme, s röptének közepében hökkenve kanyargott árny és homály felé.

Pulya csalitok' tévegében vezetett az ösvény tovább, emelkedve, szállva, tekergőzve.

A tenyészés meddőbbé lőn. A lég némává, az ut döcsögőssé, a tájképletek egy kinyomatukká váltak. Az előkönyöklő hegygerinczek, keritvényeikből félig kimósott szirtjeikkel, és a sivar horpadások porló, összekuszált, viharártól sepert öbleikkel hasonlitottak azon élethez, mellyről az örömnek zöld lemezét egy csalódás le-

hántotta, s mellyen a szenvedélyek' utját pusztulás jelöli ki, de nagyszerü romok nélkül. —

Alig hinném, hogy Boros Jancsi a füzestől kezdve ama hegylap' aljáig, hol lovát megpihenteté, egy rövid óránál tovább lett volna nyeregben: de rögtön föléb-redt nyugtalansága, s figyelme, mellyel a zsebéből kivont gömbölyü ezüst óra' mutatójára s onnan a fellegek közt lebegő napra tekintett, sejdittették, miként vagy utjának czélja még távol van s elkéséstől tart, vagy pedig fontosságot helyeztet koráni megérkezésére.

A völgy, mellyen sarkantyuja' erélyes és kitartó müködéseinek következtében csaknem ügetni látjuk, hosszu és keskeny volt

Egy patak sietett himes szőnyegén át, szük hegytorkolatból lökvén ki zúgó habjait.

Jancsi e torkolathoz érkezék, mellynek kapuját két elésülyedt dombkönyök formálta.

A bejárat alig volt tágabb magánál a vizmedernél, azonban csakhamar lapos félkör' alakjában szélesült ki, mellynek végén mintegy tiz ölnyi átmérőjü nyilást tárt föl a patak' szünetlen emelkedő ágyának irányában.

Ezen szük nyilás két merőben más tenyészetü hegysort választott el.

A déli gerinczeken t. i. sudar bükkek emelkedtek sürü és szabályos sorban. Lábaik alatt semmi bokor, semmi haraszt. Tetőzetök, a vizpartról nézve összefolyt és a hegyszerkezet szerint lassu görbületek közt magasodván, egy oriás sirhalomra vetett hullámzó és sötétzöld bársonyszőnyeghez hasonlitott.

Ellenben az éjszaki oldalon gyéren elszórva terebély tölgyek, cser és gyertyánfák andalgottak alá, majd egy szirtről, majd egy meggyöngitett talaju és mély öblü párkányról, majd pedig esőmosások által fölszántott mélyedésektől, — itt gyökereiknek a földből kiemelkedő, ott a szirtrepedések közé fonódó hálózatával, itt elszigetelve a növényélettől rideg magányban, ott törpe bokrok' silány körében vagy a derekaikra kapaszkodó harasztok', vadszőllők' és komlószárak' alkalmatlan társaságában.

A szárnyasoknak szelidebb és énekes fajai közül valamellyikre alig lehetett itt találni; mert e vidék a madarak' országában kétségkivül roszabb hirben állhatott, mint békeszerető embereinknél a grizek és druzok' földje. Itt t. i. rabló volt az egész vijjongó, röpkedő, marakodó népesség. Vércsék, karvalyok, kányák, ölyük, néha egyegy sólyom, s ha a hold sápadt s felleges lőn, több nemei a vadászuhuknak léptek ki fészkeikből, vagy a szirtrepedésekből, ólálkodtak, fosztogattak, pörlének martalékaik fölött. —

A nap már alantabb volt, hogysem arczát mindig föltalálni lehessen, s csak a fák' ernyői közt reszkető csillám sejteté, mikint még a szürkületig legalább egy óra van.

A szél csendesedett, a fellegek gyérültek, az ég tisztábbá lőn.

— Itt a somfa, az ut mellett balról, villám által széthasitott törzszsel, jobb kézre meg amott a szirt egy kormos nyilással, mellyet a szentgyörgy-éjen föllobbanó tűz s a boszorkányok karácsonynapi vacsorájának füstje

feketitett meg. E barlang, ezen bejárat nélküli üreg, melly mint a bátrabb vadászok mondják, némelly éjen nagy méhkasként zug és bong, olly lények zsivalyától, kiknek rendes ajtójok a kémény, és vagy pemetén vagy sárkányszárnyakkal repülnek, — e barlang a másik jegy. Tehát mostanig nem tévedtem el.

Illy rövid tájékozás után Boros Jancsi hátat fordított a szűk torkolat és havasi pataknak s a barlang' oldala mellett egy rovátkolt szirtre kezd mászni, mellynek tördelt lépcsői inkább emberi kéz', mint természet művének látszottak.

A deresnek térde reszketett, verejtéke fehér szőnyegrongyokként foszla alá, midőn félórai kapaszkodás s lejtés után, olly ösvényeken, hol egy ballépés őt és terhét szilokra zuzta volna, olly ugrások közt, mellyeket inkább tehetett vala egy zerge, mint a ló, a már havassá vált vidéknek nyilt, élénk zöldeletü s csaknem szabályos félkörü hegyterére érkezett.

Két rom uralkodék ezen amphitheatrumon.

A hegysor, melly természet által rakott körfalait képezte, balra süvegalaku ponkon kezdődik, mellynek hátrésze folytonosan magasuló gerinczekkel függött össze. Ezeknek egyike a Boros Jancsi által annyiszor átgázolt völgyi pataknak, mint gyanithatni bölcsője volt. Itt még a havas vadon természete nem igen mutatkozék. Fenyő vegyült ugyan a többi növényzet közé, de azon termő földréteggel boritott kevés foltokat, mellyek e mész-szerkezetü hegyeken erdők' föntartására alkalmasok voltak, többnyire cser- és gyertyánfáknak engedte át.

A pontnak tetején egy ép bástya állott.

Minő összeköttetésben volt ezen épület több csonka falakkal, mellyek, majd a tetőn majd a balkézre eső bozontos és viharok által berovátkolt horpadásokon nyulánkoztak ki, s létezett-e romok közt lakásra alkalmas hely, vagy pedig minden zug csak a vércsék' fészke és a mohok' melegágya volt? ezek olly kérdések, mellyekre a mély ösvényeken haladó utas feleletet alig adhatott, miután vagy csupán a falak legmagasabb párkányai tárultak szeme elébe, vagy pedig hol a romok' alsó ablakáig is lehetett volna tekinteni, ott iszonlaggal és vadrepkénnyel annyira fedezve vala minden rés, hogy legfölebb a naparcz' aranysugárai nézhettek ollykor be ezen örökzöld Isis-fátyol' titkai közé.

Aztán kinek jutott volna eszébe megállani, fürkészni, vizsgálódni olly helyen, mellynek alig vala köve, honnan egy rémárny, egy babonás képlet, egy alaktalan iszony ne jegeszthetné meg a legbátrabb kalandor' szivvérét is.

Jancsi hiteles forrásokból tudá, hogy a bejárat nélküli, de kormos kéményü s gyakran füstölgő barlangtól kezdve olly tájékon halad, mellynek őz- és szarvasnyájait senki nem háborgatná, hasonlatén a világon tilosró szóló törvények sem volnának; mert az egész vidék várromjaival, erdőlési, makkolási, vadászati, s minden nemű más javadalmaival együtt az alvilági hatalmaknak van zálogczím alatt lekötve és valósággal kezökbe bocsátva, mióta az ördöngös mesterségeiről ösmert Komjáti Ágoston a héttoronyból természet feletti eszközökkel szabadult ki.

E történet már száz évnél régibb, s a kor hanyagsága miatt, melly röstellé az elődök' sorsát és szenvedéseit tanulni, csaknem feledésbe merült; de egy fáradhatlan régiségbuvár épen azon napokban, midőn Báthori Zsigmond és Boldizsár közti czivakodások közállományi fontosságot kezdettek nyerni, fölfedezte magának Komjáti Ágostonnak naplójából.

Rövid idón a világ ügybajaiban nem egészen járatlanok tudták, hogy a padisa nagy ellenszenvvel viseltetvén azon rabok iránt, kik a fekete seregből estek fogságba, midón Agoston ur, Kinizsi Pálnak vitéz zászlótartója a héttoronyba hurczoltatott, börtönének ajtajára a rendes záron felül hét vaspánt és hét lakat alkalmaztaték. Lassu éhséggel kellett volna neki itt kimulni. Az első napot tehát imádkozással tölté. De a másodikon komor volt és hallgatott. Harmadik napon pedig elfogyván minden béketürése, zsoltárok helyett, mellyeknek, mint látszék, a koplalás' kínjai enyhitésére semmi befolyásuk nem volt, babonás énekeket kezde dúdolni estvétől csaknem mintegy éjfélig. Ekkor szenvedései által örjöngésbe sodortatván, megátkozta az istent mind a négy titkos neve szerint. Midőn káromlásait bevégezte a rostélyos ablaknak egy karikája kitört és az éles szélfuvat szárnyain megjelent Maymon király, ki szombatonként a lég uralkodó szelleme volt, s épen a fogoly átka s az éjfélt hirdető minaretti dal utolsó hangjakor vevé át a kormányzást. Miként társalgottak együtt a magus és a rém: az a naplóba titkos betükkel van följegyezve, s a mi régiségbuvárunk csak a tudomány különböző irásait, s nem a büvészetét ös-

merte. Itt tehát történészetünk' nagy kárára egy kis hézag támad. Annyi azonban a későbbi szövegből világosságra jő, hogy a légkirály az általunk már említett birtokért egy fehér lenruhát csempészett a magushoz és egy holdteléskor kecskebőrre rajzolt s minden illő jelekkel ellátott hatszöget. Ezen kellékek okvetlenül szükségesek valának azon bűvös háromkör' fölszentelésére, mellynek közepébe állván, tetszése szerint idézhette elé az alvilág minden szellemeit, s ember fölötti erőknek oszthatott parancsot. — Nyolcz nap mulva a padisa elküldé szerecseneit, hogy a már halottnak vélt fogoly' testét a börtönből kihurczolván tengerbe vessék. Ezek a hét lakatot felnyitották, a hét vaspántot lekapcsolák, a börtönzárban kétszer meg forgatták a nagy kulcsot, s mekkora lőn bámulásuk, midőn az ajtót végig tárván, a rab helyett egy fehér szoknyát és egy darab elkajlott kecskebőrt találtak! A szultan ezen történetből azon erkölcsi tanuságot meríté, hogy ha tengerbe akar valakit vettetni, ezt rögtön, ne nyolcz nap mulva tegye.

Jancsi a miatyánknál tán még jobban tudta e regét, melly nehány hónap óta a nép' ajkain keringett, s noha szive bátor volt mint akárkié, midőn a rom mellett vezető ösvény' közepéig érkeze, olly gyorsan kezdett vére forgani, hogy derék fegyverével husz öl távolságra már egy elefántot elhibázott volna, és tőle mint közelebbről a többi vadászoktól — csendes nyugalomban legelhettek vala az ördögők által haszonbérben tartott minden őzei és dámvadai a komjáti családnak.

Mert nem olly vidéken jár-e, honnan légi kezek által elsütött puskák' ropogását vitték a szelek távol

fekvő tanyákra, hol a lecsképásztorok a legcsillagosabb éjet sem merték magasan lobogó s mindég uj anyagokkal táplált őrtüzek nélkül tölteni? S nem azon erdők' szegélyeit látja-e, honnan a szénégetők' félre eső kunyhóihoz a nesz nélküli órák alatt, midőn gönczöl szekerének rudja éjfélt mutat, lá'hatlan fürészmalmok' zugása hallatszik és olly fenyődeszkák készülnek, mellyeket a ki koporsón kivül egyéb müvekre használ, bizonyos lehet, hogy földi vagyonát reményein felül gyarapitandja, de az idvesség' örök kincseit — noha öntudatlanul — elpazérolja; mert betegágyához előbb fog megjelenni Azrael a halálangyal, mintsem gyónás, bűrbánat és utolsó szentségek által elkészíthetné lelkét, e siralomvölgynek — mit mi világnak nevezünk — porától égig emelkedő hosszas utra.

Legkevésbé sem róhatjuk tehát vándorunk' félénkségére a szivzavart, melly őt — ámbár egész lovaglása alatt merész vállalatára gondolni sem akárt — e perczben háborgatá. Még borongóbb kedéllyel döfte sarkantyuját a mokány' oldalába, midőn a bástya alatt volt; de lova vagy nem tartá e helyet ollyannak, melly csak ritka alkalmakra használt ügyességét és erőfeszitéseit igényelhesse; vagy pedig a régibb kisérletek közt tökéletesen kifáradt: tehát legkisebb tudomást sem vevén a sarkantyu' ösztönzéseiről, azon innepélyes és lassu modorban szállitá tovább és tovább terhét, mellyel egy vi hordó szamár szokta a nyergére akasztott puttonokat.

Ennélfogva vándorunknak a hosszadalmas menet alatt lehetlen volt nehány gyors s aggó tekintetét nem vetni a kisértetként álámerengő romokra.

lát észre vőn, még több babonás félelmet fuvalt ingerült idegeire.

A romnak bogács- s harasztal benőtt udvarát törpe kőfal kerité az ut felől, míg a többi oldalakról sűrü csalit és mély horpadások védték.

A falon arányos távolban tizenkét hermes állott, tárt homlokkal, hosszu szakállal, s arczain a lefolyt idők' zöldbarna penészével. E faragványok lapjára egyenként föl volt irva azon apostol neve, mellynek komor képe idvezlé, vagy, jobban mondva visszarettenté a merész vándorokat, kik a havasi völgy' rejtelmes félkörébe akartak lépni.

A szoborfők történetből vagy szándékból ugy valának rendezve, hogy a bejárat előtt balra Judás, jobbra a mesterét megtagadó Péter, tehát árulás és gyöngeség fogadták a rom' vendégeit.

És az udvar egy fölhagyott temetőnek maradványait fitogtatta, s az elviselt sirköveknek — hogy ugy szóljak — rongykamarája volt.

Itt a vihar megdöntött s félig iszapba mélyesztett egy keresztet, ott a csipkébokor' tövét zúzta szét valamellyik halottnak szobra, itt csalit és hosszu fű közt olvashatlan kőiratok hevertek, ott meg a haraszt egy besülyedt kriptának ajtóját szegélyezte zöld szőnyeggel s rojtokkal.

Ha e kietlen látvány csak azt juttatta volna a vándor eszébe, mire homályos hagyományok is emlékeztették, hogy a düledékekkel terhelt hegyen a tizenharmadik század' kezdetén a johanniták' váralaku kolostora állott, s hihetőleg ez volt a szerzet' boldogult tagjainak

sirkertje; ha e temetőröm csonka, dűlt és helyeikből kiforgatott kövei csak azon eszmét ébresztenék föl, hogy soha sivarabb nem lehet a mulandóság, mint midőn saját jelei ellen harczol, és soha gyarlóbbnak nem érezheti magát az ember, mint ott, hol az idő a kegyeletet is föloldozni késztil azon gond alól, hogy egy marék port, mellyből a szív izma és az ész idegrendszere telt ki, inkább ápoljon, mint egy másik marék port, mellyből a véletlen pálakövet gyúrt, vagy a verőfény, lég és nedv' holt mechanismusa egy katang gyökereit készité: — ha, ismétlem, a bástya' udvara csupán illy benyomásokat nyujtott volna a hő képzelődés és borongó kedély számára; akkor talán azon sajgó hangulat, melly a vándort a rendkivüli táj' látására lepné meg, inkább áthata és magasztos, mint aggasztó s iszonyu lenne

De az ördög — mint a közmondás állítja — minden templom mellé egy kápolnát épit.

Itt sem történt másként.

E hely nem azért volt rosz lelkek' barangolásáról híres, hogy csak a legkisebb rezgülete is a szív' hurjainak zord hangokkal ne végződjék.

A temetőről a szemnek okvetlenűl a bástya' széleshomloku tornáczára kellett tévedni, melly idomtalan oszlopokon nyugvék, s mellynek épitése az ódon-módor daczára is ujabb időt árult el.

Itt a bejárat mellett két durva falfestvény tűnt ki. Egyik Ábrahám küzdését láttatá a puszták rémével, másik azon jelenetet ábrázolta, midőn megváltónknak a gonosz szellem egy torony tetejéről mutogatja azon dus növényzetű és népes tájékot, mellyet a sötétség' feje-

delmének nevében neki igért volt örök tulajdonul, mikor megkisérté.

A tornáczinak homlokán, melly szabályos háromszeget atkotott, a zodiacus állatal és a bolygó csillagok házai voltak lerajzólva. Az oszlopok pedig durva domborműveikkel a mágiának lélekidézésre vonatkozó eszközeit ábrázolták.

Noha azon utról, melly a bástya udvara előtt vonult el, e rajzok és faragványok apró részleteit kivenni nem lehetett; de összes hatásuk tökéletesen megfelelt a babonás híreknek, mellyek a Komjáti család birtokaitól messze űznek minden kémet, minden kiváncsi és kalandor embert.

Itt a dűlt keresztek és rombolt sírkövek megfagylalák a vért: mert a temető azért látszék a büvölet házának szomszéda lenni, hogy a sírhalmok örökös fertőzetnek, az árnyak szünetleni zaklatásnak vettessenek alá.

Itt a szelet lélekneszek, a ködöt majd szétfoszlott majd összefolyó rémvázaknak, a lehulló falevelek' zugását suttogó légajkak tanácskozmányának, és a harasztok közt átfutó gyík zörejét a koporsósarkok recsegésének képzelheté a vak félelem.

Szörnyü hely volt ez!

Boros Jancsi egy innepélyes gyászkíséretnél lassabban haladván, midőn az udvarkapu alatt volt, önkénytelenül föltekinte, s minthogy miveletlen létére is, birt annyi ösmerettel, hogy a rémek' denevér szárnyát és az ördögök' kecskekörmét a szenteltvizzel és tömény-füstölővel ellenkezésben lenni képzelje, döbbenve vetett

keresztet homlokára és mellére; a falfőstrények' látásakor.

Később az oszlopok' domborművei is megragadták figyelmét. Egyik öreg nénje nem tartozék egészen a' tiszta birű némberek közé, noha még boszorkánypör alá nem esett. Ettől hallott annyit a fekete mesterség eszközeiről, hogy a magia képjeleire reáösmerhessen: rémülten jártatta tehát szemeit a' zodiacus' rejtelmes jegyein, az isten' négy titkos nevén, a' három körgyűrün bevésett kereszttel, és a garboncziás pentaculumon.

Innen tekintete a behorpadt sirhalmokon és sirkeresztéken vonult át, s olly különös érzésnek lőn martalékává, mintha hátgerinczére egy láthatlan szivatya decemberi szelet fútt volna, s ezen fagyos lég a bőrt és csontokat átjárván az épen nem hideg alkony daczára is általkapczált és a bölcsességétől kezdve mind a harminczkét fogát élénk mozgásba s kocczanásokba hozni szándékoznék.

Ily férfiatlan jeleit a remegésnek kikerülni akarván, szünetlen sarkantyuzta lovát és szilárdul eltökéllé a romra többé nem tekinteni, hasonlóan a világ legtarkább képletei csábitnák magukhoz ujságvágyát.

Már a dombtetőre érkezett: háta mögött a rémes épület előtte a gyönyörü völgy, körüle frissebb, szabadabb, fűszeresb szellők.

S ime! hangzék a romból: „Ábrahám istene! Izsák istene! Jákób istene! Te őserő! kit Loth Aglának hallá az angyalok által neveztetni s Mozes Zebaothnak mondott midőn Egyptom' mocsárai és folyói vérré változának, — te megtartó; kit Sidrach, Misach és Abdena-

go a befütött kemenczében énekelvén, Emmanuelnek szólit vala, — te csodák mestere! kit a magus Agla, On és Tetragammaton titkos szavai s jegyei alatt hiva segédül, — te szent isten, most midőn alkonyodik, hints be engem izsóppal s kitisztulandok, feressz meg és fejérebb fogok lenni, mint a hó, — te hatalmas isten! majd mikor a hold feljő s arcza nem leend rőt, járasd át tömény füsttel lenruhámat, hogy szavamra a sirok kiürüljenek s körültem lelkek' sokadalma legyen! Királyok királya hallgass meg: Oriston, Adonai, Alpha és Omega hallgass rám!"

Mélyen, velőt s észt megrázólag zugott föl e bősz ima az ének és szavalás közti modorban.

Ugy rémlett Boros Jancsinak, mintha a hallott ördögi dal' igéi vizár hullámaiként emelkednének az ösvényen örökké fölebb és fölebb, harsogva, csattogva, seperve elboritva őt és utját. Ugy rémlék mintha az ima minden szótagja dühös ebként nyargalna, közelitene, ugatna, mardosná lova lábait, vetné ennek szőrire s majd rá mérges és undoritó tajtékját.

Haladni akart tüskén és bokron szünet és lélekzés nélkül; de zavarában mindig viszszarántá a kötőféket s az erős száju mokányt farolásra kényszeríté.

Csak előre törekvék nézni völgyre, fenyvesekre, a végszirtokra; de midőn szünetlen hátráló lovával küzdött, egy varázshatalom vagy az iszony' ujságvágya szemeit a bástya felé vonta.

Ennek magos, keskeny, festett üvegü' kőkeresztek közé foglalt mély falazatu ablaka nehány másodperczig árnyas s csak nem setét volt.

Lovasunk könnyebb lélekzetet vön, szivéről nehéz kő hull le, szabadabban szökell vére sápadt arczára, látván hogy háta mögött semmi szokatlan, semmi üldöző, semmi varázslat nincs.

De a bástya' belseje rögtön föllobban, az ablak' festett karikái ezer szinjátékban törik meg s vetik a völgy ösvényére a benn égő tüz' rezgékeny' csillámait.

Boros iszonyodva hunyja be szemeit, s midőn azokat fölnyitá a bástya' ablak is kitárva volt és sürü füst gomolygott a légbe, mig az ólmos gőzfellegek közül egy csontos hosszu arcz, göndör fürtekkel és mellét sepró korom fekete szakállal meredt az ösvényre és rá, az ösvény vándorára.

— Ah! ez Farkas István! szepegte Jancsi. Minden jó lelkek' dicsérik az istent! mormogá és kereszteket vetett.

A füst megszünt, az ablak betétetik, a bősz látványok elenyésztek és a mokány ló a havasi völgy' féltányérán haladott; — mióta? azt a rajta ülő oly kevéssé tudná pontosan meghatározni, mint mi, kiket több mint harmadfél század' köde választ el e regény' cselekvényeinek terétől. —

A nap már elment a mi láthatárunkról s csak a lég' sürü rétegei és a pára tömeg, mellyen az égi test' hátra hagyott sugárai lassabban szürődtek át, őrzék még lángeló nyomdokait.

Boros Jancsi fölüdült ámulataiból. Az esti szellők fürteit legyezték, homlokát hűték és a havasi hónak mely a hegy-láncz' vég szirtjára szeplőtlen tiszta ezüst lepelt teritett, hideg légparányaival meg telve, csak

hamar vérét annyira lecsilapiták hogy szive szabályosan kezdett dobogni, s magát a gyönyörű táj' behatásainak lassanként alá veté.

Mily kecses volt azon közel háromszáz öl átmérőjű fél kör, mellynek mintegy közepén lovagolt!

A völgy' bujazöldeletű smaragdzöld szőnyege számos erdővad' körmeit láttatá a nědves kövér pázsintba vésve, de semmi eb' vagy vadász' nyomait nem, semmi jeleit a les — vagy üldözésnek.

Jancsi feledé egy perczig a szén-égetők' mondáit a puskaropogásokról s hogy épen olly helyen van, hol a komjátival kötött haszonbér óta a legfélénkebb őznek sincs oka a rém vadászén kivül más golyótól rettegni, s hol minden szarvas, midőn maga mellett embert lát is olly bátran legelhet, mint hajdan a Genovevàé.

Mig tehát mokány lova a higgadt vér' szilárd fontolgatásaival haladott, ő egyre vizsgálá a vadnyomokat s miután itt bölöny, ott farkas koma, amott meg maczkóbátya' láb bélyegeire ösmert, élénk vágy szálla keblébe valami hiv szolgálatért csak bár huszonnégy óráig szabadalmat nyerni, a szellemek' tilosról szoló törvényeinek áthágására.

— Ah! mennyi vadászrege, mennyi csoda beszély telnék ki ezen engedmény által a borserleges és meleg-kandallóju téli estvék' megröviditésére! — e sovárgássá olvadt eszme villámlott át agyán, s főlderité kedélyét.

De rögtön eszébe ötlék a pokoli bástya-dal, és vén nénjének ki az ördöngös ügyekben némi szakösmerettel birt, ama gyakorlati nézete, minélfogva soha sem tanácsolá a túl világi lényekkel alkura lépni, mert ezek-

nek a szultántól le a manóig mindenik feje ravasz s a legvilágosabb kötménybe is csusztat olly ártatlannak tetsző záradékot, melly az embert szavánál fogja ugyan, de az igért dijt vagy elcseni vagy becsétől megfosztja.

— Nem, nem! a földre se nézek többé, mondá sohajtva Jancsi. Hisz' minden perczben nyargalhat egy vad orrom előtt el, s fölhevitvén magam' vadászi álmaikkal önkénytelenül el fognám sütni fegyveremet, és a bástyában lakó ördög világot nyakamra zuditanám.

Ezen erélyes eltökélés után a völgy-tányér nagyszerű keritvényére emelte szemét, és az örök természet' óriás épületei — mellyeket eddig csak futólag tekintett át és fél figyelemre méltatott, most közönségesnél több befolyást kezdettek gyakorolni, noha ki nem mivelt, de a szép és megható iránt eredeti hajlamból fogékony kedélyére.

Vele átellenben és jobbra hegylapok fekvének fenyü erdőkkel koszoruzva. Mintha kertész' keze ültette volna e fákat, egy napon s ugyan azon holdsaru' termékenyitő befolyása közt, olly hasonlóknak látszának alak és nagyságban, mély zöld reczéjű lombjaikkal, a sudar törzs' csaknem téglarót kérgével s az ágakra tekeredző indák' fátyol-foszlányaival. —

A völgy' elő szinét képező de nem felette meredek hegy szeletek közé magas bérczgerincz ékelte be magát sötét szirt-halántékkal és rompártával, melly hajdan, ha rablók' vára volt, a környék ostora, ha pedig védhelyül szolgált, a had által dult vidék' lakojinak biztos menhelye lehetett. E rom olly szorosan fekvék a kőszik-

la' párkányán, mintha abból nőtt volna ki s a sziklabűvegnek csak folytatása volna.

Noha falainak mély repedései a völgyből is kivihetők, noha csonka tornyai, mig a vihar és fergeteg' utját elállották, a nagy küzdelem miatt többnyire megfosztatának fedeleiktől és csonka, sebzett homlokaikkal a régmult századok' emlékeihez tartozni látszottak, még is kinek figyelmes vizsgálatra több ideje és gyakorlottsága lett volna mint a különben derék Boros Jancsinak, észre veendé, mikép a szikla alakját nem csak a homlokban, de — hol lehetséges lön, — a többi oldalokon is követő épület legrongáltabbnak a nézésre kitett pontokon mutatkozik; azonban itt is a kieded és mély üregü négy szög ablakok' tört üveg-táblái közt, jól vegyitve, épek is találtatnak, és a hasadt s tátongó falak mellett vannak olly részek, mellyeken a vakolat rongált volt ugyan, de a kövek szilárdúl állottak s lakásra alkalmas szobákat gyanitatának.

Az előidőnek e sasfészkéból gyönyörü kilátás lehetett az alatt fekvő völgy — s hegyekre, de azon félkörből, mellynek szegélyéhez közelitett Boros Jancsi szemeinket, miután a fenyő erdők' mély zöldén kipihentek, fölebb és mindig fölebb emelni még jutalmazóbb volt: mert a zord és kecses pontok' álomként változó képletei, melyek a havasi természetet innepi pompában mutaták föl, sok költői hatással és vadon-bájjal birtak.

A völgy keritvény' hátrésze óriás kőhálványokon végződék. —

Ezen hazaid, vagy gránit gúlák, obeliskek és ravatalok a félkör' közepének irányában maginosan nézték

alá fenyő erdős talajaikra; mig a jobb oldalon a hegy-girinczek mint a vihartól csapkodott tenger, ezer meg ezer tajtékkal sürün voltak elboritva, majd hófuvatoghoz, majd pedig egy mohosrom apró düledékeihez hasonló, alabástrom fehér és márvány szürke szirtdarabokkal s csak távol, igen távol, hol a hegy fenadékok mindig emelkedve, össze forrva, vagy egyik a másiknak utját átszegve, végre nagy és kopasz csucsokat toltak föl a láthatárt elzárandók, — csak ezen utó pontokon lépték elé a kősziklák viszont óriás idomban, hodolatot parancsolón, méltosággal, ridegen. —

E hideg s hótakart szemtanui a föld' különböző forradalmainak mellyek a vulkáni s neptuni erők küzdését olykor megrendülve, de töveikből ki nem sodortatva végig nézték, most is az elemek' legindulatosabb dulongásait naponta látják; de ők, e vénagyu szirtok, mellyeknek lábai előtt száradtak el tengerek, születtek völgyek, csörtetett a mamuth, repült a móa, és fanagyságu sáték' setét árnyában pihent az óriás gyik, — ők kiknek hosszas életében percz egy század és Mózes' özönvizi kronikája ujdonságok' naplója, — ők az emberi nem előtti történetek' őrei, kiknek talajai körül szét dult növény — és állatvilágok' kövület-rétegei hevernek, milly megvetéssel kell hogy szemléljék az elemeknek, — ezen lenyirt haju Sámsonoknak erőtlen dühét, mellyel most csak vihart támasztanak, felhőket szakitnak össze, egy villám' kanóczát vetik a cserfák' koronájára, és fiatal sudarakat tépnek gyökerestől ki, holott hajdan mig ifjak s féketlenek valának, az özönviz' ezer csatornáivá repesztették a menyboltozatot, vagy a hegyek' kettté ha-

sitott csucsai közül a pokol' tűzárját lökték az ég' arczára!

Jancsi midőn a várcsucshoz nehány ölre volt, levevé vállárói puskáját s megvizsgálá. Ezen előintézkedés után homloka összevonult, és ajkai lassu mozgásnak indultak. Ugy látszék, visszaemlékezését veté próba alá.

— Bizonyosan nem hibázom el, — mormogta és vizsga szemeit a romra függeszté.

Az épület sebzett testével, csonka homlokával s kisded de mély ablak szemeivel olly komolyan és rejtélyesen nézett rá, mintha egyetlen behatás által hivni s visszarettenteni, kebléhez csábitni s onnan eltaszitni akarná.

Valamellyik felső szobában, noha még alig kezd szürküledni, mécslámpa- vagy kandaló-világ volt. Több ablak vala kinyitva, tán hogy a zárt és puszta termeknek legé tisztuljon. De e lakályos intézkedésekkel miként fér össze azon körülmény, hogy e vár, a szellemek rendelkezése alá szállott komjáti - birtoknak része, vagy legalább tőszomszédja? És a sok, itt bevakolt, ott szétzuzott üvegű és tört kő keresztű ablak, a vár tornyok' dult fedele, a széles falrepedések, a hulló félben levő gerendák, a hanyagság- és magánynak mindenütt' kirívó nyomai, aztán a vércsetelep, melly csak olly épületeken fészkel, hol az embernek nincs többé háztüze, — mind ezek nem voltak-e ellenkezésben a vendégfogadás' előbbeni jeleivel? —

Boros Jancsi tovább vizsgálta a romot, s látá hogy a szirt' tövétől, hová elérkezett, nehány bevésett, de

már romladozó lépcsőfok emelkedik egy fél ölnyi átmérőjü kőlapig, melly függő irányban van a rom' felső emeletének ajtó-erkelyével.

E négyszög lapnál a rovatok megszüntek, s a kőszál olly simává lőn, hogy legfelebb vadmacska mászhatot volna tovább.

A vár romnak pedig ezen oldalon semmi bejárója vagy kapuja nem volt a fenemlitett ablak erkélyen kivül, mely tizenkét sőt tán tizenöt ölre is fekvék a közlekedés' végpontjától.

Jancsi emlékezvén küldői meghagyására, hogy midőn az erkély irányába érkezik, leszállván lováról puskáját süsse el, csak hamar a főlden volt s mint gondos emberhez illik, a mokány sörényén nehány rándítást tőn s megsimogatá az elfáradt állat' hő és izzadt homlokát.

Ekkor fegyvergolyója elfütyölt, de olly irányban hogy semmi varázslat vonz-ereje nem vihette volna azt közel egy lassan vitorlázó juhászkeselyhez, melly a ropogásra meglegyinté szárnyait, s aláhajtott nyakkal kémlelvén vélt üldözöjét nehány öllel magasabbra lökte magát s ott függe rösten, mozdulatlanul, mintha gunyolódnék.

Jancsi jeladására a sziklavár' erkelyének ajtaja fölnyilt, és egy kurta, izmos alak lépett ki, pánczélban, puskával vállán, leeresztett arczrostéllyal s kezében lobogós kelevézzel.

E jelenet — mint látszék — rövid bókra billenté fejét, aztán kelevizével a szirt lépcsőre mutatott, s fölinté magához a vár' most érkezett vendégét.

Boros Jancsi viszonozván az üdvözletet, határozatlanúl állott.

A felhivás ismételtetett.

Lovasunk nem képzelvén, hogy e sziklahágcsón, melly a magasságnak csaknem felén megszünt, akarná a házgazda, — vagy ki más? — őt termeibe vezetni, — megragadta a mokány' kantárfékét, a várhoz a szirt' többi oldalain olly utat keresendő, mellyet a madarakon s a komjáti birtok büvölt emberein kivűl mások is használhatnak.

De a pánczélos lény, látva e készületet, falhoz támasztá lobogóját, s vállárói levevén lőszerét fenyegető helyzetet vőn.

— Föl e lépcsőn! hangzék tompán és mélyen az erkélyről.

Mit tegyek? Puskám üres és e sátán bizonyan nem tréfál, — töprenkedék Jancsi.

— Föl! ismételtetett.

— De nemes bajnok, én valahogy csak ama kőlapig el vergődhetném, — noha felebb, eddigi tulajdonaimból itélve, egy tapottat sem, azomban mi fog lovammal történni?

— Gond leszen rá — szólt a mély hang.

— Isten neki! — válaszolta emberünk, és a tördelt rovatokon nem minden veszély nélkül a kólaphoz érkezett. Már itt vagyok jelenté rövid pihenés után a feje felett függő rostélyos arcznak.

Ez több megszakitással mormoga, mi ugy látszék valamelly innepi szertartás' formásságaihoz tartozott, azután kérdé:

— Ki vagy?

— Egy kocsek *) ki a hét fölavatás után eped.

— Mi a kocsekek' fő elve?

— Jobb az ima, mint az álom; jobb az álom mint a bűn; jobb a bűn, mint a gyávaság.

— Kit keresel?

— A muderrist **), ki ösmer minden rejtélyeket.

Boros Jancsi e válaszára az erkélyen éles pengés történt, és egy kötél kocsár ereszkedett a kőlapra.

A pánczélos alak lobogójával intett, s utasunk emlékezvén a kocsekek' jelszavára melly a gyávaságot leginkább kárhoztatja, beűlt a kosárba, noha nem minden aggodalom nélkül.

Két félelmes percz után az erkélyen volt.

Midőn űlhelyéből leszálla, a zömök férfiú mellett egy másik, viszont rostélyzott arczu egyént vőn észre, ki kezeiben kendőt, s vékony köteleket tartott.

Ez a vendéghez lép.

— Kezeidet hátra, szemedet be fogjuk kötni, mondá a vastag bajnok.

Miért? kérdé meghökkenve Boros Jancsi.

— Mert a ház' szokása, nyeré válaszúl.

— Ez a legembertelenebb, akarám mondani, legkülönösebb szokás, kiáltá a vendég haraggal, de nem minden nyoma nélkül a tartozkodásnak.

---

*) Kocsek: ujoncz. **) Muderris: tanár, oskolamester. Török szavak.

A törzses ur vállat vonitott, s fegyverére függeszté szemét.

A másik eltakart arczu lény pedig munkához látott, s miután a magát némi vonakodással sorsára bizó Boros Jancsi' karjait jól hátra kötözé, ennek puskáját saját vállára vetette.

— De kérem, szólt a rom' vendége, — én e fegyvert nem zsibvásáron vettem, hanem Svábország' egyik nagy városából hozattam szebeni kereskedő Krum Jakab ő kegyelme által. Tavalyi egész fizetésem rá kelt.

Távozáskor visszafogja ön kapni fegyverét, válaszolá a vastag ur.

Ekkor Jancsinak szeme is bekötteték.

Az ajtó kinyilt. Valaki galléron ragadta vendégünket s mentek hosszas ideig és némán, termeken keresztül, mint a zárnyitásokból gyanitni lehetett, — lépcsőken föl és le, most igen keskeny, majd tág, s lábkopogásaiktól viszhangzó folyosókon mig végre három lassu ütés után egy ajtó' zárjában kulcs kezd forgani, a szemtakaró s kötelékek Jancsiról tündér-gyorsasággal lepattannak, kisérői bucsu — s zaj nélkül hátra vonultak, s ő egy homályosan világitott s becsukott ablak tábláju kis szobában találja magát.

Előtte Gergely diák.

VII.

Az eclecticus bölcs, kit e romban, mint hallók, muderris név alatt kerestek a titkokba avatott emberek, mi a töröknél szintén megkülönböztetett tudományu férfiak' czime, valóságos remetei egyszerüséggel látszék a Komjáti várban tartózkodni, s ha a fejedelmi udvarban is, hol neki rendes szállása volt, — csak illy kényelemmel lakott, a világ könnyen elhiheté róla, hogy szellemi tulajdonai magoknak elég érvényességet kivivni nem tudtak, s a bőlcseséghez jobbára csak azért folyamodott, hogy a lemondás' eszméi által egy igénytelen életsors' terhét elhordozhatóvá tegye.

Kisded padlásszobájában a fal' szárazabb szögletein, az iparkodó pókok' takácsczéhe nagy gyárülepe-

ket alapított, s nem csekély ismeret kivántatott a természettanból azon hoszszu és gömbölyü, fekete és csikos állatocskáknak, mellyek finom szöveteikkel minden zugot behálóztak, különböző faját s osztályait elhatározni.

Hol a fal szellős és nedves repedéseket mutatott, ott a penész, s mohok' gazdag' zőldelete virult s csak azt sajnáljuk, hogy e században a lopvanősző növények szakértő vizsgálókra nem akadván, Flórának igénytelen gyermekei, a szerény mohok és penészek, Gergely diák' szállásán tenyésztek s hervadtak a nélkül, hogy czélszerü látüvegek által megvizsgáltatva és száritó ivek közé takartatva, a hasznos ismeretek' kincstárát gazdagitották volna.

A szoba' ablaka sajátlag a padlás' rendes szelelőjénél egyéb nem volt, s rajta üvegtáblák helyett rongyos pokrócz függe, meggátolni — mennyire csak lehetett — az erősebb légrohamot, melly egy kerek fenyü asztalon égő olajmécsnek rőt, lobogó lángját minden perczben ki oltással fenyegeté.

E lak' többi butora nehány faszékből s egy kopott medve bőrrel takart ágyból állott.

Boros Jancsi Gergely diáknak, kit ismerni nem látszék — fürkészve nézett szemei közé, s rövid bók után bizonytalanúl: nem tévesztette-e el azt kihez utasitva lőn? — jobbnak hivé elvárni hogy kérdeztessék, mielőtt szólana;

Azonban a tudós muderris, az idegenneli ösmerkedésre egyenesebb utat választott a beszédnél s társalgásnál.

Bőrövéből t. i. egy kis kulcsot vett ki, s miután bámész arczának szórt vonalait mély homlokredők által figyelemre öszpontositá, s miután éles kék szemei villámgyorsan szökeltek át, a vendég' hajszálaitól lábhegyéig egész alakján, — a fenyő asztal' zárját fölnyitá és a fiokból egybe férozett különböző nagyságu papirdarabokat emelt ki.

Ezek közt kutata, közelebb huzva magához a változó világu mécset, — nehány mások perczig mintha visszaemlékezéseit akarná fölfrissitni, s aztán két viaszos vászonba takart s több helyen lepecsételt apró csomagot tett az asztalra, és Boros Jancsihoz lépvén, nevén szólitá őt s baráti kézszoritásra nyujtotta jobbját.

— Mielőtt szolgálatát kérném — monda szélesebes, de tiszta s jellemzett kiejtésü hangon, — kettőre figyelmeztetem önt, ha t. i. tanácsomat elfogadná.

Jancsi, mint illik módos emberekhez, épen igérni akarta készségét; de a muderris ezt bevárni szükségesnek nem tartá.

— Első tanácsom, hogy még holnap sürgesse nemzetes és vitézlő Gerendi uramnál a komornyiki állomást, mert ez által évi bére tetemesen fog növekedni, s mertha nem csalódom, önnek, mint k o c s e k n e k, körülményei hozandják magukkal, gyakran lenni az erdélyi követ oldala mellett, mi jelesen helyzetében sok akadályokkal járna. Gerendi ur nagy hajlammal viseltetik kegyedhez s nem leend idegen kivánsága teljesitésétől.

Boros Jancsi, kit a török udvar' kémjeinek rendszerezett társulata lassanként vont be érdekeibe, csak most kezdé fölfogni a rejtélyes szavak' értelmét, mellyek

mellett a romvárba jutott. Ő a csábítások hálójában levén napok óta, arany hegyekről álmoda ismeretlen s még senkitől nem nevezett pályáján; ennél fogva midőn a kocsekek' kötelességét megérté, eszébe sem jutott erkölcsi kételyek miatt a továbblépéstől vonakodni s csak azt sajnálá, hogy mostanig nem is látott pártfogója olly jutalmat igér, melly elérhetetlen, mert Gerendinek egy igen hiv komornyika van, kitől megválni nem könnyen fog.

Midőn ezen nézetét kifejezné, Gergely diák mosolyra vonta ajkait, mig feddő hangon szóla: — A kocsekeknek éles emlékező tehetséggel kell birni, s hiba volt öntól elfeledni, hogy a komornyik tennap reggel főfájás s erős bádjáttságról panaszolt.

Jancsi megdöbbent pártfogója' mindentudásán.

A muderris folytatá: Csak nem kétségtelennek látszik, miként kegyed' hivatali elóde olly makacs váltó lázat kapott, hogy a konstantinápolyi követ úr kénytelen leend őt Szászvároson vagy Déván hagyni. Itt tehát czéljainkat semmi sem gátolandja. — Másik tanácsom, mellyet önnek szivére kötök, hogy kerüljön minden szorosabb viszonyt Gerendi úr' első vadászával, Ferkővel ki barátságot szinlel ugyan, de mélyen gyülöli önt, miután elcsábitá azon leányt, ki iránt neki komoly szándéka volt. A szerelem' boszuja erős. Ismétlem, kerülje ön a Ferkóveli meghittséget; mert különben a muderrisek' titkait és saját fejét veszélyeztetné.

Szigoru nyomatékot ejtett a diák e szavakra, s mély tüzü kék szemei igéző hatalommal pihentek a vendég' lángoló arczán.

S ki irná le ennek meglepetését? Hisz! lelkének egy beburkolt és setét sejtelme, melly a vaköşztönnél, a ki magyarázhatlan ellénszénv' titkos hurrezgéseinél több soha nem volt, s melly határozott eszme, vagy meggyőződés' alakját még magára nem ölté, tolmácsoltatott most az ősmeretlen által nyilt, világos szavakkal. Ferkó, Zsuzsinák, a szerencsétlenné tett gyermeknek, nem mondá, hogy szereti, s miért is beszéltek volna ajkai vallomásokról, holott e távol rokona olly fiatal volt még, hogy játéknak vehető a szenvedélyt s üres szócsengésnek a sziv' mélyebb hangjait? De Ferkó félév óta naponként komorabb lőn, kerülé a társaságot, nem tréfált, nem enyelge rokonával, hagyá, hogy mások vigyék őt tánczba, s csak egy méla s tán olykor boszus tekintet a könnyelmü lányka' hiu magaviseletére, árúlt el némi részvétet iránta. Ferkó, csak nem azóta, hogy Jancsi élvei által boldog lőn, kereste ennek barátságát; de komor arczán néha dúlt vonalak mutatkoztak, s valának perczek, mellyekben szivessége tán erőtetettnek látszék; sőt mióta Jancsi a hütlenségre hajlamot érzett keblében, s mióta Ferkó szolgálatát és barátságait iránta kettőztette, ugy rémlék az ifju vadász előtt, hogy társának össze csukott ajkain néha baljóslatu mosoly lebeg; de hogy e mosoly a rejtett fájdalom' vagy boszú' görcseiből támadott volna: ez Jancsinak soha eszébe sem ötlék. A muderris' szavaiból világossá lőn, mikép Ferkó bősz és féltékeny. Azomban honnan, s hogyan értesült a csodálatos modoru idegen, az ismeretlen pártfogó, illy apró viszonyok, illy elpalástolt érzések felől? Hő és hideg nyargalt fölváltva át e kérdésre Jancsi' idegein.

Mert sejditni kezdé milly veszélyes kezek közé helyezte jövendöjét, gyanitá, hogy szemek, mellyek a lélek' fészkébe látnak és a gondolat' műhelyeit kémlik, fognak őrködni tetteire; érzé mikép az utról, mellyet félig önkénytelenül, félig szándékból választott, olly lehetetlen volna többé viszsza térni, mint a hegyről lerohanó vizárnak azon tiszta és csendes kútfőhez, mellyből nehány ezüst hab kiömlött, hogy idegen nedvekkel vegyülvén, a föld salakjainak szinezetét és mocskát hordja vad hullámaival a mélységbe.

Ő vállalkozó és elszánt ifju volt, de e határzó percz alatt, — mellynek azomban már többé nem parancsolhatott — vérét hangyabolyként érzé nyüzsögni ereiben, mig a muderris ögyelgő kék szemei arczán s az indulatok' kitört nyomain veszteglének.

Ekkor postasip csendült meg a vőlgyben.

A diák, szobája' besötétitett ablaknyilásához pattant s fölemelvén a durva takarót, kinézett a homályos, a szürkölő láthatárra.

Alig rezgett el az erdőviszhangok' lég ajkain, — mint a viszszaemlékezés' mindig halkabb ismétlései közt egy kedves benyomás — a sip' rövid dallamának végnesze; midőn olly távol és közel, olly ferdén s innepien kezd egy harang kongani és zugni!

— A bástya beszél az erdővel, szóla a diák Boros Jancsihoz, s onnan viszont a vár' völgyére forditván szemét.

Csodálatos volt e harang, mintha bódult szellemek rángatták volna kötelét, s mintha mind azt, mitól remél

és fél az emberiség, vegyitve akarná a dobogó szivvel közleni!

Egy hang, az égésé vagy viharüzó; másik a szelid délesti imáé; ez ünnepélyesen bong, az halál csengettyüként sir vékonyan és rémesen, most félrevonatik, majd szabályosan zug!

Farkas Istvánnak volt-e olly műszere, melly e hang zavart teremté? vagy külömböző kezek játszodtak össze egy bősz hangversenyre? vagy a temetőkövek tulajdonasai, ismétlék keresztelőtől requiemig minden élményeiket, mellyek egykor a torony' nyelve által voltak kihirdetve? illy kérdéseket nem hordott elé s nem taglalt Boros Jancsi, mert inkább vala egész délután rendkivűli benyomások' martaléka, hogy sem higgadtan vizsgálhatná mi szokatlan, mi természetes a Komjáti-uradalom varázskörében?

A bástya' hóbortos beszédére csak hamar felelni kezdett az erdő.

Itt azon szarududa, mellyel a pásztor' nyáját teriti, ott egy méla sip, fél álmos ajkakról halkan és szaggatva, amott a harsány tárogató s egyélénk vadászkürt jelenték, hogy hallják a rom' szavait. A havason, a vőlgyen, köröskörül hang, dallam, viszhang, vegyűlt olly neszszel, melly ha nem e csodatájnak szivverése akkor talán lódobogás volt.

— Nincs veszteni való időnk, mond a diák leeresztvén ablak takaróját és asztaláról a két viaszos vásznu csomagot főlvévén. Imé egy levél, folytatá, ünnepélyes hangon s Boros Jancsira függesztett szemekkel. Ez boritékján fehér vonallal van megkülönböztetve s szól az

emberi nem tanácsadójához, az Izlám' őszéhez, a főváros' muftijához, ki a Fetva vánkosaihoz támaszkodik, ki minden bölcseségek' tengere, a tudósok' tudósa, az erényesek' erényese, ki a diszszékek' diszszékén ül, és a Sultán által Khodesának azaz tanítónak neveztetik. *) Rejtse el ön ez iratot, hogy Istambulig a lég és napsugár se láthassák, s annál kevésbé az emberek. Mihelyt a követség meg érkezendik, korán, az első minaret-dal' megzendülése Mirzának, a fölep legidősebb segrestyésének adja át, alatt hogy ez tüstint szolgáltassa a szent kezekbe. — Továbbá itt a másik levél vörös jegygyel, melly intézve van a nagyvezérhez, ki tisztelt minister, korlátlan helytartó, pecsétőr, a birodalom ura, legfelső hivatalnok, és dicsőséges tábornagy. **) A serail elő udvara mellett fekvő palotában, hol ő nagyméltosága lakik, s mely fényes kapunak szokott neveztetni, minden 'sidó szivesen elfogja önt vezetni ama becsületes uzsorás Alicsauszhoz, ki mióta törökké lőn, még részvéttel viseltetik közügyeink iránt. Ennek nyujtsa át a vörös jegyü levelet. Nem szükség ismételnem, hogy illy megbizásokban csak egyszer lehet hibázni, ha t. i. két nyakunk, két életünk nincs.

Boros Jancsi, kire az utósó szavak megtették hatásukat, gondosan rejté el a muderris' iratait.

Közelgő lódobogás hangzék már a völgyből.

Gergely diák megvont egy pokháló és porlepett, csegetyüzsineget, melly szerényen rejtezkedék az ajtó fél mögött.

*) Ezek a török' birodalom fő papjainak hivatalos czimjei.

**) A fővezér czimei.

— Most kegyedet, mondá vendégének, — sisak-rostélyos ismerősei azon módon mint ide hozták, szállására fogják vezetni. Holnap még hajnal előtt Fejérvárra visszainduland.

Ekkor a zár fölnyitaték s Boros Jancsi miután pártfogójától bucsura egy kézszoritást nyert volna, ismét kötött karral és szemmel bogdáncsolt át a Komjáti vár' különböző termein s folyósóin.

— Barátom uram! szóla utasunkhoz a már egyszer látott álarczos alakok közől a zömökebb, miután őt éjjeli szállására elvezetvén kötelékei alól feloldotta. Kegyed olly megbizást nyert, melyel büszke lehet, mert fontosságánál veszélyei sokkal nagyobbak. Ez, gondolom, elég kellemes hir egy kocseknek, kinél fő erény az elszántság.

Boros Jancsi nagy szeméket vetett, — hivatásának illy különös előnyét hallván, a törzses és izmos urra.

Ez mély, bölöny hangon folytatá: — Brusséban II. Mohamed sultán sirtemplomának falára irva van: a tett' becse a szándék által határoztatik. Áldassék Allahtól e bölcs mondás, melly a koránhoz illő hagyományokból vételék, s világoljon olvasható betükkel a cherubimok arczáról, midőn lelkünk felett az örökké élő biró, itéletet fog mondani! De minthogy e világ, mellyben élünk ugyan csak a brussai falíratok szerint; „a jók' börtöne és a bünösek' paradicsoma" s minthogy „földünk egy dög, s kik rája vágynak, kutyák", ennél fogva természetés, miként viszonyaink s az emberi romlottság miatt sem a hatalomnak sem a dicsőségnek czéljai soha elérve nem volnának, ha mi földi birák megelégednénk — mint Allah — csak a jó szándékkal, s nem a tett

sükere szerint osztanók a dijt vagy büntetést. Mi a sziv' burkai közé nem nézhetünk, hol a szándék lakik de az eredmények érzékeinkhez tapadnak, láthatók, érezhetők, sullyal és alakkal birnak. — Tudja meg tehát barátom uram és vésse be mindig éber emlékei közé, hogy azon titkos társaság, mellyben ön k o c s e k k é lón, hivatását illetőleg csupán olly eljárást talált hasznosnak, minél fogva könyör és irgalom nélkül meggyilkoltatik az, ki akár hitszegés és árulás által, akár ügyetlenségből s éretlen jó szándékból nem teljesité vagy fonákúl hajtotta végre a rábizott kicsiny vagy nagy kötelességeket. Nálunk könnyitő esetnek be nem vétetik sem a tárgy' parányisága, sem a lelki ismeret agálya, sem testi vagy erkölcsi tulajdonainknak a feladathoz mért gyarlósága. Előre figyelmeztetem tehát önt, barátom uram! hogy az átvett levelek közül egyiknek okvetlenűl a segrestyés Mirza, a másiknak Ali-csáuz kezébe kell jutni. Ha az iratok meg nem adatnának, mindenütt, hol ön fog lakni vagy rejtőzni, leend száz tőr, töltött fegyver, méregüvegecske a végre nem hajtott kötelesség' boszulására. A templom, a mecset, a padisa' szakállának árnyéka, az erdélyi fejedelem trónzsámolya nem szent, nem biztos hely, ha a megtorlás' órája üt. És az is mellékes kérdés: elvesztek, elraboltattak, elárultatának-e az emlitett irományok? elég, ha kézbe nem jutottak. A szerencse' egyik markában nagy jutalom, másikban végínség rejlik és a kocsekek szintugy mint a hétavatást kiállott muderrisek a sükor szerint nyerendik el azt vagy ezt. Felfogta-e barátom uram az általam tolmácsolt eszméket?

— Igen, megkülönböztetett kegyü jó uram! válaszolta Boros Jancsi, nem minden rémülés nélkül. De meg kell vallanom, hogy ugyszolván észrevétlen s legalább félig önkénytelenül sodortattam ezen érdemes társaság közé, melly ugy látszik nem fukar a halálosztogatásban.

— Többnyire mindnyájunkkal ez történt, közbeszólott hideg s kimért hangon a köpczös ur.

— Jól van, én megnyugszom sorsomban, mondá még mindig sápadt arczal Jancsi, noha — tevé hozzá rövid szünetre, — a követségnek nem tudom minő okokból Orsova felé kell menni, s Karánsebestől Belgrádig minden erdőben harambasák és zsivány csapatok tanyáznak.

A köpczös úr e nyilatkozatra a szoba' vendég ágya melletti karszékre mutatott hol egy boglár és tollbokréta fekvének.

— Tüzze barátom uram! ezeket fő végére. Belbecsök kevés, tehát gyanut nem ébresztenek. Ha rablók, kik a fejdelem' utlevelével s népek' jogával nem gondolnak, merészelnék nemzetes és vitézlő Gerendi ur' kiséretét háborgatni, kegyed védje ugyan magát, de mig veszély nélkül teheti, senkit meg ne támadjon. A többit bizza talizmánjára, mert a boglár kövek' fonadékai titkos jeleket tüntetnek a jártas szemek elébe, s a tollbokréta' szinvegyitéke, világos figyelmeztetést nyujt azoknak, kik a keletiek' szinnyelvét ismerik.

— És a karánsebesi haramják mindnyájan tisztelik talizmánomat? kérdé Boros Jancsi.

— Többnyire, válaszolta az arczrostélyos ur. Azonban, tevé hozzá, hogy kivételek ne volnának, annál kevésbé állíthatom, mert közelebbről egy k o c s e k elég szerencsétlen volt talizmánja' daczára, ki fosztatni.

— S a társaság' bizományai is elraboltattak?

— Fájdalom el.

— S mi történt a k o c s e k k e l?

— Egy kellemes bük erdő' legszebb növésű fáján függ, válaszolta közönnyel a vastag úr, és távozék. —

— Nó illy szép kilátásért lehettél kocsek! töprenkedett Jancsi, mihelyt az ajtó rázáraték, s a pánczélos ferfi durva lépései a csarnok' kövein elhangzának. — Mit ér, füzte tovább aggodalmait, — hogy Bodó Zsiga apró adósságaimat ki fizette, ha eként vont a hinárba! Hisz! minden ajándéka föl nem ér ezen ördöngös völgyben kiállott félelemmel. Aztán nem kell-e még egész éjet töltenem e romvárban, hol azt sem tudni, hogy a kisérteltől, vagy a sátántól, vagy a muderristől féljen-e inkább az emberfia? . . . Ugy látszik, a gonosz lelkek nem fognak ma éjfélkor elvinni, mert a titkos társaságnak szüksége van szolgálatomra De mi örömem lehet uj pályámon ha jobbról és balról bitófa néz reám és halál kisér. Jutalom, kitüntetés, elő menetel, na ezek nyomnának valamit a másik mérlegen. Azomban utóljára is mit nyerek, ha jó csillagom a hét beavatásig emel? Nem tartozik e a muderrisek közé azon szőke ur, kinek lábai hosszak mint a kaszás póké, s ki jobban ismeri egész életemet mint én, s még is noha a titkos társaság' főrangjáig jutott, nem lakik e egy repedt s penészes szobában, nincs e elkopva öltözete, s nagy kér-

dés hogy van e két denár zsebében? És illy jövendőért vetém bú- fejemet koczkára!. . . . Igaz, folytatá rövid szünet után elmélkedéseit, miként kilátásom van komornyikságra, de nemzetes Gerendi ur könnyen hátamra számlálhatja a fizetést, ha kocseki hivségből igen buzgón találok lépéseire figyelni . . . Igaz, hogy régota vágytam országot világot, népeket és szokásokat látni s ezen ohajtásom telyesül: azomban: mi haszna? Hiszen! ha Mirza segrestyés véletlenül meghal, vagy Alicsausz elszökik, s tehát hibámon kivűl kézbe nem szolgáltathatnám a muderris levelet — egy gyönyörű bükerdő legszebb fájára fognak felakasztani! Ez átkozott tréfa volna!

Illy nem igen épületes ötleteket hánytorgatott Jáncsi, mignem szemei, mellyek kandiságukat a sötét kilátásuk miatt jó formán elvesztették volt, most az ablakok közé helyzett márvány asztalon egy óntálat s mellette serleget fedeztek föl.

Utasunk elcsodálkozék botrányos ügyetlenségén, miszerint noha farkasi étvággyal birt, sem a hó kenyeret, sem a párolgó szarvas pecsenyét, sem a serleg' finom zamatu borát eddig észre nem vevé.

— Csak még is derék vadászok a komjáti uradalom' kecske kőrmü haszonbérlői! kiáltá derűltebb hangon, s még bort is szűrnek!, tán épen a fenyőbogyók' buzogányáról, mert való igaz, hogy szőlő kertjök nincs. Merjek-e a babonás táplálékhoz nyulni? szép leend ha majd kárhozatot szállásoltam gyomromba! De egy kocsek bizonyosan ki van véve a varázslat' ereje alól.

A mi társaságunk mint látszik jó lábon áll a pokollal. Csak rajta!

Ezen bátoritás nem hangzék süker nélkül el; mert Jancsi, ki elég ép ésszel birt, hogy az erkélyre fölvonatása utáni eseményekből sejditse a babonás hireknek, mellyek minden utast e helytől vissza rettentének, a titkos társulat' czéljaival össze függését — tüstint olly férfias eréllyel látott a vacsorához, hogy fogának dulongásait, és torkának egy szerencse-kalandorhoz méltó ügyességét, a csaknem mathematikai pontokká silányult husmaradványok, s a serlegnek már alig kotyogó öble eléggé bizonyiták.

Midőn ehe és szomja ki elégitve volt, rózsaszinű alakban kezdé a világot és sorsát látni.

A kisded teremnek régi de kényelmes butorai olly vidoran néztek rá, mintha mondanák hogy nem minden muderris kénytelen kopasz szobában lakni, mint a hoszszulábu ur.

Az ágynak puha vánkosai és finom takarója, tiszta, lágy s türemlés nélküli kelméjökkel arról suttogtak, hogy még a k o c s e k is, ha remetei tulajdonok nem fészkelnek jellemében, a medvebőrt és zsuppárnát szintúgy kikerülheti, mint egy egészségtelen zúg' póktársaságát, s azon penész és moh-arabeszkeket, mellyek az arczrángató ur' falékitményei voltak.

A kandallóban csinosan földarabolt cserhasábok égtek, könnyű, lobogó, föstvényi lánggal. Az ó és idő-viselt bútorok mindig kedélyesebb alakot látszottak váltani, s egy karszék a derült tüzhely mellett mély hátával s ruganyos vánkosaival olly bizodalmasan vonzá ma-

gához a ház vendégét, mintha kétségtelen volna, hogy körében legszebb félálmak zsibongnak a multról s legkiesebb remények a jövő felől. — Ezen perczek alatt Boros Jancsi lassanként türhetőknek sőt sok tekintetben érdekdusaknak kezdé hinni a veszélyeket mellyekbe sodorták, s midőn végre a barátságos karszéken egy hosszu óranegyedig pihenvén, ágyra veté fáradt tagjait, ugy rémlett mintha akár Gerendi ur szolgálatában örökké poros mentéket takaritani vagy vadakat lődözni, akár pedig a szép, de egyszerü Zsuzsi oldala mellett, valamellyik szalmafödelű majorház' szerény gazdaságát folytatni sokkal unalmasabb hivatás, mint a véletlen' tengerén könnyü naszáddal uszni, s mindig készen a halálra, ha a szerencse kedvezne — kies révbe és gazdag partokra kötni ki.

Jancsi e végeszmével ment alunni, de elébb a kivülről becsukott ajtóhoz biztossági sorompoúl egy nehéz kerevetet vonszolt.

Szemei nehezedtek, gondolatai össze bonyolodának.

Kün csodálatos hangok' zsivaja támadt.

Néha képzelé mintha a vár' ékkövei alatt, mélyen a szirtbálvány' szivében zsidóvecsernye, vagy boszorkánysokadalom tartatnék.

Máskor ugy rémlék, mintha ismeretlen irányban itt a vársáncz' hidja eresztetnék le csörögve, surolva, csikorogva: ott lópatkók és nyerités háborgatnák a romnak éj csendét.

Idegenek érkeztek-e a komjáti birtokba s nem ezek közelitését jelentette-e a bástya' bódult harangnyelve,

s az erdőzenéje, midőn ő a muderristól két levelet vett által; vagy talán csak ugyan Farkas István szellem-világa társalog a bűvölt falak' pinczéjében és udvarán?: olly kérdések valának, mellyeket Boros Jancsi zavaros öntudattal taglalni akart, de mi előtt eredményre jutott volna, ki ejte figyelméből.

Hagyuk őt alunni, hogy virraszthassunk az ébren levőkkel.

VIII.

Mennyit Zsuzsi' szeretőjének eddigi élményei által a két rom' és havasi völgy' rejtelmeiből fölleplezhetének, gyanittatja, hogy egy veszélyes társaság' nyomára akadtunk, melly, mint látszik, politikai czélokat tüze ki, organisatiójánál fogva erős és rémitő, eszközeiben nem válogat, eljárását a titok burkolata közé rejti, alattomos összeköttetései figyelmet igénylők, óvszerül a felfedeztetésre nézve századának babonás fogalmait sok eszélylyel tudja használni, kémjei a családélet szentélyébe fészkelték magukat, és pénzforrásai tekintélyt igénylők, miután igen valószinüleg, a komjátiak' szép kiterjedésü eredejit, nem Ágoston ur' ördögökkel kötött alkujánál fogva, de más szerződések' árrán birja.

Hogy derülendenek-e még érdekesebb részletek a költészet' látcsője elébe, melly az idő' terén át olly pontosan enged vizsgálni, mint a mechanicáé a távolságén, — hogy fogunk-e e rejtélyes szövetség gépével még jobban megismerkedni, mint mostanig történt? ez sokat függ azon szellemtől, melly a vár' északi oldalának egyik földszini termében összegyült vendégeket lelkesiti.

Figyeljünk tehát.

Milly sivar arcza van e teremnek!

Kinézése legszögesebb ellentétben áll azzal, mit lakályosnak szoktunk nevezni.

Kietlen, ködös, komor, mint az ősz; mint a csüggetegség, mint egy sátáni terv.

A vakolástól megfosztott falak borongón néznek a nedves koczka-kövezetre.

Két oszlop tartja, mint elfáradt oriás a repedező boltiveket. Mi roskadtak ezen oszlopok! Mint vágynak lefeküdni! Tán megunták a rajtok heverőköveket, tán sokalják a körülök ismételt Thyestes' vacsoráit!

A terem' közepén emelt s egy lópatkóhoz hasonlitó félkőr, fakarokkal elválasztott tiz űlhelylyel bir.

E kör' szarvainak végén két kőpad van épen szemben a mélyedék' közepével, hol alant egy diszes szék áll magánosan, melly előtt aztán a padlazatból valami vashenger nyulik fől, olly hoszszan, mekkora egy hónalymankó szokott lenni. Mi czélja van e hengernek, mellyre a diszszéken űlő kézfejét támaszthatná, — a terem' titkai közé tartozik.

Hol az éj', a frislegü, a csillagszemü, hogy szellőivel a falrepedéseken nyomuljon be, tisztitni a dohos párákat, s hogy az ég' őrködő fényeivel az ablaküvegeken át tettekre nézzen, mellyeken a rothadás' szaga, és a halál' szine van?

Az éj' suhama fütyöl ugyan a penészes falsebeken keresztül, s ha nem is tisztává, legalább beszilhatóvá teszi a bűnbarlang' gőzkörét: de a csillagok, mellyek nem csak egyszer voltak a gonoszság' vádlói, mint a darvak, midőn Ibicust boszulák meg, ... ah! a csillagok nem látják a rom' népét; mert tömör ablaktáblák emelnek korlátot a künrekedt ég' tiszta sugárai és a benégő kanóczok' füstfátyolos lángja közé!

Ha nem csalatkozunk húszan vagy legfelebb huszon ketten vannak e roppant teremben.

Öltözeteik a vagyonosság' s polgárzati osztály különböző fokozatára mutatnak; de a társalgási hang eléggé kitünteti hogy itt a befolyás más elvek szerint rendeztetett, mint a Komjáti birtokon kivüli részeiben Erdélynek; mert Farkas István az egyszerü astrolog, és Bodó Zsiga a korcsomai tömeg' köz sorsu pártvezére némelly őscsaládu s adományolt egyén fölött tiszteltetnek.

A diák is jelen van s most azon óriás alakkal, vált barátságos szavakat, ki a kék darabontok' elszökésekor a pinczegádor mellől élteté bölön torkával Báthori Boldizsárt, s a Sennót kiszabaditandó Mészáros Pál uramat verekedésbe keverte; majd pedig a leeresztett arczrostélyu zömök bajnokkal értekezik.

Felötlőnek látszik első tekintetre, hogy, egy eltakart képü férfi illy titkos társaságban annyira aggodalom, sőt egy szólván figyelem nélkűl fogadtatik, mint e pánczélos úr, kiről a fejdelem' iró diakján kivűl senki tudomást sem vőn.

De a muderrisek' czikornyás jelszavai, mellyek a kocsekekénél sokkal mesterségesebbek valának; továbbá egy csoport formásság, össze kötve sok rejtélyes kézjelekkel, mellyek' ismétlése nélkül a romvárba jutni lehetlen volt, minden tagot eléggé meggyőztek arról hogy közibök áruló vagy kém nem vegyülhet.

Aztán a társaság' egyik szigoru szabálya volt, hogy azon muderris ki a gyülésben födött arczczal kiván részt venni, tartozik sisak-rostélyát mielőtt a terembe lépne, az ajtóőr előtt, — ki, hogy közbe vetőleg emlitsem a Boros Jancsit vezérlő másik egyén vala, — szellőztetni, s csak miután ez ki létéről meggyőződött, bocsáttathaték be.

Illy előintézkedések mellett, félelemre ok nem maradt, s annyival kevésbé, mert ritka ülés tartaték, mellyben egy vagy két egyén ne jelent volna meg leeresztett sisakkal: tehát a hozzá szokás is el vette illy esetnek felötlőségét.

Mind főnebb mondók, égő szövétnekek világiták ezen óriás termet, mellynek széle legalább harmincz, hossza hatvan lépés lehetett.

A fáklyák kósza fényként bolygottak; mert nehány fiatal muderris' kezeiben valának, kik — mivel a gyülés még elnem kezdődött — kényök szerint járván s kelvén, majd a nedves falak' egyik zugához verték a per-

czegő szövétneket, hogy tisztábban lobogjon, majd a parányi félkör' mélyedékébe csoportozvân, — hol füst foszlányók' fellegébe takarták, hol pedig vörös láng' fényözönében tüntették elé a fölöttük álló komor alakokat.

Egyik fáklya az árnyas oszlopok' homlok párkányairól denevéreket zaklátott ki, mellyek többé elülni nem mervén, kétkedőn csapongtak a szokatlan világitás és a terem' vendégei körül, még kisértetiebbé tevén e bősz jelenetet.

— Muderrisek! a kötelesség' terhe várakozik reátok! kiáltá egy erős hang a tömegből.

Csak hamar el lőn foglalva a félkör' tiz ülhelye, olly módon hogy egy fáklyátlan egyén mellé egy fáklyás esett.

A többi tagok a székek' háta megett állongának, magánoson vagy kisded csoportozatban.

Alant a dísz szék s a vele szemben eső kő pad még üresen maradott.

— Nemzetes és vitézlő Márkházy ur, szóla szerény hangon a tanácskozmányról legtávolabbra vonult diák, jelenti általom, hogy a mai gyülésben részt nem vehet.

— Tehát a legidősebb muderris kezdje el az elnökletet, mondák többen.

Egy őszbe borult férfi át vesz Farkas Istvántól valami irományokat, és a diszszékre űl. Üresen hagyott helyét az astrolog foglalja el.

Két egyén az aggastyán' jeladására távozik a szobából

A társaság' ülő tagjai ünnepélyesen emelkednek föl. Mindenki le veszi süvegét.

Az astrolog, ki azon kor' fogalmai szerint félig meddig az egyháziak' osztályába tartozott, és sötét pluvialeval takarta magusi lenruháját, közetkezőleg tolmácsolá a muderrisek' fohászát, mellyet egy tudós török dervis készitett, s melyet a tanácskozmányok kezdetén örökké elkellett mondani.

— Allah nagy, és az ő prófétája Mohamed! Irva van a szent koránban: „Ők meghoditandják Konstantinápolt. Boldog a fejdelem. Boldog a tábor, az akkori tábor!" És a jövendölés teljesedésbe ment. Fiai Orchánnak, birják a városok' városát, s a sereg, melly az ostrom alatt vérzett, s a sereg, melly a hit' bajnokait váltotta fel, ivadékról ivadékra Allah' áldásával áraszták el, mint a Lotús, melly paradicsom' közepén terjeszti szét ágait, örökké zöldelvén, örökké virágozván, hogy árnyékába vágyjanak az angyalok, a hurik, és a hivők' álmai. — Dicsértessék Mohamed imával, mosdással és szent cselekedetekkel! Ő fényessé tette a padisák' hirét, melly ragyog mint az első kalifáké, és erőssé a padisák' fegyverét, melly az Ozmán birodalmat, Persia' tartományaitól Székes Fehérvárig, Cozroes' temetőjétől a magyar királyok sirboltjáig terjesztette ki, — Allah nagy! Ő az isten s nincs más isten! Allah megfogja engedni hogy a sipahik *) méneinek foga, Bécs' romjain nőtt füvet rágjon, s hogy teljesedjék azon uralkodó' szándékának második része is, ki hamvai fölébe gránit kövekre e siriratot parancsolá vésetni: hatalmam alá akartam ejteni Rho-

*) Török lovasság.

dust és Olaszországot elfoglalni. Dicső volt ő, e hálott! És imádkozzunk hogy a nemes zászló mellyet a próféta hordott szent kezeiben, mellyet a damaskusi basa őriz, s melly a birodalom' talizmánjává vált, örökké magasztos lelkesedést gerjesszen a hivők' szivébe, hogy a bátor sereg patakként ontsa saját vérét, és az ellenségeiét, miglen a gyaur fő papnak várát elégeti, köntöseit szétszaggatja, és faragott bálványokkal dicsekvő templomából aklat készit a padisa' méneinek számára, mellyek villám gyorsan szaguldanak a pogányok' földén; mert a prófétának tüzet lehellő hat lovától veszik eredetöket. — Miért teremtette volna a világot olly széppé Allah, ha ez meg nem történik? — Dicsértessék Mohamed, a nagy böjtben és a hold szerint járó év' többi napjain! Engedje ő meg, hogy minden Padisa, ki tronra következend, Ramazan' 27-kén fogantassék, melyben csak a sultannak szabad a szerelem' kéjeit élvezni, azon éjen, melyben Allah' irott szava leszállott az égből, s melyen csak isteni eszmék léphetnek e földre, emberi hüvelybe zárva! — Mi pedig erdélyi alattvalók, terjesszük a fél hold' hatalmát vak engedelmességgel, hogy soha álnokságunk miatt port ne szórhassunk nyavalyás fejünkre, és soha a Sultán meg ne bánja: hogy ősi törvényeinket épen hagyva, engedett szakállának árnya alá vonulni, és lábának saruit csókolni! Sokáig éljen III. Murad Padisa, s virágozzék fő vezérünk befolyása! —

Alig gyakorolt valaha a szászok' legbuzgóbb predikátorainak vagy egy dominikanus szerzetesnek áhitatossága a hivők' nyájára nagyobb befolyást, mint a

romvár' keresztyén gyűldéjére az Allah' és Mohamed' neveivel bugyogó fohász.

Illy szertelen jelenetre bő magyarázatot adnak krónikáink, mellyeknek minden lapja tömve olly egyének' cselszövényeivel, kiknek eszök s becsszomjuk nagy, de pénzök kevés s közügyekre befolyásuk csekély volt; s kik miután egy aristokrata országban a porból fölemelkedni nem tudtak, lelköket árulták el, hogy megrészegedjenek a hatalom' serlegéből, mellyet különben alkotmányunk' merev formái közt csak az úri születésüek' ajkai illethettek.

Ezen megfizetett jellemek előbb kémei vagy ügynökei valának a fejdelmeinkre mindig gyanakodó török udvarnak, de helyzetök' bonyodalma és viszonyaink' szövege hozá magával, hogy gyülölet, veszélyek és üldöztetés közé sodortatva addig hányattassanak a sors' zavaros tengerén, mig kiszakitván keblökből a hitet, letépvén élethajóik' homlokáról a kereszt' jegyét végtére meg eresztett vitorlákkal rohantak a mohamedanismus' kikötőjébe.

Illy készülő renegatoktól a török udvar, melly a tatárfaj minden ravaszságával birt, nem kivánt eleinte igen sokat.

Szoktatta őket Allah' nevére. Formásságokat szőtt cselekvendőik közé, a nélkül hogy azok' értelmét betüszerint vételni követelje.

Az ügyvivő gyakran emlité Mohamedet, de szabad volt e hüvely alatt megváltójára gondolni. Ha a mosdás' szertartásáról beszélt, bizvást lehettek kezei mocskosok, mint egy rézpénzt számláló zsidóé. Ha a körülmetélte-

tést dicsérte, tekintheté eszméjit üres szóvirág s keleti styl-dagálynak.

Miért ne?

Hisz oda nem kellett sem egy európai bölcs, sem egy török mufti, hogy beláthassa, miként ezen lezálogolt meggyőződésü emberek, mig erdélyi polgároknak képzelik magokat, csak sallangnak fogják hinni kötelességeik' innepélyes szertartását; de midőn szorúl jövendőjök, midőn bünről gonoszságra sülyedtek, már hasznosnak tekintendik, hogyha az isten' dicséretére szövétneket égetnek, a rosz szellem' számára is meggyujtani legalább egy darab gyertyát; s igy tovább mig végtére nyakukra jő azon kinos percz, mellyben a régi tüzhely menedéket, a régi oltár bocsánatot, a régi ima kihallgattatást többé nem igérhet, — és ekkor az üres szertartások' játéka rémitő valóvá, komor ténnyé alakuland.

Farkas Istvánon kivül, ki öszintébb meggyőződéssel volt astrolog, magus és ördög üző, hogysem szivébe a tudomány' babonái mellett egyéb vakhitnek rést nyithasson, a többi muderrisek majd mind azon életszakig érkeztek már melyben képzelődésök borzadott és vonszodék, félt és áhitott a bősz ima zengésekor.

E hangulatból folyt, hogy a sivar terem' vendégei alig vevék észre, midőn az ima kezdete előtt távozó két tag fölemelt bárdok közt vezetett be egy éltes férfit, s azt az elnöki székkel szemben álló kőpadra nem minden rángatás nélkül leülteté.

— Mit akartok velem ti istentelenek, ti rablók, kiket a tiz csapás' legszörnyebbike látogasson meg? — kiáltá ez.

T/11
60/A179

